

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๓๖๖

ประกาศอิสริยาภรณ์ และ เจริญมการสู่ศิริกิตติคุณ

สหภาพรัฐสภา

พิมพ์ขึ้นตอนสรณในมานพระราชทานเพื่องาน

พลเอก พระประจักษ์ศิลปาคม

ม.ป.บ. ม.ร.ว. ม., ท.จ.ว.

ราชวงศ์จักรีพิเศษ

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961103793

วันที่ 9 108/138 —
เลขทะเบียน 04450.2
เลขหมู่ 101
12135

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ 2514

ตอน

ประกาศอิสริยาภ และ เจริญมการสู่ศิริกไทย

สภากาฬวิสัย

สมบัติน้องสมศรีสุภา

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในมาณพระราชทานเพ็ญสงฆ์

พลเอกพระประจันต์อภัย

ม.ป.บ., ม.ว.ม., ท.จ.ว.

ราชวงศ์รักษ์พิเศ

ณ เมรุท้าวสลับพลาสวิริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๖๐๕๓

สำนักพระราชวัง

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ
จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระประจันปัจจนึก (ประจัน มหาคัลล
ประจันปัจจนึก) ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว. ที่เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอังคาร ที่ ๕ มีนาคม ๒๕๑๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่
พลับพลาอิศริยาภรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตรของหลวง ๕ ไตร และของ
สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ๕ ไตร ให้ทนายหน้าไปทอดที่โกศศพ พระสงฆ์ ๑๐ รูป
มังสุกุลเสร็จแล้ว ทรงจุดน้กแดพระราชทานเพลิง สมควรแก่เวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ

แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว ไว้ทุกข์.

ปิยะ/จิรพี/ ๖๕๐ /ทาน.

วัน	หน้าที่..... พนักงานพระราชพิธี.....
	นำหมายเวียน เจ้าภาพศพ พลเอก พระประจันปัจจนึก เพื่อทราบ.....

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับรับสั่งโดย

หน้าที่ราชการ

๖๕๐ ๖๖๖๖๖๖๖๖

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๑๑๖๗๔

(แบบ ข.)

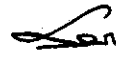
สำนักพระราชวัง

๖๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

พลเอก พระประจันต์ (ประจัน มหาธิลก ประจันต์) น.ป.ช. ,ม.ว.ม.,
ท.จ.ว. อายุ ๘๔ ปี ข้าราชการบำนาญ สังกัดกระทรวงกลาโหม ถึงอนิจกรรมด้วยหัวใจวาย ที่บ้าน
เลขที่ ๑๑๖ ตำบลสามเสนใน อำเภอพญาไท จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๓
เวลา ๒๑.๐๐ น.

วันเสาร์ ที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ เวลา ๑๓.๓๐ น. ขอพระราชทานนำดวงอาบศพ
ที่ศาลากวีนรมิต วัดเทพศิรินทราวาส และเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ที่ศาลาหิฎ วัดเทพศิรินทราวาส
จังหวัดพระนคร

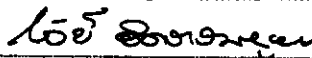
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยมประกอบศพ ฉัตรเบญจา
ตั้งประดับ ปี กลองชนะประโคมเวลาพระราชทานน้ำอาบศพ และพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม
กำหนด ๓ คืน.

ราช/พิมพ์/ทาน

วัน	หน้าที่ _____ พนักงานพระราชพิธี
	นำมายเวียน นางเกษ ประจันต์
	เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงาน
	ผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับสั่งโดย

หน้าพระราชการ

ผู้รับสั่ง

ความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

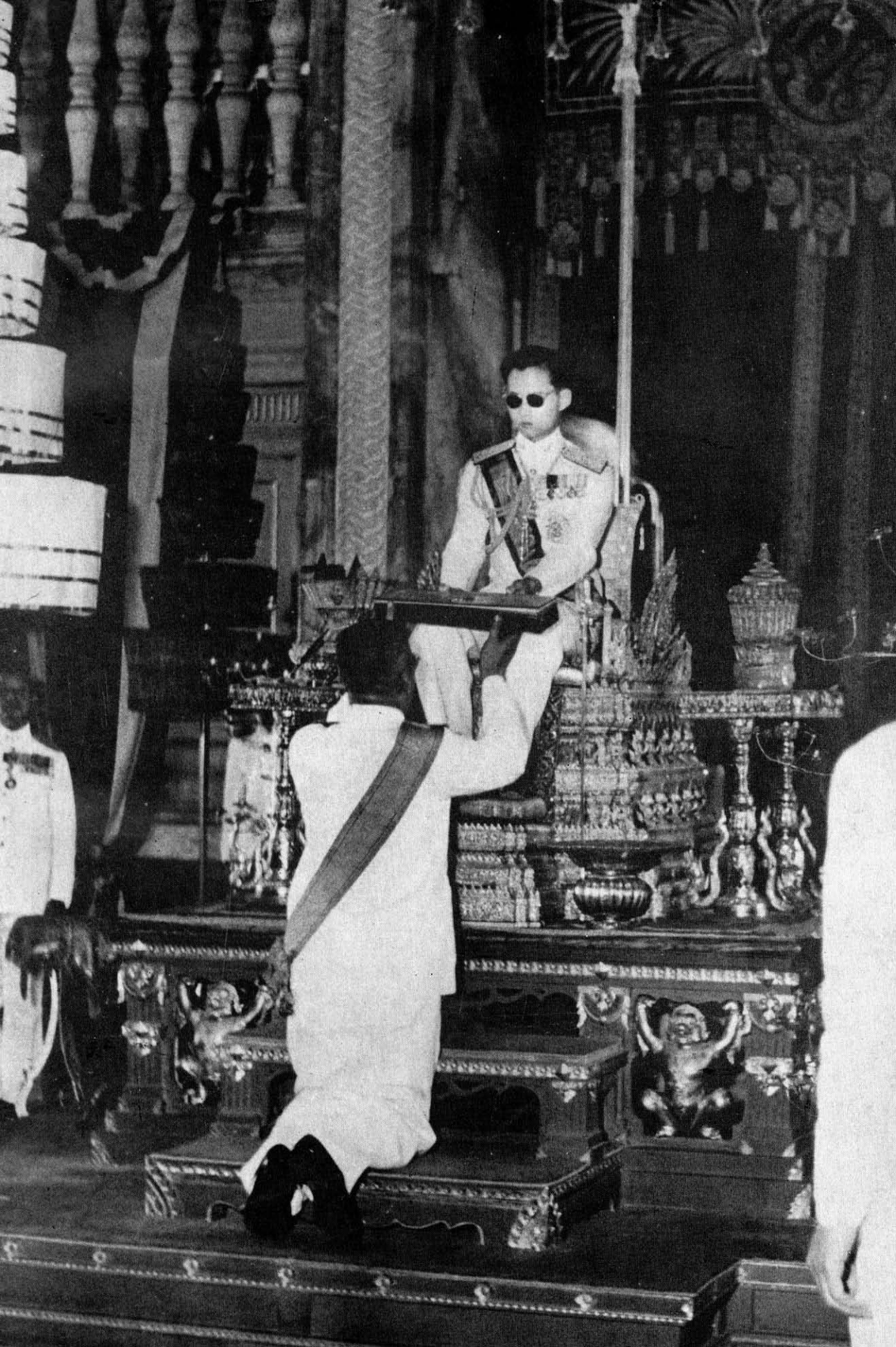
เมื่อ พลเอก พระประจันต์จันทร์ ถึงอนิจกรรม ความทราบถึงใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรด
เกล้าฯ พระราชทานบำเหน็จศพ พร้อมกันนั้นก็โปรดพระราชทานโกศแปดเหลี่ยมและ
เครื่องเกียรติยศประกอบศพ กับทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสวดพระอภิธรรม ๓ คืนแรก
และได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เลขาธิการสำนักพระราชวังอัญเชิญ
พวงมาลาของส่วนพระองค์และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมาพระ-
ราชทานแด่ศพ พลเอก พระประจันต์จันทร์ ตลอดจนได้ทรงพระเมตตาเสด็จพระ-
ราชดำเนินมาพระราชทานเพลิงศพ พร้อมกับพระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตรอันเป็นของ
ส่วนพระองค์และส่วนของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในพิธีพระรา-
ชทานเพลิงศพ พลเอก พระประจันต์จันทร์ด้วย ทั้งนี้ นับได้ว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณ
แก่ พลเอก พระประจันต์จันทร์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว และ แก่ครอบครัวของ พลเอก
พระประจันต์จันทร์ เป็นล้นพ้น อย่างมีอาทิจะหาสิ่งใดมาเปรียบได้

ข้าพระพุทธเจ้า ภริยา บุตร และธิดาของ พลเอก พระประจันต์จันทร์
ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระ-
องค์อย่างสุดซึ้ง และขอน้อมเกล้าถวายความจงรักภักดีแด่ล้นเกล้าล้นกระหม่อม
และพระราชบัลลังก์ตราบเท่าชีวิตจะหาไม่.

๕ มีนาคม ๒๕๑๔

ในการรับพระราชทานรัฐธรรมนูญ

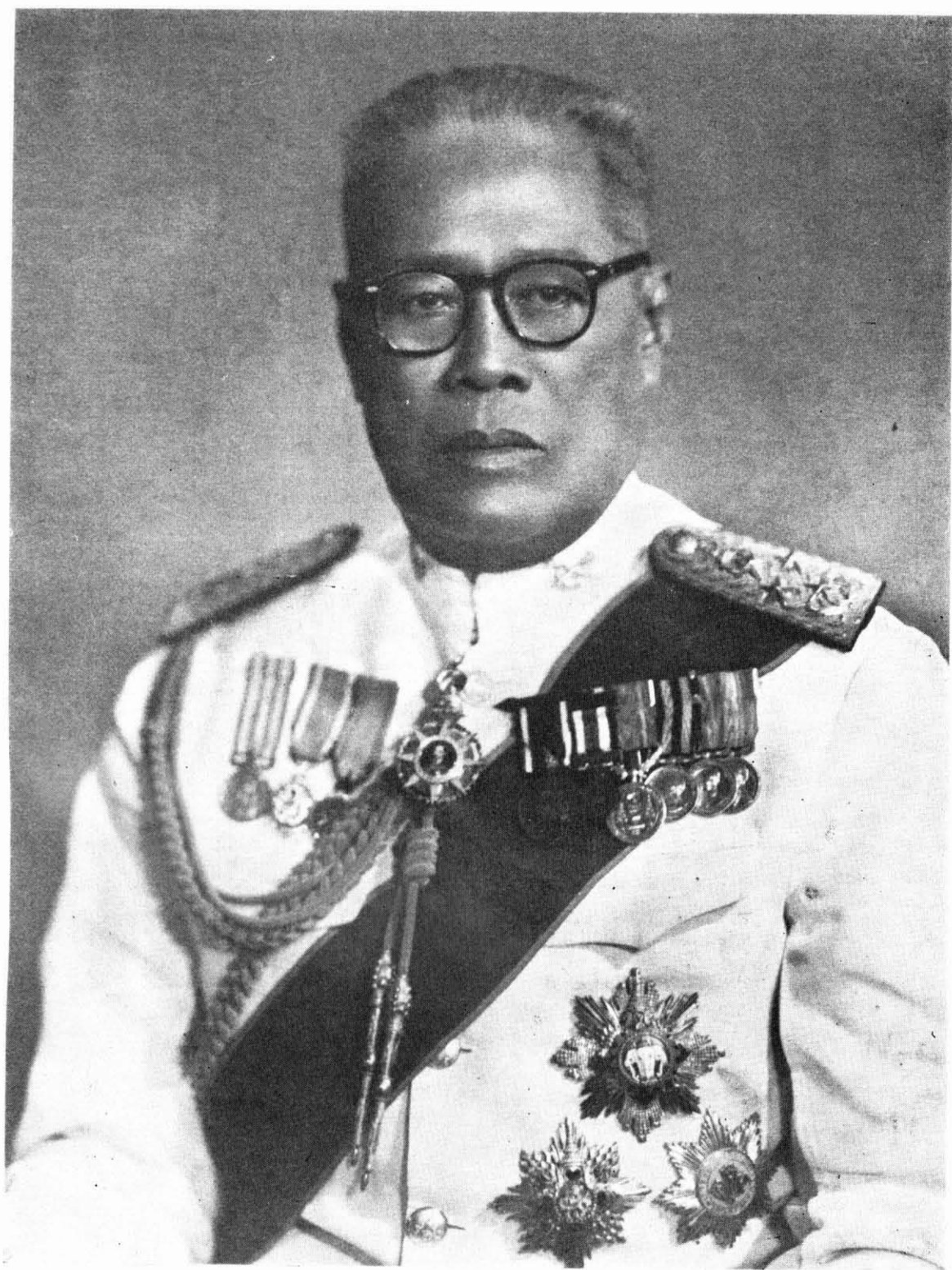
เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ในตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร

พลเอก พระประจันต์

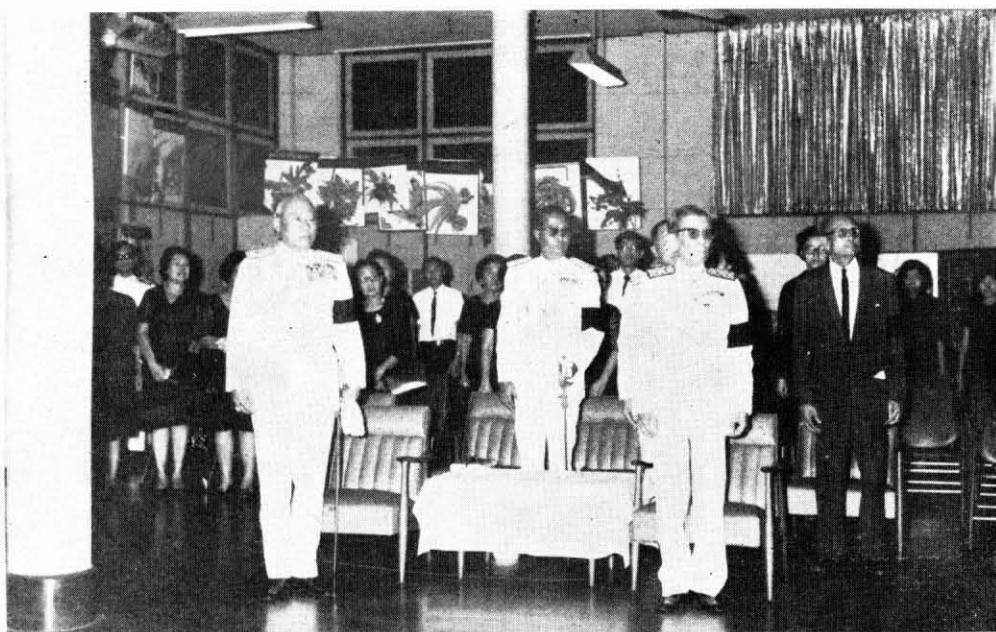
ชาต ๒๔ มีนาคม ๒๔๓๕

มรณ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๓

ในพิธีบำเพ็ญกุศล

ในวันพระราชทานน้ำอาบศพ

ประวัติรับราชการ

ของ

พลเอก พระประจันต์จันท์

๑. ชื่อตัว ประจันต์ ชื่อรอง มหาตติลภ ชื่อสกุล ประจันต์จันท์

๒. เกิด ณ วัน ๖ ๖ ๕ ตำบล ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๕๔ ตรงกับวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๓๕ ตำบลวัดมกุฏกษัตริย์ อำเภอป้อมปราบ จังหวัดพระนคร

๓. ชื่อบิดา เจริญ ชื่อมารดา จอน

๔. ชื่อปู่ ท้วม ชื่อย่า หน่าย

๕. ชื่อตา ขำ ชื่อยาย อิ่ม

๖. ชื่อภริยา พุ่ม ประจันต์จันท์

๗. ชื่อบิดา ทิม ชื่อมารดา ขลิบ

๘. ชื่อปู่ แดน ชื่อย่า ปุย

๙. ชื่อตา พุ่ง ชื่อยาย ทองสุข

๑๐. ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๑๖ ถนนปฏิพัทธ์ ตำบลสามเสนใน อำเภอพญาไท จังหวัดพระนคร

๑๑. จันทะเบียงนทหารกองประจำการ

๑๒๕

เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๓ เครื่องหมาย ท.บ.๑ แรกเข้ารับราชการเป็น

น. ๑๕๕๘

นักเรียนนายร้อย สอบได้วิชาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ชั้นมัธยมเป็นที่ ๒๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

๑๒. บุตรและธิดา

๑. พิชิต	ประจันปัจฉิม	(ชาย)	เกิด ๑๕ ก.ค. ๖๖
๒. ฉลองรัฐ	„	(ชาย)	„ ๘ ธ.ค. ๗๗
๓. วังสี	„	(ชาย)	„ ๑๗ มิ.ย. ๗๙
๔. เพ็ญแข	„	(หญิง)	„ ๙ ก.พ. ๘๕
๕. ประกิจ	„	(ชาย)	„ ๓๑ ธ.ค. ๘๙
๖. ประกอบ	„	(ชาย)	„ ๑๐ ก.ย. ๙๔
๗. ประพัตรา	„	(หญิง)	„ ๒๕ ก.ค. ๙๖
๘. ปราโมทย์	„	(ชาย)	„ ๑๕ ธ.ค. ๙๘
๙. ประภาภรณ์	„	(หญิง)	„ ๑ มิ.ย. ๙๗
๑๐. ประไพพรรณ	„	(หญิง)	„ ๓๐ เม.ย. ๐๒

๑๓. ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์

๗ พ.ค. ๖๓	หลวงประจันปัจฉิม	ถือศักดินา ๘๐๐
๗ พ.ค. ๗๑	พระประจันปัจฉิม	ถือศักดินา ๑๐๐๐
๕ ม.ค. ๘๕	ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต	ให้ออกจากบรรดาศักดิ์ได้ตามที่ขอลา
๒๘ ก.พ. ๙๔	ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต	ให้กลับคืนมีบรรดาศักดิ์เป็น “พระประจันปัจฉิม” ตามเดิม

๑๔. ยศทหาร

๑๒ มี.ค. ๕๓	ร้อยตรี
๑๑ เม.ย. ๕๕	ร้อยโท
๒๓ พ.ค. ๕๙	ร้อยเอก
๒๕ เม.ย. ๖๕	พันตรี
๒๔ เม.ย. ๗๔	พันโท

- ๑ เม.ย. ๗๗ พันเอก
- ๑๙ มิ.ย. ๘๔ พลตรี
- ๗ ก.ย. ๘๖ พลโท
- ๔ พ.ค. ๘๖ พลเอก

๑๕. ตำแหน่งพิเศษ

- ๑ พ.ย. ๗๖ กรรมการศาลพิเศษ
- ๑ ม.ค. ๗๖ ตุลาการศาลทหารบกกลาง
- ๙ ธ.ค. ๗๖ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒
- ๑๗ ธ.ค. ๗๗ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ ๒
- ๑๕ พ.ค. ๗๘ ราชองครักษ์เวร
- ๓ ส.ค. ๗๙ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ ๑
- ๑๐ ธ.ค. ๘๐ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ ๒
- ๑๕ พ.ค. ๘๑ ราชองครักษ์เวร
- ๑๒ ธ.ค. ๘๑ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๐ ก.พ. ๘๑ กรรมการศาลพิเศษ
- ๒๘ มิ.ย. ๘๒ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๓ ก.ย. ๘๒ กรรมการอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศ
- ๑ ก.ค. ๘๓ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๘ พ.ย. ๘๓ ผู้บัญชาการส่งกำลังฝ่ายทหารบก
- ๑๑ ม.ค. ๘๔ พลธิการเขตภายใน
- ๑ เม.ย. ๘๔ อธิบดีกรมที่ดินและโลหกิจ
- ๑๙ ส.ค. ๘๔ ราชองครักษ์เวร
- ๒๐ ส.ค. ๘๔ อธิบดีกรมที่ดินและโลหกิจ กระทรวงเศรษฐกิจ
- ๑๕ ก.พ. ๘๕ กรรมการควบคุมและจัดกิจการหรือทรัพย์สินของกองทัพต่างด้าว

- ๑๖ ม.ก. ๘๕ ผู้บัญชาการเขตภายใน
 มี.ก. ๘๕ กรรมการสร้างอุตสาหกรรมแห่งชาติ
- ๒๒ พ.ก. ๘๕ กรรมการโยธาไฟฟ้า
- ๓๐ ม.ย. ๘๕ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๗ ส.ก. ๘๕ กรรมการสร้างอุตสาหกรรมแห่งชาติ
- ๑๙ ท.ก. ๘๕ ประธานกรรมการส่งเสริมกิจการรับวิทยุ
- ๒๘ ธ.ก. ๘๕ กรรมการพิจารณาหาทางป้องกันเหตุแทรกแซง
- ๑ เม.ย. ๘๖ ประธานกรรมการอำนวยการก่อสร้างและบูรณะจังหวัดลพบุรี
 พ.ก. ๘๖ ประธานกรรมการพิจารณากันทุ่งพรหมมาส จังหวัดลพบุรี
- ๑๙ ก.ก. ๘๖ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๐ ส.ก. ๘๖ ผู้บัญชาการเขตภายใน
- ๑๓ ส.ก. ๘๖ ประธานกรรมการจัดการบำรุงการทหาร
- ๒๖ ส.ก. ๘๖ แม่ทัพ กองทัพที่ ๒
- ๑ ท.ก. ๘๖ ประธานกรรมการควบคุมการค้าและขายเนื้อวัวและเนื้อหมู
 ท.ก. ๘๖ กรรมการดำเนินการบำรุงขวัญของชาติ
- ๑๙ ส.ก. ๘๗ ราชนครินทร์
- ๒๔ ส.ก. ๙๒ กรรมการธนาคารแห่งประเทศไทย
- ๑๗ ท.ก. ๙๒ สมาชิกสภาป้องกันราชอาณาจักร
- ๓๐ พ.ย. ๙๔ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๒
- ๑ ธ.ก. ๙๔ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๒ มี.ก. ๙๕ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๘ มี.ย. ๙๕ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๐ ก.ก. ๙๕ เป็นสักขีพยานในการสืบเชื้อพระบรมราชวงศ์ในวัน
 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชาลิสาอภิรักษ์ ประสูติ

- ๔ ก.พ. ๙๖ ราชองค์กรักษ์พิเศษ
- ๒ ก.ค. ๙๖ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๙ มิ.ย. ๙๗ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒ ก.ค. ๙๘ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- พ้นจากตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร โดยปริศมัย
ประชุม x
- ๓๐ มิ.ย. ๙๙ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๖ มี.ค. ๒๕๐๐ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๘ มิ.ย. ๒๕๐๐ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๖ ก.ย. ๒๕๐๐ พ้นจากตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๑๘ ก.ย. ๒๕๐๐ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๒
- ๒๗ ธ.ค. ๒๕๐๐ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๒๕ มิ.ย. ๐๑ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร
- ๓ ก.พ. ๐๒ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๑๖. ตำแหน่ง

- ๒๓ พ.ย. ๔๗ นักเรียนนายร้อยทหารบก
- ๑ เม.ย. ๕๒ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- ๑ มิ.ย. ๕๒ ประจำกอง ๔ กรมทหารราบที่ ๑๒
- เม.ย. ๕๕ ผู้บังคับกองร้อยที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๑๒
- ม.ค. ๕๖ ผู้บังคับกองร้อยที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๒
- มิ.ย. ๕๙ ผู้บังคับกองร้อยที่ ๑ กรมทหารราบที่ ๒
- ๑ ส.ค. ๖๒ ปลัดกรมทหารพรานในกองพลทหารบกที่ ๓
- ๑ ส.ค. ๖๙ ผู้บังคับกองพันที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์
- ๑ พ.ค. ๗๐ ผู้บังคับกองพันที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

- ๑ เม.ย. ๗๑ ผู้บังคับกองพันที่ ๒ กรมทหารมหาดเล็ก
- ๒ ธ.ค. ๗๓ ผู้บังคับกองพันที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๕
- ๑ ส.ค. ๗๕ ผู้บังคับกองพันในกรมทหารราบที่ ๔
- ๑ เม.ย. ๗๖ รองผู้บังคับทหารราบ
- ๑ ม.ค. ๗๖ หัวหน้าแผนกที่ ๑ กรมจเรทหารบก
- ๔ เม.ย. ๗๗ ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๑
- ๗ ม.ค. ๗๗ จเรทหารบก
- ๑๗ มิ.ย. ๘๑ ประจํากรมเสนาธิการทหารบก
- ๘ ก.ค. ๘๑ พลธิการทหารบก
- ๔ เม.ย. ๘๔ สํารองราชการ กองบังคับการกรมเสนาธิการทหารบก
- ๑๒ ม.ค. ๘๕ ปลัดกระทรวงกลาโหม
- ๑ ก.ย. ๘๖ สํารองราชการ กองบังคับการกรมเสนาธิการทหารบก
- ๓๑ ส.ค. ๘๗ เป็นผู้อำนวยการหน่วยโยธาธิการ อีกตำแหน่งหนึ่ง
- ๑ ก.ย. ๘๗ ประจํากรมเสนาธิการทหาร
- ๑ ก.พ. ๘๘ ออกจากประจําการเป็นนายทหารกองหนุนมีเบี้ยหวัด
สังกัดสํานักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
- ๑ ม.ค. ๘๑ ย้ายประเภทเป็นนายทหารนอกราชการ สังกัดสํานักงาน
ปลัดกระทรวงกลาโหม
- ๑๓ ก.ค. ๘๓ กลับเข้าประจําการ สํารองราชการ สํานักงาน ปลัดกระทรวง
กลาโหม และไปเป็นผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหาร
ผ่านศึก อีกตำแหน่งหนึ่ง
- ๒๖ ม.ค. ๘๖ ประจําสํานักงานปลัดกระทรวงกลาโหม และเป็นผู้อํานวย-
การองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก อีกตำแหน่งหนึ่ง
- ๑๓ ก.ค. ๘๗ ประจําสํานักงานปลัดกระทรวงกลาโหม และเป็นผู้อํานวย
การองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก อีกตำแหน่งหนึ่ง

- ๑๘ มี.ก. ๕๕ ออกจากประจำการเป็นนายทหารนอกราชการ สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม และพ้นจากตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
- ๑ ม.ก. ๐๒ ย้ายประเภทเป็นนายทหารพันราชการ สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

๑๗. เงินเดือน

๑	เม.ย. ๕๒	รับเงินเดือน ๆ ละ	๕๕	บาท
๑	มิ.ย. ๕๒	„	๖๐	„
๑	เม.ย. ๕๕	„	๘๐	„
	ม.ก. ๕๖	„	๙๕	„
	เม.ย. ๕๗	„	๑๑๕	„
	เม.ย. ๕๙	„	๑๓๕	„
	เม.ย. ๖๑	„	๑๔๕	„
๑	เม.ย. ๖๓	„	๑๖๐	„
๑	เม.ย. ๖๕	„	๑๘๐	„
๑	เม.ย. ๗๐	„	๒๒๐	„
๑	เม.ย. ๗๒	„	๒๖๐	„
๑	เม.ย. ๗๔	„	๓๐๐	„
๑	เม.ย. ๗๖	„	๓๕๐	„
๑	เม.ย. ๗๗	„	๔๐๐	„
๑	เม.ย. ๗๘	„	๔๕๐	„
๑	เม.ย. ๗๙	„	๖๐๐	„
๘	ก.ก. ๘๑	„	๖๕๐	„
๑	เม.ย. ๘๒	„	๗๐๐	„
๑	ก.ก. ๘๒	„	๘๐๐	„

๒๙	ม.ก. ๖๒	เบญจมาภรณ์มิ่งกุญไทย
๓๐	ธ.ก. ๖๖	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
๓๐	ธ.ก. ๖๗	จักรุณาภรณ์มิ่งกุญไทย
๒๕	ก.พ. ๖๘	เหรียญบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ ๗
๖	ธ.ก. ๖๙	เหรียญจักรมาลา
๒๘	มี.ก. ๗๔	เหรียญที่ระลึกงานฉลองพระมหานคร
๒๑	ก.ย. ๗๗	เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
๒๐	ก.ย. ๘๐	ทวีติยาภรณ์มิ่งกุญไทย
๑๙	ก.ย. ๘๒	ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก

- ๑๔ ก.ก. ๘๒ ประถมมารณมังกฎไทย
- ๗ เม.ย. ๘๔ เหรียญชัยสมรภูมิ (อินโดจีน)
- ๑๔ ก.ก. ๘๖ เหรียญช่วยราชการเขตภายใน
- ๖ ม.ก. ๘๑ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๒
- ๕ พ.ค. ๘๓ เหรียญบรมราชาภิเศกรัชกาลที่ ๘
- ๓๑ พ.ค. ๘๕ มหาวชิรมงกุฏ
- ๖ ก.ก. ๘๖ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๒ (รัชกาลที่ ๙)
- ๕ ก.ก. ๘๗ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
- ๕ พ.ค. ๘๘ ทศกัญจจอมเกล้าพิเศษ

๑๕. ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญต่างประเทศ

๑๖ ส.ค. ๐๑ ได้รับเครื่องอิสริยาภรณ์ จิง ชิง ชั้นที่ ๑ จากสาธารณรัฐจีน

๒๐. ราชการสงคราม หรือปราบปรามการจลาจล หรือในเวลามีเหตุฉุกเฉิน

๑. ไปราชการสนามในกรณีพิพาทชายแดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส มีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่ ๑๘ พ.ย. ๘๓ ถึง ๑๐ ม.ค. ๘๔

๒. ไปราชการสนามในกรณีฉุกเฉินคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา มีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่ ๒๖ ส.ค. ๘๖ ถึง ๓๑ ส.ค. ๘๗

๓. ได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณในคราว ประกาศใช้กฎอัยการศึกในจังหวัดพระนคร—ธนบุรี เมื่อ ๒๔ มิ.ย. ๘๔ ในกรณีประจำปฏิบัติหน้าที่ในเขตประกาศใช้กฎอัยการศึก ตั้งแต่ ๓๐ มิ.ย. ๘๔ ถึง ๑๔ ก.ค. ๘๔ และตั้งแต่ ๑ ส.ค. ๘๔ ถึง ๕ ก.ย. ๘๔ (๑๕ — ๓๑ ก.ค. ลากิจ)

๒๑. ออกจากประจำการหรือย้ายประเภท

๑ ก.พ. ๘๘ ออกจากประจำการเป็นนายทหารกองหนุนมีเบี้ยหวัด สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

๑ ม.ก. ๕๑ ย้ายประเภทเป็นนายทหารนอกราชการ สังกัดสำนักงานปลัด
กระทรวงกลาโหม

๑๓ ก.ก. ๕๓ กลับเข้ารับราชการ ดำรงราชการสำนักงานปลัดกระทรวง
กลาโหม และไปเป็นผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก อีกตำแหน่งหนึ่ง

๑๕ มี.ก. ๕๕ ออกจากประจำการเป็นนายทหารนอกราชการ สังกัดสำนัก
งานปลัดกระทรวงกลาโหม

๑ ม.ก. ๐๒ ย้ายประเภทเป็นนายทหารพันราชการ สังกัดสำนักงานปลัด
กระทรวงกลาโหม

ภาพถ่ายในงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ

ภาพถ่ายเมื่อเยี่ยมทหารไทยในเกาหลี ภายหลังที่
กลับจากการประชุมสหภาพรัฐสภา

ถ่ายภาพเมื่อเข้าเยี่ยมชมรัฐสภาของสาธารณรัฐสเปน
ในการไปร่วมประชุมสหภาพรัฐสภา

วันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖

กตัญญูภดา

นับตั้งแต่พ่อเข้ารับการรักษาตัวอยู่ ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และ กลับมารักษาตัวอยู่ที่บ้านในระยะหลัง ได้มีบรรดาญาติมิตร ผู้ที่เคยอยู่ได้บังคับบัญชา ของพ่อ ตลอดจนเพื่อน ๆ ของลูกมาเยี่ยมเยียนอยู่ตลอดเวลา ทำให้พ่อเกิดความปิติ และบรรเทาความป่วยเจ็บจากโรคร้ายลงได้มาก เมื่อพ่อเจ็บอยู่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ่อก็ได้รับการเอาใจใส่ดูแลรักษาจาก พลตรี ประณต โพธิ์ทัก พร้อมทั้งแพทย์และ พยาบาลของโรงพยาบาลอีกหลายท่านเป็นอย่างดี แต่เนื่องจากพ่อเป็นโรคร้ายที่หนัก โอกาสหาย ประกอบกับพ่ออยากกลับมาอยู่บ้าน เมื่ออาการพ่อดีขึ้นพ่อจึงได้รับอนุญาต ให้กลับมาพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านไ้ภายหลัง ที่อยู่โรงพยาบาลนานถึงสามเดือนแล้ว เมื่อ พ่อกลับมาอยู่บ้านก็ได้รับการเอาใจใส่ดูแลรักษาพยาบาล จากคุณหมอมพนอจิต จริยา ซึ่งเคยรักษาพยาบาลพ่อและครอบครัวของเรามาแล้วอย่างดียิ่ง แต่เนื่องจากพ่อยุ่ มากและมีโรคร้ายเกาะกุมอยู่ ทำให้พ่อไม่สามารถเอาชนะโชคชะตาของการแตกคับได้ แม้พ่อและแม่ลูกจะได้พยายามตั้งความหวังไว้ว่าพ่อจะอยู่ได้นานกว่านี้ ในที่สุดพ่อก็มา จากพวกเราไปจริง ๆ ในคืนวันศุกร์ที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ เวลา ๒๓.๐๐ น. ต่อหน้า แม่ลูกพร้อมหน้า ขาดแต่ลูกสาวของพ่อที่กำลังทำปริญญาโทอยู่ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา เพียงคนเดียวที่ไม่สามารถกลับมาได้เท่านั้น เมื่อลูกได้มีจดหมายไปบอกข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของพ่อ ลูกสาวของพ่อก็ได้เขียนคำอาลัยในตัวพ่อที่เคารพรักอย่างสูงสุดว่า

“ไม่นึกเลยว่าพ่อจะจากไปเร็วถึงเพียงนี้ ก่อนหน้านั้นเมื่อได้ทราบข่าวว่า พ่อเจ็บต้องเข้าโรงพยาบาล ก็ยังนึกว่าพ่อคงจะหายและกลับบ้านได้เหมือนเคย ได้รับจดหมายของพ่อฉบับสุดท้ายลงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๓ พ่อเขียนมาบอก ว่า อาการป่วยค่อยทุเลาลงแล้ว จึงเขียนมาบอกลูกด้วยความดีใจและด้วยความรัก และคิดถึงพ่อมีต่อลูก จดหมายของพ่อฉบับนี้ลูกเอาใส่กรอบตั้งไว้ดูที่โต๊ะทำงาน

ยามใดก็ตามที่รู้สึกคิดถึงบ้านหรือรู้สึกเหงาเหนื่อยเมื่อยล้าจากการเรียน ลูกก็จะจดหมายของพ่อ และความเหงาเหนื่อยเมื่อยล้าทั้งหลายก็หายไปหมด ทำให้ลูกเกิด ความมุ่งมั่นที่จะเรียนต่อไป เพื่อทำให้พ่อได้ชื่นใจและเพื่อให้สมกับความรักความ กรุณาของพ่อที่มีต่อลูก

พระคุณของพ่อนั้นมีมากมายนัก และถึงแม้ลูกจะชดใช้อย่างไรก็ไม่วัน หมดสิ้น ถึงพ่อก็จะทราบหรือไม่ก็ตาม แต่ลูกก็ได้ตั้งใจไว้แล้วว่านับแต่บัดนี้เป็นต้น ไป ลูกจะพยายามทำความชื่นใจให้พ่ออย่างดีที่สุด และภาระต่าง ๆ ทั้งหลายที่พ่อ เป็นห่วงลูกนั้นก็จะขอรับทำเองทั้งสิ้น

ขออำนาจคุณ พระ และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้คุ้มครองพ่อและ โปรดพา พ่อไปสู่สุคติภพด้วยเทอญ และขออำนาจแห่งความตั้งใจและบุญกุศลที่ลูกได้ กระทำทางที่แล่วมาและเบื้องหน้า โปรดบันดาลให้ลูกเกิดมาเป็นลูกของพ่อทุกชาติ ไปด้วยเทอญ”

จากลูก

เพ็ญแข ประจันปัจจนึก

Dec. 28, 1970

Kingsville, Texas

ก่อนพ่อถึงแก่อนิจกรรม ๒ วัน พระคุณเจ้า พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดสามพระยา ซึ่งพ่อให้ความเคารพนับถือมากที่สุดได้กรุณามาเยี่ยมพ่อที่บ้าน แม้ในระบายนี้นพ่อยู่ในภาวะที่รู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัวสลับกันไปแล้วก็ตาม แต่เมื่อลูก ๆ บอกพ่อว่าท่านเจ้าคุณฯ มาเยี่ยมพ่อ พ่อรีบลุกขึ้นและจะให้ลูกพาไปกราบท่าน แต่ท่านเจ้าคุณฯ ได้ห้ามไว้และท่านได้เข้ามานั่งใกล้ ๆ พ่อ รู้สึกว่าวันนั้นพ่อมีความสุข มีสีหน้ายิ้มแย้มตลอดเวลา นับได้ว่าพ่อได้มีความสุข บิณฑิ ที่ได้พบพระคุณเจ้าที่พ่อรักและนับถือมากที่สุดก่อนที่จะจากโลกนี้ไป

ระหว่างที่พ่อเจ็บเพื่อนเก่าแก่ของพ่อ คือ คุณอา พลเอก หลวงชาญชิตชิงชัย และคุณลุง พ.อ. หลวงอาจสรศิลป์ ได้กรุณามาเยี่ยมพร้อมทั้งครอบครัวของท่านเสมอ มีได้ข่าวมาครั้งใดพ่อก็ยิ้มแย้มแจ่มใสคุยด้วยตลอดเวลา รู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง จนเคยไปถึงกับออกปากว่าคนเจ็บพูดมากกว่าคนเยี่ยม กลัวจะเหนื่อย แต่พ่อบอกลูก ๆ ว่าชอบคุยโดยเฉพาะกับคนที่พ่อรักและสามารถคุยกับท่านได้ลูกคอ ในบางครั้งตอนกลางวันพ่อก็ได้คุยกับแม่ซึ่งอยู่เป็นเพื่อนพ่อที่โรงพยาบาล ส่วนลูก ๆ ก็ไปทำงาน ไปโรงเรียนกันหมด จะพบกันอีกก็แต่ในเวลาเย็น วันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดราชการอื่น ๆ เท่านั้น เวลาลูก ๆ ไปพร้อมหน้าพ่อก็ตั้งใจและมักชอบเล่าเรื่องเก่า ๆ หลายเรื่องให้แม่ลูกฟังอยู่เสมอ ๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ลูกเคยขอร้องให้พ่อเขียนไว้ซึ่งพ่อก็รับปากแต่จนแล้วจนรอดพ่อก็ไม่ได้เขียนสักที ทั้งนี้เพราะพ่อมีนิสัยอย่างหนึ่งคือ ชอบพูดคุย ชอบอ่าน ศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ แต่พ่อก็ไม่ค่อยชอบเขียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวพ่อเอง เรื่องการอ่านหนังสือพ่อชอบมากที่สุด หนังสือเล่มใหญ่ ๆ พ่อชอบอ่าน และพ่ออ่านหนังสือได้ทุกประเภทตั้งแต่หนังสือประวัติศาสตร์สงครามห้าเล่มจบ สามเล่มจบ เรื่อยลงมาถึงหนังสืออ่านเล่นรายสัปดาห์ต่าง ๆ หนังสือพิมพ์พ่อต้องอ่านเป็นประจำทุกวัน เวลาลูกไปไหนมาถ้าซื้อหนังสือมาให้แม่เพียงแต่หนังสือพิมพ์ที่พ่อยังไม่ได้อ่านพ่อก็จะพอใจมากกว่าซื้อของอย่างอื่นทั้งหมด เวลาพ่ออ่านพ่อก็จะอ่านเลา ๆ เสียก่อนแล้วจึงให้ลูกอ่าน แต่พ่อก็จะอ่านละเอียดอีกทีหนึ่งเวลากลางคืนเพราะพ่อชอบตื่นนอนดึก ๆ เสมอ

พ่อมักเล่าเรื่องต่าง ๆ นับแต่พ่อเกิดให้ลูก ๆ ฟัง พ่อเล่าว่าพ่อเติบโตมาโดยไม่เคยเห็นหน้าปู่เลย เพราะปู่เสียชีวิตตั้งแต่พ่ออายุได้เพียงสี่เดือน พ่อจึงมีแต่ย่าที่เลี้ยงดูพ่อมาเป็นอย่างดี บ้านพ่ออยู่ตรงสี่แยกโรงเรียนนายร้อย แต่ต้องถูกไล่ที่เพราะตัดถนนราชดำเนิน ย่าเลยต้องไปเช่าที่วัดปริณายกและวัดมกุฏฯ อยู่ในระยะต่อมา แต่เป็นบุญของย่าและของพ่อที่พี่ ๆ ของพ่อที่เป็นชาย ๒ คนมีงานการทำกันแล้ว พ่อจึงได้รับการอุทิศทุนเงินจากรัฐบาล พี่ ๆ ทั่ว ๆ ไป พ่อเรียนหนังสือที่วัดเทพธิดาโดยส่วนใหญ่พ่อจะนอนอยู่กุฏิหลวงตาซึ่งเป็นญาติของย่า เมื่อจบประถมสี่ พ่อก็เข้าโรงเรียนนายร้อย พ่อเล่าว่าพ่อตัวเล็กและเป็นเด็กกว่าเขาเพื่อน พ่อชนมากที่เดียว จนพ่อออกเป็นนายร้อยตรี อายุพ่อเพียง ๑๗ ปีเท่านั้น เวลาพ่อเดินไปไหนคนเขามองพ่อด้วยความทึ่งนักเรียนนายร้อยที่สำเร็จการศึกษารุ่นพ่อ่นั้นมีมากเกือบ ๒๐๐ คน ในวันพิธีที่ศาลาว่าการกระทรวงกลาโหมประธานในพิธีได้ทรงกล่าวว่า ถึงแม้จะมีนายร้อยสำเร็จออกมามากในรุ่นนี้ แต่ก็ยังเป็นเพราะคุณภาพ มิใช่ดีแต่ปริมาณ เมื่อนายทหารใหม่รับโอวาทและถวายคำมั่น พ่อเล่าว่าฟ้าลั่นครืนหนัก พวกพ่อถึงกับขนลุกซู่ พ่อสอบออกมาได้ที่ไม่ดีเท่าไรนัก คนที่ได้ที่ดี ๆ ได้รับสิทธิเลือกเหล่าและหน่วยก่อน พ่อตอนแรกอยากไปประจำอยู่อยุธยา ซึ่งลูกก็สงสัยเหมือนกันว่าพ่อจะไปอยู่อยุธยาทำไม เพราะพ่อก็ไม่เคยมีพี่น้องที่อยู่ที่นี่เลย พ่อบอกว่าเพราะความเป็นเด็กของพ่อ พ่ออยากไปอยุธยาเพราะจะได้ไปทำงานคล่องตัวซึ่งจะจัดให้มีขึ้นในปีนั้น ซึ่งพ่อว่าถึงหากได้มีโอกาสไปอยู่อยุธยา พ่อก็อาจไม่ได้ดูเพราะอาจติดเวรหรือไม่ได้รับอนุญาตให้ไปดูก็ได้ พ่อหมดโอกาสที่จะเลือกไปอยู่อยุธยาเพราะเพื่อน ๆ พ่อที่สอบได้ที่ดีกว่าเลือกไปกันหมด พ่อเลยเลือกไปอยู่ที่โรงทหารต้นลำโรง จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นบัญชาสนาของพ่อที่พ่อจะได้ก้าวหน้าในหน้าที่ราชการก่อนเพื่อนรุ่นเดียวกันหมด กล่าวคือ พ่อเป็นนายร้อยโทก่อนใครหมดทั้งนี้เพราะกองร้อยที่พ่อประจำอยู่มีนายทหารเพียง ๓ คน คนหนึ่งก็ลาออกจากราชการไป อีกคนหนึ่งก็เจ็บออก ๆ แอด ๆ ตกลงก็เหลือพ่อเพียงคนเดียว ทำหน้าที่ทั้งอยู่เวรฝึกทหาร สอนทหาร พ่อเลยได้เป็นผู้บังคับกองร้อยและเป็นนายร้อยโทก่อนเพื่อน จนเพื่อน ๆ ของพ่อเมื่อทราบข่าวถามกันว่าพ่อเป็นนายร้อยโทเลิกร้องให้แล้วหรือยัง

ตอนที่พ่อเป็นนายร้อยโท พ่อเห็นเพื่อน ๆ ที่ไปเรียนเนติบัณฑิตได้แล้ว ได้เลื่อนยศขึ้นเป็นนายร้อยเอกและไปประจำอยู่กรมพระธรรมนูญแล้วก็อยากจะเรียนเนติบัณฑิตบ้าง แต่พ่อมาคิด ๆ ดูแล้วว่าทางข้างหน้ายังมีอีกไกลนัก ถ้าหากจะรับราชการในหน่วยทหารอื่นโดยมิได้จำเป็นต้องเรียนเนติบัณฑิตและประจำกรมพระธรรมนูญ โอกาสที่จะได้รับการเลื่อนยศขึ้นก็อาจจะมากกว่า แต่พ่อจะต้องเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติม เพราะเมื่อตอนที่ออกจากโรงเรียนนายร้อยพ่อแทบจะเรียกได้ว่าลืมภาษาอังกฤษเสียเกือบหมด และที่เรียนมาแล้วก็เป็นเพียงแต่รู้ ๆ ปลาย ๆ พ่อเลยตกลงใจไปเรียนพิเศษภาษาอังกฤษที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ โดยตอนแรกก็เข้าหุ้नออกเงินร่วมกับเพื่อน ๆ นายทหารหลายคน แต่เมื่อเรียนไปได้ไม่เท่าไรก็เหลือพ่อเรียนคนเดียว แต่พ่อก็นึกเสียเงินทั้งหมด เพราะพ่อมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ให้ได้ พ่อเล่าว่าพ่อดีดหักทหารตอนเย็น จะมีพลทหารนำรถจักรยาน กระเป๋าหนังสือ และกาแฟหนึ่งถ้วยมาให้พ่อ พ่อพ่อดื่มกาแฟเสร็จ จดศัพท์ภาษาอังกฤษใส่มือไว้วันละ ๕ คำ เสร็จแล้วจะถีบจักรยานจากโรงทหารสี่แยกเกียกกายไปโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ในระหว่างทางก็ต้องศัพท์ภาษาอังกฤษ ๕ คำนั้นไปด้วย พ่อทำอย่างนี้อยู่สองปี พ่อยังบ่นเสียดยายที่ไม่มีโอกาสเรียนต่ออีกเพราะต้องย้ายไปสระบุรี ไม่มีโอกาสมาเรียนได้ แต่พ่อก็ฝึกฝนภาษาอังกฤษทำความก้าวหน้าในชีวิตราชการและส่วนตัวของพ่อตลอดมา พ่อเล่าว่าเมื่อพ่อเป็นนายพันโทและไปอยู่อุบลราชธานี พ่อมักคุยภาษาอังกฤษกับอุปทูตฝรั่งเศสเสมอ ๆ ซึ่งยังความตั้งใจให้กับอุปทูตเป็นอันมาก เพราะเวลานั้นจะหาคนโดยเฉพาะนายทหารที่จบการศึกษาในประเทศโดยไม่เคยไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเลยและสามารถพูดภาษาอังกฤษได้นั้นมีอยู่น้อยมาก เมื่อพ่อเป็นจเรทหารบกและมียศเป็นนายพันเอก พ่อได้รับมอบหมายจาก ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ทำการอำนวยการ การแปลหนังสือตำราวิชาทหารเพื่อใช้ในราชการ ซึ่งจะต้องแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส โดยท่านจอมพลได้ให้สัญญากับพ่อว่าเมื่อแปลเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะให้พ่อได้มีโอกาสไปรับการอบรมและดูงานการทหาร ณ ต่างประเทศ ซึ่งพ่อก็อุ่มห่กความรู้ความสามารถ

ทั้งหมด ประกอบกับพ่อมีนายทหารผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่ดีมีความรู้ความสามารถ ทำให้พ่อสามารถอำนวยการแปลได้สำเร็จสมความมุ่งหมาย และพ่อได้ไปอบรมและดูงานการทหารที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลาเกือบ ๒ ปี ทำให้พ่อมีความรู้ภาษาอังกฤษจนใช้การได้ดี

ในหน้าที่ราชการ พ่อต้องย้ายไปประจำโรงทหารในหลายๆ จังหวัด ทั้งที่สระบุรีและอุบลราชธานี พ่อเคยเล่าว่าเมื่อตอนพ่ออยู่สระบุรีซึ่งเวลานั้นพ่อมียศเป็นนายพันตรี พ่อทำดีไม่ขึ้นเพราะผู้บังคับบัญชาไม่ชอบพ่อ พ่อไม่เคยได้รับเงินเดือนขึ้นเลยถึง ๗ ปี พ่อต้องมาเข้าโรงเรียนนายพันซึ่งมีนโยบายที่จะรื้อเอานายพันตรีอาวุโสออกจากราชการทหารเพราะหลักสูตรโรงเรียนนายพันนั้นมีเพียง ๑ ปี แต่ต้องมาเรียนร่วมกับโรงเรียนเสนาธิการทหารซึ่งโดยปกติเรียน ๒ ปี ถ้าใครสอบตกก็ต้องออกจากราชการทหาร พ่อมาเรียนที่กรุงเทพฯ โดยที่พ่อตั้งปณิธานไว้แล้วว่าเอาที่หนึ่งให้ได้ และพ่อก็เอาที่หนึ่งได้จริงๆ พ่อเล่าอย่างติดตลกว่าเมื่อกลับไปสระบุรียังไม่ทันเอาของออกจากกระเป๋ายเลย คำสั่งตามหลังมาแล้วมาให้ย้ายมาอยู่กองพันทหารมหาดเล็กที่กรุงเทพฯ ซึ่งเรื่องนี้ทำให้ผู้บังคับบัญชาที่ไม่ชอบพ่อแปลกใจในตัวพ่อมาก แต่พ่อก็สำนึกในบุญคุณของท่านผู้นั้นอยู่เหมือนกันเพราะท่านที่ทำให้พ่อมุนะจนสอบได้ที่หนึ่ง ดังนั้นในวันปีใหม่พ่อจะต้องไปกราบเท้าท่านทุกปีจนท่านผู้นั้นถึงแก่กรรมไปในที่สุด พ่อเล่าว่าเมื่อพ่อมาอยู่กองพันทหารมหาดเล็กที่กรุงเทพฯ พ่อได้รับยศนายพันโท ได้เป็นคุณพระ และได้ตรา ในระยะเวลาไล่เลี่ยกันซึ่งพ่อก็ไม่เคยนึกไม่เคยฝันมาก่อนเลย พ่อจำเริญในราชการมาตามลำดับ พ่อบอกว่าตำแหน่งต่างๆ ทั้งทางทหารและพลเรือน รวมทั้งตำแหน่งการเมือง พ่อก็เป็นมาจนหมดแล้ว ทั้งในระดับกรมและระดับกระทรวง ที่ไม่ได้เป็นอยู่อย่างเดียวคือ รัฐมนตรี แต่พ่อก็ไม่ได้เสียใจอะไรเพราะพ่อไม่ได้เป็นพวกพ้องใคร พ่ออยู่ได้ด้วยความสามารถและความอดทนพยายามของพ่อเอง แต่พ่อได้รับความเมตตาเห็นประโยชน์ในการเรียกใช้ ในหน้าที่ราชการด้วยดีตลอดมา ในฝ่ายทหาร พ่อเคยเป็นจเรทหารบก พลธิการทหารบก แม่ทัพกองทัพบกที่ ๒ และปลัดกระทรวง

กลาโหม ฝ่ายพลเรือนพ่อเคยเป็นอธิบดีกรมที่ดินและโลหกิจ ตำแหน่งหน้าที่ราชการที่พ่อดำรงอยู่ก่อนครบเกษียณคือ ตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ซึ่งพ่อก็ได้ทุ่มเทกำลังกายความตั้งใจอย่างเต็มที่ ทางฝ่ายการเมืองพ่อเคยเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย และพ่อได้รับความสำเร็จอย่างน่าภาคภูมิใจสูงสุดในชีวิตคือ เมื่อตอนพ่อเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และสามารถจัดการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี อันเป็นเกียรติประวัติอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศไทยเพราะก่อนหน้านี้ยังไม่เคย มีการจัดประชุมระหว่างชาติครั้งที่ยิ่งใหญ่กว่านี้มาก่อนเลยในประเทศไทย พ่ออำนวยการสร้างห้องประชุมศาลาสันติธรรมให้แล้วเสร็จภายในเวลาอันจำกัดจนทันกำหนดเวลาประชุมพอดี และพ่อได้รับเกียรติจากที่ประชุมโดยได้รับเลือกให้เป็น ประธานในที่ประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งนี้ด้วย ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๖ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ่อได้เป็นหัวหน้าคณะผู้แทน หน่วยรัฐสภาไทยไปร่วมประชุมครั้งนี้ และพ่อได้รับเกียรติเข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าเอลิซาเบทที่ ๒ แห่งประเทศอังกฤษ และพระราชสวามี ณ ท้องพระโรงเวสต์มินสเตอร์ ตั้งความตอนหนึ่งในคำปราศรัยของพ่อทางวิทยุกระจายเสียงสถานี บี บี ซี เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ ความว่า

“...พิธีเปิดการประชุมใหญ่ได้กระทำเมื่อวันที่ ๑๒ เดือนนี้ โดยสมเด็จพระนางเจ้าเอลิซาเบทที่ ๒ แห่งประเทศอังกฤษ พร้อมด้วยพระราชสวามี เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีเปิดการประชุม ณ ท้องพระโรงเวสต์มินสเตอร์ ท่ามกลางคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่างๆ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นจำนวนกว่า ๑,๕๐๐ คน พิธีได้เริ่มเมื่อเวลา ๑๑.๑๕ น. โดยมีขบวนทหารรักษาพระองค์ติดตามด้วยขบวนผู้เกียรติพิเศษ อาทิ นายกรัฐมนตรี ประธานสภาขุนนาง ประธานสภาสามัญ หัวหน้าพรรคการเมืองต่างๆ แห่งประเทศอังกฤษ และคณะกรรมการบริหารแห่งสหภาพรัฐสภาเดินเข้าไปประจำที่เพื่อ

เตรียมรับเสด็จ ครั้นเวลา ๑๑.๓๐ น. เสด็จพระราชดำเนินมาถึงท้องพระโรง
สมุหพระราชมณเฑียรได้นำผู้มุงเกยรถเข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีนาถและ
พระราชสวามี ได้พระราชทานพระหัตถ์สัมพัทธ์เป็นรายบุคคล ซึ่งข้าพเจ้าใน
ฐานะกรรมการบริหารของ สหภาพรัฐสภาได้รับพระราชทานโอกาสพิเศษใน
ครั้งนี้ด้วย...”

ในคำปราศรัยดังกล่าวพ่อได้กล่าวถึงความสำเร็จจากการประชุมสหภาพรัฐสภา
ครั้งที่ ๔๕ ที่กรุงเทพฯ ไว้ว่า

“... นอกจากนั้นเรื่องที่น่ายินดีและสมควรจะเวียนให้ทราบในโอกาส
นี้ก็คือ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่างๆ ซึ่งได้เคยไปร่วมประชุมสหภาพ
รัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพฯ ยังไม่ลืมการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี
ยิ่ง ซึ่งเขาได้รับจากหน่วยรัฐสภาไทย จากรัฐบาล และจากประชาชนชาว
ไทย ต่างก็ได้กล่าวขวัญถึงอยู่เสมอ ในคำอภิปรายของบางท่านในที่ประชุม
ตอนใดที่ได้กล่าวพาตึงไปถึงการประชุมที่กรุงเทพฯ แล้ว บางครั้งถึงกับใช้
คำว่า “UNFORGOTTEN MEETING AT BANGKOK” สิ่งเหล่านี้อย่างน้อย
ก็ทำให้เขารู้จักประเทศไทยทั้งในด้านชีวิต จิตใจและวัฒนธรรมของประ
ชาชาติไทยเราได้ดียิ่งขึ้น...”

ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งนี้ พ่อในนามของหัวหน้าหน่วยรัฐสภา
ของประเทศไทยได้ร่วมกับฝ่ายโลกเสรีคัดค้านการที่จะให้มีการยอมรับเอาเงินคอมมิวนิสต์
เข้ามาเป็นสมาชิกสหภาพรัฐสภา โดยพ่อได้เสนอว่า การจะรับเอาเงินฝ่ายใดเข้ามาเป็น
สมาชิกสหภาพรัฐสภาได้ก็ต้องเมื่อองค์การสหประชาชาติได้พิจารณารับรองเงินคอมมิวนิสต์
เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเสียก่อน ซึ่งก็เป็นผลสำเร็จและประธานาธิบดี
จีนคณะชาติได้แสดงความขอบคุณพ่อโดยได้มอบอิสริยาภรณ์ชั้นสูงของจีนให้แก่พ่อ

พ่อสอนลูกๆ เสมอว่า พ่อเกิดมาจนมีแต่แม่และพี่ที่เลี้ยงพ่อมา ที่ดินหรือทรัพย์สินที่ติดตกทอดก็ไม่มี พ่อก่อสร้างตัวมาเองทั้งสิ้น พ่อไม่เคยรับทรัพย์สินเงินทองสิ่งของของใครโดยมิชอบ พ่อบอกว่าพ่อทำไม่ได้แม้จะมีช่องทางให้พ่อทำเช่นนั้นได้ก็ตาม พ่อทำงานเป็นชีวิตจิตใจ ถ้าพ่อทำงานอะไรแล้วพ่อจะทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังใจลงไปในงานนั้นๆ เมื่อพ่อทำงาน พ่อจึงมักดูและเจ็บขาด จนเป็นที่ขยาดของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา แต่คนที่พ่อคุมมักจะได้ดีเสมอและไม่เคยถือโกรธพ่อ เพราะพ่อไม่ใช่คนเก็บมาคิดหรือไม่ชอบใจใคร พ่อพูดเสมอว่าที่ดูไปก็เพราะรัก อยากให้ได้ดี คนที่รู้สึกดีของพ่อก็จะเข้าใจพ่อดีในเรื่องนี้ กับลูกๆ แล้วพ่อก็ดูและเจ็บขาดเหมือนกัน แต่เมื่อลูกๆ โตขึ้นและทำงานทำการแล้ว พ่อจะไม่ดูว่าอะไรมากนัก เพราะพ่อเคยพูดว่า เมื่อลูกโตขึ้นและมีความรับผิดชอบแล้วไม่จำเป็นต้องมาดูแลอีก แต่ก็ต้องเตือนบ้างถ้าหากทำไม่ถูกไม่ควรอะไร ขอให้คิดว่าเตือนไปเพราะรักอยากให้ได้ดี ถ้าลูกคนใดหำหรือเตือนแล้วไม่ฟัง พ่อก็จะเลิกหำเลิกเตือน พ่อเคยพูดกับลูกเมื่อพ่อเจ็บอยู่โรงพยาบาลว่า พ่อจน พ่อมีพอกิน แต่พ่อก็ภูมิใจอยู่อย่างหนึ่งคือ พ่อไม่เป็นหนี้ใคร พ่อส่งเสียให้ลูกเรียนจนสุดความสามารถ แต่ลูกคนใดจะรับและนำไปใช้ประโยชน์ได้มากน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับตัวของตัวเอง พ่อมักดีใจมากเมื่อลูกคนใดประสบความสำเร็จในการศึกษาและการทำงาน พ่อจะปลื้มปิติและคอยให้ญาติมิตรฟังอยู่ตลอดเวลา ในระยะหลังจากที่ครบเกษียณอายุพ่อมีเวลามากขึ้น พ่อชอบสอนหนังสือเด็กๆ ไม่ว่าจะเป็นลูกพ่อหรือลูกหลานใคร พ่อสอนให้และมักจะตอบได้ดีเสมอๆ พ่อบอกกับลูกว่าพ่อเป็นทั้งพ่อ เป็นทั้งปราชญ์ และก็เป็นเพื่อนที่ปรึกษาของลูกด้วย เมื่อลูกคนใดมีอะไรที่จะปรึกษาหารือกับพ่อเพื่อให้ช่วยสนับสนุนการสิ่งใด ถ้าพ่อเห็นดีด้วยพ่อจะยินดีและภูมิใจที่ลูกเปิดโอกาสให้พ่อได้มีส่วนชี้แนะทางสำหรับลูกด้วย บางทีพ่อจะไม่ตัดสินใจให้เพราะเห็นว่าลูกโตแล้วและจะต้องตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง พ่อก็เพียงแต่ชี้ช่องว่าลูกควรจะต้องตัดสินใจอย่างไรในสภาพการณ์เช่นนั้น และลงท้ายพ่อจะพูดว่า “พ่อ FREE HAND แก่ต้องตัด

สนใจเอาเอง และพ่อจะพอใจทั้งนั้นเพราะพ่อได้อธิบายให้แกฟังแล้ว” พ่อจึงเป็นที่ปรึกษาของลูกได้อย่างวิเศษ เวลาพ่อร่างหนังสือที่จะลงเป็นคำขวัญ คำไว้อาลัย หรือแม้แต่จดหมายภาษาอังกฤษที่เขียนถึงเพื่อนชาวต่างประเทศของพ่อ พ่อจะให้ลูกตรวจว่าสำนวนเป็นอย่างไร และเมื่อลูกแก้ไขให้ พ่อจะพิจารณาว่าควรแก้ไขได้หรือไม่ ถ้าพ่อเห็นดีด้วยพ่อจะแก้ไขทันทีและขอบใจลูกทุกครั้ง พ่อสอนให้ลูกเรียกพ่อ—แม่ ว่าพ่อแม่เฉยๆ โดยไม่ต้องใช้คำว่าคุณนำหน้า เพราะพ่อถือว่าพ่อเคยเรียกปู่เรียกย่ามาว่าพ่อแม่เฉยๆ เหมือนกัน และการเรียกพ่อแม่เฉยๆ นี้จะทำให้เกิดความรู้สึกสนิทสนมกันที่ด้วย พ่อสอนให้ลูกทักทายต่อผู้ที่มีอุปการะคุณ พ่อเองมักพูดถึงท่านซึ่งเป็นเจ้านายและผู้มีอุปการะคุณที่มีพระคุณต่อพ่อ โดยพ่อจะให้การเคารพยกย่องไว้เป็นอย่างสูง พ่อบอกว่า การกระทำเช่นนั้นจะเป็นผลส่งผลให้เกิดศรีเมงคลและความจำเริญในชีวิตต่อไป

เรื่องที่พ่อเล่าให้ลูกฟังนั้นมีมากที่สุดที่จะพรรณาให้หมดได้ในที่นี้ เพราะพ่อมีชีวิตอยู่ถึง ๕ แผ่นดิน ได้รู้ได้เห็นเรื่องราวต่างๆ เป็นอันมาก ซึ่งเป็นเครื่องประดับความรู้ของลูกๆ และในขณะเดียวกันก็เป็นเกียรติประวัติเกี่ยวกับตัวพ่อที่ลูกๆ จะพึงยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนต่อไปในอนาคต

เมื่อพ่อถึงอนิจกรรม แม่ลูกเหมือนชาคร่มโพธิทองของชีวิต เพราะพ่อเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของพวกเรา แต่พ่อก็ยังมิบุญที่มีมิตรสนิทตลอดจนผู้ที่เคยอยู่ไต่บังกับบัญชาของพ่อเข้าช่วยเหลือจัดการศพของพ่ออย่างสมเกียรติ ซึ่งลำพังแม่ลูกแล้วก็คงยากที่จะจัดให้เรียบร้อยและสมเกียรติเช่นนั้นได้ ลูกๆ ได้รับความเมตตาช่วยเหลือจากคุณอาพลเอก หลวงชาญชิตชิงชัย คุณอา พลตรี ปุ่น วงศ์พิเศษ พี่พลตรี แสง จารุวรรณ คุณอาสุวรรณ ทาราวงค์ พี่ประสิทธิ์ ชัยทิพย์ และบรรดาญาติมิตรอีกหลายท่านช่วยเหลือติดต่อกับพิธีการศพของพ่อจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ในการสวดพระอภิธรรมศพใน ๗ คืนแรกหลังจากที่พ่อถึงอนิจกรรม และในทุกๆ คืนวันศุกร์หลังจากครบ ๗ วันแล้วมีกำหนด ๕๐ วัน ได้มีท่านผู้มีเกียรติและสตา-

บ้านต่างๆ ผู้เคยอยู่ได้บังคับบัญชาญาติพี่น้อง เพื่อนของลูกต่างนำพวงดอกไม้ กระเช้าดอกไม้ พวงมาลัยมาเคารพศพแสดงความเสียใจ ร่วมฟังสวดอภิธรรมเป็นจำนวนมาก นับเป็นความกรุณาที่ลูกๆ สำนึกในบุญคุณที่ทุกท่านมีน้ำใจต่อพ่อ สำหรับเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพให้พ่อแต่ละคืนมีดังนี้คือ

๒๘ — ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๓	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม
๑ ธันวาคม ๒๕๑๓	รัฐสภา
๒ ธันวาคม ๒๕๑๓	พลเอก หลวงชาญชิตชิงชัยและครอบครัว
๓ ธันวาคม ๒๕๑๓	องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
๔ ธันวาคม ๒๕๑๓	ภรรยา บุตร ธิดา
๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๓	บริษัททวิผลนครจำกัด
๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๓	กองทัพบก
๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๓	กรมทรัพย์สินทางธรณี
๑ มกราคม ๒๕๑๔	พ.ต. หลวงจบกะบวนยุทธและภริยา
๘ มกราคม ๒๕๑๔	พ.อ. หลวงอาจสรศิลป์และครอบครัว
๑๔ มกราคม ๒๕๑๔	ท่านผู้หญิงละเอียก พิบูลสงคราม

นอกจากนี้ พระคุณเจ้า พระธรรมปัญญาบดี วัดสามพระยา ได้มีเมตตาต่อพ่อและลูกๆ โดยได้รับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศล ๕๐ วันให้พ่อ หากพ่อมีญาณวิจิตรที่จะทราบได้ พ่อคงจะปลาบปลื้มใจเป็นอย่างมาก

ในการพิมพ์หนังสือเป็นบรรณาการแก่ท่านที่มาเป็นเกียรติในการพระราชทานเพลิงศพพ่อ ลูกๆ ได้รับความกรุณาจากคุณอา พลตรี ปุ่น วงศ์วิเศษ พี่ พลตรี แสง จารุวรรณ คุณอาสุวรรณ ทาราวงค์ พี่ประสิทธิ์ ชัยทิพย์ ตลอดจนท่านต่างๆ ที่ให้การช่วยเหลือจนหนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มขึ้นได้ ลูกได้รับความเมตตาจากท่านผู้ใหญ่

ทั้งที่เป็นผู้บังคับบัญชาและผู้คุ้นเคยกับพ่อที่ได้กรุณา สละเวลาเขียน คำไว้อาลัยให้แก่พ่อ นอกจากนั้นลูกยังได้รับความกรุณาจากท่านเลขาธิการรัฐสภา และ พ.อ. จง สืบจากยง ที่ได้อบรมเรื่องมาพิมพ์ในหนังสือบรรณาการเล่มนี้

ลูก ๆ จึงขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่านทั้งที่กล่าว นามและมี ได้กล่าวนามมาแล้วตั้งแต่ต้นที่ได้มีเมตตาช่วยเหลือให้งานศพของพ่อนับ ตั้งแต่ถึงแก่อนิจกรรมมาจนรับพระราชทานเพลิงในวันนี้สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อย สมเกียรติแด่พ่อในฐานะที่เคยทำประโยชน์ให้แก่แผ่นดินและประเทศชาติมาแล้วเป็นอย่างดี หากพ่อมีญาณวิถีดุจจะพึงทราบได้ก็คงจะปีติปลาบปลื้มใจ และจะเป็นพลบ้จจยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของพ่อประสบความสุขสงบในทิพย์วิมานสถานตลอดไปชั่วนิรันดร์.

ลูก ๆ ของพ่อ

คำไว้อาลัย

แต่

พลเอก พระประจันต์บัจฉิก

ในวันศุกร์ ที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ พระประจันต์บัจฉิก (ประจันต์ มหาดีลัก ประจันต์บัจฉิก) ได้ถึงแก่อนิจกรรม นับว่าเป็นการสูญเสียนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่มีความสำคัญไปอีกหนึ่งท่าน ท่านผู้นี้เป็นผู้มีเกียรติประวัติและความสามารถสูงทั้งในวงการทหาร วงการเมือง และวงการทั่วไปในอดีตเป็นอย่างมาก สำหรับในวงการทหารนั้น นับตั้งแต่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ก็ได้เข้ารับราชการในกองทัพบกตั้งแต่ยศร้อยตรีจนถึงพลเอก และปรากฏว่าหลังจากประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ท่านผู้นี้ก็เริ่มมีความดีเด่นในวงการทหารบก โดยได้ดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับทหารราบ ซึ่งนับว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่งตำแหน่งหนึ่งในอดีต ในเวลาต่อมาก็ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่สำคัญ ๆ อีกหลายตำแหน่งทั้งในยามปกติและยามสงครามเรื่อยมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะในยามปกติได้เคยดำรงตำแหน่งผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๑ จเรทหารบก พลธิการทหารบก และปลัดกระทรวงกลาโหม ส่วนยามสงครามในกรณีพิพาทชายแดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส ท่านผู้นี้ได้มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการส่งกำลังบำรุงฝ่ายทหารบก สำหรับในสงครามมหาเอเชียบูรพา ท่านผู้นี้ได้เป็นกรรมการควบคุมและจัดกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าว และเป็นผู้บัญชาการเขตภายใน ซึ่งมีความสำคัญมากในยามฉุกเฉินเช่นนั้น จนได้รับความไว้วางใจในด้านการป้องกันประเทศ โดยได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพ กองทัพที่ ๒ ซึ่งกองทัพที่ ๒ นี้เป็นอัตราในกองทัพบกสนามที่ประกอบด้วย กองพลที่ ๑ กับกองพลที่ ๗ อันเป็นกำลังรบหลักมีหน้าที่ต่อสู้กับข้าศึกด้านหลังในเขตพื้นที่ทำการตั้งแต่สมุทร-

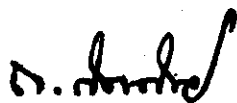
ปรากฏขึ้นไปทางเหนือ และในขณะที่ยกอยู่ที่ ๒ กำลังประจันหน้าอยู่กับข้าศึก ในระหว่างปี ๒๔๘๖ กับปี ๒๔๘๗ นั้น ข้าพเจ้าได้เป็นอาจารย์อยู่ในแผนกที่ ๒ ของกรมยุทธศึกษาทหารบก ได้อยู่ในเขตพื้นที่ทำการและหน่วยในอัตรากำลังของทัพที่ ๒ นี้ด้วย เปรียบเสมือนว่าข้าพเจ้าได้เคยอยู่ในสายการบังคับบัญชาและการสั่งการของท่านผู้มาก่อนด้วย ต่อมาในปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา^๕นี้เอง ด้วยเหตุผลทางการเมืองทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลขึ้นในประเทศไทย ท่านผู้ซึ่งได้พ้นตำแหน่งแม่ทัพ กองทัพที่ ๒ ไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกลางหน่วยโยธาธิการในสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม และได้ออกจากประจำการทางทหารไปครั้งหนึ่งในปี ๒๔๘๘

ต่อมาในปี ๒๔๙๓ ท่านผู้ซึ่งได้กลับเข้ารับราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม เพื่อไปเป็นผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกอีกครั้งหนึ่ง ก็ปรากฏว่าท่านผู้ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งนั้นจนถึงปี ๒๔๙๔ รวมเป็นเวลาถึง ๖ ปี จึงได้ออกจากประจำการไปเพราะครบเกษียณอายุ ซึ่งนับได้ว่าท่านผู้ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากวงการทหารและวงการทั่วไปเป็นอย่างมาก ในขณะที่รับราชการอยู่นั้น ได้เคยดำรงตำแหน่งพิเศษต่าง ๆ อาทิเช่น ราชองครักษ์พิเศษ และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวิรมงกุฎ ทูตยจุลจอมเกล้าวิเศษ นอกจากนั้นยังได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยอย่างหาที่สุดมิได้จากองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสักขีพยานในการสืบเชื้อพระบรมราชวงศ์ในวันสมเด็จพระเจ้าสุทธยาเธอ เจ้าฟ้าวัชรางครณประสูติด้วย

ในวงการเมือง ภายหลังจากที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ แล้ว ท่านผู้ซึ่งได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ เรื่อยมาจนได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกสภาผู้แทนทั้งหลายเลือกให้เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎรในเวลาต่อมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งข้าพเจ้าเริ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับท่านผู้ซึ่งขณะเมื่อได้มีโอกาสเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในวงการเมืองในฐานะที่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรประเภทที่ ๒ ด้วยกัน ในปี ๒๔๙๔ และในปีนั้นเองท่านผู้นี้ก็ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายเลือกให้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรโดยเอกฉันท์อีก ตลอดเวลาในตำแหน่งดังกล่าวท่านผู้นี้ได้แสดงความสามารถอย่างน่าชมเชยในการปฏิบัติหน้าที่ของประธานสภาผู้แทนราษฎรด้วยความเชื่อมั่นที่จะให้ภารกิจในความรับผิดชอบได้ดำเนินไปด้วยดี และสำเร็จสมความมุ่งหมายตรงเจตจำนงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลาย แม้จะมีอุปสรรคขัดขวางประการใดก็พยายามฝ่าฟันให้ลุล่วงไปจนได้ด้วยความเรียบร้อยด้วยดีโดยตลอด

บัดนี้ พลเอก พระประจันต์จันนิก ได้มาถึงแก่อนิจกรรมลง แม้ว่าจะเป็นการสูญเสียและจากไปตามวาระและสภาพของสังขารร่างกาย ซึ่งบุคคลที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ก็ตาม แต่ก็ยังความเศร้าสลดเสียดยและอาลัยรักของบรรดาครอบครัว บุตร ธิดา ญาติ มิตรสหายและศิษย์ ตลอดจนผู้ที่เคยอยู่ได้บังคับบัญชาทุกคนอย่างไม่รู้จักเสื่อมคลายหมดสิ้นไปได้ ซึ่งในการพระราชทานเพลิงศพท่านผู้นี้ ข้าพเจ้าจึงขอให้กุศลบุญราศีตลอดจนคุณงามความดีที่ท่านผู้นี้ได้บำเพ็ญไว้ รวมทั้งที่ท่านผู้นี้ได้บำเพ็ญอุทิศให้ท่านผู้นี้โดยลำดับ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านผู้นี้จงบรรลुสุขคติในสัมปรายภพตามสมควรแก่คติวิสัย เทอญ.

จอมพล

(ถนอม กิตติขจร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

คำไว้อาลัย

แด่

พลเอก พระประจันต์บัจฉิก

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกับ พลเอก พระประจันต์บัจฉิก ท่านมาเป็นเวลานานป็นฐานะเป็นสมาชิกของสภาด้วยกัน แต่ท่านเป็นผู้ใหญ่กว่าทั้งในวัยวุฒิและตำแหน่งในสภา ในสมัยนั้น ข้าพเจ้าโดยที่ได้เคยวิสาสะพบปะสังสรรค์กับท่านเป็นส่วนตัวบ้าง ทางราชการบ้างบางโอกาส ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเลื่อมใสเคารพรักใคร่ในตัวท่านเป็นอย่างมาก เพราะท่านเป็นผู้มีอัธยาศัยดี สุขุม เยือกเย็น สุจริต และโอบอ้อมอารี วางตัวสมกับความเป็นผู้ใหญ่ ส่วนในทางราชการท่านเป็นผู้ขยันขันแข็ง ซื่อตรงต่อหน้าที่และวินัยยากที่จะเปรียบได้

ผลแห่งคุณงามความดีของท่านในการปฏิบัติราชการของสภาฯ เป็นประจักษ์ในตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนี้

ตั้งแต่ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงการเลิกใช้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ รองประธานสภาผู้แทนราษฎร และตำแหน่งสูงสุดคือประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นเวลาหลายยุคหลายสมัย ตลอดทั้งได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการธิการสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติสำคัญๆ หลายฉบับ และเมื่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีสองสภาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาเมื่อปี ๒๔๘๘ และเป็นผู้รับพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๔๗๕ แก่ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๘๕ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะเป็น

ประธานสภาผู้แทนราษฎร และในครั้งสุดท้ายได้รับพระมหากรุณาธิคุณด้วยความไว้วาง
พระราชหฤทัย โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อทำหน้าที่ร่าง
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันด้วย

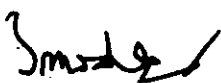
ส่วนงานในความสัมพันธ์กับรัฐสภานานาประเทศ ซึ่งหน่วยรัฐสภาไทย
ได้มีบทบาทเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหภาพรัฐสภานานาประเทศนั้น ท่านได้เป็น
หัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการประชุมสหภาพรัฐสภา และเป็นผู้แทนหน่วยในที่ประชุม
คณะมนตรีสหภาพรัฐสภาหลายครั้งหลายครา คือ ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่
๔๓ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย พ.ศ. ๒๔๙๗ การประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่
๔๔ ณ กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ พ.ศ. ๒๔๙๘ การประชุมสหภาพรัฐสภา
ครั้งที่ ๔๖ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๕๐๐ และในการประชุมสหภาพ
รัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทวฯ พ.ศ. ๒๔๙๙ ซึ่งเป็นการประชุมครั้งแรกในทวีปเอเชีย
ท่านได้รับเกียรติ และความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ให้เป็นประธานแห่งที่ประชุมสหภาพ
รัฐสภาครั้งนี้ ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติของประเทศไทย

นอกจากนั้น ในวาระเริ่มแรกก่อนที่จะจัดให้มีการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่
๔๕ ณ กรุงเทวฯ ซึ่งหน่วยรัฐสภาไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ท่านได้เป็น
ประธานกรรมการก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรม โดยเงินงบประมาณของสำนักงาน
เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้ใช้เป็นสถานที่ประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งนี้ และได้
ใช้ประโยชน์แก่ราชการส่วนอื่นต่อมาจนบัดนี้

ขณะที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ
ของรัฐท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความเสียสละและมีความรักนิยามในอัน ที่จะรณรงค์การปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจัง ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความที่เป็นประโยชน์แก่
ประเทศชาติ เป็นที่รักใคร่ขอบพอบของบุคคลร่วมงานและประชาชนโดยทั่วไป ทั้งนี้
เมื่อท่านได้มาถึงแก่นิจกรรมลงเช่นนี้ จึงเป็นที่เศร้าสลดใจและอาลัยเสียดยอย่างสุดซึ่ง
แก่บรรดาญาติมิตรทั้งหลาย ซึ่งย่อมเป็นไปตามโลกีย์วิสัย ส่วนชื่อเสียงเกียรติยศ คุณ

งามความดี หาได้เสื่อมสูญสิ้นไปด้วยไม่ ยังคงประทับอยู่ในความทรงจำอยู่เสมอ
สมดังพุทธภาษิตที่ว่า “รูป ชีรติ มจฺจนํ นามโคตฺตํ น ชีรติ”

ในโอกาสแห่งการพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ขออานิสงส์ผลบุญราศีที่
เจ้าภาพได้บำเพ็ญกุศลให้ ตลอดจนผลบุญและคุณงามความดี ที่พลเอก พระประ-
จันปัจจุบันนี้ ได้สร้างสมไว้ จงเป็นพลวปัจจัยนำให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติใน
สัมปรายภพนั้นทุกประการ

พันเอก

(นายวรการบัญชา)

ประธานรัฐสภา

คำไว้อาลัย

ของ

จอมพลผิน ชุณหะวัณ

ด้วยครอบครัว จะได้ขอพระราชทานเพลิงศพให้แก่ พลเอก พระ
ประจันต์จันติก ฌ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาสขึ้น ข้าพเจ้า
ตั้งใจแล้วว่า จะได้เขียนคำไว้อาลัยให้กับท่านผู้นี้ ในวันพระราชทานเพลิงศพ
ดังกล่าวแล้ว เพราะพลเอกพระประจันต์จันติกผู้นี้ ได้คุ้นเคยกับข้าพเจ้ามานาน
ทั้งในราชการปกติและราชการพิเศษ

✓ สำหรับราชการปกติในความทรงจำของข้าพเจ้าปรากฏว่าท่านได้ปฏิบัติหน้าที่
โดยความซื่อสัตย์สุจริตและเข้มแข็งตลอดมา ซึ่งบางครั้งท่านได้รับหน้าที่ในตำแหน่งผู้
บังคับกองพันทหารราบ และตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารราบ ในเวลาฝึกฝนเป็น
กองพลกองทัพบก ตลอดจนการประลองยุทธของกองทัพบกด้วย นับว่าท่านแก้ปัญหาได้
เป็นอย่างดี

สำหรับราชการพิเศษนั้น เนื่องจากท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ในราชการปกติเป็นที่
ที่คุ้นเคยและเป็นที่ยอมรับของผู้บังคับบัญชา ท่านจึงได้รับหน้าที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

เนื่องจากพลเอก พระประจันต์จันติก มีคุณงามความดีดังกล่าว คณะผู้ก่อการ
๗๕ จึงขอพระราชทานให้เป็นผู้แทนประเภท ๒ ครั้งเกิดกบฏ ๒๔๗๖ ท่านได้รับหน้าที่
ในตำแหน่งผู้บังคับกองผสม กวาดล้างพวกกบฏตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมา จนถึงจังหวัด
อุบลราชธานี นับว่าท่านได้ดำเนินการอย่างเด็ดขาด โดยจับตัวผู้ร่วมทำการกบฏหรือผู้ที่
สงสัย มาทำการสอบสวนโดยรีบด่วน การทำการกวาดล้างพวกกบฏในครั้งนั้น (ซึ่งข้าพเจ้า
เป็นเสนาธิการกองผสมอยู่ด้วย) รู้สึกว่าท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความร่าเริง ใช้เวลา

พักผ่อนหลับนอนน้อยที่สุดนอกจากทำการกวาดล้างและทำการสอบสวนพวกกบฏ ตลอดจน
จนผู้ที่สงสัยเพื่อให้ความยุติธรรมแล้ว ท่านต้องอำนวยความสะดวกไฟที่พวกกบฏ
ด้วยกันทำลายสะพานรถไฟ ทั้งแต่จังหวัดนครราชสีมา จนถึงจังหวัดอุบลราชธานีเกือบ
ตลอดทาง ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้เจ้าหน้าที่แสวงหาอาหาร สำหรับเลี้ยงดูทหารในกอง
ผสมอีกด้วย การปฏิบัติการของท่านในครั้งนั้นนับว่าเป็นส่วนสำคัญ ที่ทำให้บ้านเมืองอยู่
ในความสงบตลอดมา

ครั้นสงครามอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๓ พลเอกพระประจักษ์ จันทน์ ได้ทำหน้าที่
ที่สำคัญอีกวาระหนึ่งคือในตำแหน่งพลธิการทหารบก ต้องดำเนินการโดยรีบด่วนเสาะ
แสวงหา เครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภคตลอดจนเครื่องยุทธภัณฑ์ให้ทันกับความต้องการ
การของทหารในกองทัพบูรพาและกองทัพอีสาน ซึ่งจะกล่าวได้ว่าท่านต้องลำบากกราก
กรำ ต้องแก้ปัญหาอันเกี่ยวกับเครื่องอุปโภคต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วจนไม่มีเวลาที่จะพักผ่อน
หลับนอนมุ่งที่จะให้ทหารในสนามรบทั้ง ๒ กองทัพ มิให้ได้รับความเดือดร้อนและขาด
ตกบกพร่องแต่อย่างใด(ทั้งนี้ขอให้ท่านผู้อ่านได้ระลึกไว้ว่าเหตุที่ท่านต้องแก้ปัญหาหนัก
ประการนั้น) เพราะทางกองทัพบกมิได้เตรียมสะสมเครื่องอุปโภคต่าง ๆ ไว้ตั้งแต่เวลา
ปกติ

ครั้นสงครามมหาบูรพาเอเซีย พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งท่านคงอยู่ในตำแหน่งพล
ธิการทหารบก ยังไม่ทันจะตั้งตัวก็ต้องแก้ปัญหาโดยรีบด่วนเช่นเดียวกัน และนับว่าต้อง
แก้ปัญหาหนักยิ่งกว่าสงครามอินโดจีน เพราะประเทศไทยถูกบีบคั้นทางทะเล เครื่องอุปโภค
บางอย่างที่จำเป็นจะต้องใช้ในราชการสงครามอันเกี่ยวกับของต่างประเทศ เราไม่สามารถ
จะนำมาใช้ได้ ต้องแก้ไขใช้ พัสตุของเราเอง เช่น เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แต่ก็
นับว่าท่านได้แก้ปัญหาได้สำเร็จพอสมควร ครั้นปลายสงครามมหาบูรพาเอเซีย เนื่องด้วย
คุณงามความดีของท่าน ผู้บัญชาการกองทัพสนามจึงแต่งตั้งให้ พลเอก พระประจักษ์ จ
นิก เป็นแม่ทัพกองทัพเพชรบูรณ์จนเสร็จสงคราม และเราทั้งสองก็ถูกปลดเป็นกอง
หนุนด้วยกัน

พ.ศ. ๒๔๘๐ ข้าพเจ้ามีโอกาสดำเนินการราชการทหารเป็นครั้งที่ ๒ ได้ปรึกษากับ พล.ร. จอมพลป. พิบูลสงคราม ใครจะได้ พลเอก พระประจันต์ จินะ เข้ารับราชการทหารอีกครั้งหนึ่ง เพราะท่านได้ร่วมราชการที่สำคัญๆ และเสี่ยงอันตรายมาด้วยกันเป็นอย่างดี และหาตำแหน่งที่เหมาะสมกับยศ พลโท ในที่สุดก็เห็นว่าควรแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการองค์การสงครามทหารผ่านศึก ซึ่งเป็นองค์การ ๖ ที่ตั้งขึ้นใหม่ เราเห็นว่าท่านคงปฏิบัติหน้าที่นี้ได้อย่างดี ที่ได้เห็นสภาพของทหารในสนามรบว่า มีความลำบากกรากกว่าและเสี่ยงต่อความอันตรายอย่างไร

ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๕ ทางรัฐบาลได้นำธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๘๕ มาใช้เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศชาติ และสมัชชิกประเภทที่ ๒ มีมติให้กราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ขอให้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พลเอกพระประจันต์ จินะ เป็นประธานรัฐสภาตลอดมาจนถึงวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านได้พ้นตำแหน่ง และได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเป็นเวลา ๑๐ ปี

ขณะที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรอยู่นั้น ได้เสนอต่อรัฐบาลขอตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการปลุกตัวของชาติ (ส.ป.ช.) ขึ้น และได้ขอรับรองให้ พลเอก พระประจันต์ จินะ เป็นกรรมการร่วมกับคณะ ๖ นี้ผู้หนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าท่านเป็นผู้ขยันขันแข็งและสนใจในกิจการต่าง ๆ ของรัฐฯ เป็นอย่างดี ทั้งนี้มีพลตรีปูน วงศ์วิเศษ ร่วมเป็นกรรมการด้วยผู้หนึ่ง ซึ่งท่านทั้ง ๒ นี้ได้เสนอความคิดความเห็นต่อคณะกรรมการฯ นับว่าได้ผลก้าวหน้าเป็นอย่างดี จนมีปริมาณสัตว์ต่าง ๆ ออกจำหน่ายยังต่างประเทศตลอดมาจนบัดนี้

อนึ่ง ที่ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยอิงประวัติศาสตร์นั้น ก็หวังจะให้ผู้อ่านที่เคารพทั้งหลาย ได้ทราบพฤติกรรมของ พลเอก พระประจันต์ จินะ ซึ่งรับราชการมาแล้วแต่อดีต ทั้งเวลาปกติ เวลาสงครามและราชการพิเศษ เท่าที่ความทรงจำของข้าพเจ้าก็นับว่าท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นตัวอย่างแก่ข้าราชการไทยทั้งหลายได้ผู้หนึ่ง

เมื่อทราบจากเพื่อนฝูงว่า พลเอก พระประจันต์จันนิก ได้ถึงแก่อนิจกรรม
ด้วยโรคหัวใจวาย ในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ เสียแล้ว ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึก
สลดใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านเคยเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าพเจ้าชั่วคราว และ
ปฏิบัติหน้าที่ในราชการที่สำคัญๆ ของประเทศชาติครั้งแล้ว แต่ความไม่แน่นอน
ของสังขารมนุษย์ ย่อมเป็นไปตามกรรมที่กรรมชั่ว ประดุจจะเงาติดตามตัวไปจนตลอด
ชีวิต

ในที่สุดชีวิตสุดท้ายของ พลเอก พระประจันต์จันนิก ข้าพเจ้าถือว่าแตก
สลายไปแล้วร่างกาย ส่วนนามของท่านย่อมถือว่าเป็นอมตะตลอดไป ฉะนั้น
ข้าพเจ้าขอวิงวอนอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย และคงววิญญานของบรรพบุรุษ
ทั้งมวล จงส่งเสริมคงววิญญานของ พลเอก พระประจันต์จันนิก ที่เสริมสร้าง
คุณงามความดีไว้แต่อดีต ซึ่งสิ่งสถิตในทิพย์นิมิตสถานแห่งใดในสัมปรายภพ
จงบริสุทธิทั้งงามและได้รับความสุขสำราญ สดตามปณิธานของข้าพเจ้า ข้าราชการ
นิรันดร์ เทอญ.

จอมพล ณ. (๒๖๖:๖๖)

(ผิน ชุณหะวัณ)

บ้านเลขที่ ๘๒ ซอยราชครู พระนคร
วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๓

คำไว้อาลัย

แต่

พลเอก พระประจันปัจจนึก

พลเอก พระประจันปัจจนึก (ประจัน มหาฉลิก ประจันปัจจนึก) อดีตปลัดกระทรวงกลาโหมได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ได้ก่อให้เกิดความเศร้าสลดแก่บรรดาผู้รับทราบข่าวเป็นอย่างมาก แม้จะเป็นการเป็นการสูญเสียตามวาระและสภาพแห่งสังขารของร่างกายก็ตาม แต่คงไม่ทำให้บรรดาบุตร ธิดา มิตรสหาย และศิษย์ ตลอดจนผู้ที่เคยเป็นผู้ได้บังคับบัญชาเสื่อมความอาลัยและระลึกถึงคุณงามความดีของท่านผู้นี้ไปได้

ท่านผู้นี้เป็นนายทหารที่มีประวัติเด่นในหน้าที่ และภารกิจที่ได้รับมอบหมายทั้งในยามปกติและยามสงครามอย่างน่ายกย่องชมเชยยิ่ง โดยเฉพาะในยามปกติเมื่อท่านผู้นี้ได้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก เป็นนายทหารเหล่าราบชั่วคราวที่ออกรับราชการเพียงเล็กน้อยแล้ว ก็ได้ได้รับความไว้วางใจให้รับราชการอยู่ในสังกัดกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ ซึ่งกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์นี้ นับว่าเป็นกำลังสำคัญของกองทัพไทยอยู่แล้ว ต่อมาท่านผู้นี้ริเริ่มมีความดีเด่นในวงการทหารบกยิ่งขึ้น โดยได้ดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับทหารราบ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญของกำลังรบหลักในอดีตแล้ว ก็ได้เป็นผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๑ จเรทหารบก พลธิการทหารบก และปลัดกระทรวงกลาโหม สูงขึ้นเป็นลำดับเรื่อยมา

ข้าพเจ้าเริ่มมีความสัมพันธ์กับท่านผู้นี้ในคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อท่านผู้นี้ได้มาดำรงตำแหน่งแม่ทัพ กองทัพที่ ๒ ในปี ๒๕๑๖ โดยที่กองทัพที่ ๒ นี้ประกอบด้วยกำลังรบหลักโดยเฉพาะกองพล ที่ ๑ ซึ่งในขณะนั้นข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นเสนาธิ-

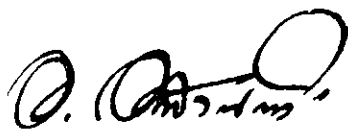
การกรมทหารราบที่ ๑ อันเป็นหน่วยขึ้นตรงต่อกองพลที่ ๑ นี้ อยู่ด้วย และหน่วยขึ้นตรงต่อกองทัพบกที่ ๒ นี้ นับว่าเป็นกำลังอันสำคัญมากในการป้องกันประเทศยามฉุกเฉิน โดยมีหน้าที่ต่อสู้กับข้าศึกด้านหลังในเขตพื้นที่ทำการของกองทัพบกที่ ๒ ซึ่งตลอดเวลาแห่งการที่กองทัพบกที่ ๒ ได้รับมอบหมายภารกิจดังกล่าวนี้ ท่านแม่ทัพที่ ๒ ผู้นี้ ได้แสดงความสามารถทั้งในด้านการปกครองบังคับบัญชาทางทหารและพลเรือนที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของทหารในยามนั้น จนกระทั่งท่านได้พ้นจากตำแหน่งแม่ทัพที่ ๒ นี้ ไปรับราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมในปีถัดไป จึงนับว่าข้าพเจ้าได้เคยอยู่ในสายการบังคับบัญชาและการสั่งการอย่างใกล้ชิดของท่านผู้นี้มาแล้วด้วย

ในปี ๒๔๔๕ ขณะที่ท่านผู้นี้ได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่งตำแหน่งหนึ่งของกระทรวงกลาโหมนั้น นับว่าเป็นปลัดกระทรวงกลาโหมคนที่ ๕ ในจำนวนผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งปลัดพลเรือนหรือปลัดกระทรวงกลาโหมมาแล้วถึงปัจจุบันรวม ๒๐ ท่าน ซึ่งในตำแหน่งปลัดกระทรวงกลาโหมนี้ ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า นอกจากจะมีความรับผิดชอบในหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติเป็นการประจำตามปกติแล้ว ก็ยังมีความรับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพิ่มมาอีกหลายกรณี เฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อครั้งท่านผู้นี้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงกลาโหมอยู่ ก็เป็นระยะเวลาในระหว่างที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในสภาวะสงคราม ท่านผู้นี้ก็ได้รับความไว้วางใจมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งพิเศษที่สำคัญอีกหลายตำแหน่ง อาทิเช่น เป็นกรรมการสร้างอุตสาหกรรมแห่งชาติ กรรมการรับมอบโชดาไฟ ประธานกรรมการส่งเสริมติดตั้งเครื่องรับวิทยุ กรรมการพิจารณาหาทางป้องกันเหตุแทรกแซง ประธานกรรมการอำนวยการก่อสร้างและบูรณะจังหวัดลพบุรี ประธานกรรมการจัดการบำรุงการทหารและกรรมการบำรุงขวัญของชาติเป็นต้น ปรากฏว่าท่านผู้นี้ได้ทุ่มเทพลังต่าง ๆ ที่มีอยู่ ให้แก่การปฏิบัติงานต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบโดยมิเหน็ดเหนื่อยด้วยความมุ่งมั่นที่จะให้ประสบความสำเร็จด้วยดีที่สุดที่จะทำได้ สมความมุ่งหมายของทางราชการ แม้ว่าจะมีอุปสรรคขัดขวางประการใด ก็พยายามฝ่าฟันจนงานนั้นลุล่วงไป

ด้วยดีมาโดยตลอด ในด้านการปกครอง ปรากฏว่าท่านได้ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา
ด้วยความเมตตาและเป็นธรรม ยกย่อง สนับสนุนผลงานและความดีในทุกโอกาสที่
เหมาะสมและอยู่ในวิสัยที่ทำได้

สุดท้ายแห่งวาระของการพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระประจันต์
นี้ ข้าพเจ้าขอให้อำนาจกุศลบุญราศี ตลอดจนคุณงามความดีซึ่งท่านได้บำเพ็ญไว้
ด้วยดีแล้วในปัจจุบันชาตินี้ จงเป็นปัจจัยบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านบรรลु
สุคติตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ เทอญ

พลเอก

(อวบ อาสานรงค์)

ปลัดกระทรวงกลาโหม

อาลัย

พลเอก พระประจันต์จันนิก ได้เคยดำรงตำแหน่งที่สำคัญในกองทัพบก ตลอดเวลาบริหารราชการของท่านปรากฏว่า ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตและความสามารถอย่างสูง จนเป็นที่ยกย่องสรรเสริญทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้ บังคับบัญชา คุณงามความดีที่ท่านได้ทำไว้แก่กองทัพบก กองทัพบกจะขอรำลึกพระคุณ ของท่านไว้ตลอดไปตราบชั่วกาลนาน

ขออำนาจกุศลบุญราศีซึ่ง พลเอก พระประจันต์จันนิก ได้บำเพ็ญ ไว้ด้วยดีแล้วในบัจจุบันชาตินี้ จงเป็นบัจจยให้ท่านได้ประสบสุขตามควรแก่คติ วิสัยในสัมปรายภพเทอญ.

พลเอก

(ประภาส จารุเสถียร)

ผู้บัญชาการทหารบก

อาลัย ท่านพลเอกพระประจักษ์

ท่านพลเอกพระประจักษ์ เป็นที่รักนับถือประดุจญาติสนิทของ จอมพล ป. พิบูลสงครามและดิฉัน ครอบครัวของเราทั้งสองเป็นที่รักใคร่สนิทสนม กันเป็นอันดี ในเวลาที่จอมพล ป. อยู่ในราชการ คุณพระประจักษ์อยู่ในตำแหน่ง ราชการที่ไว้วางใจ เมื่อจอมพล ป. พ้นจากตำแหน่งราชการ คุณพระประจักษ์ ก็พ้น จากตำแหน่งราชการด้วย

อันความสนิทสนมรักใคร่ นับถือกันฉันท์ญาติสนิทระหว่าง จอมพล ป. พิบูล- สงคราม และดิฉันกับ คุณพระประจักษ์ และคุณหญิงพุ่ม ซึ่งดิฉันยังระลึกถึงอยู่เสมอก็คือ ในคราวที่จอมพล ป. พ้นจากตำแหน่งราชการเมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่สอง คุณพระ ประจักษ์ ก็พ้นตำแหน่งด้วย ทั้งคุณพระประจักษ์ และจอมพล ป. ต่างก็ไม่มีธุรกิจอันใด เป็นรายได้ เงินที่เราประหยัดสะสมไว้เมื่อครั้งอยู่ในราชการก็ร่อยหรอลงทุกวัน จึง ปรึกษากันระหว่างจอมพล ป. และคุณพระประจักษ์ โดยคุณพระฯ ประสงค์ว่าจะ ไปทำเหมืองแร่วุฒแฟรมในจังหวัดภาคใต้ จอมพล ป. ก็สนับสนุนในความคำหริของคุณ- พระฯ และขอมีส่วนร่วมทุนด้วยตามที่คุณพระเสนอแนะ คุณพระประจักษ์และคุณหญิง พุ่มภรรยาผู้ยากของท่านได้ไปอำนวยการดูแลและควบคุมงานที่เหมืองเอง ได้แร่จำนวน มากพอจะขายได้ก็นำมาขายที่กรุงเทพฯ ได้เงินก็มาแบ่งกันใช้ ดิฉันยังจำได้ในการที่ คุณพระและคุณหญิงไปลำบากครากตรำคุมงานเหมืองแร่เป็นประจำ ปฏิบัติเช่นนั้นคือไปๆ มาๆ อยู่กับเหมืองแร่และกรุงเทพฯ เป็นเวลานานเท่าใดดิฉันจำไม่ได้ เมื่อจอมพล ป. กลับเข้าดำรงตำแหน่งในราชการอีก คุณพระฯ ก็กลับเข้ารับราชการอีกเช่นเดียวกัน

พลเอก พระประจักษ์เป็นกัลยา ฌ มิตรแท้คนหนึ่งของจอมพล ป.ฯ มี น้ำใจซื่อสัตย์สุจริตมั่นคงต่อความเป็นกัลยา ฌ มิตรของมิตรทุกคนเท่าที่ดิฉันได้ทราบและ

เห็นมา ท่านเป็นผู้พร้อมอยู่ในองค์ธรรมทั้งทางโลกและทางธรรมตลอดชีวิตราชการของท่าน เป็นผู้ที่น่านับถืออย่างยิ่ง

ขอเดชะกุศลกรรมที่คุณพระ ฯ ได้บำเพ็ญไว้ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มีส่วนกุศลผลบุญที่ญาติมิตร บุตรภรรยาได้บำเพ็ญอุทิศให้ตลอดมานี้ก็ดี โปรดมารวมเป็นพระบารมีส่งผลให้วิญญาณของท่าน พลเอก พระประจันต์ บัณฑิต ได้เสวยทิพย์สมบัติบรรลู่ถึงความสุขเกษมสันต์ในสัมปรายภพตามควรแก่วิสัย เทอญ.

ภักดีเอก ภักดีธรรม.

(ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม)

คำไว้อาลัย

พล. อ. พระประจักษ์จันนิก ในช่วงระยะเวลาก่อนถึงแก่อนิจกรรม ๑ ปีเศษ ได้ป่วยต้องเข้ารับรักษาตัวโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ๒-๓ ครั้ง เป็นเวลาครั้งละ ๒-๓ เดือน โดยธรรมชาติบ้านเจ้าและภรรยาพร้อมด้วยบุตรได้ผลัดเปลี่ยนกันไปเยี่ยมเสมอมิได้ขาด เพราะครอบครัวของเรารักใคร่กันมาก ครั้งหลังสุดได้ไปป่วยที่โรงพยาบาล ๒ เดือนเศษ แพทย์ได้พยากรณ์ว่าจะมีอายุอยู่ได้ไม่เกิน ๖ เดือน แต่พวกเราได้ปกปิดกันไว้ บังเอิญตอนหลังท่านคงจะเกิดความรู้สึกขึ้นมาได้พูดถึงความตายกับข้าพเจ้าหลายครั้งที่ไปเยี่ยมว่า “ชาญ เราเกิดปีเดียวกันหนา แต่ผมป่วยบ่อยๆ คราวนี้ป่วยมาก อายุ ๗๘ ปี แล้วนับว่ามากพอที่มีอายุถึงขนาดนี้ บรรดาพี่น้องของผมได้ตายกันหมดนานแล้ว แม้แต่พ่อผมก็ยังมีอายุไม่มากเท่าผม” เนื่องจากคำพูดของท่านนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าใจอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเลยถือโอกาสบอกท่านว่า “หมอเขาว่าเป็นมากไม่มีทางหาย” แล้วจึงถามท่านว่า “คุณพระได้จัดการเรื่องภาระต่างๆ ไว้เรียบร้อยแล้วหรือ” ท่านบอกว่า “พึ่งจัดเสร็จก่อนเข้าโรงพยาบาล ตามที่ชาญได้เคยเตือนเมื่อกลับจากป่วยครั้งที่ ๒” การกลับจากโรงพยาบาลครั้งหลังนี้ เป็นความประสงค์ของท่านอยากกลับมาตายที่บ้าน แต่แพทย์ก็ได้ห่วงงเห็นยาวไว้เมื่อเห็นว่ามีอาการตรงกับทรุคไม่มีทางรักษาให้หายได้ แพทย์จึงให้กลับได้ตามความประสงค์ของท่าน เมื่อกลับมาอยู่บ้านได้เดือนเศษท่านก็ถึงแก่อนิจกรรมด้วยอาการสงบ ไปเยี่ยมท่านครั้งใดท่านพยายามลุกนั่งคุยด้วย ห้ามก็ไม่ฟัง พูดคุยกันถึงเรื่องเก่าๆ พังรู้เรื่องบ้างไม่รู้บ้าง ครั้นวันที่ ๒๗ พ.ย. นี้ ตอนกลางคืนเวลา ๒๓ นาฬิกาเศษท่านก็สิ้นใจ ยังความสลดใจให้แก่ข้าพเจ้าและครอบครัวอย่างมากที่เพื่อนที่รักอย่างญาติและผู้มีพระคุณต้องจากไป

ในส่วนราชการเราเคยอยู่ร่วมกันหลายครั้งและท่านได้เคยช่วยเหลือข้าพเจ้าในครั้งสำคัญถึง ๒ ครั้ง คือ เมื่อปีปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ หัวหน้าคณะปฏิวัติได้พิจารณา

หาตัวนายทหาร เพื่อไปเป็นปลัดบัญชากระทรวงกลาโหมแทนคนเก่าอยู่ ๒ วัน ยังหาไม่ได้ วันสุดท้ายเมื่อเลิกประชุมแล้ว มีผู้ใหญ่คณะปฏิวัติยังคุยกันอยู่ คุณพระประจักษ์ร่วมอยู่ด้วยก็ได้ถือโอกาสเสนอตัวข้าพเจ้า ทุกคนอยู่ ณ ที่นั้นเห็นพ้องด้วย ต่อมาตอนเช้าวันรุ่งขึ้นมีนายทหารผู้หนึ่งกระซิบบอกวันนั้นราว ๓ ชั่วโมงจะมีโทรศัพท์มาเรียกเข้าวัง-ปารุสก์ให้ไปพบพันเอกพระยาทรงสุรเดชถ้าท่านบอกให้ย้ายไปกรมปลัดบัญชากระทรวงกลาโหมอย่าปฏิเสธเด็ดขาด ข้าพเจ้าจึงได้มาอยู่ตำแหน่งนี้และเป็นที่นั่งสุดท้ายของข้าพเจ้า ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าย้ายไปอยู่กรมปลัดบัญชาแล้ว เงินเดือนเต็มขั้นยศพันโท ไม่มีทางจะเลื่อนเป็นพันเอกได้ คุณพระประจักษ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นพลธิการทหารบก ก็ขอย้ายข้าพเจ้าไปเป็นผู้ช่วยพลธิการทหารบก และเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสัมภาระอีกตำแหน่งหนึ่ง สันติก็ได้เลื่อนยศเป็นพันเอก ภายหลังเมื่อสงครามอินโดจีน จึงย้ายกลับไปเป็นผู้ช่วยปลัดบัญชากระทรวงกลาโหมตามเดิม ในขณะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าเอาการเงินของทหารบกมารวมไว้ด้วยเห็นว่าไม่เหมาะสมจึงได้เสนอแยกกิจการเงินของกองทัพบกไปตั้งเป็นกรมการเงินทหารบก แต่บัดนั้นมา เมื่อเสร็จสงครามอินโดจีนแล้ว ข้าพเจ้าได้ย้ายกลับไปเป็นปลัดบัญชากระทรวงกลาโหมตามความดำริเดิม และได้เลื่อนยศเป็นพลตรีพลโท ตามลำดับได้ดำเนินชีวิตเป็นปลัดบัญชากระทรวงกลาโหมจนเงินเดือนเต็มขั้นจึงย้ายเป็นที่ปรึกษาการทหารในกรมจเรทหาร เลื่อนยศเป็น พลเอก เป็นที่สุด ถ้าไม่ได้ท่านสนับสนุนคงกล่าวมาชีวิตราชการของข้าพเจ้าจะก้าวหน้าอย่างนี้หรือไม่ยังเป็นที่สงสัย

ระหว่างที่คุณพระประจักษ์ เป็นพลธิการทหารบกเท่าที่ข้าพเจ้าทราบ ท่านได้รับมอบงานใหญ่ซึ่งนับเป็นงานพิเศษจากรัฐบาลถึง ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ให้ทำการยึดการฆ่าและจำหน่ายเนื้อสัตว์ ซึ่งอยู่ในมือคนต่างด้าวมาช้านาน ให้กลับมาอยู่ในมือของคนไทยให้ได้ ข้าพเจ้ากับท่านก็จัดการวางแผน เตรียมฝึกคนไทย ทำการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเป็นความลับ เตรียมการฝึกอยู่ ๒ เดือน เสร็จตามแผน แล้วประกาศเลิกไม่ให้คนจีนฆ่าสัตว์ทั้งหมด โดยให้คนไทยเข้าทำแทน กิจการได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เนื้อสัตว์ไม่ขาดตลาดและไม่มีปฏิกิริยาอย่างใดเกิดขึ้น ที่ว่านี่ดูเป็นของง่าย แต่ความจริง

นั้นต้องระมัดระวังหลายด้าน ในขั้นต่อไปเราก็ได้ดำเนินการสร้างโรงฆ่าสัตว์ทันสมัยที่
ปลายถนนกล้วยน้ำไท ตำบลพระโขนง ไม่ทันแล้วเสร็จตามโครงการนี้ ก็เกิดสงคราม
มหาเอเชียบูรพา ในขณะนั้นก็ได้ดำเนินการเลี้ยงสัตว์ มี หมู เป็ด ไก่ ไปด้วย แต่
น่าเสียดายที่งานนี้ไม่สำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ ด้วยเหตุเกิดสงครามเสียก่อน

เรื่องที่ ๒ การสร้างศาลาสันติธรรม ในระยะที่ท่านเป็นประธานสภาผู้แทน
ราษฎรอยู่ระยะหนึ่งกำหนดจะมีการประชุมสหภาพรัฐสภาในประเทศไทย ท่านได้รับ
คำสั่งจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ให้ดำเนินการสร้างที่ประชุมขึ้นให้
แล้วเสร็จภายใน ๖ เดือน และท่านได้ดำเนินการแล้วเสร็จตามความประสงค์ คือศาลา
สันติธรรมปัจจุบันนี้เอง มีการเปิดประชุมกันตามกำหนด ในขณะที่ดำเนินการอยู่นี้
ภรรยาของท่าน ได้ล้มป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช ด้วยอาการหนักมาก แต่ท่านก็ได้
ใช้เวลาทำงานตั้งแต่เช้าถึงเวลา ๒๑ นาฬิกาหรือกว่านั้นเกี่ยวกับการสร้างศาลาสันติธรรม
แล้วจึงข้ามฟากไปเยี่ยมภรรยา บางวันก็ต้องนอนค้างอยู่ที่โรงพยาบาลด้วย เข้าก็ต้องมา
ทำงานต่อไปใหม่เป็นอยู่ดังนี้ ๓ เดือนเศษ ในที่สุดภรรยาของท่านก็ถึงแก่กรรม ครั้นถึง
ตอนที่จะต้องจัดการศพก็ไม่มีเวลาดูแล เพราะต้องเตรียมการประชุมสหภาพรัฐสภา
ข้าพเจ้าและ ภรรยาจึงเข้ารับกำเนิน การนี้แทนตลอดจนถึงการ พระราชทานเพลิงศพจน
แล้วเสร็จ แต่นับว่าเป็นเกียรติของคุณหญิงอย่างหนึ่งที่ท่านประธานสหภาพรัฐสภาทราบ
และได้ไปเยี่ยมเคารพศพที่ฝังอยู่วัดเบญจมบพิตรด้วย

เรื่องที่ ๓ โรงกลั่นน้ำมัน เป็นเรื่องสำคัญทั้งด้านทหารและกิจการอย่างอื่น
ของประเทศ รัฐบาลจึงมอบให้กระทรวงกลาโหมดำเนินการก่อสร้าง คุณพระประจนา
ในฐานะที่เป็นพลธิการทหารบกก็ได้รับมอบให้เป็นผู้ดำเนินการเรื่องนี้ คุณพระประจนา
ได้มอบให้ข้าพเจ้าจัดหาที่ดิน สำหรับก่อสร้าง ข้าพเจ้าหาได้ที่ตำบลช่องนนทรี และ
จัดการซื้อเสร็จ และได้สร้างถนนเข้าไปยังที่ๆ กล่าวแล้ว ส่วนทางด้านโรงงานได้จ้าง
บริษัทญี่ปุ่นมาดำเนินการได้ดำเนินการแล้วเสร็จ และทำการกลั่นน้ำมันได้ โดยซื้อน้ำ
มันดิบจากต่างประเทศมากลั่น แต่ฝ่ายญี่ปุ่นก็มีแผนบุกอินโดจีนแฝงอยู่ โดยขอใช้คนงาน

ชาวญี่ปุ่นเป็นส่วนมากพอเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา กองงานเหล่านั้นก็กลายเป็นทหารทั้งหมด มียศนายพัน นายร้อย นายสิบ และพลทหารทั้งนั้น จัดเป็นหน่วยทหารได้เลย พอกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย พวกนั้นก็แต่งกายแบบทหาร คอยแนะและยึดจุดสำคัญบางแห่ง โรงกลั่นน้ำมันนี้จึงต้องหยุดกิจการ เมื่อกองทัพญี่ปุ่นยอมแพ้ กองทัพพันธมิตรเข้าประเทศไทยได้ ก็เลยเข้ายึดและรื้อโรงกลั่นน้ำมันไปหมด ด้วยความประสงค์ที่จะมิให้เราดำเนินการกลั่นน้ำมันต่อไป

ระหว่างสงคราม ฝ่ายเราได้ขอร้องให้บริษัทฝรั่งเศสสมน้ำมันไว้ในที่เก็บสำหรับใช้ ได้จำนวนหนึ่ง แต่ฝ่ายบริษัทไม่ยอมตกลงจึงเกิดการขายน้ำมันให้แก่เราทันที จึงทำความเดือดร้อนให้แก่ฝ่ายเราเป็นอันมากจนถึงรถยนต์บางคันต้องใช้ถ่านแทน แต่ในขณะนี้เองฝ่ายเราได้ติดต่อกับไปยังญี่ปุ่นได้ตกลงทันที ใช้เวลาไม่ถึงเดือนญี่ปุ่นก็ส่งน้ำมันมาให้เราใช้ได้

เรื่องการขุดหาน้ำมันทางภาคเหนือก็ได้รับคำสั่งให้ดำเนินการอยู่ระยะหนึ่งไม่ทันเสร็จ คุณพระประจัน ฯ ก็ต้องออกจากราชการ เพราะครบเกษียณอายุ

ระหว่างสงครามอินโดจีน ยังไม่มีแผนการส่งกำลังซึ่งนับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของกองทัพ คุณพระประจัน ฯ จึงได้จัดวางแผนการส่งกำลังขึ้นใช้เป็นการชั่วคราวตลอดสงคราม เมื่อวางแผนเสร็จได้สั่งให้ข้าพเจ้าออกไปทั้งคลังอาวุธกระสุนและสัมภาระอื่น ๆ พร้อมทั้งทำการบรรยายแก่ผู้บังคับบัญชาหน่วยทหารได้ทราบยังตำบลต่าง ๆ เช่นจังหวัดสุรินทร์ อำเภอบราสาท จังหวัดอุบลราชธานี

เรื่องขุดหาทองได้รับคำสั่งจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ทำการขุดหาทองคำ ได้ดำเนินการขุดค้นที่ตำบลบ้านบ่อทอง พบทองไม่มากพอ คงได้แต่ทองเล็กๆ น้อยๆ ไม่สามารถจะดำเนินงานเป็นการใหญ่ได้ ทองที่ได้มาได้พิจารณาแยกแล้ว มีเนื้อทองถึง ๘๖ % เป็นอย่างต่ำ แต่ปริมาณน้อย จึงไม่ดำเนินการต่อไป

คามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้เป็นส่วนน้อยในสิ่งที่ท่านได้กระทำไว้มียอีกมาก และเป็นที่ยอมรับกันอยู่โดยทั่วไปในสมัยนั้น จนมีสมณานามพ่วงท้ายชื่อท่านว่า

“พระประจันคนขยัน” ที่ข้าพเจ้ามิได้กล่าวถึงประวัติรับราชการตามระเบียบราชการนั้น เพราะปรากฏอยู่ในประวัติราชการของท่านแล้ว จึงไม่กล่าวซ้ำอีก

แม้ว่าท่านผ่านงานสำคัญๆ ที่ต้องรับผิดชอบอย่างมากมายก็ไม่ปรากฏว่ามีทรัพย์สินเงินทองร่ำรวยแต่อย่างใด ที่ดินบ้านช่องก็มีเฉพาะแต่หลังที่ท่านใช้อาศัยนอนตายเท่านั้น

การที่ พล. อ. พระประจันบ๊องนึกได้จากไปครั้งนี้ นับเป็นการจากไป โดยไม่มีวันกลับตามวิถีทางแห่งชีวิตที่เกิดขึ้นแล้วต้องตาย และท่านจากไปด้วยทั้งความดีไว้เบื้องหลัง หวังว่าจะเป็นประโยชน์และตัวอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป ข้าพเจ้าขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงคลबरรกาลให้ดวงวิญญาณของท่านจงประสบแต่สันติสุขในสัณปรายภพด้วยเทอญ ฯ

พลเอก พล.อ. อรรถสิทธิ์
(พล.อ. หลวงชาญวิทย์ขันธ์)

คำไว้อาลัย

แต่

พลเอก พระประจันต์บัจฉนิก

ความจริงที่ทุกท่านทราบแต่แน่นอนว่า อันความตายนั้นมนุษย์ทุกรูปทุกนามไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงความตายได้ แต่ความอาลัยรักของคนที่มีชีวิตเป็นปณฺุชน เช่นข้าพเจ้า และอีกมากหลายย่อมจะมีความเศร้าสลดใจเมื่อได้ทราบว่า พล เอก พระประจันต์บัจฉนิก ได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียแล้ว

พลเอก พระประจันต์บัจฉนิก ได้รู้จักกับข้าพเจ้ามาตั้งแต่เป็นนักเรียนนายร้อย ทหารบกด้วยกัน คือท่านเรียนสูงกว่าข้าพเจ้า ๒ ชั้น แต่เมื่อออกมารับราชการเป็นนายทหาร ความรู้จักกันในโรงเรียนนายร้อยก็ได้กลายมาเป็นความรักในโอกาสที่ท่านกับข้าพเจ้ามารับราชการร่วมกันที่ กองพันที่ ๑ กรมทหารราบที่ ๓ ตำบลบางซื่อ จังหวัดพระนคร คือ ท่านเป็นผู้บังคับกองร้อยที่ ๔ ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับกองร้อยที่ ๑

ในระหว่างที่ท่านกับข้าพเจ้าได้มาเป็นมิตรร่วมงานทหารร่วมกรม ฯ นี้แหละ ทำให้ความรักของท่านกับข้าพเจ้าได้กลายมาเป็นความรักอันที่ญาติอันสนิท ซึ่งข้าพเจ้าจะขออ้างเรื่องปลื้มก้อยมาเป็นสักขีพยาน คือ เมื่อท่านได้คุณพุ่ม ฯ มาเป็นคู่ชีวิตแล้วปรากฏว่า คุณพุ่ม ฯ ได้เป็นศรีภรรยาที่ท่านรักและห่วงใยมากที่สุด เวลาใดที่ท่านจะต้องไปราชการค้างคืน หรือต่างจังหวัด ท่านจะต้องนำคุณพุ่ม ฯ ไปฝากไว้ที่บ้านข้าพเจ้า จนกว่าท่านจะกลับจากราชการทุกครั้งไป เมื่อข้าพเจ้าเขียนมาถึงตอนนี้เห็นจะไม่จำเป็นต้องกล่าวอีกว่า ท่านกับข้าพเจ้ามีความรักใคร่กันมากน้อยเพียงไร แต่ข้าพเจ้าก็จะขอกล่าวความดีของท่านอีกเล็กน้อย คือ หลังจากข้าพเจ้าถูกกระแสรักการเมืองจนตนเองไปถูกคุมขังอยู่ในคุกบางขวางเป็นเวลาถึง ๘ เดือน ๘ วัน ในข้อหาบกบฏ และเมื่อศาล

พิเศษ (ศาลทหาร) พิพากษาให้ข้าพเจ้าพ้นข้อหาเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่หัน
หน้ากลับเข้ารับราชการอีก ทั้ง ๆ ที่กระทรวงกลาโหมได้ออกคำสั่งบรรจุข้าพเจ้ารับราชการ
แล้ว ข้าพเจ้าก็ยังไปถอนเสีย เพราะข้าพเจ้าคิดว่าการดำเนินชีวิตเป็นอิสระในกระ-
ท่อมดีกว่าเป็นข้ารับใช้ในกฎหนาสันอ้ออ้อ แต่ไร้คุณธรรม ความเป็นมิตรร่วมงาน
ระหว่างท่านกับข้าพเจ้าจึงได้เหินห่างกันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่ความรักฉันทัญญาที่ได้
ซาคลงไม่ ในเมื่อท่านได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพลธิการทหารบก (กรมพลธิการทหารบก
ในสมัยนั้น) ท่านได้เรียกข้าพเจ้าไปพบและมอบให้เป็นเอเยนต์ทำการค้าสุกรชำแหละถึง
๕ ตลาค เขียงสุกรที่ข้าพเจ้าจำหน่ายเองกับให้ลูกเขียงจำหน่ายสุกรและเนื้อโค วันหนึ่งๆ
ประมาณ ๑๐๐ ตัวเศษ และก็ในขณะนั้นเองข้าพเจ้าก็มาปลงอนิจจังตัวเองว่า มือที่เคย
ถือกระบี่อันมีเกียรติในอดีตของข้าพเจ้า มาบัดนี้ได้กลายมาถือมีดบังตอเสียแล้วหรือ ฯ
แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ท้อแท้ห่อถอยแต่อย่างใด เพราะยึดมั่นอยู่ในขันติธรรมและคำเตือนใจว่า
อันชีวิตของคนเรานั้นต้องมีทั้งหัวเราะและร้องไห้ ชัยชนะนั้นไม่มอดตาย เมื่อชีวิตยังไม่
สิ้นก็ต้องสู้กันไป แต่แล้วต่อมาข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงจากองค์การเชื้อ
เพลิง ซึ่งในสมัยนั้นยังเป็นกรมเชื้อเพลิงสังกัดกรมพลธิการทหารบก ข้าพเจ้าจึงได้วาง
มือที่เคยถือมีดบังตอมาทำการก้าน้ำมันกับองค์การเชื้อเพลิงต่อไป แต่ข้าพเจ้าจะมีโชค
ไม่ค่อยดีสักหน่อยคือ ในระหว่างที่ข้าพเจ้าทำการก้าน้ำมันอยู่นั้น หนังสือพิมพ์ไทยคน
ไทย เพื่อคนไทย ได้ลงข่าวโจมตีพ่อค้าคนไทย คือข้าพเจ้าว่า เป็นหนอนบ่อนไส้กระ-
ทรวงกลาโหมจนถึง ฯพณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลา-
โหมในสมัยนั้น เรียกข้าพเจ้าพร้อมเจ้ากรมเชื้อเพลิงไปพบ และขอร้องให้ข้าพเจ้างดการ
ซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงจากกรมเชื้อเพลิงไปขาย เพราะผิดสัญญาที่กระทรวงกลาโหมได้ทำไว้
กับบริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัด ว่าน้ำมันจะขายให้แก่เอกชนไม่ได้ นอกจากหน่วย
ราชการ ข้าพเจ้าจึงจำเป็นต้องงดการซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงทันที ครั้นต่อมาข้าพเจ้าได้ไป
พบกับ พลเอก พระประจันต์จันท์ ในฐานะที่ท่านเป็นพลธิการทหารบก เรียนขอให้
ท่านได้บอกเลิกสัญญาระหว่างกระทรวงกลาโหมกับบริษัทอีสต์เอเชียติก แบบบมค์มือ
ฉบับนี้เสีย

โดยชี้แจงว่า ถ้าเลิกสัญญาได้แล้ว ให้กรมเชื้อเพลิงซื้อจากต่างประเทศมาจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วพระราชอาณาจักร ก็จะทำรายได้ให้กรมเชื้อเพลิงมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมากมายซึ่งข้าพเจ้าได้คิดตัวเลขให้ท่านทราบโดยละเอียด ท่านจึงให้ข้าพเจ้าช่วยกันเขียนเรื่องราวจนแล้วเสร็จ ก็ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งก็ได้รับอนุมัติให้กรมเชื้อเพลิงซื้อน้ำมันจากต่างประเทศมาจำหน่ายทั่วราชอาณาจักรได้ตั้งแต่นั้น เป็นต้นมาตลอดจนบัดนี้ พลเอก พระประจันต์จึงนึก ท่านก็ได้ตั้งตัวแทนเป็นเอเยนต์จำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงทั่วทุกจังหวัด ๆ ละคนหนึ่ง ส่วนในพระนคร — ธนบุรี ท่านให้ข้าพเจ้าเป็นเอเยนต์แต่เพียงผู้เดียว

การทำงานของพวกเราไม่มีใครที่ทำงานให้ได้ผลสมบูรณ์ไม่ว่างานนั้นจะเป็นงานส่วนตัวหรือส่วนรวม ความบกพร่องย่อมจะบังเกิดมีขึ้นตามปกติวิสัยของการทำงาน แต่คนที่ทำงานผิคน้อย ชั่วหน่อยเลวน้อย เป็นบุคคลที่ควรแก่การยกย่องที่สุด

ความดีของ พลเอก พระประจันต์จึงนึก ในระหว่างที่ท่านยังมีชีวิต ท่านมิได้มีความดีแต่เฉพาะญาติสนิทมิตรสหายเท่านั้น ท่านผู้มีใจเป็นอนุเบกชาธรรมย่อมจะทราบ ว่า ท่านได้ใช้ชีวิตของท่านให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการเป็นอเนกประการ ในบั้นปลายชีวิตของท่านกับข้าพเจ้าก็ได้มาร่วมงานกันอีกครั้งหนึ่ง คือ ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านได้รับเลือกเป็นประธานสภาฯ ซึ่งเป็นตำแหน่งในทางการเมืองอันมีเกียรติยิ่ง การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของท่าน จึงยังความเศร้าสลดแก่บรรดาญาติสนิทมิตรสหาย เช่นข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

ฉะนั้น วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๔ ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ ค่างก็มีการอวยพรซึ่งกันและกัน ข้าพเจ้ากับภรรยา จึงขอรับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ท่าน พลเอก พระประจันต์จึงนึก ในวันนี้ด้วย แม้ข้าพเจ้าจะทราบว่า การกระทำของข้าพเจ้ากับภรรยาจะเป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งที่หนุนนำ บันดาลให้วิญญาณของท่านไปสู่สุคติเท่านั้นก็จริง แต่ใครเล่าจะเป็นผู้สักัดกันความอาลัยของคนที่ยังมีความรักต่อกันได้ ฉะนั้น วิญญาณอันเป็นพลังที่มีกำลังเป็นเครื่องรับรู้จึงขอให้

วิญญาณของท่าน พลเอกพระประจักษ์จันท์ จงรับรู้ความรักอาลัยจากพวกเราด้วย
เถิด และข้าพเจ้าก็มีความเชื่อมั่นว่า ถ้าโลกนี้มีจริงตามศาสนธรรมคำสั่งสอนแล้ว
วิญญาณของท่านต้องไปเสวยวิมุตติสุขในสัมปรายภพ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยแรง
อธิษฐานจากแห่งใดเลย เพราะในระหว่างที่ท่าน พลเอก พระประจักษ์จันท์ ยังมีชีวิต
อยู่ ท่านได้สร้างสมประกอบกรรมดีของท่านเอาไว้เองอย่างสมบูรณ์ที่สุดแล้ว

พันตรี หลวงจกกระบวนยุทธ

(หลวงจกกระบวนยุทธ)

๘๕ ระนอง ๒ อำเภอสุทิต พระนคร

รำลึกถึงคุณพระประจนปัจจนึก

พลเอก พระประจนปัจจนึก เป็นอธิบดีคนที่ ๑๗ ของกรมโลหกิจ ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาเป็นกรมทรัพยากรธรณีในสมัยพัฒนาประเทศไทยขณะนี้ ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาททั้งทางทหารและพลเรือนในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ตอนนั้นงานโลหกิจของประเทศไทยยังรวมเป็นงานส่วนหนึ่งร่วมกับทางที่ดินและกรมที่บัญชางานทั้ง ๒ ประเภทนี้มีชื่อว่ากรมที่ดินและโลหกิจ สังกัดกระทรวงเกษตรราธิการ คุณพระประจนฯ โอนจากกระทรวงกลาโหมมารับตำแหน่งอธิบดีกรมที่ดินและโลหกิจ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ เวลานั้นเกิดสงครามทางยุโรปแล้ว ราคาแร่พลูมสูงมาก เพราะประเทศที่กำลังสงครามต้องการแร่หนัก และญี่ปุ่นเองก็เริ่มมีบทบาทเข้ามาแย่งซื้อดีบุกในประเทศไทยเพื่อเตรียมสงคราม เมื่อคุณพระประจนฯ เข้ามาบริหารงาน ได้ดำเนินการเปิดเหมืองแร่ของรัฐบาลขึ้น ๔ แห่ง คือ เหมืองแร่ดีบุกและพลูม ที่ตำบลมรสวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เหมืองแร่พลูมที่ตำบลฉลุง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และเหมืองแร่พลูมที่เขาคีระชะ จังหวัดภูเก็ต และในเวลาเดียวกันท่านสั่งให้นายช่างที่เรียนจบจากต่างประเทศมาใหม่ ให้ไปดำเนินการทำเหมืองทองที่โคะโมะ ซึ่งฝรั่งเศสผู้เป็นเจ้าของทอดทิ้งหนีไป เพราะฝรั่งเศสมีกรณีพิพาทดินแดนกับไทยทางด้านบูรพา ความริเริ่มให้คนไทยให้เข้าทำเหมืองทันทีในขณะนั้นนับเป็นความริเริ่มที่ดีทำให้ไทยเรารู้จักฝึกฝนอาชีพนี้มาแต่ครั้งนั้น ผมเป็นคนหนึ่งในหลายคนที่ถูกส่งไป “ยัด” เหมืองทองของฝรั่งเศส ไม่ได้มีโอกาสพบอธิบดีบ่อยนัก ก่อนไปได้รับโอวาทจากท่านให้ไปทำงานนี้เพื่อประเทศชาติ เพราะไทยเราจะต้องผจญสถานการณ์สงครามต่อไปอีก ฝรั่งเศสทิ้งเหมืองไปก่อกบฏแล้ว เราต้องเข้าไปควบคุมดำเนินการให้ดีเพื่อเศรษฐกิจของประเทศ และคนงานยังจะได้มีงานทำ ท่านหวังให้พวกเราไปขุดทองเอามาเสริมสถานะการณ์คลังของประเทศสมัยนั้น ท่านรับกับเราว่า

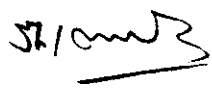
ท่านอยู่ทางกรุงเทพ ฯ จะช่วยทางด้านการเงิน อุปกรณ์ ส่งไปให้เราทำโดยไม่มีอุปสรรค พวกเราน้อมรับโอวาทด้วยความเต็มใจ และเมื่อไปแล้วก็พบว่าท่านรักษาสัจจะวาจาของท่านได้ดียิ่ง เพราะเมื่อเราพบอุปสรรคเรื่องเงินเรื่องอุปกรณ์ ท่านใช้บารมีของท่านทั้งที่เป็นนายพลเอก และอธิบดี ช่วยให้เราทำงานได้สะดวกคล่องตัว นับว่าเป็นการเหมาะสมแก่สถานการณ์ที่ทางราชการได้ส่งท่านมาคุมการผลิตแร่ซึ่งสมัยนั้นเริ่มจะรู้สึกว่าเป็นหัวใจของเศรษฐกิจของประเทศบ้างแล้ว และผมก็พบนายที่คิดเป็นคนแรก ทั้ง ๆ ที่เพิ่งจะตั้งต้นชีวิตราชการ

การที่แร่เริ่มมีบทบาทในทางเศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นนี้เอง ประกอบกับทั้งความสามารถของคุณพระประจักษ์ ฯ รัฐบาลจึงได้ตกลงแยกกิจการโลหกิจออกจากที่ดิน ภายหลังที่ท่านได้มาบัญชาการอยู่ ๔ เดือน วันที่ ๑๘ สิงหาคมปีเดียวกันนั้นเอง กองโลหกิจได้แยกตัวออกมาเป็นกรมโลหกิจ สังกัดกระทรวงการเศรษฐกิจ และพลเอกพระประจักษ์บังนึก ยังคงเป็นอธิบดีในกรมใหม่นี้ และได้ใช้เวลาเพื่อส่งเสริมกิจการเหมืองแร่ได้เต็มที่ บทบาทของท่านในตอนนั้นหนักไปในทางเตรียมตัวรับสถานการณ์สงครามทางด้านเอเชียบูรพา ในฐานะที่เป็นทหารท่านแน่ใจว่าถ้าหากสงครามเกิดขึ้น ประเทศไทยจะรักษาความเป็นกลางไม่ได้ กิจการเหมืองแร่ในประเทศไทย ขณะนั้นผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นของชนชาติอังกฤษและออสเตรเลีย ดังนั้นจึงต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งในอันที่จะรักษาประโยชน์ของบ้านเมืองให้ดีที่สุดที่จะทำได้ จึงได้มีการกำหนดหน้าที่ให้โลหกิจจังหวัดทุกจังหวัดปฏิบัติเมื่อสงครามเกิดขึ้น และเมื่อถึงเวลานั้นเหมืองแร่ของชนชาติอังกฤษและออสเตรเลียทุกเหมืองได้รับการคุ้มครองทันที เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้เข้าดูแลรักษาเหมืองแร่เหล่านั้นไว้ ไม่ทันทให้ญี่ปุ่นเข้ายึดครองอันจะเกิดปัญหายุ่งยากแก่ประเทศไทยต่อไปเมื่อสงครามสงบแล้ว

คุณพระประจักษ์ ฯ ไม่ได้มีโอกาสดำเนินงานที่ท่านริเริ่มไว้ได้นาน เพราะสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดจริง ๆ ตามที่คาดไว้ ท่านอยู่กับพวกเรามาจนถึงวันที่

๑๒ มกราคม ในปีต่อมา แล้วท่านต้องโอนกลับไปรับราชการทางกลาโหมอันเป็น
สายงานโดยตรงของท่าน และพวกเราได้พบท่านในโอกาสต่อมาเป็นครั้งคราว ได้
เห็นท่านได้ขึ้นไปในราชการประจำและราชการฝ่ายการเมือง ก็อดยินดีกับท่านไม่ได้

บัดนี้ ท่านจากไปแล้ว แต่พวกเราที่เติบโตต่อมาในกรมที่ท่านได้มี
บทบาทสร้างขึ้นมาเมื่อ ๓๐ ปีก่อนนั้น อดที่จะรำลึกถึงความสามารถและความ
เจียมานะของท่านไม่ได้ ขอให้ผลความดีของท่านที่ได้สร้างไว้ได้ถลันบันดาลให้
ท่านประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพเถิด.

(วิรา เสรฐบุตร)

๒๘ ธ.พ. ๑๓

ระลึกถึงท่านอาจารย์ผู้มอบการคุณอย่างยิ่งด้วยความเคารพ

คุณพระประจักษ์จันนิก ท่านเป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการ ทหารบก ให้กับทหารพรคนาวิกโยธิน ในยุคที่ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นศูนย์บังคับ กองพันนาวิกโยธิน สมัยเริ่มต้นปรับปรุงให้มีสมรรถภาพทำการรบได้เหมือนอย่าง ทหารราบในกองทัพบก ข้าพเจ้ามีโอกาสดูรู้จักคุ้นเคยกับท่านระหว่างเวลาที่เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันในสภาผู้แทนราษฎร ขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งเป็นศูนย์บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๑ มียศเป็นพันเอก ท่านได้กรุณาให้โอกาสข้าพเจ้าได้ดูการฝึกทหาร ในหน่วยใต้บังคับบัญชาของท่าน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาหาความรู้ สำหรับข้าพเจ้ากับเพื่อนทหารพรคนาวิกโยธิน ตามที่ขอรับอนุเคราะห์จากท่านทุกครั้งไม่เคยมีคำขัดข้อง

ภายหลังวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๕ กองทัพเรือมีการจัดและปรับปรุงกำลัง กองทัพตามอัตราที่กำหนด โดยเฉพาะกองพันพาหนะทหารเรือซึ่งเป็นหน่วยทหารพรคนาวิกโยธิน เปลี่ยนนามหน่วยเป็นกองพันนาวิกโยธิน จัดกำลังอย่างเดียวกับกองพันทหารราบในกองทัพบก ในความรู้สึกนึกคิด ของข้าพเจ้าพื้นเพเดิมของทหารหน่วยนั้น เกี่ยวกับความรู้และความสามารถในการรบอย่างทหารราบ เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิบัติงานได้ เพราะกิจการในหน้าที่ของกองพันพาหนะทหารเรือยุคก่อน มีภาระอย่างอื่นที่ต้องใช้เวลาทำงานมากกว่าการฝึกวิชาทหาร กองมีความรู้และความสามารถแสดงท่าอาวุธและจัดระเบียบแถวทำหน้าที่ยามรักษาการณ์ได้

การปรับปรุงกิจการทหารพรคนาวิกโยธินในทหระณะของข้าพเจ้าเล็งเห็นว่าที่เป็นปัจจุบันกาลจะต้องกำหนดวิธีการเร่งรัดจัดให้มีสมรรถภาพ พอควรแก่การปฏิบัติ

หน้าที่ได้เหมาะกับสถานการณ์ขณะนั้น ทางที่ดีและรวดเร็วที่สุดมีทางเดียว คือ เปิดการฝึกฝนอบรมขึ้นเฉพาะการเป็นกรณีพิเศษ จึงได้เรียนปฏิบัติขอความกรุณาให้ท่านช่วยอำนวยความสะดวก นายทหารและพันจ่าที่ทำหน้าที่ผู้บังคับบัญชาทหารชั้นผู้บังคับกองร้อยและผู้บังคับหมวด ภายในกำหนดระยะเวลาอันหนึ่ง เมื่อท่านตอบรับให้ความอนุเคราะห์แล้ว ข้าพเจ้าจึงดำเนินการขออนุมัติกองทัพบก เปิดการฝึกฝนอบรมขึ้นที่กองพันนาวิกโยธินในกองทัพบกธนบุรี

ท่านผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๑ ผู้อำนวยการพร้อมด้วยนายทหารฝ่ายเสนาธิการหลายท่าน ได้ไปเปิดการฝึกฝนอบรมตามแผนการศึกษาและเวลาที่ท่านกำหนดขึ้น ภายใต้วัตถุประสงค์ที่จะให้ผู้บังคับบัญชาทหาร ชั้นผู้บังคับกองร้อยและผู้บังคับหมวด มีความรู้และความสามารถทำการฝึกสอนทหารให้ทำหน้าที่ในการรบอย่างทหารราบได้ ที่ในห้องเรียนการฝึกสอนมีวิชา ยุทธวิธี การรบของทหารราบ (บ.ฝ.ร.๒) ระเบียบราชการสนาม (บ.ฝ.น. ๑) แผนที่ (ฝึกทำการรบมาตราส่วนใหญ่) และอาวุธศึกษา ท่านผู้อำนวยการสอนวิชายุทธวิธี นอกนั้นยังให้นายทหารฝ่ายเสนาธิการของท่านดำเนินงาน ข้าพเจ้ากับเพื่อนทหารพรคนาวิกโยธินขอกราบขอบพระคุณท่านในฐานะครูอาจารย์ที่เคารพไว้ ณ ที่นี้

ส่วนการฝึกในสนาม ท่านผู้อำนวยการเปิดโอกาสให้ไปดูการฝึกของหน่วยทหารในสังกัดมณฑลทหารบกที่ ๑ ตามที่ข้าพเจ้าเรียนปฏิบัติขอรับความอนุเคราะห์หรือตามกาลที่ท่านผู้อำนวยการเห็นสมควรในคราวที่มีการฝึกภาคต่างๆ ผู้ที่ไปดูการฝึกจะได้รู้ได้เห็นระบบการฝึกฝน วิธีปฏิบัติดำเนินงาน ได้ยินได้ฟังคำสั่งการของผู้บังคับบัญชาโดยลำดับชั้นเป็นการศึกษาจากตัวอย่างที่มีแบบแผนให้รู้เห็นได้ชัดแจ้ง ง่ายแก่การจดจำนำไปประกอบกรณีกิจของตนในการฝึกฝนทหารตามฐานะและหน้าที่ งานดูการฝึกของหน่วยทหารในกองทัพบก มีคุณค่าอย่างสูงที่สุดสำหรับใช้เป็นบทเรียนทางลัด เพราะง่ายแก่การทำความเข้าใจให้เกิดความรู้ความสามารถและจดจำนำไปใช้ แต่ก็ไม่ใช่ง่ายสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานไม่รู้เบื้องต้นนั้นเลย

โดยที่ฐานะทางวิชาการอันเป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องทหารราบไม่สูงพอที่จะรับฟังคำสอน เพราะไม่เคยจักให้มีการฝึกฝนอบรมกันเป็นกิจจะลักษณะ มีหนังสือคู่มืออยู่เล่มเดียว คือ แบบฝึกหัดทหารราบ ก็ไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวแจ่มแจ้งจริงจังโดยตลอด อนึ่งยังต้องกังวลกับงานอย่างอื่นที่เห็นกันว่ามีความสำคัญกว่า การฝึกฝนอบรมตอนเริ่มแรกจึงทำความลำบากและความหนักใจให้กับครูอาจารย์อย่างยิ่ง ไม่สามารถจะตอบคำถามที่ทดสอบ เพื่อวัดความเข้าใจได้ บางคราวถึงอาจารย์ออกอุทานด้วยอารมณ์เช่นว่า “ข้าพเจ้าเสียใจ ที่สอนท่านไม่มีความรู้ มันเป็นความผิดของข้าพเจ้า” แม้กระนั้นทุกท่านก็ได้พยายามชี้แจงแนะนำด้วยความปรารถนาดีต่อศิษย์

อาศัยพรหมวิหารธรรมและคุณูปการอันเป็นภาระและหน้าที่ของครูอาจารย์ การฝึกฝนอบรมก็จบลงด้วยกาลเวลา สำเร็จประโยชน์แก่ทหารพรคนาวิกโยธินผู้เข้ารับการศึกษาโดยประสงค์ จักเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานพอจะนำไปประกอบกรณียกิจตามฐานะและหน้าที่โดยควรแก่ความสามารถ และเป็นดวงประทีปนำทางให้เข้าถึงความรู้วิชาการเมื่อไปรับการศึกษาต่อ ในโรงเรียนประจำเหล่าทหารของกองทัพบกและโรงเรียนเสนาธิการทหารบก พระเดชพระคุณของท่านพลเอก พระประจันต์จันนิก และครูอาจารย์ทุกท่านคงฝังอยู่ในความทรงจำของทหารพรคนาวิกโยธิน ผู้เป็นศิษย์ตลอดกาล ด้วยญาณวิถีดอันมีอานุภาพขอได้โปรดรับความเคารพของข้าพเจ้าที่เปี่ยมอยู่ในใจซึ่งน้อมระลึกถึง-

สังคหวัตถุธรรมอันเป็น พฤติกรรมของท่านประทับฝังแน่นอยู่ในใจข้าพเจ้า กล่าวคือ ท่านให้ความรู้ในวิชาการแก่เพื่อนทหารจัดเป็นการบำเพ็ญยอดทาน ท่านพยายามอำนวยความสะดวกด้วยความเสียสละ ทำงานนอกเหนือหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทนด้วยมิตตจิต จัดเป็นการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นตลอดเวลาที่ได้อยู่ด้วยกันเคยกับท่านมา แม้เวลาจะล่วงไปนานแล้ว เพื่อได้พบปะกันท่านก็ยังกรุณาต้อนรับโอภาปราศรัยเสมอต้นเสมอปลาย จัดเป็นการบำเพ็ญ-

สังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ มี ทาน การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ • ปิยวาจา เจรจา
ด้วยถ้อยคำอันอ่อนหวาน • อัตถจริยา บำเพ็ญคุณเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นในทางที่
เป็นธรรม • สมานัตตตา วางตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายไกล่ปราศจากอคติ •
ท่านพลเอกพระประจักษ์ จักรวรรดิการดำรงอยู่ในฐานะปุษย์บุคคล ด้วย
ประการนี้

ทหาร บำหิรัญ

นายพลเรือตรีทหารพรคนาวิกโยธิน

ประวัติ

การรับราชการในองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

พลเอก พระประจันต์ บัณฑิต ได้กลับเข้ารับราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม หลังจากที่ท่านได้พ้นจากประจำการไปเมื่อหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา และได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกสืบต่อจาก พลโท ชมะบูรณ์ ไพระระย่อเดช เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๘๓ เป็นผู้อำนวยการองค์การนี้เป็นท่านที่สองนับตั้งแต่พระราชบัญญัติองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกได้ประกาศใช้ เมื่อ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ เป็นต้นมา

เมื่อได้ทราบคำสั่งแต่งตั้งท่านให้มาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่ในสำนักงานเลขานุการได้รับหาประวัติการทำงานของท่านด้วยการสอบถามจากผู้ได้บังคับบัญชาเดิมๆ ของท่านเพื่อเตรียมทำงานให้ถูกต้อง ได้ทราบว่าท่านเป็นคนทำงานที่ขยันที่สุด เอาจริงเอาจัง ละเอียดถี่ถ้วนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องใจไม่ตีไปตามๆ กันแต่เมื่อท่านมารับหน้าที่ ทุกคนก็ใส่ใจในลักษณะของท่านนั้นมีแววของความเมตตาเห็นได้ชัด

งานในด้านการสงเคราะห์ทหารผ่านศึกของท่านเพิ่มเติมจากการปฏิบัติงานเดิมขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกก็คือ:-

๑: ตั้งหน่วยสงเคราะห์เคลื่อนที่ขึ้นเพื่อออกเดินทางไปเยี่ยมเยียนให้การสงเคราะห์แก่ทหารผ่านศึกในส่วนภูมิภาค ทั้งทางบกและทางเรือ โดยให้มีหน้าที่ปฏิบัติเป็นประจำ และหน่วยนี้ได้ออกเดินทางไปเยี่ยมเยียนให้การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกเกือบทุกอำเภอทั่วราชอาณาจักร

๒. ใ้วางหลักการสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในค้ำนออมทรัพย์ โดยจัดหน่วยงานประกันชีวิตขึ้น เพื่อให้ทหารผ่านศึกไ้้ออมทรัพย์ โดยองค์การ ฯ จ่ายเบี้ยประกันให้กึ่งหนึ่งและเป็นหลักประกันว่า เงินที่จ่ายไปนั้นจะไม่มีทางสูญ

๓. วางระเบียบในการช่วยเหลือให้ทุนการศึกษาวิชาชีพแก่ทหารผ่านศึกและครอบครัว (บุตร-ธิดา) โดยกำหนดหลักการว่า องค์การ ฯ จะจ่ายช่วยเหลือเป็นค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง ค่าสมุทหนังสือเรียน และค่าเครื่องมือเกี่ยวกับการเรียนที่จำเป็น

๔. ขยายระเบียบการสงเคราะห์ในค้ำนการจัดทำอวัยวะจำลองให้แก่ทหารผ่านศึกผู้สูญเสียอวัยวะหรือทุพพลภาพเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ในการรบออกไปจนถึงทหารผ่านศึกที่สูญเสียอวัยวะไปเพราะเหตุโรคก็ตาม

๕. วางระเบียบสงเคราะห์ทหารผ่านศึกและครอบครัวผู้ด้อยบัตรชั้นที่ ๑ ซึ่งพิการทุพพลภาพ หาเลี้ยงชีพไม่ได้และขาดผู้อุปการะ โดยกำหนดวงเงินจ่ายเป็นรายเดือนไปจนกว่าจะพ้นสภาพ ความพิการทุพพลภาพนั้น หรือถึงแก่กรรมเป็นเงินอย่างสูงรายละเดือนละ ๓๐๐ บาท อย่างต่ำรายละเดือนละ ๑๕๐ บาท

๖. ขยายวงเงินในระเบียบเกี่ยวกับการช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาลปีหนึ่งรายละไม่เกิน ๑๐๐ บาท เป็นปีหนึ่งไม่เกินรายละ ๒๕๐ บาท และในกรณีที่มีจำเป็น ผู้อำนวยการอาจสั่งให้จ่ายสงเคราะห์ไ้ได้ตามที่เห็นควร

๗. เพิ่มเติมวงเงินช่วยเหลือค่าฌาปนกิจศพทหารผ่านศึกเป็นรายละ ๕๐๐ บาท ทุกราย

๘. จัดสร้างอาคารที่พักสำหรับทหารผ่านศึกพิการทุพพลภาพขึ้น เพื่อฝึกอาชีพและในการสงเคราะห์ ในค้ำนการพักอาศัยโดยจัดอาหารและอุปกรณ์ในการดำรงชีพให้

๙. วางหลักเกณฑ์สงเคราะห์ในค้ำนการศึกษาแก่ตัวทหารผ่านศึกทุกระดับชั้นบัตรในระคับมัธยมศึกษา โดยจ่ายค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง และอุปกรณ์ในการเรียนที่จำเป็น

๑๐. วางหลักเกณฑ์และรายละเอียดการช่วยเหลือในด้านการศึกษามัธยมศึกษา และอุดมศึกษาแก่ทหารผ่านศึกบัตร์ชั้นที่ ๑ และบุตร-ธิดา กับ บุตร-ธิดาที่สืบสายโลหิตของทหารผ่านศึกที่เสียชีวิตเพราะการปฏิบัติการรบ

๑๑. ขยายวงเงินสงเคราะห์ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อน ซึ่งหลักการเดิมจะจ่ายให้เฉพาะทหารผ่านศึกบัตร์ชั้นที่ ๑ ที่อัครกษัตริย์โดยแท้จริง ออกไปจนถึงทหารผ่านศึกทุกชั้นบัตร์

๑๒. ขยายงานด้านนิคมเกษตรกรรมเพื่อให้ทหารผ่านศึกได้มีที่ดินทำกินออกไปในส่วนภูมิภาคเพิ่มเติมขึ้นจากเดิม โดยถือว่าเป็นนโยบายสำคัญ

ในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารงานนั้น ก็ได้วางระเบียบต่างๆ ขึ้น ดังนี้.—

๑. กำหนดการเก็บเงินสะสมสำหรับพนักงานองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

๒. กำหนดระเบียบว่าด้วยการเงินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

๓. จัดแบ่งส่วนงานขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกชั้นใหม่ ครั้งแรก

เมื่อ ๑ มิถุนายน ๒๔๙๗ ครั้งที่สองเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙

๔. มีคำสั่งให้รวบรวมข้อบังคับและระเบียบวิธีปฏิบัติงานขององค์การชั้นใช้เอง เพื่อให้เป็นบันทึฐานที่แน่นอนแทนการอนุโลมปฏิบัติตามข้อบังคับและระเบียบกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีรายละเอียดหลายประการแตกต่างกัน แต่เผอิญท่านต้องพินหนำที่ผู้อำนวยการไปก่อน จึงค้างอยู่ และได้ปฏิบัติต่อมาในภายหลัง

เนื่องจากท่านได้ดำรงตำแหน่งอยู่ในองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกเป็นเวลาเกือบ ๖ ปี ท่านได้พ้นตำแหน่งเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๔๙๙ ท่านจึงได้วางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติงานและการสงเคราะห์ทหารผ่านศึกไว้เป็นอันมาก และใช้เป็นหลักปฏิบัติสืบมา

ในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการของประเทศอันเป็นส่วนรวมนั้น องค์การในสมัยของท่านได้รับมอบนโยบายดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้.—

๑. กระสอบซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการบรรจุข้าวสาร ปีหนึ่งต้องใช้นับเป็นสิบ ๆ ล้านใบ เดิมต้องสั่งมาจากต่างประเทศทั้งหมด มีโรงงานของทางราชการขนาด

เล็กอยู่ที่จังหวัดนนทบุรีแห่งเดียว ซึ่งก็เป็นโรงงานในลักษณะทดลอง ทำให้การค้า กระสอบตกอยู่ในกำมือของผู้ค้าต่างประเทศซึ่งกำหนดราคาได้ตามใจชอบ เป็นผลให้ต้อง เพิ่มราคากระสอบขึ้นไป ซึ่งในบางครั้งมีราคาสูงกว่าใบละ ๘ บาท ทางราชการจึงได้ส่งเสริมการปลูกปอขึ้น เมื่อชาวไร่ชาวนาปลูกปอได้มาก ไม่สามารถส่งออกขายต่างประเทศได้ ประเทศที่ผลิตอุตสาหกรรมกระสอบไม่ยอมซื้อ หรือซื้อก็กักราคามากเพื่อ ป้องกันการเติบโตของอุตสาหกรรมนี้ในประเทศไทย องค์การ ฯ จึงได้จัดตั้งโรงงานทอ กระสอบขึ้นที่อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ เพื่อช่วยเหลือชาวไร่ ชาวนาซึ่งมีทั้งทหารผ่านศึกและประชาชน ในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ ภาคกลาง ซึ่งต่อมา ก็เป็นการกุญทางสำหรับอุตสาหกรรมค่านนี้ ซึ่งขณะนี้ได้เติบโตถึง ขนาดที่ผลิตได้มากเกินไปเกินความต้องการ และส่งไปขายยังตลาดต่างประเทศได้ด้วย

นอกจากนั้น ยังเป็นการช่วยเหลือให้ทหารผ่านศึกและครอบครัวได้มีงานทำ อีกด้วย

๒. เมื่อทางราชการได้มีนโยบายส่งเสริมการปลูกสัตว์ขึ้นอย่างกว้างขวาง โดย ทั้งคณะกรรมการส่งเสริมปศุสัตว์ของชาติ (ส.ป.ช.) องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกซึ่งมี หน่วยนิคมเกษตรกรรม และมีทหารผ่านศึกเป็นผู้เลี้ยงปศุสัตว์อยู่ ได้รับหน้าที่เป็น สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการนี้ ซึ่งได้มีส่วนช่วยดำเนินการตามโครงการนั้น และทำให้การเลี้ยงปศุสัตว์ในประเทศไทยได้แพร่หลายออกไปยิ่งขึ้น

๓. ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้เกิดภาวะขาดแคลนสุกร และเนื้อสุกร ข้ำแหละมีราคาสูง องค์การ ฯ ได้รับมอบจากรัฐบาลให้ทำการควบคุมและค้าสุกรข้ำแหละ ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้ช่วยตรึงราคาไว้ จนกระทั่งทางการได้เปิดให้ทำการ ค้าโดยเสรีในภายหลัง

๔. โดยส่วนตัว ในระหว่างที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสงเคราะห์ ทหารผ่านศึกอยู่นั้น สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติแต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งประธานสภา ผู้แทนราษฎรด้วย ซึ่งนับเป็นเกียรติอย่างยิ่งขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

ในส่วนที่เกี่ยวกับอุปนิสัยในการทำงานของท่านนั้น ความขยันของท่านเป็นที่ปรากฏชัด เจ้าหน้าที่ได้ขุบขีบกันอยู่เสมอว่า ถ้ามีการให้ตำแหน่งข้าราชการคนขยันกันแล้ว ท่านเห็นจะได้รับรางวัลแน่ ในสมัยที่เวลาราชการเริ่ม ๐๕.๐๐ น. เลิกเวลา ๑๖.๐๐ น. วันเสาร์ทำงานถึง ๑๒.๐๐ น. นั้น ท่านมาทำงาน ๐๔.๐๐ น. เลิกเวลา ๑๔.๐๐ น. ทุกวัน วันเสาร์ ก็ทำเป็นประจำจนถึงบ้าย ในบางครั้งถ้ามีงานด่วน ท่านยังมาทำวันอาทิตย์ อีกด้วย แต่ท่านก็ไม่ได้บังคับให้ใครต้องมาทำงานหรือเลิกงานอย่างท่าน แล้วแต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ถ้าเกี่ยวข้องอยู่รอ ถ้าไม่เกี่ยวใครจะกลับก่อนก็ไม่ว่า แต่ต้องพ้นเวลาทำงานแล้ว

ท่านมีรูปร่างใหญ่และท่าทางดู ยังไม่ทันดู เจ้าหน้าที่ก็กลัวอยู่แล้ว ท่านมักจะดูเสมอถ้าทำงานผิดพลาดไม่เรียบร้อย แต่ไม่เคยผูกใจ ผิดก็ดูกันเป็นเรื่อง ๆ ถูกก็ชม ไม่มีอารมณ์ค้างอยู่เลย ท่านไม่ต้องการการประจบประแจง นัก “บอกข่าว” หรือพวก “รายงานลับ” ทั้งหลายไม่เคยได้เข้าใกล้เพราะท่านไม่สนใจ สนใจแต่ผลงานที่เสนอขึ้นไป ใครทำงานดีถูกใจก็ได้รับบำเหน็จรางวัลตามควรโดยไม่เลือกหน้า

ท่านใจร้อน ทำงานต้องการความรวดเร็ว แต่ในความรวดเร็วนี้จะต้องไม่ผิดพลาดด้วย ความละเอียดถี่ถ้วนนั้นไม่มีวันที่ใครจะตอบาท่านได้ เอกสารที่มีความสำคัญมาก ๆ เช่น หนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือหนังสือกราบเรียน ราชชนนี นายกรัฐมนตรี กระจายต้องสอากทั้งหน้า ไม่มีรอยใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเนื้อกระดาษหรือไม่ ตัวพิมพ์ต้องมีสีหมึกสม่ำเสมอเท่ากันทั้งแผ่น รอยลบแม้แต่น้อยเดียวมีไม่ได้ รอยขีดไม้เอก ซึ่งมองธรรมดาไม่เห็นก็จะผ่านท่านไปไม่ได้ เพราะท่านจะยกกระดาษส่องกับแสงไฟและเห็นรอยนั้นพิมพ์ใหม่ ความละเอียดถี่ถ้วนเช่นนี้ บางทีก็อาจจะเห็นว่าเป็นการหมกหม้มมากเกินไป แต่สำหรับเจ้าหน้าที่นั้นเป็นการฝึกฝนนิสัยอย่างดี หลายคนที่อยู่ใกล้ซิกกลายเป็นคนละเอียดถี่ถ้วนไปตาม ๆ กัน

สิ่งที่ทำความฉงนสนเท่ห์ใจแก่เจ้าหน้าที่อีกเรื่องหนึ่งก็คือ ความรู้ในภาษาไทยของท่าน เมื่อมีหนังสือสำคัญ ๆ นำเรียนขึ้นไป เจ้าหน้าที่จะรอกอยหนังสือกลับ

ลงมา ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะถูกแก้และการแก้หนังสือของท่านนั้น เป็นแบบเรียนภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านสำนวนภาษาและไวยากรณ์ ซึ่งหมดจดงดงามเป็นที่ยอมรับในหมู่เจ้าหน้าที่ น่าแปลกใจว่า ท่านออกจากโรงเรียนมาเกือบ ๕๐ ปี มีภาระการทำงานและหน้าที่มากมาย แต่ท่านยังมีอธิบายไวยากรณ์ไทยได้ถูกต้อง เรื่องประธาน กริยา บุรพบท รูปประโยคต่างๆ ฯลฯ ไม่รู้ว่าในสมัยท่านเรียนแบบไหนและทำไมท่านถึงยังจำได้อยู่อีก บทเรียนที่ได้จากท่านนี้ ทำให้เจ้าหน้าที่องค์การหลายคนนำติดตัวไปใช้ทั้งในองค์การและที่อื่น ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงราชการโดยรวดเร็ว

ถ้าจะคุยกับท่านให้ถูกคอ ก็จะต้องคุยกันในเรื่องประวัติศาสตร์ อาจจะเป็นเพราะว่าท่านสูงอายุ เกิดและโตมาในหลายแผ่นดินกับมีความสนใจอยู่ด้วย ประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ท่านจำได้ขึ้นใจทีเดียว

ในฐานะผู้อำนวยการองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ท่านมีหน้าที่ให้การสงเคราะห์แก่ทหารผ่านศึกและครอบครัว หน้าที่ของท่าน “ทำบุญ” แก่คนเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้รับประโยชน์โดยตรง และพระคุณที่ท่านมีต่อเจ้าหน้าที่องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในสมัยของท่านนั้น ย่อมจะเป็นกุศลกรรมซึ่งจะติดตามท่านไปไม่ว่าในภพนี้หรือภพใด ดวงวิญญาณของท่านคงจะประสบแต่ความสุขไปชั่วนิรันดร์.

ประสิทธิ์ รัชทิพย์ รวบรวม.

สหภาพรัฐสภา

องค์การสหภาพรัฐสภา (Inter-Parliamentary Union) หรือจะเรียกโดยตรงก็คือองค์การสหภาพระหว่าง รัฐสภานานาประเทศนี้เป็นสมาคมระหว่างรัฐสภาไม่ใช่สมาคมระหว่างรัฐบาล ดังเช่นองค์การสหประชาชาติ วัตถุประสงค์ขององค์การสหภาพรัฐสภาได้นิยามไว้ในมาตรา ๑ แห่งธรรมนูญของสหภาพซึ่งมีว่า

“วัตถุประสงค์ขององค์การสหภาพรัฐสภา ก็เพื่อที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ในทางส่วนตัวระหว่างมวลสมาชิกของสหภาพรัฐสภา ที่ได้จัดตั้งเป็นหน่วยประจำชาติ และสมัครสมานซึ่งกันและกันในการดำเนินงานร่วมกันเพื่อที่จะรักษาและธำรงไว้ ในประเทศของตน ในการที่จะยึดมั่นที่จะจัดตั้งและพัฒนาซึ่งสถาบันแห่งระบอบประชาธิปไตยและความก้าวหน้าแห่งงานของสันติภาพระหว่างประเทศ และการร่วมมือโดยเฉพาะก็คือการดำเนินการร่วมกันในองค์การระหว่างชาติ”

ตามวัตถุประสงค์ทั้งที่กล่าวมาแล้วนี้ องค์การสหภาพรัฐสภาจึงเป็นองค์การที่จะส่งเสริมให้มีการติดต่ออย่างใกล้ชิด ในความสัมพันธ์ระหว่างมวลสมาชิกแห่งรัฐสภาทั่วโลก ซึ่งเท่ากับให้ผู้แทนปวงชนทั่วโลกได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดยิ่งขึ้น อันจะเป็นทางหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชาติทั้งโลก โดยผ่านทางผู้แทนของตนแต่ละประเทศ นอกจากนี้แล้วยังเป็นทางหนึ่งที่จะได้ร่วมมือกันในการที่จะสถาปนาและส่งเสริมซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการดำเนินงานไปสู่สันติภาพอันถาวร และการร่วมมือระหว่างประเทศ นอกจากนี้สหภาพรัฐสภา ยังจะได้ศึกษาถึงวิธีการต่างๆ ในอันที่จะขจัดปัญหาอันมีลักษณะเป็นเรื่องระหว่างประเทศ และสมควรที่จะได้ดำเนินการทางรัฐสภา

ก ประวัติย่อ

ในระหว่างครึ่งหลังศตวรรษที่ ๑๙ ความคิดเห็นในการเรียกร้องให้มีการประชุมระหว่างมวลสมาชิกแห่งรัฐสภา เกี่ยวกับงานสันติภาพและความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันได้เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศยุโรป โดยมีความเข้าใจว่าการประชุมร่วมกันนี้จะป็นทางหนึ่งที่จะขจัดเสียซึ่งข้อขัดแย้งอันอาจจะมี และเป็นทางหนึ่งที่จะไปสู่สันติภาพของโลก

ต่อมาจนกระทั่ง ค.ศ. ๑๘๘๘ จึงได้มีการปรึกษาหารือ เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศในทำนองนี้ขึ้นที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๑๘๘๘ ระหว่างสมาชิกแห่งรัฐสภาสองนาย คือ นายวิลเลียม แรนเคล แครมเมอร์ (อังกฤษ) กับนายเฟเดरिक ปาสซี (ฝรั่งเศส) นอกจากนี้ยังมีสมาชิกรัฐสภาอังกฤษ ๗ นายกับของฝรั่งเศสอีก ๒๕ นาย ได้เข้าร่วมในการประชุมด้วย ในปีต่อมา รูปร่างของการประชุมระหว่างรัฐสภาก็ได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๒๙ และ ๓๐ มิถุนายน ๑๘๘๙ ณ กรุงปารีส โดยมีสมาชิกแห่งรัฐสภา ๔๕ นายจากประเทศต่าง ๆ รวม ๙ ประเทศเข้าร่วมในการประชุม ซึ่งมีประเทศฝรั่งเศส บริเตนใหญ่ เบลเยียม เดนมาร์ก ฮังการี อิตาลี โลบีเรีย สเปน และสหรัฐอเมริกา

มติแรกของการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๑ นี้ได้มีดังนี้ “การดำเนินงานของรัฐบาลทั้งหลายนั้น รัฐสภาเป็นการกระทำที่ห่างจากความคิดเห็นของประชาชนไปทุก ๆ ที่ ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้แทนปวงชนที่ได้รับเลือกขึ้นมาจะได้ทำหน้าที่ของตนเกี่ยวกับงานของนโยบายในการที่จะนำประเทศของตนไปสู่ความยุติธรรม การนิติบัญญัติ และภราดรภาพระหว่างประเทศ”

จากการประชุมครั้งแรกนี้ หลักการในการที่จะจัดตั้งองค์การสหภาพรัฐสภาก็ได้เริ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่เป็นการที่จะดำเนินงานไปอย่างจริงจัง อีกห้าปีต่อมา บทบัญญัติธรรมนูญของสหภาพรัฐสภาก็ได้เริ่มร่างขึ้น และในการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕ ณ กรุงเบอร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ที่ประชุมจึงได้จัดตั้งสำนักงานกลางภายใต้ชื่อว่า

“สำนักงานสหภาพระหว่างรัฐสภาเพื่อคัดสรรกรณีพิพาทระหว่างประเทศ” และในที่สุด
ในคราวประชุมสหภาพรัฐสภา ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๔
ธรรมนูญของสหภาพรัฐสภา ก็ได้รับการรับรองจากมวลสมาชิกของสหภาพรัฐสภา

งานของสหภาพรัฐสภาแม้ว่าจะได้รับการกระทบกระเทือนอย่างมาก จากสงครามโลกทั้งสองคราวก็ยังได้ดำเนินต่อไป ในที่สุดก็ได้มีภาคีขององค์การนี้จากทุก ๆ จุดของโลก การประชุมสหภาพรัฐสภาได้มี ๑๘ ครั้ง ก่อนสงครามโลกครั้งแรก ตามนครหลวงของประเทศต่างๆ ในยุโรป เมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้เกิดขึ้นนั้นมีหน่วยประจำชาติรวม ๒๖ หน่วย ได้เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพ หลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้สิ้นสุดลง องค์การนี้ได้ให้ความร่วมมือกับองค์การสันนิบาตชาติเป็นอย่างดี และงานของสหภาพรัฐสภาก็ได้เริ่มขยายตัวขึ้นไปอีกตามแนวทางอื่น นอกจากการคัดสรรกรณีพิพาทระหว่างประเทศ งานดังกล่าวนี้ก็คือสหภาพจะต้องศึกษาหาเส้นทางที่จะระงับปัญหาขัดแย้งระหว่างประเทศที่จะกระทำได้โดยทางรัฐสภา นอกจากนี้ยังหาทางที่จะส่งเสริมสถาบันแห่งรัฐสภาอีกด้วย

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง สำนักงานกลางสหภาพรัฐสภา ณ กรุงเจนีวา คงได้ดำเนินงานในการที่จะรักษาโครงงานของสหภาพรัฐสภาต่อไป การประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งแรกหลังสงครามนี้ คือการประชุมครั้งที่ ๓๖ ใน ค.ศ. ๑๙๔๗ ซึ่งได้กระทำ ณ กรุงโคโรประเทศอียิปต์ และต่อจากนั้นก็ได้กระทำกันทุก ๆ ปีเรื่อยมา การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งแรกในทวีปเอเชีย ได้แก่การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงทเปว ใน พ.ศ. ๒๔๙๙ และการประชุมสหภาพรัฐสภาในทวีปอเมริกาใต้เป็นครั้งแรก ได้แก่การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๗ ณ กรุงริโอ เดจาเนโร ประเทศบราซิลในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๑๑) สหภาพรัฐสภาได้มีสมาชิกที่เป็นภาคีรวม ๗๐ ประเทศ

โครงรูปขององค์การสหภาพรัฐสภา

มาตรา ๓ ของธรรมนูญแห่งสหภาพรัฐสภา ได้บัญญัติเกี่ยวกับการเป็นภาคีองค์การไว้ ตลอดจนวิธีการเข้าเป็นสมาชิกใหม่ของสหภาพรัฐสภา ตามมาตรานี้ การ

ที่จะเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพนั้น รัฐสภาของแต่ละประเทศจะต้องดำเนินการจัดตั้งหน่วยประจำชาติขึ้นภายในรัฐสภาของตน ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของหน่วยประจำชาตินี้ได้ก็คือ

ก. จะต้องเป็นสมาชิกแห่งรัฐสภา

ข. อดีตสมาชิกแห่งรัฐสภา ซึ่งเคยเป็นผู้แทนหน่วยในคณะมนตรีของสหภาพรัฐสภา หรือได้เคยประกอบกรณีกิจอันที่ได้เป็นประโยชน์ต่อสหภาพรัฐสภา และคณะมนตรีแห่งสหภาพรัฐสภา ได้รับเข้าเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ โดยการเสนอจากหน่วยประจำชาติของตน

หน่วยประจำชาติที่ได้จัดตั้งขึ้นนี้ จะมีได้เพียงหน่วยเดียวในรัฐสภาของประเทศหนึ่ง การเป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภานั้น จะต้องแสดงเจตจำนง และรับข้อผูกพันตามธรรมนูญของสหภาพรัฐสภา และคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาได้พิจารณาเห็นว่าการเข้าเป็นภาคีนั้นจะไม่ขัดต่อธรรมนูญของสหภาพรัฐสภา และกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้ ซึ่งตามปกติแล้วคณะกรรมการบริหารจะเป็นผู้พิจารณาขั้นหนึ่งก่อน แล้วเสนอต่อที่ประชุมคณะมนตรีของสหภาพรัฐสภาต่อไป

รัฐสภาเองอาจจะถือคนเป็นหน่วยประจำชาติ เพื่อประโยชน์ในการเข้าเป็นสมาชิกสหภาพรัฐสภาโดยตรงก็ได้ เช่นกรณีประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาเป็นต้น

หน่วยประจำชาติจะต้องมีข้อบังคับของตนเอง เพื่อที่จะได้ดำเนินกิจการของหน่วยสหภาพรัฐสภาก็ดี หรือหน่วยประจำชาติก็ดี ไม่มีลักษณะเป็นพรรคการเมือง หรือการจัดตั้งกลุ่มหรือคณะภายในวงงานของสหภาพ เป็นที่รวมการแสดงซึ่งความคิดเห็นของบรรดานักรัฐสภาแห่งรัฐสภา หรือสถานิติบัญญัติทั้งหลายในการที่จะหาทางที่จะธำรงไว้ซึ่งสถาบันแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย และสันติภาพของโลก

สหภาพรัฐสภาจะได้มีการประชุมใหญ่ประจำปีทุก ๆ ปี ในประเทศต่าง ๆ ตามที่จะได้กำหนดขึ้นโดยคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา และส่วนมากมักจะได้ประชุมกันตามนครหลวงของประเทศต่าง ๆ ซึ่งเมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ได้ประชุมกันในนครหลวง

ของประเทศในภาคพื้นยุโรป ในปัจจุบันนี้ ได้มีการประชุมกันทั่วทุกแห่งของโลก ซึ่งการประชุมในทวีปเอเชียครั้งแรก ซึ่งเป็นการประชุมครั้งที่ ๔๕ ของสหภาพ ณ กรุงเทว พ.ศ. ๒๔๘๙ และครั้งที่สอง ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๕๐๓ ในทวีปอเมริกาใต้ ที่กรุงริโอ เดจาเนโร พ.ศ. ๒๕๐๑ และครั้งที่สองในประเทศบราซิลอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งรับช่วงจากประเทศอาเจนตินามาในปี ๒๕๐๕ ณ กรุงบราซิลเสีย นครหลวงใหม่ของประเทศนั้น

ในการประชุมใหญ่ประจำปีนี้ หน่วยประจำชาติหน่วยหนึ่งมีสิทธิที่จะออกเสียงลงคะแนนไม่น้อยกว่า ๕ คะแนน แต่คะแนนเสียงเหล่านี้จะได้เพิ่มขึ้นตามพลเมืองของแต่ละประเทศ และตามจำนวนของสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรง มาจากปวงชนอีกด้วย สำหรับหน่วยรัฐสภาไทยนั้นมีสิทธิที่จะออกเสียงได้ ๑๔ คะแนน

นอกจากการประชุมใหญ่แล้ว สหภาพรัฐสภายังได้มีกรรมการอีกหลายคณะ เพื่อกำเนินงานของรัฐสภา ซึ่งได้แก่

๑. คณะมนตรีสหภาพรัฐสภา (Inter-Parliamentary Council) คณะมนตรีคณะนี้ ประกอบด้วยผู้แทนจากภาคีสมาชิกประเทศละ ๒ คน การแต่งตั้งจะต้องแต่งตั้งเป็นทางการ และแจ้งให้สำนักงานกลางทราบหนึ่งเดือนก่อนกำหนดที่จะมีการประชุมใหญ่ สำหรับการประชุมคณะมนตรีนี้โดยปกติประชุมกันปีละ ๒ ครั้ง ครั้งแรกจะประชุมในฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งการประชุมครั้งนี้ เป็นการประชุมเพื่อเตรียมการประชุมใหญ่สหภาพรัฐสภา ซึ่งจะมีภายหลัง ๓ หรือ ๔ เดือนต่อมา งานของคณะมนตรีสหภาพรัฐสภานี้ได้แก่การกำหนดสถานที่ของการประชุมสหภาพรัฐสภา การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของสหภาพรัฐสภาการพิจารณารับสมาชิกใหม่พิจารณางบประมาณของสหภาพรัฐสภา ตลอดจนการแต่งตั้งอนุกรรมการ เพื่อพิจารณาปัญหาหนึ่งปัญหาใดโดยเฉพาะ นอกจากนี้แล้วยังได้ควบคุมกิจการงานต่าง ๆ ของสหภาพ และยังจะได้พิจารณาเสนอแนะต่อบุคคลที่เห็นสมควรเข้าดำรงตำแหน่งประธานของสหภาพ หรือสมาชิกแห่งคณะกรรมการบริหารของสหภาพรัฐสภาอีกด้วย (สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันผู้แทนของหน่วย ๆ ในคณะ

มนตรีได้แก่ นายทวี บุญยเกตุ และพลโท สุข เปรมาวิน) และตามธรรมเนียมของ สหภาพรัฐสภา ผู้แทนนี้จะต้องเป็นสมาชิกแห่งรัฐสภาอีกด้วย ประธานสหภาพรัฐสภา เป็นประธานโดยตำแหน่ง

๒. คณะกรรมการบริหาร (Executive Committee) คณะกรรมการคณะนี้เป็นคณะกรรมการคณะเล็ก ที่จะเข้าดำเนินงานอย่างใกล้ชิดกับงานของสหภาพรัฐสภามีหน้าที่ควบคุมการทำงานของสำนักงานเลขาธิการสหภาพรัฐสภา กิจการของสำนักงานกลางจะต้องส่งผ่านคณะกรรมการคณะนี้ ก่อนที่จะส่งเข้าที่ประชุมคณะมนตรี คณะกรรมการคณะนี้ประกอบด้วยสมาชิกของหน่วย ๑๐ นาย จาก ๑๐ ประเทศ และมีอายุคราวละ ๔ ปี และเมื่อพ้นกำหนดแล้ว ประเทศที่ได้รับเลือกตั้งจะเป็นซ้ำได้ก็ต่อเมื่อกำหนดเวลา ๒ ปีแล้ว สมาชิกของคณะกรรมการบริหารจะต้องเป็นสมาชิกแห่งรัฐสภาและประธานคณะมนตรีก็เป็นประธานโดยตำแหน่ง การเลือกตั้งสมาชิกในคณะกรรมการบริหารนี้ จะต้องกระจายไปในส่วนต่างๆ ของโลก สำหรับประเทศไทยได้มีพระราชธรรมนิเทศเคยดำรงตำแหน่งมีเกียรติเพียงคนเดียว และได้พ้นจากตำแหน่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

ปัจจุบันนี้ (๒๕๑๑) คณะกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภาประกอบด้วยผู้แทนจากประเทศ ดังนี้

๑. Mr. A Abdennebi (Tunisia) ทำการแทนประธาน
๒. Mr. D Hacohen (Israel)
๓. Mr. J.K. Wende (POLAND)
๔. Mr. E. Q. Daddario (USA)
๕. Mr. L. Gueye (Senegal)
๖. Mr. J. Virolainen (FINLAND)
๗. Mr. A. Matine-Daftary (Iran)
๘. Mr. J. Vilfan (Yugoslavia)
๙. Mr. J. M. Dessureault (Canada)
๑๐. Mr. C. de Baeck (Belgium)

นอกจากคณะกรรมการบริหารนี้แล้ว สหภาพรัฐสภายังได้มีคณะกรรมการประจำอีก ๕ คณะ คือ

๑. คณะกรรมาธิการพิจารณาปัญหาการเมืองความมั่นคงระหว่างประเทศ และการลคอาวธ
๒. คณะกรรมาธิการปัญหาการเศรษฐกิจและสังคม
๓. คณะกรรมาธิการปัญหาการรัฐสภาและนิติบัญญัติ
๔. คณะกรรมาธิการปัญหาวัฒนธรรม
๕. คณะกรรมาธิการปัญหาดินแดนที่ยังไม่ได้รับการปกครองตัวเองและเชื้อชาติ

ในคณะกรรมาธิการนี้ หน่วยประจำชาติแต่ละหน่วย มีสิทธิ์จะออกเสียงหน่วยละ ๑ เสียง

สำหรับหน้าที่ของคณะกรรมาธิการคณะนี้ก็คือ การพิจารณาปัญหาต่างๆ ตามที่ตนได้รับการมอบหมายแล้วเสนอต่อคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา เพื่อจัดบรรจุเข้าในระเบียบวาระการประชุมของสหภาพรัฐสภาต่อไป หรือพิจารณาข้อเสนอแปรญัตติในมติของสหภาพรัฐสภา เกี่ยวกับงานในคณะของตนที่ได้เสนอต่อที่ประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง คณะกรรมการคณะนี้ โดยปกติประชุมสองครั้งพร้อมๆ กับการประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา

นอกจากคณะกรรมาธิการเหล่านี้แล้วสหภาพรัฐสภายังมีสมาคมอีกสมาคมหนึ่ง เป็นเครือของสหภาพรัฐสภา ซึ่งได้แก่สมาคมระหว่างเลขาธิการรัฐสภา งานของสมาคมนี้ได้แก่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐสภา การปรึกษาหารือเกี่ยวกับรูปงานของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาต่างๆ ตลอดจนงานที่เกี่ยวกับการที่จะต้องปฏิบัติในรัฐสภาของตน อันเป็นงานของสำนักงานโดยเฉพาะไม่เกี่ยวกับรัฐสภา การประชุมของสมาคมนี้กำหนดปีละสองครั้ง คือโดยปกติประชุมในฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อนมีสมาชิกที่เป็นภาคีของสมาคมนี้รวม๖๔ประเทศเช่นกัน สำหรับประเทศไทยนั้น เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรก็ได้เป็นสมาชิกโดยตำแหน่ง

ค่านำร่องสหภาพรัฐสภานั้น ได้คิดเอามาจากหน่วยประจำชาติ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ที่แต่ละประเทศจะต้องเสียกับองค์การสันนิบาตชาติเป็นหลัก สำหรับประเทศนั้นเสียปีละ ๔,๔๕๐ แฟรังก์ (สวิสส์) ประมาณสองหมื่นบาท ส่วนงบประมาณของหน่วยนั้น หน่วยรัฐสภาต่างๆ จะต้องหางบประมาณของตนเอง แต่ส่วนมากก็ได้มาจากงบประมาณของรัฐ ซึ่งรัฐสภานุมัติตั้งไว้ สำหรับหน่วยรัฐสภาไทยก็เช่นกัน นอกจากจะไต่ถามงบประมาณจากรัฐแล้ว สมาชิกทุกคนจะต้องเสียค่านำร่องอีกปีละ ๕๐ บาท ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายเป็นการส่วนรวมของหน่วยซึ่งนอกเหนือที่ได้รับจากเงินงบประมาณ

ประเทศต่าง ๆ ที่เข้าเป็นภาคีของสหภาพรัฐสภาอยู่ในขณะนี้ รวม ๗๐ ประเทศ คือ

๑. แอลเบเนีย	๒. สหรัฐอเมริกา	๓. คองโก
		(สาธารณรัฐประชาธิปไตย)
๔. ออสเตรีย	๕. ออสเตรเลีย	๖. เบลเยียม
๗. บราซิล	๘. บัลแกเรีย	๙. แคมเอรูน
๑๐. แคนาดา	๑๑. เนปาล	๑๒. ชิลี
๑๓. เชโกสโลวะเกีย	๑๔. เดนมาร์ก	๑๕. เอธิโอเปีย
๑๖. มอริเตเนีย	๑๗. ชูตาน	๑๘. ฟินแลนด์
๑๙. ฝรั่งเศส	๒๐. มาลี	๒๑. บริเตนใหญ่
๒๒. มาเลเซีย	๒๓. ฮังการี	๒๔. ไอซ์แลนด์
๒๕. อินเดีย	๒๖. อินโดนีเซีย	๒๗. อิหร่าน
๒๘. ไอร์แลนด์	๒๙. อิสราเอล	๓๐. อิตาลี
๓๑. ญี่ปุ่น	๓๒. จอร์แดน	๓๓. สาธารณรัฐเกาหลี
๓๔. กูเวต	๓๕. ลาว	๓๖. เลบานอน
๓๗. โลบีเรีย	๓๘. ลิเบีย	๓๙. ลักเซมเบิร์ก

๔๐. โมนาโก	๔๑. มองโกเลีย	๔๒. เนเธอร์แลนด์
๔๓. นิวซีแลนด์	๔๔. นิการากัว	๔๕. ไนเจอร์
๔๖. นอร์เวย์	๔๗. ปากีสถาน	๔๘. ปานามา
๔๙. ปารากวัย	๕๐. เปรู	๕๑. ฟิลิปปินส์
๕๒. โปแลนด์	๕๓. รูเมเนีย	๕๔. เซเนกัล
๕๕. สิงคโปร์	๕๖. โซมาเลีย	๕๗. สเปน
๕๘. สวีเดน	๕๙. สวิตเซอร์แลนด์	๖๐. ไทย
๖๑. ตูนิเซีย	๖๒. เทอร์กี	๖๓. สาธารณรัฐอาหรับ
๖๔. สหภาพโซเวียต	๖๕. เวเนซุเอลา	๖๖. ยูโกสลาเวีย
๖๗. สาธารณรัฐเยอรมนี	๖๘. มาลาวี	๖๙. ไอวอรีโคสต์
๗๐. ลิเบีย		

ส่วนประเทศพม่า กัวเตมาลา ไซปรัส อิรัก โมร็อกโก กรีซ ไนจีเรีย ซีเรีย สาธารณรัฐเวียดนาม อาร์เจนตินา กาโซเม สาธารณรัฐแอฟริกากลาง เซียร์ราเลโอน และกานานัน ได้เคยเป็นภาคีสมาชิกของสหภาพรัฐสภา แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศเหล่านั้น ทำให้ไม่ได้มีสถานะติบัพัญญติ ดังนั้นสมาชิกสหภาพของกลุ่มประเทศดังกล่าวจึงได้สละตนอยู่จนกว่าจะได้มีสถานะติบัพัญญติ

เป็นที่สังเกตว่า บรรดากลุ่มประเทศที่ได้เรียกตนเองว่าประชาธิปไตยตะวันออกนั้น มักจะไม่ค่อยส่งผู้แทนมาร่วมในการประชุมด้วย ครั้นต่อมาในปี ๒๕๔๗ เมื่อประเทศโปแลนด์เข้าเป็นสมาชิกแล้ว บรรดากลุ่มประเทศเหล่านี้ก็ได้เริ่มสนใจในงานของสหภาพรัฐสภาอย่างจริงจัง โดยสหภาพโซเวียตได้เข้าเป็นสมาชิกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และจากนั้น บรรดาผู้แทนจากประเทศเหล่านี้ก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้มีการจัดการประชุมสหภาพรัฐสภาเป็นครั้งแรกภายหลังจากการแบ่งค่ายทางการเมืองในยุโรป ในดินแดนของกลุ่มประชาธิปไตยตะวันออก คือการประชุมสหภาพรัฐสภาใน พ.ศ. ๒๕๐๒

ณ กรุงวอร์ซอ ประเทศโปแลนด์ และคณะกรรมการบริหารก็ได้มีการประชุม ณ กรุงมอสโคว์ ประเทศสหภาพโซเวียตในปีเดียวกัน สำหรับประเทศสาธารณรัฐจีน (คณะชาติ) และประเทศสาธารณรัฐประเทศจีน (ปักกิ่ง) นั้น ต่างก็ได้ยื่นใบสมัครเข้าเป็นสมาชิกพร้อมกัน แต่คณะมนตรีสหภาพรัฐสภาในคราวประชุมที่เมืองคูบรีอฟนิคเมื่อปี ๒๔๙๙ ได้มีมติโดยการเสนอของหน่วยรัฐสภาไทย ให้เลื่อนการพิจารณาปัญหาการเข้าเป็นภาคีของจีนทั้งสองไปจนกว่าเรื่องปัญหาจีนจะเป็นที่แน่ชัด และเด็ดขาด ในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติเสียก่อน ส่วนประเทศสาธารณรัฐประชาชนเวียดนามห์ ประเทศเยอรมันนีตะวันออก ก็ได้ยื่นเจตจำนงขอเข้าเป็นสมาชิกเช่นกัน แต่ตามธรรมเนียมของสหภาพรัฐสภานั้น รัฐสภาจะจัดตั้งหน่วยประจำชาติได้หน่วยเดียวในประเทศเดียว ฉะนั้นการจัดตั้งหน่วยของทั้งสองประเทศก็ได้รับไป

ข. หน่วยรัฐสภาไทย

ประเทศไทยได้รับการทาบทามให้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหภาพรัฐสภาโดยสองทางด้วยกัน คือทางรัฐบาลและโดยตรง ทางรัฐบาลนั้นได้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ โดยผ่านกระทรวงการต่างประเทศ และโดยตรงจากประธานสหภาพรัฐสภาถึงประธานรัฐสภาในไทยปีเดียวกัน โดยครั้งแรกได้ขอให้รัฐสภาไทยได้จัดส่งคณะผู้แทนไปสังเกตการณ์เกี่ยวกับการประชุมใหญ่ของสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๓๗ ณ กรุงโรม ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ แต่โดยที่รัฐสภาไทยยังไม่พร้อม และงบประมาณเกี่ยวกับการประชุมนี้ยังไม่มี จึงไม่สามารถที่จะรับคำเชิญนี้ได้ ความพยายามที่จะดึงประเทศไทยเข้าเป็นภาคีของสหภาพยังคงดำเนินต่อไป เพราะว่าในขณะนั้นประเทศไทยได้เป็นประเทศเอกราชประเทศเดียวในเอเชียอาคเนย์ ที่ใช้ระบบการปกครองประชาธิปไตยโดยทางรัฐสภา ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภา ประธานสหภาพรัฐสภาและเลขาธิการสหภาพรัฐสภา ได้ติดต่อดำเนินการโดยตรงกับประธานรัฐสภา (เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ) ทั้งในทางส่วนตัวและทางตำแหน่งประธาน จนในที่สุดสหภาพรัฐสภาได้ส่ง ม. ปอลล์ บาสทิก อัครรัฐมนตรี

ฝรั่งเศสและประธานหน่วยรัฐสภาฝรั่งเศสมาเยี่ยมประเทศไทย ในฐานะตัวแทนของ สหภาพรัฐสภา และได้พบปะหารือกับเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของไทย ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกรัฐสภาและรัฐมนตรีบางท่าน เรื่องนี้จึงได้นำเข้าสู่ การปรึกษาของคณะรัฐมนตรี ในคราวประชุมเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ และลง มติให้ประธานวุฒิสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎร รับเรื่องนี้มาพิจารณาต่อไป รัฐสภา ได้มีการประชุมเป็นการภายในเมื่อ วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๙๒ เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับ เรื่องนี้ และเมื่อได้พิจารณาแล้วเห็นว่า องค์การสหภาพรัฐสภาเป็นสมาคมที่มีวัตถุประสงค์ ที่จะส่งเสริมระบบการปกครองประชาธิปไตย และมีนโยบายในการที่จะหาช่องทาง เพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพของโลก ประกอบกับประเทศไทยได้เป็นประเทศที่ใช้การปกครอง ประชาธิปไตยโดยทางรัฐสภา ทั้ง ๆ พลน ๆ นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะรัฐบาลก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือและสนับสนุน รวมทั้งในด้านการเงินอันเป็น บัญญัติสำคัญ ในการที่จะเข้าเป็นภาคีขององค์การนี้ ที่ประชุมรัฐสภาจึงได้ตกลงในหลัก การให้ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภา โดยถือเอารัฐสภาไทยเป็นหน่วย ประจำชาติและสมาชิกแห่งรัฐสภาไทยเป็นสมาชิกของหน่วยโดยตำแหน่ง และได้นำคณะ กรรมการ ๕ นาย พิจารณาร่างข้อบังคับของหน่วย ๆ พร้อมกันนั้น ทางรัฐบาลก็แปรญัตติ พระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีงบประมาณ ๒๔๙๓ โดยตั้งบสหภาพรัฐสภา ใน งบของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เป็นจำนวนเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท ที่ประชุม ภายในแห่งรัฐสภาก็ได้ผ่านร่างข้อบังคับการประชุมของหน่วยในคราวประชุม เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๙๓ และได้พิจารณาจัดตั้งคณะกรรมการบริการหน่วยรัฐสภาไทย ตามข้อบังคับเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการหน่วยรัฐสภาไทยจึงได้มีหนังสือแจ้งเจตจำนง ขอเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภา ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๙๓ เป็นต้นไป และ ในคราวประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ณ กรุงคัมลินในเดือนสิงหาคม ๒๔๙๓ คณะ มंत्रीได้มีมติเป็นเอกฉันท์รับหน่วยรัฐสภาไทยเข้าเป็นภาคีของสหภาพรัฐสภา

ผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยก็ได้เข้าร่วมในการประชุมสหภาพรัฐสภาทุกครั้ง หลังจากที่ได้เข้าเป็นภาคีของสหภาพรัฐสภา นอกจากนี้หน่วยรัฐสภาไทยยังได้เป็นผู้แทน

ของสหภาพรัฐสภาในการประชุมระหว่างประเทศ ณ กรุงเทเพฯ เช่นการประชุมร่วมกันขององค์การ ECAFE and UNESCO ปลายปี ๒๔๙๓ ซึ่งพระธีรธเนศวรวิศวรรมได้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนของสหภาพรัฐสภาไปสังเกตการณ์ในการประชุมครั้งนี้ เกี่ยวกับงานของสหภาพรัฐสภานั้น ผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยได้เข้าร่วมในการประชุมคณะกรรมการและคณะกรรมการประจำสาขาต่าง ๆ ของสหภาพรัฐสภา และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ

ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๒ ณ กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ที่ประชุมสหภาพรัฐสภาได้ให้เกียรติหน่วยรัฐสภาไทย โดยได้มีมติเป็นเอกฉันท์แต่งตั้งให้พระราชธรรมนิเทศ รองประธานหน่วยรัฐสภาไทยเข้าดำรงตำแหน่งสมาชิกแห่งคณะกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภา ตามข้อเสนอของคณะกรรมการสหภาพรัฐสภา ซึ่งในที่ประชุมคณะกรรมการสหภาพรัฐสภา ผู้แทนรัฐสภาญี่ปุ่นและอิสราเอลได้ร่วมกันเสนอพระราชธรรมนิเทศอีกทีหนึ่ง อายุแห่งสมาชิกภาพของพระราชธรรมนิเทศในสมาชิกคณะกรรมการสหภาพรัฐสภา ได้สิ้นสุดในคราวประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๖ ณ กรุงลอนดอน พ.ศ. ๒๕๐๐ และโดยที่พระราชธรรมนิเทศ ไม่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกแห่งรัฐสภา หน่วยรัฐสภาไทยจึงได้เสนอขอให้พระราชธรรมนิเทศเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของหน่วยรัฐสภาไทย และคณะกรรมการสหภาพรัฐสภาได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้รับพระราชธรรมนิเทศ เข้าเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของหน่วยฯ และในการรับนั้นประธานสหภาพรัฐสภาได้ชี้แจงสถิติในงานของท่านผู้นั้นเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะว่านอกจากงานในด้านสหภาพรัฐสภาในตำแหน่งสมาชิกแห่งคณะกรรมการบริหารแล้ว พระราชธรรมนิเทศก็ยังเป็นบุคคลที่สำคัญคนหนึ่ง ในการที่ได้จัดการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งแรกในทวีปเอเชีย ณ กรุงเทเพฯ พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นผลสำเร็จ

หน่วยรัฐสภาไทยนอกจากการประชุมสหภาพรัฐสภาแล้ว คณะผู้แทนบางคณะยังได้มีโอกาสไปเยี่ยมเยือนรัฐสภาประเทศต่าง ๆ อีกด้วย เช่นในปี ๒๔๙๓ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยที่ไปประชุมสหภาพรัฐสภา ณ กรุงคัมลิน ยังได้รับเชิญ

เป็นแขกของรัฐบาลอังกฤษ มีกำหนด ๑๐ วัน หลังจากการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๓๙ แล้ว คณะผู้แทนคณะนี้ มีเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ประธานรัฐสภาเป็นหัวหน้าคณะ และมีนายพจน์ สารสิน นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นคณะผู้แทนไปร่วมในการเยี่ยมครั้งนี้ด้วย นอกจากนั้น เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ และนายพจน์ สารสิน ยังได้ถือโอกาสไปเยี่ยมรัฐสภาต่าง ๆ ในยุโรป เช่น ประเทศสวีเดน เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศสและสวิตเซอร์แลนด์ ตลอดจนยังได้เดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกา และองค์การสหประชาชาติอีกด้วย

หน่วยรัฐสภาไทยนอกจากจะได้เข้าร่วมประชุมสหภาพรัฐสภา คณะมนตรีสหภาพรัฐสภา คณะกรรมการประจำ และสมาคมระหว่างเลขาธิการรัฐสภาแล้วยังได้เสนอญัตติต่าง ๆ อาทิ เช่น ในคราวประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ณ เมืองคูบรีอฟนิก ประเทศยูโกสลาเวีย พลเอก พระประจันต์ปัจจนึก หัวหน้าคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยได้เสนอญัตติแย้งข้อเสนองานของคณะกรรมการบริหาร ซึ่งได้มีมติว่าเห็นสมควรรับหน่วยรัฐสภาแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หัวหน้าคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยแย้งว่า ปัญหาเรื่องจีนนี้ เป็นเรื่องยุ่งยากมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐสภาทั้งสองของจีน ได้มีเจตจำนงที่จะเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภาในคราวเดียวกัน ดังนั้นจึงเห็นสมควรว่าจะเลื่อนการพิจารณาเรื่องนี้ไปจนกว่าปัญหาของจีนนี้จะได้เป็นที่แจ้งชัดในองค์การสหประชาชาติเสียก่อน คณะมนตรีส่วนมากเห็นชอบตามข้อเสนองานของหน่วยรัฐสภาไทย และในคราวประชุมสหภาพรัฐสภา ณ กรุงลอนดอน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ พลเอกพระประจันต์ปัจจนึก หัวหน้าคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยก็ได้เสนอญัตติขอให้ที่ประชุมสหภาพรัฐสภาเลือก ศาสตราจารย์ โกคาชิตามวาระ ปีชานลลี ดำรงตำแหน่งประธานสหภาพรัฐสภาแทนไวท์เกาวน์สะแทนสเกก ซึ่งต้องออกที่ประชุมสหภาพรัฐสภาเห็นด้วย และศาสตราจารย์ โกคาชิ ปีชานลลี ก็ดำรงตำแหน่งประธานของสหภาพรัฐสภาครบจน พ.ศ. ๒๕๐๕

การไปร่วมประชุมสหภาพรัฐสภา

๑. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕ ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศไอร์แลนด์
พ.ศ. ๒๔๙๓ หน่วยรัฐสภาไทยได้ส่งคณะผู้แทนไปร่วมในการประชุมสหภาพรัฐสภา
เป็นครั้งแรกของหน่วยประกอบด้วย

๑. เจ้าพระยาศรีธรรมราชภิเศก ประธานหน่วยรัฐสภาไทยเป็นหัวหน้าคณะ

๒. นายพจน์ สารสิน

๓. นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์

๔. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เลขาธิการหน่วยรัฐสภาไทย

ในการนี้ เจ้าพระยาศรีธรรมราชภิเศก และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้แทนหน่วยในการประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา

ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมได้มีมติเกี่ยวกับ

๑. มติเกี่ยวกับสัญญากรุงเจนีวา ค.ศ. ๑๙๔๙

๒. มติเกี่ยวกับการส่งอาหารให้อาณานิคม

๓. มติเกี่ยวกับสัญญาที่ไม่เสมอภาค

๔. มติเกี่ยวกับการสอนประวัติศาสตร์

๕. มติเกี่ยวกับการให้สิทธิแก่คนพื้นเมือง ในสถานนิติบัญญัติบริหาร เศรษฐกิจและสภาสังคมของดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นและเมืองมอ

๖. มติเกี่ยวกับการยุวชนสงคราม

๗. มติรับรองข้อเสนอ ของคณะผู้แทนอเมริกันให้เพิ่มเติมมติเกี่ยวกับยุวชนสงคราม

๘. มติเกี่ยวกับการรักษาสันติภาพ

๙. มติเกี่ยวกับเงื่อนไขแห่งสันติภาพอันสถิตสถาพร

๒. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๐ ณ กรุงอิสตันบูล ประเทศเตอร์กี
พ.ศ. ๒๔๙๔ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พระราชธรรมนิเทศ รองประธานหน่วยรัฐสภาไทยเป็นหัวหน้าคณะ
๒. พระยาศรีวิสารวาจา
๓. พระยาอรรณการีย์นิพนธ์
๔. นายทอง อภัยวงศ์

ในการนี้พระราชธรรมนิเทศ และพระยาศรีวิสารวาจา เป็นผู้แทนหน่วยในการประชุมคณะมนตรี

ในการประชุมครั้งที่ประชุมได้มีมติเกี่ยวกับ

๑. การแก้ไขมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญของสหภาพรัฐสภา
๒. ปัญหาเกี่ยวกับชนลัทธิ
๓. ปัญหาเกี่ยวกับการแจกจ่ายอาหารในโลก
๔. ข้อเสนอเกี่ยวกับสันติภาพของโลก

๓. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๑ ณ กรุงเบอร์ลิน ประเทศสวีเดน-เชอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๙๕ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พระราชธรรมนิเทศ รองประธานหน่วยรัฐสภาไทยเป็นหัวหน้าคณะ
๒. พลอากาศโท มณี มหาสันตะนะ เวชยันตวงษ์
๓. นายจิตตเสน ไชยคำ
๔. นายชั้น อยู่ถาวร
๕. นายประพัฒน์ วรรณะสาร
๖. พลโท ม.ล. ขาบ กุญชร เลขาธิการหน่วยรัฐสภาไทย

ในการนี้พระราชธรรมนิเทศ และพลโท ม.ล. ขาบ กุญชร เป็นผู้แทนหน่วยในที่ประชุมคณะมนตรี

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๑ ณ กรุงเบอร์ลิน มีมติดังนี้

๑. การควบคุมงบประมาณโดยรัฐสภา
๒. ขอบเขตของอธิปไตยแห่งรัฐ

๓. การร่วมมือระหว่างประเทศโดยรัฐสภา
๔. องค์การสหภาพรัฐสภาและการศึกษาระบบรัฐสภาของโลก
๕. การแก้ไขมาตรา ๑๗ ของธรรมนูญแห่งสหภาพรัฐสภา
๔. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๒ ณ กรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๙๖ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย
 ๑. พระราชธรรมนิเทศ รองประธานหน่วยรัฐสภาไทย เป็นหัวหน้าคณะ
 ๒. นายจิตตเสน ไชยาคำ
 ๓. นางแรม พรหมโบล บุญยประสพ
 ๔. นายจวน กุลละวณิชย์
 ๕. ร้อยโท จารุบุตร เรืองสุวรรณ
 ๖. พันตรี วัชร์ บัณยารชุน เลขานุการหน่วย
 ๗. นายภราดา บุรณศิริ เป็นเลขานุการคณะผู้แทน

ผู้แทนหน่วยฯ ในที่ประชุมคณะมนตรีได้แก่ พระราชธรรมนิเทศ และพันตรี วัชร์ บัณยารชุนในการประชุมคราวนี้ที่ประชุมคณะมนตรีได้แต่งตั้งพระราชธรรมนิเทศ เป็นกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภา

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๒ มีมติดังนี้

๑. ความสำคัญและผลของการช่วยเหลือทางเทคนิคและการเงินระหว่างประเทศ
๒. หน้าที่รัฐสภาในปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ
๓. สิทธิของประชาชนในการที่จะดำเนินการโดยตนเอง
๔. การแก้ไขมาตรา ๒๔ ของธรรมนูญสหภาพรัฐสภา
๕. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๓ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย พ.ศ. ๒๔๙๗ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลเอกพระประจักษ์ประธานหน่วยรัฐสภาไทยเป็นหัวหน้าคณะ
๒. พระราชธรรมนิเทศ รองประธานหน่วยรัฐสภาไทย
๓. หลวงชำนาญอักษร
๔. นายสุวิช พันธ์เศรษฐ์
๕. นายประหยด เอี่ยมศิลา
๖. นายชัยวัฒน์ อินทะพันธ์
๗. นายสานนท์ สายสว่าง
๘. นายภราดา บุรณศิริ เป็นเลขาธิการคณะผู้แทน

ผู้แทนหน่วยฯ ในที่ประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาได้แก่ พลเอก พระประจักษ์ประธาน และพระราชธรรมนิเทศ ในการประชุมครั้งนี้ พลเอก พระประจักษ์ประธานและคณะผู้แทนได้เดินทางไปเยือนรัฐสภาต่างๆ ในภาคพื้นยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ตลอดจนทหารไทยในประเทศเกาหลีอีกด้วย

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๓ ได้มีมติดังนี้

๑. การดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ
๒. ปัญหาเกี่ยวกับการลดอาวุธและความมั่นคง
๓. ความพยายามที่จะคุ้มครองสิทธิบัตรโดยทั่วไป
๔. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับมติขององค์การกรรมกรระหว่างประเทศ
ก.ศ. ๑๙๔๗ เกี่ยวกับดินแดนที่ยังไม่มีชุมชน
๕. ข้อเสนอเกี่ยวกับการแก้ไขข้อบังคับการประชุมสหภาพรัฐสภา
๖. ข้อเสนอของหน่วยรัฐสภาอังกฤษเกี่ยวกับการแก้ไขธรรมนูญ
ของสหภาพ

๖. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๔ ณ กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์
พ.ศ. ๒๔๙๘ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลเอก พระประจันปัจจนึก ประธานหน่วยรัฐสภาไทย
เป็นหัวหน้าคณะ

๒. ขุนวิวัฒนสุขวิทยา รองประธานหน่วยรัฐสภาไทย

๓. พระราชาธรรมนิเทศ

๔. นายประพัฒน์ วรธนะสาร

๕. ขุนวิเทศตรุณการ

๖. นายไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่

๗. นายเทียม ณ สงขลา

๘. นายเจริญ บัณฑิตโร

๙. นายเทียม ไชยนันท์

๑๐. นายพันธ์ อินทวงศ์

๑๑. นายเผด็จ ศิวทัต

๑๒. นายภราดา บุรณศิริ เป็นเลขาธิการคณะผู้แทน

สำหรับผู้แทนหน่วยฯ ในการประชุมคณะมนตรีองค์ได้แก่ พลเอก พระ-
ประจันปัจจนึก และพระราชาธรรมนิเทศ

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๔ ได้มีมติดังนี้

๑. การร่วมมือระหว่างประเทศที่แท้จริง

๒. การเพิ่มพูนสมรรถภาพขององค์การสหภาพรัฐสภา

๓. ปัญหาคนเข้าเมืองและคนออกจากประเทศ ในด้านเกี่ยวกับกำลังคน
และการต่อสู้กับการไร้งาน

๔. อำนาจของประธานในที่ประชุมสถานิติบัญญัติ

๕. การเทียบปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย

๗. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทปฯ พ.ศ. ๒๔๙๙ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งแรกในทวีปเอเชียนี้ ซึ่งความเป็นมาของประชุมในประวัติศาสตร์ของสหภาพรัฐสภานี้ก็จะอยู่ท้ายเรื่องนี้ ได้แก่

๑. พลเอก พระประจักษ์ จันทรทัต ประธานหน่วยรัฐสภาไทยเป็นหัวหน้าคณะ
๒. พันเอก นายวรการบัญชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นรองหัวหน้าคณะ
๓. พลอากาศโท มุนี มหาสันทนะ เวชยันตรังสฤษฎ์
๔. ขุนกงฤทธิศึกษากร
๕. ขุนวิวัฒนสุขวิทยา
๖. พลอากาศโท เฟื่อง ลิ้มปัสวาศ์
๗. นายเจริญ บัณฑโร
๘. พระราชธรรมนิเทศ
๙. พลโท ม.ล. ขาบ กุญชร
๑๐. นายเสริม วินิจฉัยกุล
๑๑. นายสุวิชัย พันธะเศรษฐ์
๑๒. พลโท เจียม ญาโนทัย
๑๓. พระยาบริรักษ์ เวชการ
๑๔. นายเลียง ไชยกาล
๑๕. ร้อยโท จารุบุตร เรืองสุวรรณ
๑๖. นางแรม พรหมโบล บุญยประสพ
๑๗. นายจิตตเสน ไชยคำ
๑๘. พลเรือโท หลวงมณฑลยุทธนาวิ
๑๙. นายเผด็จ ศิวทัต
๒๐. นายเทียม ไชยนันทน์

การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพฯ

๑. อนุสนธิ

อนุสนธิจากรัฐสภาไทย ได้รับหนังสือจากเลขาธิการสหภาพรัฐสภาลงวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๙๘ แจ้งมาว่า คณะกรรมการบริหารและคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาได้ตระหนักถึงความสำคัญของบรรดาประเทศในภาคพื้นเอเชียและตะวันออกไกล จึงมีความประสงค์ใคร่จะให้มีการประชุมใหญ่ประจำปีของสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ (พ.ศ. ๒๔๙๙) ในภาคพื้นนี้ของโลก คณะกรรมการหน่วยรัฐสภาไทย จึงได้ประชุมปรึกษาในเรื่องนี้เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘ คณะกรรมการฯ มีความเห็นร่วมกันว่า สมควรจะได้จัดการเชิญให้มีการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพฯ โดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. ในพ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นปีที่สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ใกล้จะสิ้นสุดลงแล้ว ฉะนั้น การที่จะส่งสมาชิกไปประชุมนอกประเทศย่อมจะเป็นการไม่ค่อยสะดวก แต่ถ้าได้ประชุมกันในกรุงเทพฯ ก็จะสะดวกแก่ทุกฝ่าย

๒. ถ้าได้ประชุมกันในกรุงเทพฯ ก็เหมือนหนึ่งได้โฆษณาประเทศไทยไปด้วยในทั่วและจะได้รับความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจต่อกันยิ่งขึ้นในการประชุมครั้งที่ ๔๓ ที่แล้วมาในกรุงเวียนนา ปรากฏว่าประเทศออสเตรียผู้เป็นเจ้าภาพได้รับความเห็นอกเห็นใจมาก จากทั่วโลกในสถานการณ์ทางการเมือง แม้แต่ประเทศฟินแลนด์ซึ่งเป็นประเทศเล็ก ก็ยังมีน้ำใจกว้างขวางเชิญให้ไปประชุมในปี ๒๔๙๘ (ครั้งที่ ๔๔)

๓. เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างผู้แทนปวงชนนานาชาติ กับประชาชนชาวไทยให้กระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อันเป็นการแสดงความเห็นอกเห็นใจระหว่างปวงชนด้วยกัน ซึ่งจะเป็นผลดีในด้านการเมืองและการอื่น ๆ

๔. ประเทศที่ได้รับเอกราชใหม่ๆ ก็จะได้เชิญให้ไปประชุม เช่นประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เลบานอน ฯลฯ ซึ่งเมื่อเทียบกับประเทศเราแล้วเข้าใจว่าเครื่องมือเครื่องใช้ของเราจะพร้อมมูลดีกว่า

๕. ในปี ๒๕๔๙ นี้ พระราชธรรมนิเทศ รองประธานสภาผู้แทนราษฎรคนที่ ๑ ยังดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภา อันเป็นตำแหน่งอันสำคัญในองค์การสหภาพรัฐสภาอยู่ และหากว่าจะได้มีการประชุมกัน ในขณะที่พระราชธรรมนิเทศผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยยังคงดำรงตำแหน่งนี้ ก็อาจจะเป็นการเหมาะสมอยู่มาก

สำหรับค่าใช้จ่ายในการประชุมคราวนี้ นอกเหนือไปจากค่าใช้จ่ายสำหรับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานกลางสหภาพรัฐสภา ซึ่งกะประมาณ ๕๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท แล้ว ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการต้อนรับ ค่าเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในการประชุม ตลอดจนค่าจัดจ้างเจ้าหน้าที่พิเศษและค่าพาหนะต่างๆ ประมาณอีก ๒,๐๐๐,๐๐๐.๐๐ บาทซึ่งรวมเป็นเงินประมาณไม่เกิน ๓,๐๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท

แต่โดยที่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ จำจะต้องได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลในท่านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรับรอง สถานที่และการเงิน จึงได้รายงานเสนอความเห็นไปยังคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๔๘ และคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๔๘ รับหลักการให้เชิญสหภาพรัฐสภามาประชุม ครั้งที่ ๔๔ ณ กรุงเทพฯ ในพ.ศ. ๒๕๔๘ หน่วยรัฐสภาไทย จึงได้มีโทรเลขส่งคำเชิญไปยังสหภาพรัฐสภา ณ กรุงเจนีวา สวิสเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๔๘ พร้อมกับได้มอบหนังสือเชิญไปเป็นทางการไปกับพระราชธรรมนิเทศ สมาชิกในคณะกรรมการบริหารและผู้แทนหน่วยฯ ในคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ซึ่งได้นำไปเสนอต่อที่ประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ณ กรุงโรมเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๔๘ ในที่ประชุม คณะมนตรีสหภาพรัฐสภาซึ่งได้พิจารณา เรื่องนี้พร้อมด้วยหนังสือเชิญของหน่วยรัฐสภาอื่นๆ อาทิ หน่วยรัฐสภาอังกฤษ ญี่ปุ่น โปแลนด์ ในที่สุดที่ประชุมคณะมนตรีฯ ได้มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ในการรับเชิญของหน่วยรัฐสภาไทย ซึ่งได้นำเรื่องนี้เสนอต่อที่ประชุมใหญ่ของสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๔ ณ กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๘ และที่ประชุมใหญ่ก็ได้ให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ และได้แสดงความขอบคุณต่อหน่วยรัฐสภาไทยและรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประเทศไทยในการที่ได้เชิญสหภาพรัฐสภามาประชุมเป็นครั้งแรก ที่ภาคพื้นเอเชีย ที่กรุงเทพฯ

๒. การเตรียมงาน

๑. เนื่องด้วยการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพฯ ในพ.ศ. ๒๕๔๕ นั้น ตามข้อตกลงระหว่างหน่วยรัฐสภาไทยกับสหภาพรัฐสภา ทางฝ่ายเราจะต้องจัดที่ประชุมสำหรับสมาชิกที่มา ร่วมในการประชุมประมาณ ๔๐๐ คน ทั้งจะต้องจัดห้องประชุมของคณะมนตรี และคณะกรรมการอื่น ๆ ด้วย กับการจัดหาที่พักให้แก่สมาชิกที่เข้ามา ร่วมประชุม รวมทั้งเจ้าหน้าที่และผู้ติดตามบุคคลเหล่านั้นในการประชุมด้วย แม้ค่าใช้จ่ายในเรื่องการอยู่และการพักจะเป็นหน้าที่ของผู้ที่เข้ามาประชุมจะต้องออกเองก็ตาม แต่ภาระในการจัดหา ตลอดจนอำนวยความสะดวกซึ่งฝ่ายเราจะต้องให้ก็มีอยู่ไม่น้อย เพื่อให้การประชุมในครั้งนี้ได้ดำเนินลุล่วงไปด้วยดีเป็นเกียรติแก่ชาติไทยและหน่วยรัฐสภาไทยในฐานะเป็นเจ้าของบ้าน ด้วยความร่วมมืออย่างดียิ่งของรัฐบาล จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อดำเนินงานในเรื่องนี้ขึ้น ๒ คณะคือ

ก. คณะกรรมการพิจารณากำหนดโครงการและเตรียมงานเกี่ยวกับการประชุม สหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพฯ ซึ่งประกอบด้วย

๑. พลเอก พระประจักษ์ จักร	ประธานกรรมการ
๒. ขุนภักดีศึกษากร	กรรมการ
๓. ขุนวิวัฒน์ สุขวิทยา	กรรมการ
๔. พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์	กรรมการ
๕. พระราชธรรมนิเทศ	กรรมการ
๖. นายจิตตเสน ไชยคำ	กรรมการ
๗. นายไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่	กรรมการ
๘. ขุนวิเทศตรุณการ	กรรมการ
๙. นายประพัฒน์ วรรณะสาร	กรรมการ
๑๐. นายเจริญ บัณฑโร	กรรมการ

๑๑. พลโท ประยูร ภมรมนตรี	กรรมการ
๑๒. พลโท ม.ล. ชาบ กุญชร	กรรมการ
๑๓. คุณหญิงอุบลลักษณ์ ศรียานนท์	กรรมการ
๑๔. พลตำรวจตรี พิชัย กุลละวณิช	กรรมการ
๑๕. อธิบดีกรมโยธาเทศบาล	กรรมการ
๑๖. พลตำรวจจัตวา ม.ล. มานิจ ชุมสาย	กรรมการ
๑๗. พลเรือเอก หลวงชำนาญอรุณยุทธ	กรรมการ
๑๘. พันเอก หลวงบุรกรรมโกวิท	กรรมการ
๑๙. ม.ล. ปีกทิพย์ มาลากุล	กรรมการ
๒๐. ดร. มนุ อมาตยกุล	กรรมการ
๒๑. ผู้แทนกระทรวงการคลัง	กรรมการ
๒๒. ผู้แทนกรมศุลกากร	กรรมการ
๒๓. ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข	กรรมการ
๒๔. ผู้แทนกรมการขนส่ง	กรรมการ
๒๕. ผู้แทนเทศบาลนครกรุงเทพ ฯ	กรรมการ
๒๖. ผู้แทนองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย	กรรมการ
๒๗. นายประเสริฐ บัณฑิตบุตร	กรรมการและเลขานุการ
๒๘. นายภราดา บุณศิริ	ผู้ช่วยเลขานุการ

ข. เนื่องจากที่ประชุมของสภาผู้แทนราษฎรของเราในปัจจุบันนี้ ไม่กว้างขวางพอที่จะบรรจุผู้เข้าประชุมได้ถึงจำนวนตามที่สหภาพรัฐสภาแจ้งมา ทั้งในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๙ นั้น ก็จะเป็นเวลาในระหว่างสภาผู้แทนราษฎรของเรา เปิดสมัยประชุมวิสามัญประจำปีโดยปกติอยู่ด้วย นอกจากนั้นสถานที่อื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว ในพระนครซึ่งกว้างขวางและเรียบร้อย สมควรจะใช้เป็นที่ประชุมในครั้งนี้ได้ ก็เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่มี โดย

เหตุฉะนั้น ทางรัฐบาล ฯพณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีจึงได้ตกลงให้ก่อสร้างต่อเติมศาลสันติธรรมซึ่งได้มีอยู่แล้ว เพื่อใช้ในการประชุมครั้งนี้และใช้เป็นสถานที่ประชุมระหว่างชาติซึ่งอาจมีขึ้นต่อไปในภายหน้าด้วย โดยแต่งตั้งกรรมการเพื่อดำเนินงานในเรื่องนี้ขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการก่อสร้างต่อเติมศาลา สันติธรรม ซึ่งประกอบด้วย

๑. พลเอก พระประจันต์จันนิก	ประธานกรรมการ
๒. พันเอก หลวงบุรกรรมโกวิท	รองประธานกรรมการ
๓. อธิบดีกรมสหประชาชาติ	กรรมการ
๔. พันตรี อร่าม รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์	กรรมการ
๕. หัวหน้ากองแบบแผน กรมโยธาเทศบาล	กรรมการ
๖. หัวหน้ากองก่อสร้าง กรมโยธาเทศบาล	กรรมการ
๗. นายพล จุลเสวก	กรรมการ
๘. นายสง่า หัยกิจโกศล ผู้แทนกรมธนารักษ์	กรรมการ
๙. นายกาญจน เสงส์วนิช	กรรมการ
๑๐. นายเจริญ บัณฑโร	กรรมการ
๑๑. นายประเสริฐ บัณฑุสสุนทร	ผู้ช่วยเลขานุการคณะ — กรรมการ

สำหรับคณะกรรมการพิจารณากำหนดโครงการและเตรียมงาน เกี่ยวกับการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ได้เริ่มประชุมปรึกษาในเรื่องนี้ครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๙๘ และได้ประชุมปรึกษารื้อกันต่อๆ มาอีก ๗ ครั้ง และได้ตกลงกำหนดโครงการเกี่ยวกับการจัดงานการประชุม ตลอดจนได้แบ่งสันปันหน้าที่กันออกเพื่อปฏิบัติการดังต่อไปนี้

- การจัดสถานที่ประชุมใหญ่ ที่ประชุมคณะมนตรี คณะกรรมการฯ
- การจัดเครื่องมือเครื่องใช้ เข้าร่วมช่วยเหลือฝ่ายเลขาธิการสหภาพ
รัฐสภา
- การให้ความสะดวกในเรื่องที่พัก การศุลกากร และการเข้าเมือง
- การให้ความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเงิน และการสื่อสาร
- การจัดให้มีการรับรองและการนำเที่ยว

เพื่อที่จะให้การประชุมดำเนินไปโดยเรียบร้อย คณะกรรมการฯ จึงแบ่งแยก
หน่วยงานที่จะต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

๑. กองเลขาธิการ มีหน้าที่เกี่ยวกับ
 - งานสารบรรณ และการติดต่อประสานงาน
๒. กองการพิมพ์และเอกสาร มีหน้าที่เกี่ยวกับ
 - งานพิมพ์และตรวจทานเอกสาร ตลอดจนการอัดสำเนาเอกสารต่าง ๆ
๓. กองรับรอง มีหน้าที่เกี่ยวกับ
 - การต้อนรับซึ่งรวมถึงการอำนวยความสะดวก เกี่ยวกับการศุลกากร
ตรวจคนเข้าเมืองและการตรวจลงตราหนังสือเดินทาง ตลอดจนงาน
เลี้ยงรับรองต่าง ๆ
 - การอำนวยความสะดวกประจำ ณ ท่าอากาศยานกรุงเทพ ฯ และสถานที่
ที่พัก
๔. กองที่พัก มีหน้าที่เกี่ยวกับ
 - การจัดหาที่พักให้กับเจ้าหน้าที่สหภาพรัฐสภา และการจัดสำรองที่พัก
ให้กับคณะผู้แทนที่มาร่วมในการประชุม ตลอดจนผู้ติดตาม
๕. กองจัดสถานที่ มีหน้าที่เกี่ยวกับ
 - การสร้างและตกแต่งสถานที่ประชุมและที่ทำงานต่างๆตลอดทั้งการจัด

หาพัสดุที่จะใช้ตกแต่งสถานที่ประชุมและที่ทำงานต่าง ๆ ตลอดจนการจัดหาพัสดุที่จะใช้ตกแต่งสถานที่ภายในที่ประชุม

๖. กองการประชุม มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- ทำทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม ตลอดจนอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาร่วมในการประชุม โดยเฉพาะในด้านการธนาคาร การสื่อสาร และการพยาบาลปัจจุบัน
- การจัดหาเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับล่ามภาษาไทย และการทำกำหนดการประชุมประจำวัน

๗. กองประชุมสัมพันธ์และข่าว มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- บริการประชาสัมพันธ์ การติดต่อกับนักสื่อข่าวและนักหนังสือพิมพ์ ร่วมในการประชุม โดยเฉพาะในด้านการธนาคาร การสื่อสาร และการปัจจุบันพยาบาล
- การจัดหาเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับล่ามภาษาไทย และการทำกำหนดการประชุมประจำวัน

๘. กองประชุมสัมพันธ์และข่าว มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- บริการประชาสัมพันธ์ การติดต่อกับนักสื่อข่าวและนักหนังสือพิมพ์ การออกแถลงการณ์ประจำวันและสัปดาห์ การบันทึกภาพ ตลอดจนการจำหน่ายภาพและหนังสือ

๙. กองการบันเทิงและน้ำเตียว มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- บริการการบันเทิง และการนำเที่ยวทั่วไป

๑๐. กองการขนส่ง มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- การจัดหายานพาหนะการงาน การกำหนดเส้นทางเวลารับ—ส่ง ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยอื่น ๆ
- การจัดหายานพาหนะสำหรับคณะผู้แทนที่ต้องการเข้าส่วนทั่ว

๑๑. กองการเงิน มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- การเตรียมงบประมาณ การทำบัญชีรับและจ่ายเงิน ตลอดจนการควบคุมและจัดหาพัสดุ

๑๒. กองอนุกรรมการฝ่ายสตรี มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- การรับรองและอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะแก่สุภาพสตรีผู้ที่ได้ติดตามคณะผู้แทนเข้าร่วมในการประชุม

๓. คณะกรรมการก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรม ได้เริ่มประชุมปรึกษากันเพื่อดำเนินงานเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๔๙๘ และต่อมา ก็ได้มีการประชุมปรึกษากันเป็นระยะ ๆ ตามความจำเป็นของงาน ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันทั้งสิ้นรวม ๓๕ ครั้ง ผลงานที่กรรมการคณะนี้ได้ดำเนินไปแจ้งอยู่ในรายงานของประธานคณะกรรมการก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรม ซึ่งได้รายงานแก่ ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ในพิธีเปิดตึกประชุมศาลาสันติธรรม เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา ซึ่งเป็นวันก่อนที่จะเริ่มการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ นั้นหนึ่งวัน ดังต่อไปนี้

“ขอประทานกราบเรียน ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี

อนสนธิจากการที่คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ซึ่งได้ไปในคราวประชุมใหญ่สหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๔ ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ณ กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ได้เชิญให้สหภาพรัฐสภามาทำการประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๔๕ ใน พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ กรุงเทพฯ ด้วยได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล ที่ประชุมของสหภาพรัฐสภาครั้งนั้นได้ตกลงรับเชิญ ทั้งๆ ที่มีคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาบางประเทศได้ทำการเชิญให้สหภาพรัฐสภาไป ทำการประชุมในประเทศของเขาเช่นเดียวกัน นับว่าในที่ประชุมสหภาพรัฐสภาได้ให้เกียรติแก่รัฐสภาไทยและประเทศไทยเป็นอย่างสูง ครั้นเมื่อคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยได้เสนอรายละเอียดเรื่องนั้นแก่ ฯพณ ฯ แล้วด้วยความกรุณาจากรัฐบาลอันมี ฯพณ ฯ เป็นประธาน ได้มีความห่วงใยในเรื่องการจัดการประชุมในครั้งนี้เป็นอย่างมาก เพราะจะมีผู้แทนจากหน่วยรัฐสภาต่าง ๆ หลายสิบประเทศเป็นจำนวนผู้แทนหลายร้อยคน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า

เกือบไม่มีการประชุมครั้งใดที่มีจำนวนผู้ที่เข้ามาทำการประชุมในประเทศไทยจากต่างประเทศมากเท่าครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดที่ประชุมจะต้องมีที่นั่งสำหรับผู้เข้าประชุมไม่น้อยกว่า ๔๐๐ ที่ซึ่งจะต้องมีห้องประชุมสำหรับคณะกรรมการอีกหลายชุด และห้องทำงานของเจ้าหน้าที่กองเลขาธิการอีกด้วย ห้องประชุมขนาดใหญ่สำหรับรับรองการประชุมถึงขนาดนี้ในประเทศไทยเรายังไม่มี ในที่สุด ฯพณ ฯ ได้ตกลงให้สร้างห้องประชุมขึ้นใหม่ โดยให้สร้างต่อเนื่องกับศาลาสันติธรรมที่มีอยู่แล้วที่เชิงสะพานมัทธวาพรังสรรค์ ให้แล้วเสร็จทันการประชุม สหภาพรัฐสภาในครั้งนี้ โดยได้ จัดตั้งกรรมการเพื่อกำเนินงานขึ้นคนหนึ่ง เมื่อ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๙๘ เรียกว่าคณะกรรมการดำเนินงานก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรม โดยมี

๑. พลเอก พระประจักษ์ปัจฉิม	เป็นประธานกรรมการ
๒. พันเอก หลวงบุรกรรมโกวิท	เป็นรองประธาน กรรมการ
๓. นายกาญจน เฮงสุวนิช	เป็นกรรมการ
๔. อธิบดีกรมสหประชาชาติ	เป็นกรรมการ
๕. พันตรี อร่าม รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์	เป็นกรรมการ
๖. หัวหน้ากองแบบแผน กรมโยธาเทศบาล	เป็นกรรมการ
๗. หัวหน้ากองก่อสร้าง กรมโยธาเทศบาล	เป็นกรรมการ
๘. นายพล จุลเสวก	เป็นกรรมการ
๙. นายเจริญ บัณฑโร	เป็นเลขานุการคณะกรรมการ
๑๐. นายประเสริฐ บัณฑุสสุนทร	เป็นผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
- ต่อมาได้แต่งตั้งให้อธิบดีกรมธนารักษ์ หรือผู้แทน เป็นกรรมการเพิ่มขึ้นอีก
ท่านหนึ่ง

คณะกรรมการก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรม ได้เริ่มงานตั้งแต่เมื่อได้รับคำสั่งได้เปิดประชุมครั้งแรกเมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๔๙๘ ตกลงว่าจะเปิดประกวดราคาก่อสร้างสถานที่นี้ โดยให้มีการประกวดแบบรูปและราคาไปในขณะเดียวกัน ส่วนแบบรูปและราย

การก่อสร้าง คณะกรรมการจะแจ้งให้ทราบเฉพาะมาตรฐานในหลักการของการก่อสร้างเท่านั้น ได้ประกาศประกวดราคาเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ และกำหนดวันเปิดซองประกวดราคา ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘ แต่ในวันเมื่อถึงวันรับซองประกวดราคา พร้อมทั้งรับแบบรูปการก่อสร้างของผู้ยื่นราคาประกวดแล้ว ปรากฏว่าได้มีปัญหาเกิดขึ้นหลายประการ อาทิ ผู้เสนอราคาคำแต่แบบและรายการในการก่อสร้างอาคาร ไม่ถูกต้องตามแบบมาตรฐานที่คณะกรรมการกำหนดให้ จนยากที่จะแก้ไข ส่วนผู้ที่เสนอแบบรูปรายการก่อสร้างที่พอจะใช้ได้ก็เสนอราคาสูงเกินไป ในที่สุดคณะกรรมการเห็นว่า สมควรระงับเลิกการประกวดราคาค้างขึ้นเสีย และทำการประกวดราคาใหม่โดยใช้แบบรูปรายละเอียดของคณะกรรมการฯ เมื่อได้เสนอความเห็นไปยังฯ พณฯฯ ก็ได้ประทานอนุมัติให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการฯ ได้เสนอ คณะกรรมการฯ จึงได้ประกาศประกวดราคาใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๔๙ กำหนดรับและเปิดซองใบประกวดราคาใน ๒๗ มกราคม ๒๕๔๙ เมื่อถึงกำหนดได้มีผู้เสนอราคาเข้าประกวดรวม ๘ ราย บริษัทบุญหงษ์ จำกัด เสนอราคาค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๖,๑๗๐,๐๐๐.๐๐ บาท ซึ่งเป็นราคาที่ต่ำที่สุด คณะกรรมการได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นราคาที่สมควรจะให้รับทำการรับจ้างเหมาได้ เมื่อได้เสนอความเห็นนี้ไปแล้วก็ได้รับอนุมัติจาก ฯพณฯฯ แต่ก่อนจะได้เซ็นสัญญากับผู้รับจ้างเหมา ดร. มนูญมาตยกุล อธิบดีกรมสหประชาชาติ กรรมการ ได้เสนอความเห็นฯ ที่ประชุมที่ตกลงแล้วนั้น เห็นว่ามีเนื้อที่ค่อนข้างเล็กไปเพราะมีเนื้อที่พอจะจุผู้เข้าชมได้อย่างมากเพียง ๕๐๐ คน ไหนๆ จะทำการก่อสร้างที่ประชุมแล้ว ก็ควรจะขยายให้มีเนื้อที่พอจะรับรองการประชุมของโลกที่มีผู้เข้ามาประชุมมากจริง ๆ ได้ ก็ให้ผู้เข้าชมได้ไม่น้อยกว่า ๗๐๐ คน ซึ่งที่ประชุมเห็นด้วย จึงได้ตกลงให้ขยายห้องประชุมให้มีเนื้อที่เพิ่มขึ้นอีก ๔๐๐ ตารางเมตร เมื่อได้เชิญผู้จัดการบริษัทบุญหงษ์ จำกัด มาตกลงในราคาก่อสร้างพื้นที่ซึ่งจะเพิ่มขึ้นโดยคิดเปรียบเทียบตามรายละเอียดในพื้นที่ของอาคารที่จะทำการก่อสร้างว่าใน ๑ ตารางเมตร ควรจะเป็นราคาค่าก่อสร้างสักเท่าใด ในที่สุดผู้รับเหมาได้ตกลงราคาก่อสร้างเพิ่มขึ้นอีก ๔๕๐,๐๐๐ บาทถ้วน รวมกับราคาค่าก่อสร้างที่เสนอไว้เดิมคงเป็นราคาทั้งสิ้น ๖,๖๒๐,๐๐๐

บาท เมื่อได้รายงานเสนอความเห็นไปอีกครั้งหนึ่งก็ได้ประธานกรรณานุมัติให้ตามที่เสนอได้ตกลงเห็นสัญญากับผู้รับเหมาเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙ กำหนดให้ทำการก่อสร้างแล้วเสร็จภายใน ๑๕ ตุลาคม ๒๔๙๙

การก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรมในครั้งนี้ แม้จะได้ลงนามในสัญญากับผู้รับจ้างเหมาตั้งแต่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙ แล้วก็ตาม แต่การลงมือทำงานจริง ๆ หาได้เป็นไปตามที่ได้คาดหมายไม่ เพราะในพื้นที่ซึ่งจะทำการก่อสร้างนั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของเอกชนทั้งมีบ้านเรือนของประชาชนเป็นเจ้าของบ้าง เช้าที่ปลูกบ้านบ้าง และเช่าบ้านเรือนอยู่บ้างรวมทั้งสิ้นถึง ๗๙ หลังคาเรือนในเนื้อที่เพียง ๓ ไร่ ๑ งาน ๗๔ วา การเคลื่อนย้ายบ้านเรือนของราษฎรออกไปจากพื้นที่ซึ่งจะทำการก่อสร้างนี้ คณะกรรมการมิได้คำนึงสนใจเพราะรู้สึกว่าเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น ได้เริ่มจัดการตั้งแต่วันที่รับคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการและมีความมุ่งหมายที่สำคัญว่า จะให้ผู้ที่ต้องถูกเคลื่อนย้ายบ้านเรือนนี้ได้รับความกระทบกระเทือนน้อยที่สุด โดยได้จัดการ

๑. ซื่อพื้นที่บริเวณริมถนนพระราม ๕ ระหว่างถนนซอยระนอง ๑ กับถนนซอยระนอง ๑ หน้าโรงทหารสื่อสารเป็นเนื้อที่ ๑๒ ไร่เศษ พร้อมทั้งได้บริหารอื่น ๆ เพื่อความสะดวกแก่ผู้อยู่อาศัย เช่น การตัดถนนซอยในพื้นที่ ติดตั้งเสาไฟฟ้า และประปาสาธารณะ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในเขตที่จะทำการก่อสร้าง ได้เคลื่อนย้ายบ้านเรือนไปโดยวิธีเช่าหรือเช่าซื้อ แล้วแต่จะมีความประสงค์อย่างไร

๒. ได้สร้างห้องแถวขนาดชั้นเดียวและสองชั้นรวม ๓๓ ห้อง ที่ซอยกิ่งเพชร ถนนเพชรบุรี หากผู้ใดต้องการจะย้ายไปอยู่ก็ให้ไปอยู่โดยเสียค่าเช่าแต่เพียงยอมเช่าและไม่ต้องเสียเงินกินเปล่า

๓. ได้จ่ายเงินชดเชยค่าเคลื่อนย้าย ตามที่คณะกรรมการประเมินราคาชดเชยค่าเคลื่อนย้ายของกรมโยธาเทศบาลซึ่งได้ทำการประเมินไว้แล้ว

การเคลื่อนย้ายบ้านเรือนของราษฎร ในขั้นแรกก็มีทำที่จะดำเนินไปได้สะดวก แต่ต่อมาได้มีเจ้าของบ้านเรือนบางรายได้เรียกเงินค่าชดเชย การเคลื่อนย้ายสูงเกินสมควร

ไป และยินยอมผ่อนผันให้ด้วยความจำเป็นเพื่อให้งานได้ลุล่วงไปได้ ทุเหมือนยิ่งจะเป็น
 เครื่องยุให้ผู้อื่นที่ยังไม่สามารถตกลงได้ไก่อ่รคามมากยิ่งขึ้น ต้องเสียเวลาทำการตกลง
 กว่าเสร็จไปได้แต่ละรายก็ต้องใช้เวลามาก ทำให้การลงมือทำการก่อสร้างได้เนิ่นช้าไป
 มาก ก็ได้เริ่มตอกเข็มลงฐานรากต่อปลายเดือนมีนาคม แม้กระนั้นก็ยังมบ้านเรือน
 ของราษฎรที่ยังไม่สามารถตกลงให้เคลื่อนย้ายได้ก็คขวางอยู่อีกบางตอน ต้องใช้วิธีทำการ
 ก่อสร้างเป็นตอน ๆ ไป เท่าที่พอจะมีเนื้อที่ให้ทำการก่อสร้างได้ การเคลื่อนย้ายบ้าน
 เรือนของราษฎรรายสุดท้ายได้เสร็จสิ้น เมื่อ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๙๙ ซึ่งมีเวลาเหลืออยู่
 อีกเพียง ๙๕ วัน ก็จะถึงเวลาที่จะใช้สถานที่นี้ ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕
 แล้ว เมื่อได้เชิญผู้รับเหมามาร่วมพิจารณากับคณะกรรมการ ในการที่จะเร่งงานให้
 แล้วเสร็จทันตามกำหนด ในที่สุดได้เห็นพร้อมกันว่า สมควรจะได้เปลี่ยนการใช้ปูน
 ซีเมนต์เป็นปูนชนิดซูเปอร์ทั้งหมดและเพิ่มเวลาทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน ถ้าได้
 ทำดังนี้แล้วก็พอจะทำการก่อสร้างให้แล้วเสร็จได้ทัน แต่ผู้รับเหมาได้ขอเงินเพิ่ม เพื่อ
 เป็นการชดเชยบ้าง เมื่อได้กคิกคำนวณและตัดทอนลงแล้ว ตกลงให้เพิ่มค่าก่อสร้างให้
 อีก ๓๗๒,๘๐๐ บาทถ้วน เมื่อได้รายงานเสนอความเห็นนี้ไป าวหนา ๆ ก็ได้โปรดประ-
 ทานอนุมัติเพิ่มค่าก่อสร้างขึ้นได้ตามที่เสนอ เป็นเหตุหนึ่งซึ่งทำให้การก่อสร้าง เป็นผล
 สำเร็จทันการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งนี้ได้

อาคารที่ทำการก่อสร้างต่อเติมในครั้งนี้เป็นเนื้อที่ทั้งสิ้น ๗๒๒๙.๕ตารางเมตร
 มีห้องที่สำคัญ ๆ สมควรจะกราบเรียนให้ทราบดังนี้

ก. ห้องประชุมใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ตารางเมตร สามารถจุผู้เข้า
 ประชุมได้ ๗๐๐ ที่นั่ง กับมีที่นั่งสำหรับแขกผู้รับเชิญ ๑๐๐ ที่นั่ง ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์
 ๑๐๐ ที่นั่ง สำหรับประชาชน ๕๐๐ ที่นั่ง รวมจุได้ทั้งสิ้น ๑,๓๐๐ ที่นั่ง ทั้งนี้ไม่ได้นับที่
 นั้งของเจ้าหน้าที่ซึ่งจะต้องเข้ามาประจำทำงานนั้นด้วย

- ข. ห้องประชุมขนาดบรรจุผู้เข้าประชุมได้ ๘๐ คน ๑ ห้อง
- ค. ห้องประชุมขนาดบรรจุผู้เข้าประชุมได้ ๖๐ คน ๒ ห้อง
- ง. ห้องประชุมขนาดบรรจุผู้เข้าประชุมได้ ๕๐ คน ๒ ห้อง

จ. กักแปลงห้องประชุมและห้องแสดงละครของเกม ให้เป็นห้องพักผ่อนของผู้เข้าประชุม โดยขยายพื้นที่ให้กว้างขึ้น ๑ ห้อง

นอกจากนี้ยังมีห้องทำงานของประธานที่ประชุม เลขาธิการ และห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ ห้องล่าม ห้องถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียง ห้องส่งวิทยุโทรทัศน์ ห้องสุภณัทต่าง ๆ โดยพร้อมมูล

ส่วนเครื่องประกอบอื่น ๆ เพื่อให้สถานที่นี้เป็นที่ประชุมโดยสมบูรณ์ ได้จัดการให้มีสิ่งอุปกรณ์ประกอบดังต่อไปนี้ คือ

ก. เครื่องทำความเย็นขนาด ๒๖๙.๔ ตัน จากบริษัทลોકซ์เลย์ เครื่องเย็นจำกัด คิดราคาค่าเครื่องพร้อมทั้งการติดตั้ง เป็นเงิน ๑,๔๔๔,๖๓๐ บาท

ข. เครื่องระบบเสียงมีหูฟัง ๑,๕๗๕ ชุด จากบริษัทไฟฟ้าฟิลิปส์แห่งประเทศไทยจำกัด คิดราคาพร้อมทั้งการติดตั้ง เป็นเงิน ๑,๖๙๓,๐๗๒ บาท

ค. เครื่องใช้ตลอดจนโต๊ะเก้าอี้ของเจ้าหน้าที่ประจำที่ทำงาน จากบริษัทวินนิ่งเทรคกิง จำกัด เป็นเงิน ๗๗๒,๐๔๑ บาท

ง. เครื่องใช้พร้อมทั้งโต๊ะเก้าอี้ประจำห้องประชุมใหญ่ ห้องประชุมคณะกรรมการห้องพักผ่อน จากห้างหุ้นส่วนจำกัด สีสมเชียงไฮ้เฟอร์นิเจอร์ บริษัท เทพนิมิต และบริษัทสีพระยาวัตถุโบราณ รวมทั้งสิ้น เป็นเงิน ๒,๔๑๑,๓๐๐ บาท

จ. เครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้าพร้อมทั้งการติดตั้ง จากการไฟฟ้ากรุงเทพ เป็นเงิน ๖๙๓,๔๗๙,๗๕ บาท

ฉ. เครื่องอุปกรณ์โทรศัพท์และเครื่องส่งการภายใน พร้อมทั้งการติดตั้งจากองค์การโทรศัพท์ เป็นเงิน ๑๖๘,๒๑๕.๔๐ บาท

ช. ค่าติดตั้งประปา เป็นเงิน ๓,๖๑๑ บาท

ซ. ค่าทำรั้วและถมดิน เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ฌ. ค่าตกแต่งอื่นๆ เช่น นาฬิกา พรม ม่าน ธง ที่จำหน่ายเครื่องคัมและเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท

รวมค่าก่อสร้างอาคารพร้อมทั้งเครื่องประกอบอื่นๆ เป็นเงิน รวมทั้งสิ้น ๑๔,๘๖๙,๑๔๙.๑๕ บาท

นอกจากนี้ยังมีค่าซื้อที่ดินของเอกชน พร้อมทั้งเงินชดเชยค่าเคลื่อนย้ายบ้านเรือนอื่น คือ

ก. ค่าอาคารและค่าที่ดินเป็นเงิน ๒,๓๔๔,๓๘๗ บาท

ข. เงินชดเชยค่าเคลื่อนย้ายบ้านเรือนของราษฎรรวม ๗๔ หลังคาเรือนเป็นเงิน ๑,๕๔๐,๐๓๙ บาท

ในสุดท้ายกระผมใคร่ขอประทานกราบเรียน ถึงผลการปฏิบัติงานของบรรดาเจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวกับการก่อสร้างสถานที่นี้ ดังต่อไปนี้

๑. คณะกรรมการกำหนดโครงการและเตรียมงานเกี่ยวกับการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ได้เป็นที่ปรึกษาให้ความคิดเห็นในการก่อสร้าง และการจัดสถานที่เพื่อให้สามารถใช้สถานที่นี้เป็นที่ประชุมได้โดยบริบูรณ์เป็นประโยชน์ต่อการก่อสร้างสถานที่นี้เป็นอย่างมาก

๒. คณะกรรมการก่อสร้างต่อเติมศาลาสนธิธรรม ตลอดจนเจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องทุกท่าน ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็งและมานะพยายาม มีความตั้งใจที่จะให้งานนี้ได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และทันเวลาที่จำเป็นจะต้องใช้สมควรจะได้รับความยกย่องในความดีเป็นอย่างมาก ผู้ที่สมควรจะได้รับความยกย่องเป็นพิเศษคือ นายพล จุลเสวก นายช่างของกรมโยธาเทศบาล ซึ่งเป็นผู้ออกแบบก่อสร้างสถานที่นี้ เนื่องจากมีเวลาจำกัด เฉพาะอย่างยิ่งในการออกแบบมีเวลาเพียง ๑๕ วัน ต้องรีบเขียนแบบทั้งกลางวันและกลางคืน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ออกแบบเครื่องตกแต่งอื่นๆ ที่ใช้ในอาคารนี้

เกือบทั้งสิ้น ทั้งต้องเป็นผู้ควบคุมงานอย่างใกล้ชิดเพื่อให้งานได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อยถูกต้องตามแบบรูปและรายการอย่างแท้จริง ได้รับความเห็นชอบเป็นอันมาก สมควรจะได้รับคามยกย่องเป็นอย่างยิ่ง

๓. นายประยัติ เวชพงษ์ หัวหน้ากองรักษาที่หลวงกรมธนารักษ์เป็นเจ้าหน้าที่ในการจัดซื้อที่ดินที่จะต้องใช้เป็นสถานที่ก่อสร้าง และจัดการเคลื่อนย้ายบ้านเรือนของราษฎรจากสถานที่ก่อสร้างไปยังสถานที่ใหม่ ได้ใช้ความอุตสาหะพยายามและความอดทนตลอดจนการอดกลั้นเป็นอย่างมาก ซึ่งควรได้รับความชมเชยเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ จะเห็นว่าผู้รับเหมาก่อสร้างสถานที่นี้ คือ บริษัทปูนหงัน จำกัด เสียมิได้ โดยได้ดำเนินงานร่วมมือกับคณะกรรมการเป็นอย่างดีมีความตั้งใจและเร่งรัดทุกทางเพื่อให้งานนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปทันเวลาที่จะต้องใช้เป็นที่บ่อใจของคณะกรรมการเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ บริษัทอื่นๆ ซึ่งมีหน้าที่จัดหาอุปกรณ์ในการนี้ก็ได้ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอย่างดีที่สุด

การที่การงานทั้งปวงได้ลุล่วงไปจนเป็นผลสำเร็จในครั้งนี้ ก็ช่วยได้รับความกรุณาและความไว้วางใจจาก ฯพณ ฯ เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังได้รับความสนับสนุนและความสะดวกในเรื่องการเงินจาก ฯพณ ฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

บัดนี้ ถึงเวลาอันเป็นอุดมฤกษ์แล้ว กระผมขอประทานเชิญ ฯพณ ฯ ได้โปรดเปิดตึกประชุมที่สร้างขึ้นใหม่นี้ เพื่อเป็นสวัสดิมงคล เป็นประโยชน์ต่อการที่จะใช้สถานที่เป็นสถานที่นี้เป็นที่ประชุมต่อไป

และ ฯพณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี
ได้กล่าวตอบดังต่อไปนี้

ท่านประธานสภาผู้แทนราษฎร ท่านสมาชิกหน่วยรัฐสภาไทย

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้เห็นการก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรมเพื่อใช้เป็นที่พักประชุมสหภาพรัฐสภา ได้สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยเป็นอย่างดีทันเวลา

ของการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ทั้งนี้ด้วยความเอาใจใส่ของคณะกรรมการ
การก่อสร้างต่อเติมศาลาสันติธรรม โดยเฉพาะ พลเอก พระประจักษ์ จันทรวิชัย ประธาน
สภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นประธานกรรมการ ฯ ซึ่งท่านได้เอาใจใส่แสดงความสามารถในการ
ดำเนินงานอย่างไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ตั้งแต่ต้นมาจนบรรลุผลสำเร็จเป็นประโยชน์
แก่ราชการเป็นอย่างดียิ่ง อนึ่ง หอประชุมนั้นนอกจากจะใช้เป็นที่ประชุมสหภาพรัฐสภา
ครั้งที่ ๔๕ โดยหน่วยรัฐสภาไทยเป็นเจ้าภาพ อันถือว่าเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ประเทศไทย
ของเราจะได้รับในครั้งนั้นแล้ว หอประชุมนี้ยังจะใช้สำหรับการประชุมระหว่างชาติ ณ
ประเทศไทยอันจะได้มีขึ้นอีกในโอกาสต่อไปด้วย เมื่อกล่าวถึงตัวของหอประชุมนี้ก็เห็นว่า
เป็นที่น่าภูมิใจยิ่ง เพราะมีขนาดกว้างขวางรองรับด้วยศิลปกรรมไทยอันวิจิตร ซึ่งเกือบจะ
กล่าวได้ว่าเป็นหอประชุมระหว่างชาติใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง และจะเป็นสถานที่สำคัญเชิง
เกียรติของชาติพร้อมกันไปด้วย นอกจากนั้นเมื่อประเทศไทยมีหอประชุมที่ดีสะดวกแก่
การประชุมระหว่างชาติเช่นนี้ ย่อมจะได้ชื่อว่า ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งได้ยึด
อุดมคติ ส่งเสริมให้นานาชาติมีการติดต่อและความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นทาง
หนึ่งซึ่งจะนำมาซึ่งความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชาติของแต่ละประเทศ และกับประเทศ
ไทยโดยเฉพาะด้วย ผลสุดท้ายการร่วมมือ และส่งเสริมสันติธรรมระหว่างประเทศก็จะ
สัมฤทธิ์ผลได้ไม่มากนักน้อยเช่นการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งนี้ ย่อมจะอำนวยให้มีการ
ศึกษาถึงวิธีการต่าง ๆ ในอันที่จะขจัดปัญหา อันมีลักษณะระหว่างประเทศในกรอบทาง
รัฐสภาให้หมดสิ้นไปในระหว่างประเทศสมาชิกตามที่กล่าวมานี้โดยสังเขป ข้าพเจ้าจึงมอง
เห็นประโยชน์อย่างยิ่งที่คณะกรรมการก่อสร้าง ได้ประกอบคุณและชมเชยท่านประธาน
กรรมการ กรรมการและเจ้าหน้าที่ทุกคนที่มีส่วนช่วยเหลือร่วมมือในการก่อสร้างครั้งนี้
จนเป็นผลอันน่าพึงพอใจทั่วกัน

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงภารกิจทั้งหลายที่สำเร็จมานี้ ก็ด้วยการสนับสนุนของ
คณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้สนับสนุนเกี่ยวกับงบประมาณนี้เป็น
อย่างมาก ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณแก่ท่านทั้งหลายในที่นี้โดยทั่วกัน

บัดนี้ ได้อุดมมงคลฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าพร้อมกับท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายในที่นี้ ขอเปิดหอประชุมระหว่างชาติ เพื่อใช้เป็นเวทีประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ บัดนี้ ด้วยผลอนุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจึงได้กลั่นบันดาลให้หอประชุมนี้สถิตสถาพรเจริญรุ่งเรือง นำสันติธรรมมาสู่โลกสืบไปชั่ววันรันตรและขอให้ พลเอก พระประจันต์ จานึก พร้อมกับผู้มีเกียรติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างหอประชุมตลอดมานี้ ประสบแต่สรรพสิริสวัสดิ์มงคล เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ยั่งยืนนานทั่วกันทุกท่าน.

การดำเนินการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕

การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพฯ ได้มีขึ้นระหว่างวันที่ ๑๕ ถึง ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ ณ ศาลาสันติธรรม ในการประชุมครั้งนี้แม้ว่า จะได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง และการทหารในยุโรป (ฮังการี) และในตะวันออกกลาง (อิรัก) ก็ตาม หน่วยประจำชาติ ๓๙ หน่วย จากสมาชิกของสหภาพรัฐสภา ๔๙ หน่วย ก็ได้มาร่วมในการประชุมได้แก่ แอลเบเนีย สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ออสเตรีย เบลเยียม บราซิล บัลแกเรีย พม่า ลังกา เซโกสโลวะเกีย เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมันนี (ตะวันออก) บริเตนใหญ่ อินเดีย อินโดนีเซีย อิหร่าน อิรัก อิสราเอล อิตาลี ญี่ปุ่น ลาว ไลบีเรีย ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ โปแลนด์ รุเมเนีย สเปน ชูชาน สวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ ไทย เกอร์กี สหภาพโซเวียต และยูโกสลาเวีย สำหรับหน่วยรัฐสภาฮังการี เลบานอน และซีเรีย ได้ตอบรับเชิญในการที่จะมาร่วมในการประชุม แต่ก็ไม่สามารถที่จะมาได้ เนื่องจากที่ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง และการทหารทั้งที่ได้กล่าวแล้ว ส่วนประเทศที่ตอบรับแต่ยังไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ คือ กรีซ เปรู ไอร์แลนด์ โมนาโก และ อาเจนตินา จำนวนผู้แทนและผู้ติดตามที่มาร่วมในการประชุมครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น ๒๗๕ คน

นอกจากนี้ ผู้แทนองค์การต่างๆ ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศ ได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมในการสังเกตการณ์คือ นาย ซี.วี. นาราชิมัน เลขาธิการคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ECAFE) และได้เป็นผู้นำสำเนาของเลขาธิการองค์การสหประชาชาติมายังที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ นอกจากนี้ก็มีทบวงการชำนัญพิเศษ เช่น องค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO) องค์การอนามัยโลก (WHO) องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งชาติ (UNESCO) องค์การอาหารและเกษตร (FAO) ก็ได้ส่งผู้สังเกตการณ์มาร่วมในการประชุมครั้งนี้ด้วย

พิธีเปิดประชุม

พิธีเปิดประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ได้เริ่มขึ้นเมื่อเวลา ๑๐.๐๐ น. ของวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ โดยไวซ์เคานท์ สเตนสเก็ท ประธานคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ได้กล่าวเชิญบรรดาผู้แทนต่าง ๆ เข้านั่งประจำที่แล้วได้ออกจากที่ประชุมพร้อมด้วยเลขาธิการสหภาพรัฐสภา เพื่อเชิญ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย พลเอก พระประจันต์ บัณฑิต ประธานสภาผู้แทนราษฎรไทย และผู้แทนเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ มายังที่ประชุม ผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่าง ๆ ในที่ประชุมก็ได้ลุกขึ้นยืนแสดงความเคารพ และปรบมือให้เป็นเกียรติ

ครั้นแล้ว ไวซ์เคานท์ สเตนสเก็ท ได้ลุกขึ้นกล่าวแนะนำต่อที่ประชุมว่าท่านเคยได้ยิน ชื่อ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเป็นเวลานานปี และเพิ่งจะได้พบเมื่อไม่กี่วันมานี้เองเป็นครั้งแรก และมีความยินดีที่ได้รับการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีเป็นอย่างดีและเป็นกันเอง ต่อจากนั้น ท่านไวท์ เคานท์ ยังได้กล่าวต่อไป ว่าเป็นโชคดียิ่งของสหภาพรัฐสภาอย่างยิ่ง ที่การประชุมครั้งแรกในทวีปเอเชีย ได้มีขึ้นในประเทศแห่งพุทธศาสนาซึ่งเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งสันติความไมตรีจิต และมีทรัพยากรอันเป็นหลักแห่งคำสอนของศาสนา

ต่อจากนั้น ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย ก็ได้ลุกขึ้นกล่าวคำต้อนรับ ท่านนายกรัฐมนตรี ได้ขอบคุณประธานสหภาพรัฐสภา ในการที่ได้ให้เกียรติยศเชิญมากล่าวคำปราศรัย ต่อที่ประชุม ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนราษฎรจากทุก ๆ มุมโลกในนามของรัฐบาลไทย และประชาชนชาวไทย ทลยจจนในนามของท่านเอง ขอต้อนรับบรรดาผู้แทนราษฎรทั้งปวงด้วยไมตรีจิต และได้กล่าวถึงความจำเป็นมาของการประชุมครั้งนี้ที่กรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นการประชุมครั้งแรกของสหภาพรัฐสภาในทวีปเอเชีย และขอมอบตึกที่ประชุมนี้ให้สหภาพรัฐสภา ได้ใช้สำหรับการประชุมครั้งนี้ ต่อจากนั้นก็ได้แสดงความปรารถนาอันดีต่อที่ประชุมครั้งนี้ ให้ประสบผลสำเร็จในอันที่จะได้เสริมสันติภาพของโลก และถ้าหากว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันจะก่อให้เกิดความรู้สึกบาดหมางซึ่งกันและกันแล้ว ก็ขอให้ฝังไว้ในแผ่นดินของไทย และจากกันไปด้วยฉันทมิตร

ต่อจากนั้น พลเอก พระประจันต์จันนิก ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้กล่าวคำปราศรัยต้อนรับ มีความว่า หน่วยรัฐสภาไทย รู้สึกเป็นเกียรติ และเอกสิทธิ์อย่างมาก ที่ได้มีโอกาสเป็นเจ้าภาพของการประชุมครั้งนี้ ซึ่งได้ทำให้รำลึกถึงความรู้สึกยินดีในการที่ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๔ ณ กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ ได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้รับเชิญ หน่วยรัฐสภาไทยในการที่จะได้จัดให้มีการประชุมครั้งที่ ๔๕ นี้ ที่กรุงเทพ ฯ การที่จัดให้มีการประชุมครั้งนี้ได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างมากจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และความร่วมมือจากประชาชนชาวไทย และถ้าหากว่าการจัดการประชุมครั้งนี้มีการบกพร่องเกิดขึ้นแล้ว ก็ขอให้อภัยด้วย ประธานสภาผู้แทนราษฎรไทยยังได้กล่าวต่อไปว่า การประชุมระหว่างสมาชิกแห่งรัฐสภาต่าง ๆ ทั่วโลกนี้ ย่อมจะนำมาซึ่งมติของมหาชนทั่วไป จริงอยู่มติของที่ประชุมสหภาพรัฐสภาจะไม่มีอำนาจบังคับให้ดำเนินไปได้ แต่ก็เป็มติของผู้แทนแห่งสถาบันของรัฐสภาทั้งโลกอันย่อมจะเป็นแนวทางที่จะได้ดำเนินไปด้วยดี การประชุมครั้งที่ ๔๕ นี้ได้กระทำในเวลาซึ่งสถานการณ์ของโลกอยู่ในสภาพตึงเครียด และถ้าหากว่า ข้อเสนอแนะและ

การแสดงความคิดเห็น ณ ที่นี้อาจจะเป็นทางบรรเทาบรรยากาสลงได้บ้างแล้ว หน่วย
รัฐสภาไทยก็จะรู้สึกภูมิใจอย่างยิ่ง “ศาลาสันติธรรม” ซึ่งเป็นนามของตึกที่ประชุมนี้ หาก
จะแปลกันตามตรงแล้วก็จะแปลว่า ตึกแห่งสันติอันยอมเป็นสัญญาลักษณ์อันดีของที่
ประชุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรักซึ่งสันติ ซึ่งเป็นหลักสำคัญหลักหนึ่งในพระบรมพุท
ศาสนา ซึ่งประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ นับถืออยู่นั้นเป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งสันติได้ และ
หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ความเข้าใจซึ่งกันและกันนั้นจะเป็นลู่ทางซึ่งจะทำให้สถานการณ์
ที่เป็นอยู่ในขณะนี้บรรเทาได้

ครั้นแล้ว ดร. ซี.วี. นาราซิเมน เลขาธิการคณะกรรมการเศรษฐกิจประจำ
เอเชียและตะวันออกไกล ได้อ่านสาส์นของนาย แด็ก แฮมเมอร์ โซล เลขาธิการองค์การ
สหประชาชาติ ซึ่งมีความย่อ ๆ ดังนี้ คือ ขอส่งความปรารถนาดีมายังที่ประชุมนี้ และ
การที่สมาชิกแห่งรัฐสภาทั่วโลกได้มีการประชุมกันในยามนี้จะเป็นโอกาสให้บุคคลชั้นหัว
หน้า ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทรรศนะซึ่งกันและกัน อันจะได้นำไปสู่ความ
เข้าใจอันดี และความสำเร็จในการที่จะแก้ไขปัญหายุ่งยากที่ได้เป็นอยู่ในขณะนี้ นอกจาก
นั้นยังได้ย้ำถึงความสำคัญของการคุ้มครอง ซึ่งสิทธิแห่งมนุษยชน และปัญหาการพัฒนา
การทางเมือง การเศรษฐกิจและสังคมในประเทศ และดินแดนแห่งทวีปเอเชียและ
แอฟริกา

สุดท้าย ไวซ์ เกานท์ สแตนสเก็ท ได้กล่าวขอบคุณอีกครั้งหนึ่ง และขอ
พักการประชุมชั่วคราวเพื่อจะได้ออกไปส่ง วาพนา นายกรัฐมนตรีไทย ประธานสภาผู้
แทนราษฎร และผู้แทนของเลขาธิการสหประชาชาติ ที่ประชุมได้ลุกขึ้นยืนปรบมือให้
เป็นเกียรติอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นอันเสร็จพิธีเปิดประชุม

การเลือกประธานของที่ประชุม

ภายหลังได้ติดตามไปส่ง วาพนา นายกรัฐมนตรีแล้ว ไวซ์ เกานท์ สแตนสเก็ท
ได้กลับมายังที่ประชุม และขอให้ที่ประชุมได้ยืนขึ้นเพื่อไว้อาลัยแก่ คุณหญิง พุ่ม
ประจวบจันทน์ ภรรยาประธานสภาผู้แทนราษฎรไทย ซึ่งได้ถึงแก่กรรมเมื่อเร็ว ๆ นี้

กรันแล้ว ประธานคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ได้กล่าวขอแนะนำเกี่ยวกับการประชุมเล็กน้อย และย้ำว่า การที่ได้จัดให้มีการประชุมสหภาพรัฐสภาในเอเชียครั้งนี้เป็นโอกาสอันดีของสหภาพรัฐสภา ในการที่จะทำให้มวลสมาชิกของสหภาพได้ศึกษาสภาพการณ์ต่าง ๆ ของโลกได้ทั่วถึงกัน องค์การสหภาพรัฐสภาได้ขยายตัวอย่างมากมาในระหว่างปีที่ผ่านมา และขณะนี้ก็มีสมาชิกรวมทั้งสิ้นถึง ๔๙ ประเทศแล้ว พร้อมกันนี้ก็ได้แสดงความยินดีที่ได้มีโอกาสต้อนรับสมาชิกใหม่อีก ๒ ประเทศ คือ ออสเตรเลียและลาว ต่อจากนั้นก็เสนอข้อที่ประชุมในนามของคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาที่ได้ประชุมเมื่อวันก่อน คณะมนตรีเห็นควรที่จะเสนอว่า ประธานแห่งที่ประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ควรจะเป็น พลเอก พระประจักษ์

ที่ประชุมให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์

พลเอก พระประจักษ์ (ประธานสภาผู้แทนราษฎรไทย) ได้ปราศรัยขอบคุณที่ประชุม ในการที่ได้ให้เกียรติเลือกตั้งท่านเป็นประธานที่ประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ นี้ ซึ่งความไว้วางใจอันยิ่งใหญ่นี้เป็นเกียรติยศอย่างสูงไม่เฉพาะแต่ตัวท่านเองเท่านั้น แต่เป็นเกียรติต่อประเทศและประชาชาติไทย ซึ่งก็เป็นความประสงค์อันยิ่งใหญ่นองชาวไทย ที่พยายามจัดเอกภาพระหว่างชาติ อันเป็นทางที่จะนำมาซึ่งสันติภาพและการร่วมมือระหว่างประเทศ ท่านก็รู้สึกถึงภาระอันหนักและความรับผิดชอบอย่างใหญ่หลวงในเกียรติที่ได้รับนี้ แต่ท่านก็จะพยายามดำเนินถึงวัตถุประสงค์ของสหภาพรัฐสภาว่า เพื่อเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของมวลสมาชิกของรัฐสภาทั่วโลก ซึ่งได้จัดตั้งหน่วยประจำชาติ ของสหภาพรัฐและดำเนินการร่วมกันเพื่อจะป้องกันและรักษาไว้ในประเทศของตนซึ่งสถาบันของประชาธิปไตย และงานแห่งการร่วมมือซึ่งกันและกันและสันติภาพของโลก สหภาพรัฐสภาได้มีวัตถุประสงค์ในการที่จะศึกษาปัญหาระหว่างประเทศ ซึ่งอยู่ภายในกรอบของรัฐสภา และก็จะได้เพิ่มพูนงานและฐานะของสถาบันแห่งรัฐสภา

ในโอกาสอันนี้ และโดยที่เรามีไม่แต่บรรดาสมาชิกสำคัญแห่งรัฐสภาทั่วโลก มาประชุม ณ ที่นี้เท่านั้น แต่เพราะไม่เคยเลยที่มีสมาชิกจากรัฐสภาต่างๆ มาร่วมในการประชุมเป็นจำนวนมาก การที่ได้มีสมาชิกสำคัญมาประชุม ณ ที่แห่งเดียวเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ก็เป็นที่หวังว่าการประชุมคราวนี้ก็จะได้รับความสำเร็จอย่างงดงาม ซึ่งไม่แต่จากการประชุมเท่านั้น แต่เป็นจากการร่วมกันพบปะซึ่งกันและกันภายนอกกรอบแห่งการประชุมอีกด้วย ซึ่งการเข้าใจกันดีซึ่งกันและกันย่อมจะเป็นบริการอันล้ำเลิศในการที่จะส่งเสริมซึ่งการร่วมมือซึ่งกันและกัน

สหภาพรัฐสภาได้เป็นองค์การที่ยืนหยัดเพื่อสันติภาพ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความประสงค์ที่จะหลบหลีกเพียงสงครามเท่านั้น สันติภาพและเสรีภาพได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกัน สงครามและความกดขี่ สหภาพรัฐสภาได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างการพัฒนาการแห่งสถาบันประชาธิปไตย และความก้าวหน้าแห่งสันติภาพระหว่างประเทศ

อาจจะเป็นเพราะด้วยประเทศไทยเป็นประเทศในพระบรมพุทธานุภาพ ที่มีสิทธิแห่งมนุษยชนและมาตรฐานแห่งเสรีภาพได้รับการยกย่อง ประชาชาติไทยได้ภูมิใจในเสรีภาพของตนเป็นอย่างมากและชื่อของประเทศก็หมายถึงดินแดนแห่งเสรี เรื่องนี้ไม่ใช่แต่เป็นเพียงคำพูดเท่านั้น แม้ว่าครั้งหนึ่งประเทศจะได้รับการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม พระมหากษัตริย์ได้ถือพระองค์เองเสมือนหนึ่ง “พ่อเมือง” ซึ่งเรื่องนี้จะแปลความหมายได้จากชื่อของพระองค์เอง และเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๒ การปกครองก็ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีได้มีการนองเลือด และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ได้รวมปณิธานว่าด้วยสิทธิแห่งมนุษยชนเข้าไว้ด้วย

ทุก ๆ ประเทศควรจะเป็นอิสระเสรีที่จะมีการเป็นอยู่ของตนเอง และใช้คุณพินิจของตนเองในการดำเนินชีวิตของตนโดยปราศจากการบีบบังคับ สิ่งที่ขาดอยู่ในขณะนี้ก็คือการรับรองซึ่งความเป็นอยู่ของชนทั่วโลก

ในปัจจุบันนี้ โลกอยู่ในวิกฤตการณ์เป็นอย่างมาก และคณะผู้แทนในฐานะของ
ผู้แทนของปวงชนก็อาจจะดำเนินบทบาทที่สำคัญในการที่จะขจัดซึ่งปัญหาที่ยุ่งยากในขณะ
นี้ และควรจะได้รำลึกว่าวัตถุประสงค์ขององค์การสหภาพรัฐสภา มีความสำคัญในการที่
จะสร้างบรรยากาศที่ดีเกี่ยวกับความเข้าใจซึ่งกันและกันใน ระหว่าง ประชาชาติเสรีทั่วโลก
ต่อจากนั้น ท่านก็ได้ขอร้องขอให้คณะผู้แทนทุกคนได้ดำเนินการปรึกษาด้วยดี และหวัง
ว่าบรรยากาศแห่งการประชุมจะได้มีการเข้าใจอันดีระหว่างกันอีกด้วย

ส่วนรองประธานที่ประชุม นั้น ได้แก้หัวหน้าคณะของทุกหน่วยรัฐสภาที่มา
ประชุม และเมื่อเลขาธิการสหภาพรัฐสภาอ่านรายชื่อหัวหน้าคณะของหน่วยรัฐสภาต่างๆ
ให้ทราบแล้ว ประธานได้ประกาศถือว่าบุคคลเหล่านั้นได้รับเลือกเป็นรองประธาน และ
ที่ประชุมได้เห็นชอบด้วยตามนี้

การอภิปรายทั่วไปเกี่ยวกับรายงานของเลขาธิการสหภาพรัฐสภา

ฯพณฯ พันเอก นายวรการบัญชา รองนายกรัฐมนตรี ซึ่งทำหน้าที่หัวหน้า
คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย แทน พลเอก พระประจักษ์ปัจฉิม ได้เป็นผู้อภิปรายคนแรก
ในระเบียบวาระนี้ท่านได้กล่าวว่า ประชาชนชาวไทยมีความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ในสัน-
ติภาพและความเข้าใจอันดีกับเพื่อนบ้านตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ต่อจากนั้นได้กล่าว
ว่าการมาเยี่ยมเยียนประเทศไทยของบรรดาผู้แทนพม่า กัมพูชา และลาว ย่อมจะเป็น
เครื่องยืนยันให้เห็นถึงสัมพันธภาพอันดีระหว่างกันและกัน นอกจากนี้ ยังได้อธิบาย
ความหมายของชื่อประเทศไทย และสรรเสริญสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชีย
อาคเนย์ ในที่สุด ท่านผู้อภิปรายได้ฝากความเชื่อมั่นไว้ต่อองค์การสหประชาชาติ ใน
อันที่จะธำรงและรักษาไว้ซึ่งความมั่นคง และสันติภาพของโลก และนำมาซึ่งสันติยังดิน
แดนซึ่งเป็นปัญหายุ่งยากในขณะนี้

ครั้นแล้ว ผู้แทนประเทศอื่นๆ เกือบทุกประเทศได้ขึ้นกล่าวคำปราศรัยในทำ-
นองเดียวกัน คือ ขอบคุณหน่วยรัฐสภาไทย และรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่

หัวในการที่ได้บริการความสะดวกต่าง ๆ ให้กับบรรดาผู้แทนของแต่ละประเทศ ในการมารวมประชุมคราวนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับรายงานของเลขาธิการสหภาพรัฐสภานั้นแล้ว ต่างก็ได้สรรเสริญการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพของเลขาธิการสหภาพรัฐสภา ที่ได้จัดทำรายงานเสนออย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม นอกจากนี้แล้วยังได้อภิปรายอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับสถานการณ์อันตึงเครียดอันเนื่องมาจากการแทรกแซงของอังกฤษ และฝรั่งเศส ในอียิปต์ และเกี่ยวกับการแทรกแซงของสหภาพโซเวียตในซังการี สมาชิกของหน่วยรัฐสภาออสเตรเลียได้ย้ำถึงการร่วมมืออย่างใกล้ชิดของประเทศของเขา ในการที่จะช่วยเหลือพัฒนาการเศรษฐกิจในภาคพื้นเอเชียภายใต้ขอบเขตแห่งแผนการณโคลัมโบ

อย่างไรก็ดี ผู้แทนหลายท่านได้อภิปรายในทำนองเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตถอนทหารจากซังการีโดยด่วน แต่ผู้แทนจากสหภาพโซเวียต รูเมเนีย โปแลนด์ และเชโกสโลวะเกีย ได้อภิปรายไปในทำนองให้เหตุผลสนับสนุนการแทรกแซงของทหารรัสเซียในซังการี ผู้แทนจากหลายประเทศทั้งในยุโรปและอื่น ๆ อภิปรายให้ความคิดเห็นว่าการกองทหารอังกฤษและฝรั่งเศส รวมทั้งกองทหารอิสราเอล ซึ่งทำการยึดคลองสุเอซอยู่ในเวลานั้นนั้น ยังมีท่าทีที่จะถอนตัวออกไปในทันทีที่กองทหารสหประชาชาติไปถึง แต่สำหรับประเทศซังการีนั้นแล้ว ไม่มีความหวังที่กองทหารโซเวียตจะถอนตัวออกไปเลย

ปัญหาอื่น ๆ หลายอย่างได้นำมาอภิปรายในที่ประชุม เช่นการขจัดสิ่งกีดขวางในการค้าระหว่างภาคต่าง ๆ ของโลก และความต้องการที่จะนำมาซึ่งการเจรจาเกี่ยวกับการลดกำลังอาวุธให้บรรลุผล และความต้องการในการตั้งระบบรักษาความมั่นคงร่วมกันระหว่างประเทศ เช่น ผู้แทนจากประเทศเชโกสโลวะเกีย ได้แสดงความเสียใจที่สัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศของตนกับประเทศเยอรมันตะวันตก ไม่ได้อยู่ในสภาพที่ดีในระยะเวลาสองเดือนสามเดือนมานี้ แต่ก็หวังความเข้าใจอันดีระหว่างกันและกันจะมีขึ้นในไม่ช้า

กล่าวได้ว่าการอภิปรายทั่วไป เกี่ยวกับรายงานของเลขาธิการสหภาพรัฐสภานี้ ได้แสดงให้เห็นถึงนโยบายของประเทศต่าง ๆ ในสหภาพรัฐสภา และการแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นซึ่งกันและกันนี้ แม้จะมีการขัดแย้งกันบ้างก็ตาม แต่เป็นการช่วยให้เข้าใจสถานการณ์ของแต่ละฝ่ายชัดเจนยิ่งขึ้น

ในที่สุด มีหลายประเทศได้กล่าวสดุดีประเทศไทยว่า เป็นประเทศที่เด่นในทางการเมืองในขณะนี้ เช่น นายเอ็ดการ์ โพร ผู้แทนฝรั่งเศสได้อภิปรายว่า การก้าวหน้าทางการเมืองระหว่างประเทศไทยนั้น ได้เริ่มตั้งแต่เสด็จในกรมฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นประธานสมัชชาสหประชาชาติ ประธานหน่วยรัฐสภาไทยได้รับเลือกตั้งเป็นประธานของที่ประชุมสหภาพรัฐสภา และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้รับเลือกเป็นประธานสหพันธ์สมาคมสหประชาชาติแห่งโลกซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่สำคัญยิ่งทั้งสามองค์การ

อย่างไรก็ดี ในการอภิปรายทั่วไปนี้ ผู้แทนของกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ และประเทศในเอเชีย และอาฟริกาบางประเทศ ได้อภิปรายในทำนองเสียใจ ที่การประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งนี้ ไม่มีผู้แทนของสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าร่วมการประชุมด้วย ทั้งยังได้อภิปรายประณามลัทธิอาณานิคมอีกด้วย สำหรับกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตยนั้นแล้ว เช่นผู้แทนสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวในทำนองว่า ประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้ช่วยเหลือกลุ่มประเทศในเอเชียและอาฟริกาอย่างมากมาย ทางด้านเศรษฐกิจตลอดทั้งพยายามที่จะหาทางป้องกันการรุกรานอันอาจจะมีมาในเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคพื้นของโลกด้วย

นอกจากนั้น ผู้แทนของออสเตรเลียได้เสนอแนะว่าควรจะได้จัดตั้งคณะกรรมการส่วนภูมิภาคขององค์การสหภาพรัฐสภาขึ้นในเอเชีย เพราะทหารทางยุโรป ก็มีสาขาอยู่บ้างแล้ว เช่นกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย และกลุ่มประเทศเมเนลักซ์ เป็นต้น

เมื่อได้อภิปรายเป็นเวลาพอสมควรและทั่วถึงกันแล้ว ประธานของที่ประชุมจึงได้ประกาศปิดอภิปรายสำหรับระเบียบวาระนี้ และดำเนินการตามระเบียบวาระต่อไป ซึ่งที่ประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ได้มีมติเกี่ยวกับเรื่องต่อไป

๑. การแก้ไขธรรมนูญและข้อบังคับของสหภาพรัฐสภา
๒. ปัญหาเกี่ยวกับการลดอาวุธ
๓. การคุ้มครองระหว่างประเทศซึ่งสิทธิแห่งมนุษยธรรม
๔. พัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศและดินแดนในเอเชียและแอฟริกา มตินี้ได้แยกออกเป็น ๕ หัวข้อด้วยกัน คือ
 - ก. วิธีการขององค์การเศรษฐกิจ
 - ข. ความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจ
 - ค. ความรับผิดชอบของรัฐเกี่ยวกับบริการทางสังคม
 - ง. การเผยแพร่การศึกษา และการฝึกฝนบุคคลที่ต้องการ เพื่อพัฒนาการแห่งชาติ
 - จ. บทบาทของประเทศผู้ใช้อำนาจการปกครอง ในการที่จะให้ดินแดนที่ยังไม่ได้ปกครองตนเองบรรลุถึงอิสรภาพทางการเมือง
๕. เรื่องการเลือกตั้งสมาชิกคณะกรรมการบริหาร

พิธีปิดประชุม

พิธีปิดประชุมได้จัดให้มีขึ้นในตอนบ่ายของวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ โดยพลเอก พระประจันต์จันท์ ประธานของที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ได้ขึ้นกล่าวคำปราศรัยในการปิดประชุม ดังต่อไปนี้

“เพื่อนผู้แทนทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเอกสิทธิ์อย่างมาก ที่ได้มีโอกาสกล่าวขอบคุณท่าน ทั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับงานของที่ประชุม และกล่าวคำอำลากับท่าน ก่อนการประชุมครั้งที่ ๔๕ นี้ได้ปิดลง และท่านทั้งหลายจะได้จากไป

ก่อนอื่นข้าพเจ้า ไคร่บันทึกขอบคุณของหน่วยรัฐสภาของข้าพเจ้า ในการที่สหภาพฯ ได้ให้โอกาสอันมีค่าสูงแก่เรา ให้ได้เป็นเจ้าภาพแก่การประชุม และในการที่

รัฐบาลของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้อำนวยความอนุเคราะห์อันหาค่าที่สุดมิได้ ช่วยให้จัดการประชุมนี้ได้เป็นผลสำเร็จ เรามีโอกาสน้อยเต็มทีที่จะได้เป็นเจ้าภาพสำหรับการประชุมโลก ความชำนาญที่ได้รับจากจัดการประชุมสมัชชาเต็มคณะ ครั้งที่ ๑๐ ของสหพันธ์สมาคมสหประชาชาติแห่งโลก ที่กรุงเทพฯ เมื่อปีก่อนนี้ได้เป็นประโยชน์ช่วยเราอย่างใหญ่หลวง กระนั้นก็ดี เรายังคงเว้นเสียมิได้ที่จะต้องแสดงความขอบคุณอย่างลึกซึ้งต่อนายอังกะเร เตอโบเนย์ เลขาธิการสหภาพรัฐสภา และเจ้าหน้าที่กองเลขาธิการของเขา สำหรับความร่วมมือและความช่วยเหลืออย่างซมกซม้นและมีประสิทธิภาพ ที่ได้อำนวยในระหว่างการประชุมนี้ ซึ่งได้มีส่วนในความสำเร็จครั้งนี้ด้วย

ในฐานะประธานของการประชุม ครั้งที่ ๔๕ และในนามของหน่วยรัฐบาลไทย ข้าพเจ้าขอแสดงความรู้สึกชื่นชมยินดีอย่างลึกซึ้งในการที่ท่าน ไวซ์เคอร์สแตนสเกท ได้มาร่วมการประชุมครั้งนี้กับเราด้วย ความชำนาญและความสำรวมของท่านย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จแห่งการประชุมนี้

ข้าพเจ้า ใคร่จะได้แสดงความขอบคุณต่อไปแก่ท่านผู้แทนของสหประชาชาติ ECAFE, WHO, FAO, UNESCO และ ILO ที่ได้มีส่วนร่วมในงานของสหภาพของเรา และต่อผู้แทนหนังสือพิมพ์ทั้งไทยและต่างประเทศ ที่ได้ช่วยพัฒนาและแผ่ขยายความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมของเราให้ประชาชนในโลกทราบ

หน่วยรัฐสภาไทยปรารถนาที่จะกล่าวขวัญเป็นพิเศษด้วย ความชื่นชมอย่างสูงในถ้อยคำอันเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา ที่บรรดาผู้แทนผู้ทรงเกียรติทั้งหลายได้กล่าวไปในโอกาสต่างๆ ระหว่างการประชุมนี้เกี่ยวกับการจัดการประชุมของเราและประเทศของเรา

สมัยประชุมครั้งที่ ๔๕ นี้ ข้าพเจ้านับใจจะได้บันทึกอยู่ในประวัติของสหภาพรัฐสภาว่ามีการประชุมที่มีลักษณะพิเศษโดยเหตุผลใหญ่ ๆ สองประการ คือ

ประการแรก เพราะการประชุมนี้ได้ประชุมในทวีปเอเชีย และได้อำนวยโอกาสพิเศษแก่บรรดาผู้แทนทั้งหลายจากรัฐสภาต่าง ๆ ๔๐ รัฐสภา มารวมกันอยู่ใน

กรุงเทพ ฯ เพื่ออภิปรายปัญหาที่รัฐสภาเหล่านั้นมีส่วน เกี่ยวข้องอยู่ด้วยอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาเพื่อแสดงแถลงการณ์ของตน เพื่อความตกลงในบางเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนได้เสียสำคัญสำหรับมนุษยชาติ

ประการที่สอง การประชุมครั้งนี้จะได้อยู่ในความทรงจำต่อไป เหตุว่าได้ประชุมกันในสมัยแห่งอันตราย และเคร่งครัด และช่วยนำผู้แทนซึ่งรัฐบาลของตนในปัจจุบันนี้แตกแยกกันอยู่อย่างจริง ๆ จังให้เข้าร่วมสามัคคีกัน

ในข้อที่เราสามารถดำเนินการประชุมโดยไม่ซ่อนความแตกต่างขัดแย้งของเราต่อกัน แต่ก็ไม่กระทบกระเทือนต่อสามัคคีขององค์การของเรา ทั้ง ๆ ที่มีความไม่แน่นอนและความตึงเครียดอยู่ในปัจจุบันนี้ แสดงให้เห็นว่าเจตนารมณ์เราเคยมีมาแต่เก่าก่อนในสหภาพ ยังมีชีวิตจิตใจอยู่ และให้ความหวังว่า องค์การของเราในป้อนาคตจะสามารถใช้อิทธิพลในทางก่อนเพื่อเสริมสร้างสันติภาพอิสราภาพ ให้แก่ประชาชาติทั้งปวง และเพื่อการสถาปนาระเบียบของโลกโดยยึดสหประชาชาติเป็นหลัก

ข้าพเจ้าแน่ใจว่า หน่วยรัฐสภาทั้งหลายจะได้นำมติอันสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และปัญหาการลบล้างอาวุธเรื่อง ๒ เรื่องที่ประชาชาติทั้งปวงมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยอย่างยิ่งยวดซึ่งได้ผ่านไปด้วยคะแนนเสียงข้างมากอย่างสูงไปให้รัฐสภาและรัฐบาลของตนทราบตามที่มีกำหนดไว้ในธรรมนูญของสหภาพ

ที่ไม่หย่อนความสำคัญไปกว่านี้ ในการทำให้มีความร่วมมือระหว่างประชาชนทั้งปวงมีพวกซึ่งมีเอกสิทธิ์และรุ่งเรือง และพวกที่ยังคงเผชิญอยู่กับความยากลำบากอย่างจริงจัง ได้แก่มติ ๕ มติ ที่ที่ประชุมได้ยอมรับเกี่ยวกับ “พัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในประเทศและดินแดนแห่งเอเชียและแอฟริกา” เป็นความหวังอย่างจริงใจของข้าพเจ้าว่า การอภิปรายซึ่งเราได้ดำเนินมาในเรื่องสำคัญ ๆ นี้ จะได้ช่วยก่อสร้างความเข้าใจอันดียิ่งขึ้นระหว่างประเทศที่ก้าวหน้าไปยิ่งกว่า และประเทศซึ่งยังคงพยายามที่จะทำความก้าวหน้าและสร้างเสถียรภาพ

เพื่อนผู้แทนทั้งหลาย ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ในระหว่างที่ท่านพักอยู่ในประเทศนี้ ในระยะเวลาอันสั้นแต่เต็มไปด้วยกิจกรรมนั้น ท่านคงได้เรียนรู้มากยิ่งขึ้นถึงประชาธิปไตยที่รักสันติภาพและอิสรภาพของเรา ตลอดจนปัญหาเฉพาะของเรา และท่านคงจะนำเอาความทรงจำอันรื่นรมย์ในประเทศ และประชาชนของเรากลับไปกับท่าน ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านเดินทางโดยสวัสดิภาพ และประสบโชค”

ต่อจากนั้น พันเอก สก็อตต์ คาร์ค สก็อท แห่งสหราชอาณาจักร นายชามอน แห่งฝรั่งเศส และนายกุบิน แห่งสหภาพโซเวียต ได้ขึ้นกล่าวแสดงความขอบคุณประชาชนชาวไทย รัฐบาลไทย และประธานหน่วยรัฐสภาไทย ในความสละทศบายนที่เขาได้รับในระหว่างที่ท่านพักอยู่ในประเทศไทย เขาได้กล่าวถึงการรับรองที่มีเกียรติที่รัฐบาลและนายกเทศมนตรีได้จัดให้มีขึ้น รวมถึงงานรับรองที่สตรีไทยได้จัดขึ้นสำหรับภรรยาของผู้แทนที่มาประชุมด้วย และว่าเป็นเกียรติ ผู้แทนสหราชอาณาจักรได้กล่าวเป็นทำนองออกตัวว่า ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งต่อไป ซึ่งจะจัดให้มีขึ้นที่กรุงลอนดอนนั้น โปรดอย่าหวังว่าจะได้รับความสละทศบายนเท่ากับการประชุมที่ได้จัดให้มีขึ้นที่กรุงเทพฯ ฯ ส่วนผู้แทนฝรั่งเศส ได้กล่าวชมเชยเยาวชนไทยที่สนใจเข้าฟังการประชุมเป็นจำนวนมาก เขาหวังด้วยในกาลข้างหน้าเอเชียจะมีบทบาทสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งสันติภาพของโลก

ส่วนท่านไวซ์เคอร์น สแตนสเกท ได้กล่าวในนามของสำนักงานสหภาพรัฐสภาขอบคุณการรับรองของหน่วยรัฐสภาไทย ท่านได้กล่าวด้วยว่าการอภิปรายและการดำเนินการต่าง ๆ ในที่ประชุมคงจะช่วยหยดยังเหตุการณ์ที่รุนแรงลงได้ ไม่ว่าในอียิปต์หรือฮังการี และสหภาพรัฐสภามีความมุ่งหวัง ที่จะช่วยสร้างสรรค์สันติภาพให้มีขึ้นในโลก ท่านได้จบคำกล่าวด้วยการขอให้ผู้แทนทุกท่านเดินทางกลับประเทศของตนโดยปลอดภัย

ครั้นแล้ว ประธานแห่งที่ประชุมก็ประกาศปิดการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ณ กรุงเทพ ฯ เมื่อเวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

ภายหลังการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ได้สิ้นสุดลงแล้วกรรมการบริหารของสหภาพรัฐสภา ได้ประชุมกันอีกในวันที่ ๒๓, ๒๔ และ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ เพื่อ

ประเมินผลแห่งการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ และเตรียมโครงการสำหรับปี ค.ศ. ๑๙๕๗ ของสหภาพต่อไป

การรับรอง

รัฐบาลและหน่วยรัฐสภาไทย ได้ให้การต้อนรับการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งแรกในเอเชียอย่างสมเกียรติ โดยได้ให้การรับรองแขกผู้มีเกียรติในทันทีที่ได้เดินทางมาถึงท่าอากาศยานกรุงเทพ ฯ และนำไปยังที่พัก

ตามประเพณีของสหภาพรัฐสภา พลเอก พระประจักษ์ จักรพันธุ์ ประธานหน่วยรัฐสภาไทยและประธานของที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ได้จัดให้มีการรับรองเพื่อเป็นเกียรติแก่บรรดาสมาชิกของสหภาพ และครอบครัว ณ สวนอัมพร ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นโอกาสให้มวลสมาชิกได้มีโอกาสที่จะได้พบปะและสนทนาซึ่งกันและกันโอกาสแรก

ต่อมา ฯพณ ฯ พลเอกมังกร พรหมโยธี นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพ ฯ ก็ได้จัดให้มีการเลี้ยงรับรองเพื่อเป็นเกียรติ ณ สถานีสาลาศสวนลุมพินีในนามของเทศบาลนครกรุงเทพ ฯ

ในวันอาทิตย์ที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ หน่วยรัฐสภาไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดให้มีการนำทัศนจารแก่คณะผู้แทนและภรรยาพร้อมด้วยผู้ติดตาม โดยออกเดินทางจากสถานีรถไฟหัวลำโพง โดยขบวนรถไฟพิเศษในตอนเช้า ณ สถานีอยุธยาท่านผู้ว่าราชการจังหวัด คณะเทศมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัด ได้มาทำการต้อนรับและอำนวยความสะดวก กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดเจ้าหน้าที่มาช่วยบรรยายเกี่ยวกับการนำทัศนจารนี้ด้วย คณะผู้แทนได้รับประทานอาหารกลางวัน แล้วชมการแข่งขันเรือ จากนั้นก็ได้เดินทางกลับโดยทางรถยนต์

ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ได้จัดงานเลี้ยงต้อนรับเพื่อเป็นเกียรติ ในวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ณ ทำเนียบรัฐบาล และได้มีการจัดแสดงนาฏศิลป์ไทยให้ชมด้วย

ในตอนค่ำวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน หน่วยรัฐสภาไทยด้วยความร่วมมือจากกระทรวงวัฒนธรรมได้จัดให้มีการแสดงนาฏศิลป์ไทย ณ ห้องประชุมกระทรวงวัฒนธรรมให้ชม

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ตอนบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ประธานคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาและภรรยาสมาชิกแห่งคณะกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภาหัวหน้าคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่างๆ และเลขาธิการสหภาพรัฐสภา เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และในตอนเย็นวันเดียวกัน ประธานสภาผู้แทนราษฎรไทย ได้จัดให้มีการเลี้ยงรับรองเป็นการเลี้ยงส่งคณะผู้แทนที่มา ร่วมในการประชุม ณ สวนอัมพร

คณะอนุกรรมการสตรี ภายใต้ความอนุเคราะห์ของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม และคุณหญิงอุบลลักษณ์ ศรียานนท์ ได้จัดรายการรับรองแก่บรรดาสุภาพสตรีที่ได้ติดตามคณะผู้แทนมาร่วมในการประชุมคราวนี้ การจัดทำทัศนารและชมภูมิประเทศในจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนนำชมการทำอุตสาหกรรมในครอบครัว และได้จัดการเลี้ยงอาหารกลางวันรับรองในโอกาสต่างๆ ซึ่งทำให้เป็นที่พอใจแก่บรรดาแขกผู้มีเกียรติเป็นอย่างมาก

สรุปผล

ในการประชุมสหภาพรัฐสภาครั้งที่ ๔๕ ในระหว่างวันที่ ๑๕ ถึง ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ ณ กรุงเทพฯ ซึ่งหน่วยรัฐสภาไทยเป็นเจ้าภาพในครั้งนี้ได้สำเร็จเสร็จสิ้นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งในด้านการจัดและการดำเนินงานในการประชุมตลอดจนการให้ความสะดวกในเรื่องที่พักและการเดินทาง แก่ผู้ที่เดินทางมาร่วมในการประชุมตามสมควร เป็นที่พอใจของบรรดาผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่างๆ ซึ่งได้เดินทางมาร่วมประชุมในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ จะเห็นได้จากคำอภิปรายของผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่างๆ ซึ่งได้กล่าวในที่ประชุมใหญ่ของสหภาพรัฐสภา ในความรู้สึกรอบคอบต่อหน่วยรัฐสภาไทย ต่อรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและต่อประชาชนชาวไทย ในฐานะเป็น

ประเทศเจ้าของบ้านจัดและดำเนินงานการประชุมในครั้งนี้ และในวันสุดท้ายของการประชุม ไวซ์เคอร์เนล สแตนสเกท ประธานของสหภาพรัฐสภา ก็ได้กล่าวสรุปในผลงานที่หน่วยรัฐสภาไทยได้จัดการไปแล้วเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น ประธานของหน่วยรัฐสภาไทยยังได้รับหนังสือแสดงความยินดีและขอบคุณจาก ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี กับหัวหน้าคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่าง ๆ ที่มาร่วมในการประชุมครั้งนี้เกือบจะทุกประเทศ หากจะนำมากล่าวในที่นี้ทั้งหมด ก็จะมีมากมายเกินไป

การที่ผลงานในการจัดการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยเป็นผลดี เป็นเกียรติแก่ชาติไทย หน่วยรัฐสภาไทย และรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมากนี้ ก็โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายเป็นอย่างดี นับจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขของชาติ ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ประธานหน่วยรัฐสภาไทย นำเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของสหภาพรัฐสภา และหัวหน้าคณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาต่างประเทศและภรรยาที่เข้าร่วมในการประชุมครั้งนี้ เผ่าทูตละอออรุณศรีพระบาท ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ ทั้งได้ทรงมีพระราชปฏิสันถารตามสมควร ทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณแก่บรรดาผู้ที่เข้ามาประชุมในครั้งนี้เป็นอย่างมาก การช่วยเหลือสนับสนุนอย่างดียิ่ง ของรัฐบาลอันมี ฯพณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็นับว่าเป็นกำลังสำคัญอย่างที่สุดในการสำเร็จของการจัดและดำเนินการประชุมในครั้งนี้ การช่วยเหลือสนับสนุนของบรรดาหนังสือพิมพ์และประชาชนชาวไทยก็นับว่าเป็นกำลังสำคัญอีกด้านหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดผลสำเร็จลงด้วยดี นอกจากนั้นจะละเว้นที่จะกล่าวเสียมิได้ ในความร่วมมือของบรรดาท่านคณะกรรมการและบรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ซึ่งได้มีส่วนมาช่วยจัดการและดำเนินการในหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับการประชุมครั้งนี้ ด้วยความรอบรู้ในกิจการอันเป็นหน้าที่ และด้วยความมานะอุตสาหะพยายามบากบั่นของแต่ละท่านเป็นผลให้การประชุมครั้งนี้ได้สำเร็จลงด้วยดีนำมาซึ่งชื่อเสียงและเกียรติแก่ประเทศ

และชาติไทยได้เป็นอย่างมาก ในนามของหน่วยรัฐสภาไทย สำนักในพระกรุณาธิคุณขององค์พระประมุขของชาติ และขอขอบพระคุณแก่ท่านทั้งหลาย ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในการประชุมครั้งนี้โดยทั่วกัน

๘. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๖ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๕๐๐ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทยในการประชุมคราวนี้ได้แก่

๑. พลเอก พระประจันต์ปัจฉิม ประธานหน่วยรัฐสภาเป็นหัวหน้าคณะ
๒. พลอากาศโท เพิ่ม ลิ้มปัสวาศ์ เลขาธิการหน่วยรัฐสภาไทย
๓. นายสุวิชัย พันธเศรษฐ
๔. นายเฉลิม เชี่ยวสกุล
๕. นาวาอากาศเอก ทินกร พันธุ์กระวี
๖. นายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์
๗. นายทิม ภูริพัฒน์
๘. นายสุริยะ ชีตตะสังขะ
๙. นายภราดา บุรณศิริ เป็นเลขาธิการคณะผู้แทน

ผู้แทนหน่วยฯ ในที่ประชุมคณะมนตรีได้แก่ พลเอก พระประจันต์ปัจฉิม และพลอากาศโท เพิ่ม ลิ้มปัสวาศ์ ในการประชุมคราวนี้ที่ประชุมคณะมนตรีได้แต่งตั้งให้พระราชาธรรมนิเทศเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของหน่วยรัฐสภาไทย

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๖ ได้มีมติดังนี้:—

๑. ปัญหาผู้ลี้ภัย
๒. การควบคุมรัฐสภาโดยรัฐสภา
๓. การรักษาระดับราคาผลิตภัณฑ์เบื้องต้น

๙. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๗ ณ กรุงริโอเดอ เจไนโร ประเทศบราซิล พ.ศ. ๒๕๐๑ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. นายประสิทธิ์ จุลละเกศ รองประธานหน่วยรัฐสภาไทย เป็นหัวหน้า
๒. พันเอก สุข เปรมนาวิน เลขานุการหน่วยรัฐสภาไทย
๓. นายสกล บุญยัษฐิติ
๔. นายวีระ รมยะรูป
๕. นายผั่น บุญชิต
๖. นายภราตา บุรณศิริ เป็นเลขานุการคณะผู้แทน

ผู้แทนหน่วย ฯ ในการประชุมคณะมนตรีได้แก่ นายประสิทธิ์ จุลละเกศ และพันเอก สุข เปรมนาวิน

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๗ ได้มีมติดังนี้

๑. หลักการเกี่ยวกับการลงทุนจากต่างประเทศ แก่ประเทศซึ่งต้องการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ
๒. การส่งเสริมความมั่นคงแห่งสันติภาพ
 - ก. ปัญหาเรื่องอาวุธปรมาณูและการทดลองอาวุธนิวเคลียร์
 - ข. การจัดตั้งกำลังตำรวจระหว่างประเทศ
๓. พัฒนาการเกี่ยวกับรัฐสภาในประเทศที่ยังไม่มีการปกครองตนเอง
๔. การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศ และเสรีภาพในการแถลงข่าว

๑๐. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๘ ณ กรุงวอร์ซอ ประเทศโปแลนด์ พ.ศ. ๒๕๐๒ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลเอก หลวงสุทธินิสารณกร ประธานหน่วยรัฐสภาไทย เป็นหัวหน้าคณะผู้แทน
๒. พล. ท. สุข เปรมนาวิน เลขานุการหน่วยรัฐสภาไทย
๓. พล. ท. โชติ หิรัณยัษฐิติ

๔. พลโท ไสว ทวณดี

๕. พันเอก ประยุทธ์ จารุมณี

๖. นาวาเอก กวี สิงหะ

๗. นาวาอากาศเอก เอกชัย มุสิกบุตร

๘. นายมณูญ บริสุทธิ์

๙. นายภราดา บุรณศิริ เลขาธิการคณะผู้แทน

๑๐. นายเกษ ตละภักดิ์ ผู้ช่วยเลขาธิการคณะผู้แทน

พลเอก หลวงสุทธีสารณกร และ พล. ท. สุข เปรมาวิน เป็นแทนของ
หน่วย ๆ ในการประชุมคณะมนตรี

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๘ ได้มีมติเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้:—

๑. มติเกี่ยวกับความสันติสุขของโลก

๒. การขจัดซึ่งอุปสรรคของการค้าระหว่างประเทศ

๓. ปัญหาความมั่นคงระหว่างประเทศและการลดอาวุธ

๔. หน้าที่ของรัฐบาลในการคุ้มครองสิทธิของเอกชน

๕. การศึกษาทั่วไปของเยาวชนในด้านสันติ และการเข้าใจอันดีระหว่าง
ประเทศ

๖. ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาของดินแดนที่ไม่สามารถปกครองตนเอง

๗. วิธีการเพื่อที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

๘. การแก้ไขมาตรา ๓ ของธรรมนูญของสหภาพรัฐสภา

๙. การแก้ไขข้อ ๖ ของข้อบังคับการประชุมสหภาพรัฐสภา

๑๐. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๘ ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

พ.ศ. ๒๕๐๓ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. นายทวี บุณยเกตุ รองประธานหน่วย ฯ เป็นหัวหน้าคณะ
๒. พล. ท. สุข เปรมาวิน เลขาธิการหน่วยรัฐสภาไทย
๓. พันเอก จินดา ณ สงขลา
๔. พันเอก แสง จามรจันทร์
๕. พลอากาศตรี กระแสร์ อินทรตัน
๖. พันเอก กมล พิจิตรกิติพล
๗. นาวาเอก เฉลิมชาย ถมยา
๘. นายเล้ง ศรีสมวงศ์
๙. นายภราดา บุรณศิริ เป็นเลขานุการคณะ

นายทวี บุณยเกตุ (แทน พลเอก หลวงสุทธีสารวรรณกร) และ พล. ท. สุข เปรมาวิน เป็นผู้แทนหน่วย ฯ ในการประชุมคณะมนตรี

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๔๕ ได้มีมติเกี่ยวกับเรื่องนี้:—

๑. วิธีส่งเสริมระบบการกระจายผลิตผลเบื้องต้น และความสัมพันธ์ระหว่างรากลผลิตผลเบื้องต้นกับสินค้าสำเร็จรูป
๒. ปัญหาปัจจุบันและอนาคตของการตกกำลังอาวุธ
๓. อนาคตของการปกครองระบบประชาธิปไตยในเอเชีย ซึ่งแยกออกเป็นหัวข้อย่อยดังนี้
 - ก. ความผันผวนของสถาบันแห่งรัฐสภา
 - ข. รัฐธรรมนูญ
 - ค. ระบบพรรคการเมือง
 - ง. การเลือกตั้งทั่วไป
 - จ. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสภาและรัฐบาล
 - ฉ. การศึกษาและอนาคตของประชาธิปไตย

๑๒. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๐ ณ กรุงบรัสเซลล์ ประเทศ
เบลเยียม พ.ศ. ๒๕๐๔ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. นายเสริม วินิจฉัยกุล เป็นหัวหน้าคณะผู้แทน
๒. พล. ท. สุข เปรนาวิน เลขาธิการหน่วยรัฐสภาไทย
๓. นายเล็ก จุณณานนท์
๔. พลตรี อร่าม เมนะงกา
๕. พลเรือตรี สงัด ชลออยู่
๖. นาวาอากาศเอก สุรยุทธ์ รุ่งสว่าง
๗. พันตำรวจเอก พยงค์ สมिति
๘. พันเอก เปรม ทินสุสานนท์
๙. นายประเสริฐ บัณฑิตกุล เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เป็นที่
ปรึกษาคณะผู้แทน
๑๐. นายภราดา บุรณศิริ เลขาธิการคณะผู้แทน

นายเสริม วินิจฉัยกุล (แทน พลเอก หลวงสุทธินาสารณกร) และ พล. ท.
สุข เปรนาวิน เป็นผู้แทนหน่วยฯ ในที่ประชุมคณะมนตรี นอกจากนี้ นายประเสริฐ
บัณฑิตกุล และนายภราดา บุรณศิริ ได้เดินทางไปดูงานเกี่ยวกับรัฐสภาในภาคพื้น
ยุโรปสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย

การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๐ ได้มีมติดังนี้:—

๑. ผลของการค้าระหว่างประเทศเกี่ยวกับนโยบายของประชาคมเศรษฐกิจ
ส่วนภูมิภาค
๒. วัฒนาการของประเทศที่อยู่ในระยะพัฒนาการ
๓. ทางไปสู่สันติภาพ
๔. การควบคุมองค์การระหว่างประเทศโดยรัฐสภา

๑๓. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๑ ณ เมืองบราซิเลีย ประเทศ
บราซิล พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลเอก พจน์ บุรณศิริ	หัวหน้าคณะ
๒. พลโทกฤษณ์ สีวะรา	รองหัวหน้าคณะ
๓. พลโท เจียม ญาโณทัย	
๔. พันเอกสิทธิ ศิลปสุขุม	
๕. นาวาอากาศเอก ชูเดช กวงอุดม	
๖. นาวาอากาศเอก โอภาส จามิกรณ์	
๗. พันตำรวจเอก ศรีสุข มหิทธิเทพ	
๘. นายสมภพ โหตระกิตย์	
๙. นายประสิทธิ์ ศรีสุชาติ	เลขานุการคณะผู้แทน

พลเอก พจน์ บุรณศิริ (แทน พล. อ. หลวงสุทธีสารวรรณกร) นายสมภพ
โหตระกิตย์ (แทน พล. ท. สุข เปรมานัน) เป็นผู้แทนหน่วยในการประชุมคณะมนตรี
สหภาพรัฐสภา

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๑ มีมติดังนี้:—

๑. เรื่องบทบาทของการค้าระหว่างประเทศ ในอันที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมธุรกิจ และความก้าวหน้าของสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนาการ
๒. เรื่องร่างอนุสัญญา ว่าด้วยมาตรการที่พึงปฏิบัติหน้าที่ทางราชการอันเป็นการเสียหายต่อส่วนได้เสียของประชาชน
๓. พิจารณาเรื่องวิธีการ และการดำเนินการลำดับแรกสำหรับการลดอาวุธทั่ว ๆ ไป
๔. พิจารณาเรื่องหลักการและวิธีการ ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามเพื่อเร่งรัดให้มีการปฏิบัติตามประกาศของสหประชาชาติ ว่าด้วยการให้อเอกราชแก่ประเทศและประชาชนเมืองขึ้น

๑๔. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๒ ณ เมืองเบลเกรด ประเทศ
ยูโกสลาเวีย พ.ศ. ๒๕๐๖ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลโท ประยูร หนูนภักดิ์ หัวหน้าคณะ
๒. พลตำรวจโท ต่อศักดิ์ ยมนาถ
๓. พลโท ไสว ทวงมณี
๔. นายมนูญ บริสุทธิ์
๕. พลเรือตรี จวบ หงสกุล
๖. พันเอก สมศักดิ์ ปัญจมานนท์
๗. นาวาอากาศเอก พโยม เย็นสุขใจ
๘. พันเอก สมฤทธิ์ แพทยเจริญ
๙. นายสมภพ โทตระกิตย์
๑๐. นายภราดา บุรณศิริ เลขานุการคณะผู้แทน

พล. ท. ประยูร หนูนภักดิ์ (แทน พล. อ. หลวงสุทธีสารวรรณกร) และ
นายสมภพ โทตระกิตย์ (แทนพล. ท. สุข เปรมาวิน) เป็นผู้แทนหน่วยในการประชุม
คณะมนตรีสหภาพรัฐสภา

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๒ ณ กรุงเบลเกรด ได้มีมติดังต่อไปนี้:

๑. ปัญหาของโลกในด้านการพัฒนา ซึ่งได้แยกออกเป็น ๓ หัวข้อด้วยกัน
กัน คือ
 - ก. ความเสมอภาคระหว่างรัฐ ในฐานะเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของการ
ร่วมมือและพัฒนาระหว่างประเทศ
 - ข. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอุตสาหกรรม และโดยเฉพาะกลุ่ม
เศรษฐกิจในยุโรป และประเทศที่กำลังพัฒนาการ
 - ค. ปัญหาเกี่ยวกับสถาบันการเมือง และโครงสร้างการบริหารของประเทศ
ที่กำลังพัฒนา

๒. เรื่องกฎหมายอวกาศ

๓. เรื่องปัญหาการแบ่งแยกผิว

๔. เรื่องการรักษาสันติภาพซึ่งมี ๒ หัวข้อ คือ

ก. ร่วมคิดว่าช่วยการเพิ่มพูนสมรรถภาพ การดำเนินงานสหประชาชาติในอันที่จะธำรงไว้ซึ่งสันติภาพ และความมั่นคงระหว่างประเทศ

ข. ร่วมคิดว่าช่วยการจัดตั้งเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ และเขตจำกัดอาวุธ เพื่อให้เป็นการก้าวแรกของการ ดำเนินการไปสู่การลดอาวุธอย่างทั่ว ๆ ไปและสมบูรณ์

๕. การเป็นตัวแทนผลประโยชน์ ในทางเศรษฐกิจ และสังคมภายในรัฐสภา

๑๕. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๓ ณ กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก พ.ศ. ๒๕๐๗ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลเอก เนตร ชะมะโยธิน หัวหน้าคณะ

๒. พลโท สุข เปรมาวิน เลขานุการหน่วยรัฐสภาไทย

๓. พลเอก ชลอ จารุกุล

๔. พลตำรวจโท ฉัตร หนูนุกัถ์

๕. พลเรือโท กมล สัตตะกลิน

๖. พลอากาศตรี ชิตชัย สุวรรณพฤษ

๗. พันเอก เชิดชัย ทองสิงห์

๘. นายแพทย์ วิกิจ วีรานุกัถ์

๙. นายจ้าง รัตนะรัต

๑๐. นายภราดา บุรณศิริ

เลขานุการคณะ

ในการประชุมครั้งนี้ พลเอก เนตร เชมะโยธิน (แทน พล อ. หลวงสุทธี-
สารวรรณกร) และ พล.ท. สุข เปรมนาวิน ได้เข้าประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาในนาม
ของหน่วยรัฐสภาไทย

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๓ ได้มีมติดังนี้:—

๑. การไว้อาลัยบัณฑิตเนห์รู
๒. การต่อสู้กับความแบ่งแยกเกี่ยวกับการเศรษฐกิจของโลก
๓. จากสงครามเย็นไปสู่สันติภาพ
๔. ปัญหาการศึกษา และการต่อสู้กับการไร้การศึกษา
๕. การประกาศขององค์การสหประชาชาติเกี่ยวกับกรณีเมืองขึ้น
๖. การคุ้มครองสิทธิแห่งมนุษยธรรมระหว่างประเทศ

๑๖. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๔ ณ กรุงออกทาวา ประเทศ
แคนาดา พ.ศ. ๒๕๐๘ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. พลเอก หลวงสุทธีสารวรรณกร เป็นหัวหน้าคณะ
๒. นายสมภพ โทกระกิจย์
๓. พลเรือเอก อนันต์ เนตรโรจน์
๔. พลอากาศโท กมล เกษะตุงคะ
๕. พลตำรวจโท ประจวบ กิริติบุตร
๖. นายเล็ก จุณณานนท์
๗. หลวงประกอบนิติสาร
๘. พลตรี โชติ หิรัณยชัยุติ
๙. พลตรี หม่อมราชวงศ์ลาภ หัสตินทร
๑๐. พันเอกขุนทะยานราญรอน
๑๑. พลตรีเกรียงไกร อัททะนันท์
๑๒. นายภราดา บุรณศิริ เลขานุการคณะ

ในการประชุมครั้งนี้ พลเอก หลวงสุทธีสารณกร และนายสมภพ ไทตระกิตย์ (แทน พล. ท. สุข เปรมาวิน) ได้เข้าร่วมในการประชุมคณะกรรมการสหภาพรัฐสภา ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๔ ได้มีมติดังนี้ :-

๑. ปัญหาแคชเมียร์
๒. องค์การสหประชาชาติ—เครื่องมือของความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อสันติและลดอาวุธ
๓. โครงการใหม่สำหรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
๔. ปัญหาพลโลก
๕. ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การสหภาพรัฐสภาและองค์การยูเนสโก
๖. การใช้โทรทัศน์และเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นสื่อกลางของการศึกษา เด็กและผู้ใหญ่ ในแง่แห่งสันติ และสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศ

๑๗. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๕ กรุงเทพมหานคร ประเทศอิหร่าน พ.ศ. ๒๕๐๙ คณะผู้แทนหน่วยรัฐสภาไทย ประกอบด้วย

๑. หลวงประกอบนิติสาร	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทน
๒. พลตำรวจโท ไผทรี บัณเฑาะ	
๓. พลเรือโท จรัส บุญบงการ	
๔. พลโท อัมพร จินตกานนท์	
๕. พันเอก จิตต์ ธนะโชติ	
๖. พลอากาศตรี บุญเปรี๊ยะ กวางอุไร	
๗. พันเอก อรุณ ทวาทสิน	
๘. นายสมภพ ไทตระกิตย์	
๙. พันเอก จิตตภว เกษโกมล	
๑๐. พลตรี ศุภชัย สุระวัฒน์	
๑๑. นายภราดา บรรณศิริ	เป็นเลขานุการคณะ

ในการประชุมครั้งนี้ หลวงประกอบนิติสาร (แทน พล. อ. หลวงสุทธีสาร-
รณกร) และนายสมภพ ไทกระกีย (แทน พล. ท. สุข เปรมาวิน) เป็นผู้แทนของ
หน่วยฯ ในการประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา

ที่ประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๕ ได้มีมติดังนี้ :-

๑. มาตรการในการเพิ่มความมั่นคง ระหว่างภูมิภาคตามบทบาทหน้าที่ของ
สหประชาชาติ
๒. ความสัมพันธ์และความร่วมมือในระหว่างภูมิภาคในทางเศรษฐกิจ
๓. การนำมาซึ่งประโยชน์ในทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี สำหรับ
การพัฒนาทางเศรษฐกิจ
๔. การแก้ไขมาตรา ๙ ของธรรมนูญสหภาพรัฐสภา
๕. การแก้ไขมาตรา ๑๓ ของข้อบังคับการประชุมสหภาพรัฐสภา

๑๘. การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖ ได้กำหนดที่จะประชุม ณ กรุง-
มอสโคว์ ประเทศสหภาพโซเวียต แต่เนื่องจากหน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตไม่เชิญหน่วย
รัฐสภาสาธารณรัฐเกาหลี ซึ่งเป็นภาคีของสหภาพเข้าร่วมในการประชุม สมาชิกส่วน
ใหญ่ของสหภาพรัฐสภาจึงมีความเห็นให้งดการประชุมที่กรุงมอสโคว์นี้เสีย และให้เลื่อน
การประชุม ครั้งที่ ๕๖ ของสหภาพรัฐสภาไปประชุม ณ กรุงลิมา ประเทศเปรูระหว่าง
วันที่ ๕ ถึง ๑๓ กันยายน ๒๕๑๑ และสำนักงานกลางก็ได้จัดให้มีการ ประชุมคณะมนตรี
สหภาพรัฐสภา ณ กรุงเจนีวาแทนการประชุมใหญ่ประจำปี

การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖

การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖ ซึ่งกำหนดจะประชุมกัน ณ กรุงมอสโคว์
ระหว่างวันที่ ๗-๑๕ กันยายน ๒๕๑๐ นั้น คณะกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภาได้ให้ก
การประชุมครั้งนี้ ทั้งนี้เพราะว่า หน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตไม่สามารถที่จะปฏิบัติตาม
ข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับสำนักงานกลางสหภาพรัฐสภาได้ และสำนักงานกลางสหภาพรัฐสภา
ยังไม่สามารถที่จะจัดหาสถานที่ประชุมใหม่ได้ทัน

เรื่องนั้นนับว่าเป็นประวัติศาสตร์ครั้งแรกขององค์การสหภาพรัฐสภา นับแต่ได้
 ชิงมาถึงแต่ปี ค.ศ. ๑๘๘๔ ที่การประชุมใหญ่ประจำปีไค้กงลงเช่นนี้ การที่ได้เป็นเช่นนั้น
 ก็เพราะว่า ในการจัดการประชุมสหภาพรัฐสภาประจำปีนั้น หน่วยประจำชาติที่มีความ
 ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ได้เชิญสหภาพรัฐสภาเป็นการล่วงหน้าหลายเดือนหรือในบาง
 ครั้งก็หลายปี เช่นหน่วยสหภาพโซเวียต เป็นต้น ซึ่งในคราวแรกก็เชิญสหภาพรัฐสภา
 ให้ไปร่วมประชุม ณ กรุงมอสโก ในปี ๒๕๐๔ แต่ก็ได้ขอเลื่อนมาปีนี้ เพราะว่าพระ-
 ราชวังเครมลินที่จะใช้เป็นสถานที่ของการประชุมนี้ยังซ่อมแซมเสร็จไม่ทัน ดังนั้นหน่วย
 รัฐสภาอิหร่านจึงเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ครั้งที่ ๕๕ ครั้นต่อมา สหภาพโซเวียตแจ้ง
 ว่า พร้อมที่จะจัดการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖ ณ กรุงมอสโกได้ และได้แจ้ง
 ให้ที่ประชุมใหญ่สหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๕ ได้ทราบ และก็ได้รับการต้อนรับเป็นเอกฉันท์
 ในที่ประชุมใหญ่ อย่างไรก็ตาม มีข่าวมาว่าหน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตจะไม่เชิญภาคีของ
 องค์การสหภาพรัฐสภาทั้งหมด ดังนั้น เพื่อเป็นการแน่นอน สำนักงานกลางสหภาพ
 รัฐสภา จึงได้ทำความตกลงกับหน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตเป็นลายลักษณ์อักษร ในเดือน
 ตุลาคม ๒๕๐๔ ซึ่งในข้อตกลงนั้นมีว่า หน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นเจ้าภาพจัด
 การประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖ จะต้องเชิญ และอำนวยความสะดวกในการเข้า
 เมืองให้กับภาคีสมาชิกของสหภาพรัฐสภาทุกหน่วย ในการที่จะเดินทางเข้าไปร่วมในการ
 ประชุม ณ กรุงมอสโก และปัญหานี้ก็นำมาสู่ที่ประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ซึ่ง
 ได้ประชุมกัน ณ เมืองปาลมา ประเทศสเปน อีกครั้งหนึ่งในเดือนเมษายน ๒๕๑๐ ใน
 ครั้งนั้นมีสมาชิกขององค์การสหภาพรัฐสภาจากหลายประเทศ ได้แสดงความข้องใจใน
 การเชิญของหน่วยสหภาพรัฐสภาโซเวียตว่า จะเชิญทุกๆ ประเทศหรือไม่ แต่ผู้แทนของ
 หน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตได้แถลงยืนยันในการที่จะเชิญบรรดาภาคีของสหภาพรัฐสภา
 ตลอดจนผู้ติดตามเข้าไปประชุม ณ กรุงมอสโก

ครั้งต่อมา เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ประธานหน่วยสหภาพโซเวียต
 ได้แจ้งเป็นทางการมายังสำนักงานกลางสหภาพรัฐสภาว่า หน่วยสหภาพโซเวียตไม่มีความ

ประสงค์ที่จะเชิญหน่วยรัฐสภาจากสาธารณรัฐเกาหลี ซึ่งเป็นภาคีของสหภาพไปร่วมประชุม ณ กรุงมอสโก เมื่อเรื่องเป็นเช่นนี้ เลขาธิการสหภาพรัฐสภา จึงได้เรียกประชุมคณะกรรมการบริหารเป็นการด่วนเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ ในวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๐ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกรวม ๑๐ คน (รวมทั้งประธานคณะกรรมการบริหาร) และที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องนี้โดยมีมติเป็นเอกฉันท์ (เว้นผู้แทนของหน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตไม่ออกเสียง) ว่า ขอให้ขอร้องหน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตได้พิจารณาเรื่องนี้ใหม่ โดยขอให้เชิญหน่วยประจำชาติที่เป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภา ก่อนวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ไปร่วมในการประชุม ณ กรุงมอสโก หากไม่สามารถที่จะกระทำได้อีก ก็ให้ประธานและเลขาธิการของสหภาพรัฐสภาหาช่องทางจัดให้มีการประชุม ณ ที่อื่นในปี ๒๕๑๐ และให้หารือไปยังหน่วยประจำชาติที่เป็นภาคีของสหภาพรัฐสภาทุกหน่วย ทั้งนี้ให้อาศัยคำตอบใหม่ของหน่วยสหภาพโซเวียตเป็นหลัก และในวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๐ ประธานหน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตได้ให้คำตอบว่า หน่วยรัฐสภาสหภาพโซเวียตไม่สามารถที่จะปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการบริหารได้ โดยจะไม่ยอมเชิญหน่วยรัฐสภาของสาธารณรัฐเกาหลี เมื่อเรื่องเป็นเช่นนี้ ประธานคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา จึงได้มีหนังสือเวียนหารือมายังหน่วยประจำชาติที่เป็นภาคีของสหภาพรัฐสภาทุกหน่วยโดยได้หารือว่า คณะมนตรีสหภาพรัฐสภา จะยืนยันมติของคณะกรรมการบริหารเกี่ยวกับการนี้หรือไม่ โดยมติของคณะกรรมการบริหารมีว่า ประเทศเจ้าภาพจะต้องเชิญประเทศที่เป็นภาคีของสหภาพทุกหน่วยไปร่วมในการประชุม และหลักการนี้ก็เป็นอุดมการณ์ขององค์การสหภาพรัฐสภา หากหน่วยประจำชาติยืนยันมติของคณะกรรมการบริหารแล้ว จะมอบหมายให้ประธานและเลขาธิการเป็นผู้จัดหาสถานที่ใหม่ประชุมหรือไม่

หนังสือหารือเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้ส่งมายัง พลเอก หลวงสุทธีสารวรรณกร และ พลโท สุข เปรมาวิน ซึ่งเป็นผู้แทนประจำของหน่วยรัฐสภาไทยในที่ประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภา ประธานหน่วยรัฐสภาไทยได้นำเรื่องนี้เข้าหารือกับคณะกรรมการหน่วยรัฐสภาไทย เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๐ ซึ่งคณะกรรมการหน่วยรัฐสภาไทยได้มีมติเป็นเอกฉันท์สนับสนุนมติของคณะกรรมการบริหารสหภาพรัฐสภา ทั้งนี้ก็เพื่อจะรักษาไว้

ซึ่งหลักและอุดมการณ์ขององค์การสหภาพรัฐสภา และได้แจ้งไปให้เลขาธิการสหภาพรัฐสภาได้ทราบถึงมติดังกล่าว

เลขาธิการสหภาพรัฐสภาก็ได้แจ้งมาว่า ผลของการออกเสียงลงคะแนนหารือเกี่ยวกับเรื่องนั้นนั้น ได้ส่งไปยังหน่วยประจำชาติ รวม ๖๒ หน่วย และได้คำตอบจาก ๔๕ หน่วย ซึ่งมีคะแนนเสียงหารือรวม ๘๓ บัตร และจากจำนวนนี้เป็นบัตรที่ถูกต้อง ๘๒ บัตร และเป็นบัตรที่ออกเสียงให้ความเห็นชอบตามมติของคณะกรรมการบริหาร ในการที่ประเทศเจ้าภาพจะต้องเชิญภาคีของสหภาพทุกหน่วยจำนวน ๗๓ บัตร ไม่เห็นด้วย ๑ บัตร และไม่ออกเสียงลงคะแนนเสีย ๘ บัตร สำหรับปัญหาที่ ๒ ได้แก่ การมอบหมายให้ประธานและเลขาธิการเป็นผู้ที่จะจัดหาสถานที่การประชุมใหม่นั้น มีเห็นชอบด้วย ๗๒ บัตร ไม่เห็นด้วย ๗ และงดไม่ออกเสียง ๓ บัตร

เมื่อเสียงหารือจากสมาชิกในคณะมนตรีมีดังนี้ ประธานคณะมนตรีจึงได้แจ้งผลการประชุมสหภาพรัฐสภาประจำปีที่กำลังจะมาถึง ณ กรุงมอสโกเสีย โดยได้ร่วมพิจารณาหาที่อื่นแทน แต่การที่จะจัดหาที่ประชุมใหญ่ซึ่งมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมด้วย กว่า ๕๐๐ คน เช่นนี้ ย่อมเป็นการลำบากมาก ไม่มีหน่วยรัฐสภาใดสามารถที่จะรับเกี่ยวกับการประชุมระหว่างประเทศเช่นนี้ ภายในระยะเวลาอันสั้นได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ประธานคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาจึงให้ระงับการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖ ประจำปี ๒๕๑๐ แต่เพื่อที่จะให้งานของสหภาพรัฐสภาได้ดำเนินต่อไปโดยเรียบร้อย จึงได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารและคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาขึ้นแทน ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ ๑๑ ถึง ๑๕ กันยายน ศกนี้ และเป็นที่หวังว่าในการประชุมคราวนี้จะได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการประชุมสหภาพรัฐสภา ครั้งที่ ๕๖ ในที่ประชุมคณะมนตรีสหภาพรัฐสภาอย่างกว้างขวาง และที่ประชุมคงจะได้พิจารณาหาสถานที่ในการป้องกันมิให้เหตุการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นอีกในโอกาสต่อไป

สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย

สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย

สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย (Asian Parliamentarians' Union) ได้ริเริ่มโดยพรรคการเมืองพรรคลิเบอร์ลิตี้โมรเคิร์ท ของประเทศญี่ปุ่น พรรคการเมืองพรรคคนได้เป็นพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากของรัฐสภาญี่ปุ่น และมีนายโนบุซึกะ กิชิ อดีตนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเป็นหัวหน้า พรรคการเมืองนี้ได้จัดเชิญสมาชิกจากรัฐสภาบางประเทศมาร่วมในการประชุม ประเทศได้รับเชิญก็คือประเทศไทย สาธารณรัฐจีน สาธารณรัฐเกาหลี สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐเวียดนาม มาเลเซีย ราชอาณาจักรลาว และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เป็นต้น การประชุมปรึกษาหารือนี้ได้เริ่มในเดือนมีนาคม ๒๕๐๘ ซึ่งประเทศไทยได้ส่ง พ. อ. พระยาศรีวิสารวาท และ พลโท สุข เปรมาวินไปร่วมในการประชุม ที่ประชุมก็ได้ตกลงในขั้นหลักการในการจัดตั้งสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชียขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ตามที่ได้นิยามไว้ในข้อ ๒ ของกฎบัตรของสหภาพ ซึ่งบัญญัติว่า “สหภาพมีวัตถุประสงค์ ที่จะได้มาและธำรงไว้ซึ่งอิสระเสรีอย่างสมบูรณ์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งจะได้รักษาความมั่นคงแห่งสันติภาพและความรุ่งเรืองในทวีปเอเชีย และในการจะบรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวแล้วนี้ สหภาพจะต้อง

๑. ใช้ความพยายามทุกทางเพื่อที่จะรักษาไว้ ซึ่งความเอกภาพของประเทศ เสรีและประชาชาติที่รักความเสรีในเอเชีย

๒. ส่งเสริมการร่วมมือทางเศรษฐกิจ และแลกเปลี่ยนซึ่งวัฒนธรรมและการวิทยาการ (Technology) ระหว่างชาติเสรีในเอเชียและพยายามที่จะส่งเสริมความผาสุกของประชาชาติดังกล่าว

๓. ปรึกษาหารือในกิจการต่างๆ ซึ่งได้กระทบกระเทือนหรืออาจจะกระทบกระเทือนซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของทวีปเอเชีย และดำเนินการตามมติที่ได้ตกลงกัน

ต่อมาในเดือนธันวาคม ๒๕๐๘ หน่วยสหภาพสมาชิกรัฐสภาญี่ปุ่นก็ได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสมัชชาใหญ่ประจำปี ครั้งที่ ๑ ที่กรุงโตเกียว หน่วยสหภาพสมาชิกรัฐสภาไทยโดยความเห็นชอบจากรัฐสภา และรัฐบาลได้ส่งคณะผู้แทนไปร่วมในการประชุมคือ หลวงประกอบนิติสาร เป็นหัวหน้าคณะ พลโทสุข เปรมนาวิน และพลโทวัลลภ โรจนวิสุทธิ เป็นคณะผู้แทน การประชุมคราวนี้ก็ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และสมาชิกที่เป็นภาคีของสหภาพ ในการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งแรกนี้ก็ได้แก่ประเทศญี่ปุ่น ประเทศไทย สาธารณรัฐเกาหลี สาธารณรัฐจีน สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ราชอาณาจักรลาว และมาเลเซีย สำหรับประเทศอินเดีย ออสเตรเลีย สาธารณรัฐเวียดนาม และสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้ส่งผู้แทนมาในฐานะผู้สังเกตการณ์

สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชียได้แยกออกเป็น ๔ สาขาด้วยกัน คือได้แบ่งออกเป็นการประชุมคณะมนตรีสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย การประชุมคณะกรรมการ อีกร ๓ สาขา ซึ่งได้แก่คณะกรรมการฝ่ายการเมือง คณะกรรมการการเศรษฐกิจ คณะกรรมการการวัฒนธรรม (ซึ่งคณะหลังนี้จากการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ ก็ได้แยกออกเป็นคณะกรรมการคมนาคมเพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่ง)

ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ก็ได้ลงมติรับคำเชิญของหน่วยรัฐสภาสาธารณรัฐเกาหลีในการที่จะได้จัดประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๒ ที่กรุงเซอูล ในปี ๒๕๐๙

ในเดือนเมษายน ๒๕๐๙ หน่วยรัฐสภาญี่ปุ่นก็ได้จัดเชิญภาคีสมาชิกของสหภาพ ประชุมขึ้นเตรียมการประชุมสมัชชาใหญ่ประจำปี ครั้งที่ ๒ ที่กรุงโตเกียวอีกครั้งหนึ่ง การประชุมนี้ภายหลังก็ได้เปลี่ยนเป็นการประชุมคณะมนตรีสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ตามกฎบัตรของสหภาพซึ่งได้แก้ไขที่กรุงเซอูล ในการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๒

ในการประชุมคราวนี้ หลวงประกอบนิติสาร และพลโทสุข เปรมนาวิน ได้ไปร่วมในการประชุมในนามของหน่วยรัฐสภาไทย

การประชุมสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ครั้งที่ ๒ ได้กระทำ ณ กรุงเซอูล ประเทศเกาหลีระหว่างวันที่ ๒-๗ กันยายน ๒๕๑๐ ในการประชุมครั้งนี้ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๒ ได้ลงมติเป็นเอกฉันท์รับหน่วยสหภาพสมาชิกรัฐสภาสาธารณรัฐเวียดนามเป็นภาคีของสหภาพ และจากการประชุมครั้งนี้ก็ได้มีปัญหาการที่จะได้จัดการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๓ ซึ่งเดิมเข้าใจว่าจะได้กำหนด ณ กรุงไทเป สาธารณรัฐจีน และโดยเหตุผลบางประการ หน่วยสหภาพสมาชิกรัฐสภาสาธารณรัฐจีนไม่สามารถที่จะจัดการประชุมนี้ได้ ผู้แทนจากหน่วยประจำชาติต่างๆ ก็ได้มีความเห็นในการที่จะให้หน่วยประจำชาติไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ แต่โดยที่หน่วยประจำชาติไทยยังมิได้มีนโยบายในการที่จะเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสมัชชาใหญ่ของสหภาพ ทั้งนี้เพราะต้องได้รับความร่วมมือจากทางรัฐสภาและรัฐบาล คณะผู้แทนไทยจึงเพียงแต่ได้รับนโยบายนี้มาเพื่อหารือกับหน่วยประจำชาติไทยและทางรัฐบาลเสียก่อน และได้ให้คำตอบในการประชุมคณะมนตรีสหภาพสมาชิกรัฐสภา ซึ่งกำหนดที่จะได้ประชุม ณ กรุงเซอูล ประเทศเกาหลี ในเดือนมีนาคม ๒๕๑๑ ในการประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ ๒ นี้ ได้มีประเทศที่ได้เข้าร่วมในการประชุมคือ สาธารณรัฐเกาหลี ญี่ปุ่น ไทย สาธารณรัฐจีน สาธารณรัฐเวียดนาม ราชอาณาจักรลาว มาเลเซีย ส่วนออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้ส่งผู้สังเกตการณ์มาร่วมประชุม คณะผู้แทนไทยที่ไปร่วมในการประชุมได้แก่ หลวงประกอบนิติสาร เป็นหัวหน้าคณะ นายประยูร กาญจนกุล นายประเสริฐ บัณฑิตสุนทร นายสมภพ ไทตระกิตย์ พ.อ. พงษ์ เกษะนันท์ เป็นคณะผู้แทน และนายภราตา บุรณศิริ เป็นเลขานุการคณะ

การประชุมคณะมนตรีสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ได้กระทำ ณ กรุงเซอูล ประเทศเกาหลี ในเดือนมีนาคม ๒๕๑๐ ในการประชุมครั้งนี้ ผู้แทนหน่วยประจำชาติไทย ได้นำคำเชิญของหน่วยประจำชาติไทยในการที่จะเชิญภาคีของสหภาพมาร่วมในการประชุมที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ถึง ๔ ธันวาคม ๒๕๐๐ ซึ่งเป็น

การประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ ๓ ทั้งนี้ เมื่อกลับจากการประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ ๒ แล้ว คณะผู้แทนหน่วยประจำชาติไทยได้ทำรายงานเสนอต่อประธานหน่วยฯ ซึ่งได้นำเรื่องเข้าหารือกับทางรัฐบาลอีกทีหนึ่ง และโดยที่เห็นว่าหากหน่วยประจำชาติไทยไม่รับเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมครั้งที่ ๓ นี้แล้ว สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชียซึ่งเป็นองค์การที่ได้จัดตั้งขึ้นใหม่ก็จะประสบกับความยุ่งยากไม่น้อย ดังนั้น ทั้งทางรัฐสภาและรัฐบาลก็เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะได้เชิญมาร่วมประชุมในประเทศไทย จึงได้ให้คณะผู้แทนไทยเชิญสหภาพมาประชุมที่กรุงเทพฯ คณะผู้แทนไทยที่ไปร่วมในการประชุมคณะมนตรีของสหภาพได้แก่หลวงประกอบนิติสาร เป็นหัวหน้าคณะผู้แทน พลโทสุข เปรมาวิน นายประเสริฐ บัณฑิตสุข และนายสมภพ โทตะภักย์ เป็นคณะผู้แทน นอกจากนี้ ได้มีข้าราชการของสำนักงาน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้ไปร่วมประชุมเพื่อสังเกตการณ์ เพื่อที่จะจัดการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๓ คือนายประหยัด แสงอินทวัฒน์ (หัวหน้ากองการประชุม) นายเป็นนิตย์ สาครภักย์ (หัวหน้ากองกลาง) และนายภราดา บุณศิริ (หัวหน้าแผนกสหภาพรัฐสภา)

การประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ ๓ แห่งสหภาพรัฐสภาเอเชียได้กำหนดที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ถึง ๔ ธันวาคม ๒๕๑๐ โดยหน่วยประจำชาติไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดประชุมหน่วยประจำชาติไทยได้ส่งคำเชิญไปยัง ๑๕ ประเทศ และได้รับคำตอบดังนี้ คือ สมาชิกของสหภาพที่มาร่วมในการประชุมได้แก่ ไทย ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี สาธารณรัฐจีน สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐเวียดนาม ราชอาณาจักรลาว มาเลเซีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (ซึ่งขอเข้าเป็นภาคีในการประชุมคราวนี้) ส่วนประเทศที่ได้เข้าร่วม ในการประชุมในฐานะผู้สังเกตการณ์ คือ ออสเตรเลีย อินเดีย และนิวซีแลนด์ สำหรับสิงคโปร์ ลังกา และปากีสถานไม่สามารถที่จะมาร่วมในการประชุมได้

ในการประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ นี้ ที่ประชุมได้เลือก พลเอก หลวงสุทิสสาธรรณกร เป็นประธานของที่ประชุมและตามกฎบัตรของสหภาพก็เป็นประธานของสหภาพอีกด้วย และได้เลือก นายทวี บุญยเกษตร เป็นประธานคณะมนตรี

ของสหภาพ นอกจากนี้ยังลงมติเป็นเอกฉันท์รับสารณรัฐอินโดนีเซียเข้าเป็นภาคีสหภาพ ซึ่งจะกล่าวได้โดยสรุปแล้ว การประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๓ นี้ นอกจากจะได้ผลทางการแสดงเจตจำนงของฝ่ายนิติบัญญัติแห่งประเทศเสรีในภูมิภาคเอเชียในอันที่จะสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันยิ่งขึ้น ในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแล้ว ยังมีความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับภัยจากเงินคอมมิวนิสต์ ตลอดจนลักษณะการที่เป็นจริง ในสงครามเวียดนาม

ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ได้รับเชิญจากหน่วยประจำชาติฟิลิปปินส์ ในการที่จะได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๔ ณ กรุงมะนิลา ในเดือนธันวาคม วันที่ ๒-๘ ๒๕๑๑ และการประชุมคณะมนตรีของสหภาพที่กรุงเทพฯ ในวันที่ ๖-๘ สิงหาคม ๒๕๑๑ อีกด้วย

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระประจันต์จันติก (ประจัน มหา-
ดิลก ประจันต์จันติก) ณ พลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส นี้ เจ้าภาพ
ได้ติดต่อกับข้าพเจ้าเมื่อต้นเดือน ธันวาคม ๒๕๑๓ ว่า พลเอก พระประจันต์จันติก
ท่านเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องประวัติศาสตร์ จึงขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
ชิ้นสักเรื่องหนึ่ง เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่าน

ข้าพเจ้าได้ศึกษายุ่งยัวขณะหนึ่งเห็นว่า ขณะนี้บ้านเมืองของเรากำลังตกอยู่ใน
ภาวะคับขัน ดังนั้นการนำเรื่องประวัติศาสตร์มาตีพิมพ์ก็จะเป็นการสมควร เพราะว่าหาก
ผู้ที่ได้อ่านแล้วซาบซึ้งถึงการที่พระมหากษัตริย์และบรรพบุรุษของเราได้สละเลือด เนื้อ
ชีวิต และน้ำตา เข้าปกป้องผืนแผ่นดินไทยมาแล้วอย่างไร ก็อาจจะทำให้บังเกิดความ
รักชาติ ขอมเสียสละเพื่อชาติทุกวิถีทาง ซึ่งก็เท่ากับป้องกันประเทศชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์ นั่นเอง และโดยเฉพาะเมื่อครั้งสงครามมหาเอเชียบูรพา พลเอก
พระประจันต์จันติก ท่านเป็นแม่ทัพที่ ๒ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๗ ซึ่งกอง
บัญชาการกองทัพตั้งที่จังหวัดสระบุรี กองทัพนี้มีกำลังรบหลัก คือ กองพลที่ ๑ และกอง
พลที่ ๗ ข้าพเจ้ารับราชการมียศเป็นร้อยตรี ตำแหน่งผู้บังคับหมวดลาดตระเวน กรม-
ทหารราบที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๒ นั้นขึ้นตรงกับกองพลที่ ๑ จึงนับว่าท่านเป็นผู้บังคับบัญชา
ชั้นสูงผู้หนึ่งของข้าพเจ้าในขณะหนึ่ง การที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้กับท่าน ก็
เท่ากับเป็นการสนองคุณแก่ผู้บังคับบัญชาประการหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงตกลงใจรับที่จะทำเนิ
การเรื่องนี้ตามความจำนงของเจ้าภาพ และได้เรียนท่านว่าขณะนี้ข้าพเจ้ากำลังเขียนเรื่อง
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพและเตรียมการสู้ศึกใหญ่อยู่ จึงควรจัดพิมพ์
เรื่องนี้ขึ้น ซึ่งเจ้าภาพก็ได้พิจารณาตกลงเห็นชอบด้วย

ข้าพเจ้าขออนุโมทนา กุศลราศี ทักขิณานุปัตตาน ซึ่งเจ้าภาพก่ตั้ง และผู้ที่
ได้บำเพ็ญให้แล้วก็ดี หรือกำลังบำเพ็ญอยู่ก็ดี ที่ได้อุทิศแด่ พลเอก พระประจัน
ปัจฉิม และกุศลปณิธานตลอดจนศรัทธาที่ได้จัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ อันเป็นคุณ
ประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเกื้อกูลแก่การศึกษาค้นคว้าวิทยาการ จงเป็นปัจจัย
อำนวยผลให้ พลเอก พระประจันปัจฉิม ได้ประสบแต่อิฏฐิคุณมณูญผลถึงซึ่งสุคติ
และทิพย์สมบัติในสัมปรายภพตามควรแก่ฐานะทุกประการ เทอญ.

พันเอก จว สืบจากยง,

(จ สืบจากยง)

๑ มกราคม ๒๕๑๔

๑ โสภณโสมภักดิ์ แดงไทย
 ไทยมณจ สดใส ขาดน้ำ
 เลี้ยงเหี่ยวเหือดแห้งใน ยอมสละ สิ้นแล้ว
 เลี้ยงชีพไปเลี้ยงสิ้น ชั่วกาลเกียติยศ

อัมภก สยาม อยู่ยงจิ ยืนยง
 เมกนิเหมือนอยู่คง ชัยคตัย
 นกสยามพิภพสง ไทยอยู่ ไต้ฟ้า
 เมกนิเหมือนมอดม้วย หมดยี่สิบกุลไทย

พ.ว. ๒

พตท.น.ก.ส.ต.ร.น.ก.ร.น.ก.ร.

อนิเสณที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑

ที่ ๗๗ พระราชบัญญัติสยามานุสสติบทที่ ๓ และ ๔ นั้นเป็น ๒ บทใน ๔ บท ตามหนังสือประวัติกองทหารอาสา
 ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเลพระพุทธรักษา ๒๔๖๐-๖๑-๖๒ ซึ่งกรมเสนาธิการทหารบกขณะนั้นจัดทำ
 และพิมพ์แจกในงานพระศพ จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลก
 ประชานารถเมื่อ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๓ ต่อจากสยามานุสสติบทที่ ๔ ว่า “หมายเหตุ ในคำวันศุกร์คือวันที่ ๒๖
 ตุลาคมวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นวันที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงส่งนายและพล
 ทหารซึ่งจะไปในงานพระราชสงคราม

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ประกาศอิสรภาพและ

เตรียมการสู่ศึกใหญ่

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ

● โดย พ.อ. อัง สันจากอง

ความเบื้องต้นโดยสรุป

เมืองไทยกับเมืองพม่าได้ทำสงครามขบเคี้ยวกันมาช้านาน เริ่มต้นตั้งแต่สงครามครั้งที่ ๑ คราวพม่าตีเมืองเชียงกราน^(๑) ปีจอ พ.ศ. ๒๐๘๑^(๒) ในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช ครั้งที่ ๒ คราวสมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง ปีวอก พ.ศ. ๒๐๘๑^(๓) ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทั้งสองคราวนี้ทำ

- (๑) ไทยรบพม่าพระนรินทร์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในสงครามครั้งที่ ๑ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า “เมืองเชียงกรานนี้ ทุกวันนี้อังกฤษเรียกเมืองอัครัน”
- (๒) ศักราชตลอดจนวันคำเดือนปีที่กล่าวนี้เป็นคัมไป ยึดถือตามพระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ อักษรนิค (เว้นแต่ฉบับนี้จะมี วัน คำ เดือน) ซึ่งตรงกับไทยรบพม่า พระนรินทร์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ถ้าตรงกันแล้วต่อไปจะไม่อ้างไว้ในเชิงอรรถ) และศักราชที่กล่าวนี้เป็นคัมไปเดิมเป็นชุดศักราชข้าพเจ้าได้แปลงเป็นพุทธศักราชแล้วโดยนำ ๑๑๘๑ บวกเข้าไป อนึ่งความที่ข้าพเจ้าว่า “พระราชพงสาวดาร” นั้นหมายถึง พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับพันจันทนุมาศ, ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) และฉบับความสมเด็จพระกรมพระปรมานุชิตชิโนรส กับพระราชพงสาวดาร กรุงเก่ากรมราชบัณฑิต และพระราชพงสาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม ในที่นี้พระราชพงสาวดารว่าปีขาด พ.ศ. ๒๐๖๑ แต่พระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า พ.ศ. ๒๐๘๑ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๒๐ ปี
- (๓) พระราชพงสาวดารว่า ปีเถาะ พ.ศ. ๒๐๘๖ แต่พระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า และพระราชพงสาวดารพม่าพระนรินทร์พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนารายณ์ประพันธ์ทั้งศั ว่า พ.ศ. ๒๐๘๑ ฉะนั้นจะผิดกันไป ๕ ปี

สงครามกับพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้^(๑) ครั้งที่ ๓ คราวรบกันด้วยเรือช้างเผือก
 บุกน พ.ศ. ๒๑๐๖^(๒) ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและครั้งที่ ๔ คราวเสีย
 กรุงฯ แก่พระเจ้าหงสาวดี ปีมะโรง พ.ศ. ๒๑๑๑^(๓) สำหรับสองครั้งหลังนี้ทำ
 สงคราม กับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง^(๔) และครั้งที่ ๕ นี้ เสียกรุงฯ เมื่อวันอาทิตย์
 แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๑๒^(๕) ในแผ่นดินสมเด็จพระมหินทราธิราช
 รวมเวลาที่ล้อมกรุงฯ อยู่ ๘ เดือน เป็นห้วงระยะเวลาตั้งแต่สู้รบกันครั้งแรกเกือบ
 คัดต่อกันมาทั้งหมด ๔ ครั้ง รวมเวลาประมาณ ๓๒ ปี เป็นอันว่ากรุงศรีอยุธยาราชธานี
 ไทยซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างไว้เมื่อวันศุกร์ชน ๖ ค่ำ
 เดือน ๕ ปีขาล พ.ศ. ๑๙๕๓^(๖) เป็นอิสรภาพมาได้ ๒๑๕ ปีเศษก็ถึงซึ่งกาลพิณาศ

- (๑) พระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ เดิมเป็นกษัตริย์พม่าครองเมืองตองอู ยกทัพมาตีเมืองหลวงของมอญคือ
 เมืองหงสาวดีหรือปัจจุบันเรียกว่าเมืองพะโลได้แล้ว จึงย้ายราชธานีจากเมืองตองอูมาที่เมืองหงสาวดี
 ค่อยไปก่อกองเมืองมาตะมวรวรรพมหามงกุฎฝ่ายใต้ได้หมด แลเกณฑ์มาตีเมืองเชียงกรานโดยเจ้าโศก
 คิดว่าเป็นเมืองมอญ แต่แท้จริงแล้วเป็นเมืองจีนของไทย เมื่อตีได้แล้วก็จัดกำลังพม่ารักษาไว้ สมเด็จพระ
 พระไชยราชาธิราชจึงไปตีเอาคืนมาได้ ต่อจากนั้นพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ได้ปราบปรามเมืองอังวะและหัวเมือง
 พม่าทั้งหมด ตลอดจนหัวเมืองไทยใหญ่ไว้ในอำนาจ เมื่ออาณาจักรกว้างขวางเช่นนี้ ก็ทำพิธีอภิเษกเป็น
 พระเจ้าราชาธิราชที่เมืองหงสาวดี จึงปรากฏพระนามว่าพระเจ้าหงสาวดีดั่งแต่นั้นมา ดังนั้นทั่วไทยรบกับ
 พระเจ้าหงสาวดีก็สู้รบกับพม่านั่นเอง
- (๒) พระราชพงศาวดารว่าปีวอก พ.ศ. ๒๑๐๕ แต่พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ และ
 พระราชพงศาวดารพม่า พระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนรธิปประพันธ์พงศ์ว่า พ.ศ. ๒๑๐๖ ฉะนั้นศักราช
 จะผิดกันไป ๕ ปี
- (๓) พระราชพงศาวดารว่าปีเถาะ พ.ศ. ๒๑๐๘ แต่พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ และ
 พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนรธิปประพันธ์พงศ์ว่า พ.ศ. ๒๑๑๑ ฉะนั้น ศักราช
 จะผิดกันไป ๑๓ ปี
- (๔) พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเป็นพระญาติ ของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้เพราะได้อภิเษกสมรสกับพระเชษฐภคินี
 ค่างพระมารดา เมื่อพระชนมายุได้ ๑๘ พรรษา จึงได้ทรงพระยศเป็นกษัตริย์นรธา (กฤษ ฐานรธา) ต่อมา
 อีก ๓ ศก จึงได้รับยศเป็นบุเรงนอง (พระราชเชษฐภคินี) เมื่อพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ลาทัพกลับไป
 ในสงครามระหว่างไทยกับพม่าครั้งที่ ๒ คราวสมเด็จพระสุริโยทัยขัดคอช้าง ปีวอก พ.ศ. ๒๑๐๕ นั้น
 พระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ดั่งแต่ทำสงครามมา ยังไม่เคยแพ้ใครจึงมีความเสียใจเสวยสุราเป็นอาเจิน
 ในที่สุดพวกมอญก็ตรงไปจับช้างเผือกในป่าแล้วปลงพระชนม์เสียพม่ามอญ ก็เกิดลาจลขึ้นอีก แต่บุเรง
 นองปราบปรามได้หมด แล้วทำพิธีราชาภิเษกเป็นพระเจ้าหงสาวดี เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๑๐๖
- (๕) พระราชพงศาวดารว่า วันเสาร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๑๐๖ แต่พระราชพงศาวดาร
 กรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า วันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๑๒ ฉะนั้น
 วันจะผิดกัน และศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารไป ๑๓ ปี พระราชพงศาวดารพม่า พระนิพนธ์
 พระเจ้าฯ กรมพระนรธิปประพันธ์พงศ์ว่า วันอังคารแรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๑๑๒
- (๖) วัน ๕ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. พระราชพงศาวดารตรงกับพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ

อนึ่ง ในเรื่องศักราชไทยรบพม่าครั้งที่ ๒, ๓ และ ๔ นี้ ตรงกับพงศาวดารมอญพม่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑)

พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองถือว่าสงครามครั้งนี้ต้องสิ้นเปลืองทรัพย์ลงไปไม่น้อย จึงกวาดต้อนผู้คนในพระนครฯ ไปเป็นจำนวนมากเหลือไว้ให้รักษาพระนครเพียง ๑๐,๐๐๐ คน ลองหลับตานึกดูว่า ไทยเรารบพม่า ๔ ครั้ง ต้องสูญเสียกำลังพลไปเท่าใดและต้องมาถูกกวาดต้อนไปเช่นนี้ กำลังพลทั่วประเทศไทยคงเหลือน้อยเพียงใด ด้วยกำลังที่เหลือน้อยเช่นนี้ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจึงให้กองทัพพม่า ๓,๐๐๐ คน อยู่ช่วยรักษาเมือง ถ้าทุกคนตามความเป็นจริงแล้วก็คือให้ควบคุมเมืองไทยนั่นเอง นอกจากกวาดต้อนผู้คนไปแล้วยังขนรูปทั้งปวงในหน้าพระบฏชั้นสิ่งส่งไปเมืองหงสาวดีอีกด้วย การพ่ายแพ้ของไทยนี้เป็นที่น่าอับอายคอกลืนยาก แม้แต่พระมหากษัตริย์ยังถูกเหยียบย่ำพระเกียรติยศ เสนาพดุมมาตย์และอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายจะถูกเหยียบย่ำเพียงไร ในเรื่องการเมืองนี้เกี่ยวกัน พระราชพงศาวดารทุกฉบับมีเนื้อความตรงกัน ความตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า “จึงพระมหาอุปราช ก็ให้รับสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินออกไปถวายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ณ พลับพลาวัดมเหยงค์ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรเห็นจึงดบพระหัตถ์ที่ราชาอาสน์ แล้วตรัสเชิญเสด็จพระมหินทราธิราชให้เข้ามานั่งสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าก็คลานเข้าไปตามรับสั่ง แต่ทว่าหาถึงที่ดบพระหัตถ์ไม่...” ท่านผู้อ่านที่เคารพรักทั้งหลายได้อ่านตอนนั้นแล้วท่านรู้สึกสลดใจหรือไม่ ถ้าท่านสลดใจแล้วก็ขอให้พวกเรารวมกำลังความคิด กำลังใจ และกำลังกายต่อสู้ทุกวิถีทางกับมหาภัยคอมมิวนิสต์ซึ่งคุกคามอยู่ทั้งในและนอกประเทศเพื่อรักษาแผ่นดินไทยไว้ไม่ให้เป็นของใครต่อไป อย่าให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยอีกเป็นอันขาด และอย่าลืมว่าเราจะถอยไปที่ใดอย่างสมัยเก่าแก่ไม่ได้แล้ว

เหตุการณ์ที่สำคัญระหว่างเป็นเมืองขึ้นของพม่า ๑๕ ปี โดยสรุป
กล่าวทั่วไป

เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เสียกับพม่าแล้ว พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็ให้แต่งตั้ง

พระราชพิธีปราบดาภิเษกพระมหาธรรมราชาขึ้นเสวยราชย์ราชสมบัติครองกรุงศรีอยุธยา ในฐานะเมืองประเทศราช ณ วันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๑๒^(๑) ทรงพระนามว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช^(๒) เนื่องจากสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทางพระมารดาเป็นพระราชวงศ์ในพระไชยราชาธิราช และทางพระราชบิดาเป็นพระราชวงศ์พระร่วง ดังนั้นจึงนับว่าเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์สุโขทัยครองกรุงศรีอยุธยา พระองค์มีพระราชโอรสและพระราชธิดาอันประสูติจากพระวิสุทธิกษัตริ์ พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระสุริโยทัยวิโรกษัตริ์ ๓ พระองค์ คือ พระองค์ใหญ่เป็นพระราชธิดา ทรงพระนามว่าพระสุพรรณกัลยาณี หรือพระสุพรรณเทวี บางฉบับได้ใช้สุวรรณแทนสุพรรณก็มี พระราชโอรสองค์ใหญ่ทรงพระนามว่า พระนเรศวร^(๓) ราษฎรทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญว่าพระองค์ดำ พระราชโอรสองค์น้อย ทรงพระนามว่า พระเอกาทศรถ ราษฎรทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญว่าพระองค์ขาว ฉะนั้น โดยที่ชาติวงศ์พระราชบิดาและพระราชมารดาทั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว สมเด็จพระนเรศวรจึงนับว่าอยู่ในชาติวงศ์ระดับสูงสุด

-
- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า วันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๑๒ พระราชพงศาวดาร ว่า วันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง พ.ศ. ๒๐๑๕ ฉะนั้น ศักราชจะผิดกันไป ๑๓ ปี
- (๒) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (เจด) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติขนานพระนามว่าสมเด็จพระสรรเพชญ์ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชพงศาวดารกรุงเก่ากรมราชบัณฑิต และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสขานพระนามว่าสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๑
- (๓) พระราชพงศาวดารและคำให้การชาวกรุงเก่าขานพระนามว่าสมเด็จพระนเรศวร พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ ขานพระนามว่าสมเด็จพระนารายณ์ ปรากฏในบานแผนกกฎหมายลักษณะกบฏศึก ตอน ๑ ซึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถทรงตั้งเมื่อปีมะเส็ง จุฬศักราช ๕๕๕ (พ.ศ. ๒๑๓๖) ออกพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า “สมเด็จพระมหาทบวงษลักษณ์เอัควบุวิโสคมบรมหน่อตรา เจ้าฟ้าเนเรศวรมหาราช” พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์ฯ กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์ ขานพระนามว่าพระนริศ

เทวรูปไม้ประดิษฐานแทน
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวร
สมภพเมื่อปีเถาะ พ.ศ.
๒๐๕๘ ณ พระราชวังจันทร์
พระราชวังจันทร์คืออาณา
บริเวณเป็นที่ตั้งศาลประติษ
ฐานพระบรมรูปของพระ
องค์ บัจจุบันนี้ พระราชวัง
จันทร์เดิวนั้นไม่มีแล้ว แต่ยังมี
รากฐานขอบเขตวังก่ออิฐ
ถือปูนอยู่โดยรอบ ณ หมู่ค
ทองเหลืองฝังอยู่ที่ลานซิ
เมนต์ทางทิศตะวันตกเฉียง
ใต้ของศาลใหม่นี้ เป็นที่ตั้ง
ของศาลเดิมสร้างด้วยไม้ทาสี
ขนาดสูง ๓ คอก กว้าง ๑ วา
ยาว ๒ วา ๓ คอก ในศาลนี้
เดิมมีเทวรูปไม้ แกะสลัก
ขนาดสูง ๖๘ ซม. ประ
ดิษฐานแทนองค์สมเด็จพระ

พระนเรศวรมหาราช เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองพิษณุโลกและชาวไทย
ที่ผ่านไปมา ชาวเมืองเรียกกันว่า ศาลเจ้าพ่อเนศวร ศาลเก่านี้ได้รื้อไปแล้ว
สำหรับเทวรูปไม้นั้นเมื่อข้าพเจ้าได้ไปจังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ย. ๑๑ ได้ไปนมัสการ
พระพุทธชินราชวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและได้เข้าชมพระพิพิธภัณฑ์ ปรากฏว่าเทวรูปไม้

ได้นำไปประดิษฐานไว้ในพระพิพิธภัณฑสถาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุแล้ว พระราชวัง
จันทร์ปัจจุบันนี้ก็เป็นที่ตั้งโรงเรียนประจำจังหวัดชายชื่อว่า พิชณุโลกพิทยาคม

พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ ศาล อ. เมือง พิชณุโลก

พระเกียรติยศ จึงตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการเรื่องนี้ คณะกรรมการ
ประกอบด้วยแม่ทัพกองทัพอากาศที่ ๓ พล.ท. ประพันธ์ กุลพิจิตร (ตำแหน่งและ

ขอย้อนกล่าวถึงศาล

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่
สร้างใหม่สักเล็กน้อย แต่เดิม
คณะกรรมการสมาคมศิษย์เก่า
พิษณุโลกพิทยาคมได้พยายาม
ชวนชาวยุทธ์ที่จะสร้างใหม่ให้คง
งามเป็นศรีสง่าให้สมกับพระ
เกียรติ และคุณงามความดีที่
ทรงมีต่อชาติไทย แต่ก็ยังไม่
บรรลุตามวัตถุประสงค์ จน
กระทั่งต่อมา เมื่อ ๑๖ มิ.ย.
๒๕๐๒ ฯพณฯ จอมพล
สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มา
ตรวจราชการ ที่จังหวัดพิษ-
ณุโลก และมาสักการะที่
ศาลนี้ ได้พิจารณาว่าสม

ควรจะสร้างศาลและพระ
บรมรูปขึ้นใหม่ ให้สมกับ

ยศขณะนั้น ต่อมาได้มีตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงกลาโหม และได้เลื่อนยศเป็น พล.อ.) เป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมศิลปากร นายธนิต อยู่โพธิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก นายเขียน โพธิ์สุวรรณ นายกสมาคมศิษย์เก่าพิษณุโลก พัทธาคม พ.ต.อ. สำราญ กลัดศิริ (ยศขณะนั้น ต่อมาได้เลื่อนยศเป็น พล.ต.ต.) นายกเทศมนตรีเมืองพิษณุโลก นายอรุณ ภัคดีประไพ เป็นกรรมการ และนายอำเภอเมืองพิษณุโลกเป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการได้ดำเนินการสำเร็จผล ทั่วศาลสร้างขึ้นตามแบบแปลนของกรมศิลปากร เป็นรูปทรงไทยโบราณตรีมุข หนักก่อนกรีกเสริมเหล็กปูหินอ่อน ผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องชนิดกาบกล้วย ส่วนสูง ๙.๗๙ ม. ฐานบนกว้าง ๗.๕๐ ม. ยาว ๙.๘๐ ม. ฐานชั้นล่างกว้าง ๑๔ ม. ยาว ๑๗ ม. ประดับเสาโคมไฟ พระบรมรูปโลหะขนาดเท่าของจริงบนหินและหล่อโดยช่างกรมศิลปากร เป็นพระรูปประทับนั่งเหนือพระแท่น พระหัตถ์ซ้ายกุมพระแสงดาบ พาดพระเพลา พระหัตถ์ขวาทรงสุวรรณภิงคารหลังทักษิณาทกประกาศอิสรภาพ และยังมีลานคอนกรีตบริเวณศาล หนา ๓ นิ้ว เนื้อที่ประมาณ ๒๐๒๘ ม.^๒ รายล้อมด้วยหลักร้อยใช้เหล็ก สร้างโดยช่างของเขตการทางพิษณุโลก เมื่อการก่อสร้างได้เสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชพิธีบวงสรวงสังเวชและเบิกศาล เมื่อวันที่ พุทธศักราชที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๕^(๑)

ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าขอเสนอให้ท่านผู้อ่านทราบ คือ ด้านหลังกำแพงพระราชวังจันทร์มีสระน้ำขนาดใหญ่ ๒ สระอยู่ติดกันแต่มีกันคั่นกันอยู่ขนาดของสระเท่าๆ กันชาวบ้านเรียกว่า สระสองห้อง และกล่าวกันว่า เป็นสระซึ่งสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถทรงเล่นน้ำด้วยกันเมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์อยู่ สิ่งนี้ย่อมแสดงว่าทั้ง ๒ พระองค์มีความรักใคร่สนิทสนมกันมาตั้งแต่พระชนมายุยังน้อย อันเป็นผลในอนาคตก็นี่ทั้งสองพระองค์ได้ร่วมมือร่วมใจร่วมกันกอบกู้บ้านเมืองต่อไป

(๑) โปรดดูหมายเหตุรับสั่งสำนักพระราชวัง คำกราบบังคมทูล และพระราชดำรัสตอบท้ายเรื่อง ประกาศอิสรภาพ

สระสองห้อง

เมื่อดูตามศักราชแล้ว สมเด็จพระนเรศวรสมภพภายหลังสงครามครั้งที่ ๒ คราวสมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง ปีวอก พ.ศ. ๒๐๙๑ เป็นระยะเวลา ๗ ปี พอพระชนมายุได้ ๘ พรรษา ก็เกิดสงครามครั้งที่ ๓ คราวรบกันด้วยช้างเผือก ปีกุน พ.ศ. ๒๕๐๖ จึงอนุมานได้ว่าสมเด็จพระนเรศวรสมภพในห้วงระยะเวลาสงคราม สำหรับคราวรบกันด้วยเรื่องช้างเผือกนี้ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาทางด่านแม่ละเมาทางเมืองตากได้เข้าล้อมเมืองพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาได้ต่อสู้เป็นสามารถจนสิ้นเสบียงอาหารและเกิดไข้ทรพิษขึ้น พระมหาธรรมราชาก็ต้องจำใจอ่อนน้อม^(๑) สมเด็จพระ

(๑) ไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ในสงครามครั้งที่ ๓ พระมหาธรรมราชาต่อสู้แล้วจึงยอมแพ้ โดยทรงวินิจฉัยตามพระราชพงศาวดารพม่า แต่พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์ว่า กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ว่า พระมหาธรรมราชาต่อสู้ และพม่าเข้าปล้นเมืองได้จับพระมหาธรรมราชาไปถวายพระเจ้า (โปรดอ่านเชิงอรรถต่อหน้า ๑๑)

พระนเรศวรได้เห็นภาพการสงครามครั้งแรก พระองค์คงจะระทมขมขื่นในพระหฤทัยอยู่ไม่น้อย ฉะนั้นเป็นของแน่เหลือเกินว่าการสงครามครั้งนี้จะต้องเป็นรากฐานชั้นแรกที พระองค์ทรงคิดกัฐาติต่อไปในอนาคต สงครามครั้งนี้เสร็จสิ้นไปแล้วโดยที่ฝ่ายไทยขอยอม รับเป็นไมตรีหรือพวดย่างๆ ก็คือยอมแพ้อย่างมีเงื่อนไขนั่นเอง พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสขอ สมเด็จพระนเรศวรต่อพระมหาธรรมราชาว่า จะขอไปเลี้ยงเป็นพระราชบุตรบุญธรรม คือเป็นท้าวจ่านำ^(๑) แทนพระมหาธรรมราชานั่นเอง พระมหาธรรมราชาก็จำต้องถวาย ให้ไป สมเด็จพระนเรศวรจึงต้องเสด็จออกไปเมืองหงสาวดี ขณะนั้นพระชนมายุได้ ๙ พรรษา

หงสาวดีบุเรงนองพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐว่า “พระเจ้าหงสาวดีเมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเมืองพิษณุโลกข้าวแพง ๓ สัตต่อบาท หนึ่งคน ทั้งปวงเกิดทรพิษตายมาก” พระราชพงศาวดารว่า เห็นข้าศึกมากนักเหลือกำลัง จะต่อสู้ก็ยอมอ่อนน้อม

- (๑) ไทยรบพม่าและพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า เป็นท้าวจ่านำเมื่อเสร็จสงครามครั้งนี้ ทำให้การชาวกรุงเก่า ว่าเป็นท้าวจ่านำเมื่อกรุงแตกและหลังจากได้ตั้งพระมหาธรรมราชาเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว พระราชพงศาวดารไม่กล่าวถึงการเป็นท้าวจ่านำ มีแต่กล่าวว่าหลังจากเสร็จศึกที่กรุงศรีสัตนาคนหุต และพระมหินทราธิราชยกทัพกลับจากเมืองพิษณุโลกแล้ว พระมหาธรรมราชาได้พาสมเด็จพระนเรศวรไปหงสาวดี เพื่อขอโทษพระยาพุกาม และพระยาเสื่อหาญแม่ทัพพม่า ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองส่งมาช่วยไปตามตีแล้ว เสียทีกองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุต เวลาพระมหาธรรมราชากลับมาเมืองพิษณุโลกไม่ ได้กล่าวถึงว่าพาสมเด็จพระนเรศวรกลับมาด้วย พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ และพระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์ฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ไม่กล่าวถึงการเป็นท้าวจ่านำ

ก่อนที่จะกล่าวต่อไปข้าพเจ้าขอเล่าเรื่องท่านแม่ละเมาที่ได้ไปทราบมาสักเล็กน้อย ท่านแม่ละเมานี้สัมพันธ์กับท่านแม่สอคซึ่งเป็นท่าข้ามแม่น้ำเมย อันเป็นแม่น้ำกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า ท่านนี้เป็นทางลำเลียงขึ้นล่องระหว่าง มะละ (เมียวดี) ในเขตพม่า เมื่อข้ามแม่น้ำเมยเข้าเขตไทย — บ้านท่าหลวง — อ. แม่สอคท่านแม่ละเมา และเมืองตาก จาก อ. แม่สอคไปตากผ่านเขาที่สำคัญคือคอยผาวอ ซึ่งสูงประมาณ ๔๗๑ เมตรเมื่อผ่านสันสูงของคอยผาวอมาแล้ว เริ่มลงต่ำมาประมาณ ๑๐ กม. จะถึงลำห้วย ท่านแม่ละเมา ท่านแม่ละเมาอยู่ระหว่างช่องพื้นเขากับลำห้วยท่านแม่ละเมาสมัยโบราณ อาจเป็นท่านชายพระราชอาณาเขตเพราะสมัยนั้นไม่ได้ปักปันเขตแดนกันแน่นอน ถ้ากล่าวในปัจจุบันท่านแม่ละเมาก็คือเป็นท่านภายในประเทศ ตรงท่านแม่ละเมานี้มีที่ตั้งหน่วย การทางของกรมทางหลวงแผ่นดิน มีสะพานข้ามห้วยกว้างประมาณ ๓ ม. มีภูเขากระ หาบอยู่ที่ช่องนั้น นับว่าเป็นช่องทางบังคับมาก มีหมู่บ้านใกล้เคียงคือบ้านแม่ละเมา บ้านส้มมะปิ่น บ้านห้วยซุกรี พม่าเดินทัพจากเมืองเมะตะมะขึ้นมาทางน้ำถึงบ้านตะพู (เมืองแครง) แล้วเดินบกข้ามแม่น้ำกลับ (เกาะกวีต) ข้ามแม่น้ำเมยเข้าเขตแดนไทย ตามเส้นทางดังกล่าวแล้วในตอนต้น ถึงท่านแม่ละเมาตามพระราชพงศาวดาร เมื่อรวม ระยะแล้ว ๗๕๐๐ เส้น หรือประมาณ ๓๑๖ กม. ปัจจุบันกรมทางหลวงแผ่นดินได้ตัด ถนนจาก อ. เมืองตาก ไป อ. แม่สอค ตามโครงการช่วยเหลือของออสเตรเลีย ระยะ ทางจาก อ. เมืองตากตามถนนใหม่นี้ไปถึง กม. ๕๓ จะมีทางแยกทางขวาเข้าไปอีก ๑๔ กม. ก็จะถึงท่านแม่ละเมา เมื่อ ๒๑ พ.ย. ๑๑ ข้าพเจ้าได้เข้าไปกับนายช่างธีรพล นิตยวิบูลย์ ซึ่งพอดีกับไปตรวจงานของนายช่างฯ เมื่อถึง กม. ๕๓ แล้ว แทนที่เลี้ยวเข้าท่านแม่- ละเมาทางเก่า กลับเลยไปที่กำลังก่อสร้าง ต้องขึ้นเขาลงห้วยบางแห่งขึ้นและลงถึง ๗๐— ๘๐ องศา ระหว่างไปมีการระเบิดเขาต้องหยุดรอชั่วขณะหนึ่ง ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการก่อสร้าง ทางนั้นผู้ปฏิบัติยากและเห็นเหนื่อยเหลือเกิน ถ้าเราไปเมื่อเสร็จแล้วก็ไม่รู้สึกอะไรเลย เพราะรถแล่นสบายผ่านภูมิประเทศอันสวยงาม หากไม่มาก่อนจะเป็นถนนที่รถกำลังแล่น อยู่นี้ผู้สร้างลำบากยากแค้นเพียงใด จาก กม. ๕๓ รถแล่นไปประมาณ ๑ ชม. โดยอ้อม

เขาแล้ววกกลับมาทางค่านแม่ละเมาออก กม. ๕๓ กลับ อ. เมืองตาก ทางเก่าจาก อ. เมืองตากไป อ. แม่สอเดิมนี้ รดเล่นสวนกันไม่ได้ ถ้าเป็นวันศุกร์จะขึ้นจาก อ. เมืองตากทางเดียวถ้าวันศุกร์จะเล่นจาก อ. แม่สอมา อ. เมืองตากทางเดียว เมื่อถนนสายนี้เสร็จตามโครงการแล้วจะไม่ผ่านค่านแม่ละเมา ข้าพเจ้าจึงถือโอกาสเล่าเสียยาวและขอบคุณนายช่างธีรพลฯ ที่ได้ให้ความสะดวกทุกประการไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ในขณะที่สมเด็จพระนเรศวรเป็นท้าวจำนำ ณ กรุงหงสาวดีนั้น คงจะได้รับความอุปการะเลี้ยงดูและฝึกศึกษาวิชาการต่างๆ ทั้งทางค่านทหารและพลเรือนเสมอด้วยเจ้านายรุ่นราวเดียวกัน ซึ่งคงมีทั้งเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าหงสาวดี และเจ้านายอีกหลายพระองค์ที่มาจากประเทศราชต่างๆ โดยเหตุนี้ถ้าจะกล่าวกันให้ถูกต้องแล้ว สมเด็จพระนเรศวรนี้แหละเป็นนักเรียนไทยที่ไปเรียนวิชาทหารจากต่างประเทศเป็นคนแรก การที่สมเด็จพระนเรศวรได้เป็นท้าวจำนำถึง ๖ ปี คงจะได้ฝึกศึกษาวิชาต่างๆ อย่างเต็มที่ ทำให้ได้รู้ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีและวิธีรบตลอดจนอุปนิสัยใจคอของพม่า นอกจากนั้นคงจะสามารถพูดเขียนภาษาพม่า—มอญได้ รวมทั้งภาษาของชาติอื่น ๆ ที่ส่งบุตรหลานมาเป็นท้าวจำนำได้บ้างด้วย ดังได้กล่าวมาแล้วว่าสมเด็จพระนเรศวรคงจะมีแผนกษัตริย์อยู่ในพระทัย ฉะนั้นการปฏิบัติของพระองค์ย่อมเป็นที่ยากมาก กล่าวคือ จะต้องทำพระองค์ไม่ให้เด่นจนเกินไป อันจะเป็นเหตุให้ผู้อื่นริษยา และจะต้องให้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองรักใคร่เอ็นดูเสมือนพระราชบุตรอย่างแท้จริง ไม่เท่านั้นจะต้องทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองรักใคร่เมตตาปราณีอีกด้วย หากพระองค์ไม่กระทำดังว่านี้ก็อาจจะถูกใส่ร้ายป้ายสีต่างๆ นานา จนถูกประหารชีวิตก็เป็นได้ ข้าพเจ้าคิดว่าในชั่วระยะเวลา ๖ ปีนี้ พระมหากษัตริย์อย่างพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองผู้ชนะสิบทิศนี้ ย่อมอ่านสมเด็จพระนเรศวรออกว่า สมเด็จพระนเรศวรพระองค์นี้จะเป็นผู้กู้ชาติไทยต่อไปและจะเป็นภัยแก่เมืองหงสาวดีในอนาคต แต่ด้วยพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทรงคุณธรรมอันประเสริฐ ซึ่งตามพระราชพงศาวดารพม่าว่า เป็นกษัตริย์ที่รักสัจจะยิ่งนัก ไม่ทำร้ายศัตรูผู้ยอมแพ้ไม่ทำร้ายคนที่ไม่ทำผิด และทั้งอาจเป็น

บุญบารมีของชาติไทยที่จะได้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงบรรดาให้สมเด็จพระนเรศวรมีพระชนม์ชีพอยู่มาได้

เมื่อเกิดสงครามครั้งที่ ๔ คราวเสียกรุงฯ แก่พระเจ้าหงสาวดี พ.ศ. ๒๑๑๑ พระเจ้าหงสาวดีตีกรุงศรีกรุงอยุธยาได้ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ ทั้งได้กล่าวแล้วในความเบื้องต้น สงครามคราวนี้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ให้สมเด็จพระนเรศวร^(๑) มาในกองทัพด้วย สมเด็จพระนเรศวรขณะนั้นพระชนมายุ ๑๕ พรรษาแล้ว ก็จะต้องเห็นภาพสงคราม ซึ่งเต็มไปด้วยโศกภัยทารุณ และหมิ่นเกียรติกันยิ่งกว่าสงครามคราวก่อนที่มาล้อมเมืองพิษณุโลกและล้อมกรุงฯ จนฝ่ายไทยต้องยอมแพ้อย่างมีเงื่อนไข เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมีพระชนมายุมากแล้ว คงจะรู้สึกระทมขมขื่นเจ็บแค้นอย่างหาที่สุดมิได้ และก็ต้องจำอดกลั้นไม่แสดงออกมาให้พม่าเห็น ความคิดกู้ชาติอย่างรุนแรงคงเกิด ณ ที่นั้น และเวลานั้น

เมื่อเสร็จสงครามครั้งนี้และพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ได้ทำพิธีปราบดาภิเษก พระมหาธรรมราชาขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงทูลขอสมเด็จพระนเรศวรให้อยู่ช่วยราชการในพระนครฯ และถวายพระสุพรรณกัลยาณี^(๒) เป็นพระชายา

(๑) พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่าสมเด็จพระนเรศวรมาในกองทัพด้วย พระราชพงศาวดารอื่นๆ ไม่กล่าวถึง

(๒) เรื่องการถวายพระสุพรรณกัลยาณีเป็นพระชายาพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองนี้ ในระหว่างพงศาวดารและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไม่ได้กล่าวถึงไทยรับพม่า และประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่าได้ถวายไปแทน เพื่อแลกเปลี่ยนกับสมเด็จพระนเรศวร หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าว่า เมื่อเสียกรุงฯ แล้วได้ถวายไปพร้อมกับสมเด็จพระนเรศวรพระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์ฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ว่าได้ถวายไปเมื่อคราวเสียกรุงฯ แล้วเช่นกัน แต่ไม่ได้กล่าวว่าได้แลกเปลี่ยนกับสมเด็จพระนเรศวร

พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเป็นหัวหน้าแทน ด้วยเคษะพระสยามเทวาธิราชจะปกป้องคุ้มครองชาติไทย พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็อนุมัติตามคำขอและข้อเสนอของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชแล้วพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็เลิกทัพกลับไปตีเมืองลานช้าง แก่แก่นพระเจ้าไชยเชษฐาที่ยกกองทัพมาช่วยเมืองไทย แต่พระเจ้าหงสาวดีก็ไม่สามารถปราบปรามพระเจ้าไชยเชษฐาได้ เพราะพระเจ้าไชยเชษฐาได้ทั้งเมืองหนีเข้าป่าทำการสู้รบแบบกองโจร จนพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองต้องยกทัพกลับไปกรุงหงสาวดีเมื่อเข้าฤดูฝน

กัมพูชาถูกรุกรานไทยครั้งที่ ๑ กราวพระยาละแวกยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๑๓^(๑)

พระบรมราชาเจ้ากรุงกัมพูชา ซึ่งในพระราชพงศาวดารรวมทั้งพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ เรียกว่าพระยาละแวก เพราะสมัยนั้นตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองละแวก เดิมกัมพูชาเป็นเมืองขึ้นของไทยมาก่อน เมื่อเห็นว่าไทยบอบช้ำ^๕ กำลังลงก็บังอาจยกทัพเข้ามาตีเมืองไทยเมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๑๓ ด้วยหวังว่าจะริบทรัพย์จับเชลยเป็นกำไรโดยไม่ต้องลงทุนมากนัก ครั้นนั้นพระยาละแวกยกพลมา ประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน^(๒) ยกมาทางเมืองปราจีนบุรี ผ่านเมืองนครนายกสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ทราบข่าวก็ตกพระทัย เพราะไพร่พลก็เบาบาง ปืนใหญ่น้อยพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็ขนเอาไปหงสาวดีเป็นจำนวนมาก กระสุนดินประสิวก็ยังมีได้ประมุลไว้สำหรับใช้ป้องกันพระนครฯ ทั้งพระนครฯ ก็กว้างใหญ่เกินกำลังที่จะรักษา

(๑) พระราชพงศาวดารว่าปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๐๐ พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๑๓ ฉะนั้นศักราชจะผิดไปกันไป ๑๓ ปี

(๒) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไม่บอกจำนวนกำลังพล พระราชพงศาวดารว่า ๓๐,๐๐๐ แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศว่า ๓,๐๐๐ คน เห็นว่าคงเป็นไปไม่ได้

จึงเตรียมการจะทิ้งกรุงศรีอยุธยาไปตั้งรับที่เมืองพิษณุโลก ต่อมาทราบว่าพระเพทรวรรณ^(๑) เจ้าเมืองเพชรบูรณ์ซึ่งมีความผิดสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชให้ถอดเสียจากเจ้าเมือง คักกบดและจะคอยทำร้ายระหว่างทาง พระมหาธรรมราชาธิราชจึงต้องจำต่อสู้ในพระ นครฯ พระยาละแวกยกทัพมาตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลกระทุ่ม^(๒) แล้วนำทัพเข้าปล้นพระนครฯ พระยาละแวกเองยืนช้างอยู่ที่วัดสามพิหาร ครั้นนั้นพระเจ้าปาดิราชซึ่งเป็นกองทัพน้าถูก บินตายกับคองช้าง พระยาละแวกจึงถอยทัพกลับไปตั้งค่ายที่ตำบลกระทุ่ม พระยาละแวกได้ พยายามปล้นพระนครฯ อีก ๓ ครั้งก็ไม่ได้ จึงล่าทัพกลับไป ฝ่ายกองทัพไทยไม่ได้ไล่ ตีตามเพราะมีกำลังน้อย กัมพูชาจึงถอยไปอย่างสบาย และไม่ยอมกลับไปมือเปล่าได้ กวาดต้อนครอบครัวตำบลบ้านนา^(๓) เมืองนครนายกไปอย่างสะดวก ในขณะนั้น ก็แต่งทัพบกทัพเรือมาหลายครั้ง ไปกวาดต้อนผู้คนแถวเมืองจันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ฉบับความสมเด็จพระ ปรมาธิบดีชิโนรส และฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ว่า พระเพทรวรรณเจ้าเมือง เพชรบุรี ฉบับจันทนุมาศ (เจิม) ว่า พระเพทรวรรณ ณ เพชรบุรี แต่ฉบับพระ ราชหัตถเลขา ว่า พระเพทรวรรณเจ้าเมืองเพชรบูรณ์ เข้าใจว่าพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาควรจะถูกต้อง เพราะเมืองเพชรบูรณ์อยู่ในทางเดียวและ ใกล้กับเมืองพิษณุโลก

(๒) กระทุ่ม เป็นตำบลขึ้นกับ อ. महाराज จ. พระนครศรีอยุธยา

(๓) บ้านนา เมืองนครนายกเดิมเรียกว่าบ้านนา จากคำเล่าลือกันต่อๆ มาว่าในสมัย โบราณ ชาวบ้านทำนาได้ข้าวไม่พอกิน เพราะภูมิประเทศเป็นป่าดงและเนินสูง พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงโปรดให้ยกเว้นอากรค่านา ราษฎรก็พากันมาจับจองที่นาตั้ง หลักรฐานบ้านเรือนขึ้น จนมีฐานะเป็นเมืองเรียกเมืองนายกต่อมียศเมืองหนาแน่น ขึ้นมากจึงเพิ่มคำว่านครขึ้นอีกคำหนึ่ง รวมเรียกว่าเมืองนครนายก

และชานาเร้ง^(๑) ไปเป็นเชลยเป็นจำนวนมาก สงครามครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรยังประทับอยู่ในพระนครฯ คงจะได้รบร่วมกับสมเด็จพระราชบิดา และน่าจะมีความโกรธแค้นพระยาละแวก ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ก่อนที่จะกล่าวต่อไป ข้าพเจ้าขอเล่าเรื่องวัดสามพิหาร (ปัจจุบันเรียกวัดสามวิหาร) เสียก่อนเพราะเห็นว่าเป็นวัดเก่าและไม่ค่อยมีใครสนใจ วัดตั้งอยู่ที่ตำบลหัวรอ อ. วรรณครี้อยุธยาอยู่นอกกำแพงพระนครฯ เดิม ตรงข้ามตลาดหัวรอเดี๋ยวนี้ที่ว่าเป็นวัดเก่านี้ เพราะปรากฏชื่อวัดสามวิหารครั้งแรกในพระราชพงศาวดาร ครั้งสงครามระหว่างไทยกับพม่า ครั้งที่ ๒ กราวสมเด็จพระสุริโยทัยชกคอช้าง บิ๊วออก พ.ศ. ๒๐๔๑ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ความตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “...สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จทรงช้างพระที่นั่งกระโจมทอง ยกพลกองหลวงออกจากค่ายโพธิ์สามต้นมาตามทุ่งพะเนียดเสด็จยืนช้างอยู่ ณ วัดสามพิหาร ครัสต์ให้พระมหาอุปราชำตันพลเข้าหักพระนคร ซึ่งพระยารามให้เอาปืนนารายณ์สังหารลงใส่สำเภามิรักและแม่นางไล่ขึ้นไปยิงค่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ปืนดิบท้ายสำเภามลงกระสุนขึ้นขึ้นไปถูกกิ่งมหาโพธิ์ใหญ่ประมาณสามกำเศษขาดตกลงมาใกล้ช้างพระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีประมาณ ๓ วา...” สำหรับทางเข้าวัดนี้ถ้าจะมาจากตลาดหัวรอเลยไปตามถนนนอกเมือง ๓๐๐-๔๐๐ ม. จะมีทางแยกทางขวามือ ข้ามสะพานไปอีกเป็นถนนลาดยางไปประมาณ ๒๐๐ ม. ต่อไปเป็นถนนลูกรังอีกประมาณ ๓๐๐ ม. ก็จะถึงสะพานข้ามคลองบางขวดทางที่จะไปโพธิ์สามต้นแล้วเข้าวัด สะพานนั้นก่อนข้างจะชำรุด สำหรับรถยนต์นั่งพอจะข้ามได้ ทางที่ดีแล้วควรจอดรถไว้เชิงสะพานจะดีกว่า เมื่อข้ามสะพานไปแล้วเดินไปทางซ้ายมือก่อนถึงพระอุโบสถ ชาวบ้านว่าที่ตรงนี้เป็นวิหารหนึ่ง แต่ถูกปราบเรียบไปหมดแล้วไม่มีเค้าโครงเหลืออยู่เลย ต่อมาก็พระอุโบสถเป็นของสร้างใหม่คงจะสร้างทับที่พระอุโบสถเดิม เพราะยังมีใบเสมาหินซึ่งเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยาเหลืออยู่ ภายในพระอุโบสถมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทองปางมารวิชัยสมัยศรีอยุธยา ต่อจากพระอุโบสถ

(๑) นาเร้ง เป็นตำบลขึ้นกับ อ. หนองแก จ. สระบุรี เป็นที่ตั้งว่าการอำเภอด้วย

สถไปมีฐานพระวิหาร มีพระพุทธรูปปั้นขึ้นใหม่ปางมารวิชัย ผิวด้านนอกกลมตากฝนอยู่ข้างหลังพระวิหารหลังนี้มีพระเจดีย์สมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่องค์หนึ่ง ต่อจากวิหารนี้ไปก็มีอีกวิหารหนึ่งยังมีฐานและเค้าโครงอยู่ แต่ชำรุดทรุดโทรมเต็มที ภายในพระวิหารมีพระพุทธรูปไสยาสน์ ยาวประมาณ ๓๕ ม. สูงประมาณ ๓ ม. พระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้ไม่ค่อยมีใครทราบกัน คงทราบแต่พระพุทธรูปไสยาสน์วัดโลกสุทธา (วัดร้าง) ในกำแพงพระนครฯ วัดนี้สมควรที่จะบูรณะสะพานข้ามคลองที่จะเข้าไปวัด ทำหลังคาคลุมพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐาน ณ พระวิหาร ซึ่งมีแต่ฐานพระวิหาร และพระวิหารที่มีพระพุทธรูปไสยาสน์ข้าพเจ้าจึงขอตั้งจิตอธิษฐานขอให้สาธุชนทั้งหลายได้โปรดช่วยเหลือบูรณะปฏิสังขรณ์ต่อไป อนึ่ง หน่วยราชการต่างๆ ควรจะได้พิจารณาทอดกฐินวัดนี้ก็จะเป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นวัดเก่าและเป็นวัดประวัติศาสตร์ ไม่ใช่สงครามครั้งใดกล่าวแล้วนี้ครั้งเดียวยังมีอีกหลายครั้งที่พม่าใช้วัดนี้เป็นที่ตั้งกองทัพนํ้าเตรียมปล้นพระนครฯ แม้แต่เขมรก็ยังมาตั้งทัพหน้าวัดนี้ครั้งหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าก็เป็นการยืดยาวไป

สมเด็จพระนเรศวรครองเมืองพิษณุโลก

เมื่อเสร็จสงครามกับกัมพูชาแล้ว ปีมะแม พ.ศ. ๒๑๑๔^(๑) สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช คงจะทรงเห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรรู้จักการบ้านเมืองในพระนครฯ ดีแล้วและหัวเมืองเหนือเมื่อเสวยราชย์ใหม่ๆ นี้ คงจะไม่เรียบร้อย ถึงแม้ว่าสมเด็จพระนเรศวรจะมีอายุเพียง ๑๖ พรรษา ก็คงมีความรู้ความสามารถมากที่จะไปครองเมืองพิษณุโลกปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงได้ ส่วนสมเด็จพระเอกาทศรถนั้นคงให้อยู่ช่วยราชการในกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นอาจเป็นแผนกษัตริย์ของ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชก็เป็นได้

(๑) พระราชพงศาวดารว่าปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๐๑ พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวง ประเสริฐว่าปีมะแม พ.ศ. ๒๑๑๔ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๑๓ ปี

พระพุทธรูปไสยาสน์ในวิหารวัดสามวิหาร

พระพุทธรูปในวัดสามวิหาร ซึ่งฝั่งแคด
ตากลมอยู่และวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์
ที่ขำรถหุดโทรมอยู่ด้านข้าง

เพื่อให้ผู้อ่านทราบความสำคัญของเมืองพิษณุโลก ข้าพเจ้าขอสรุปให้พอเป็นสังเขปดังนี้ หัวเมืองฝ่ายเหนือสมัยนั้นคือ ๑. เมืองพิษณุโลก (สองแคว) ๒. เมืองพิจิตร (สระหลวง หรือ โอชะบุรี) ๓. เมืองสุโขทัย ๔. เมืองสวรรคโลก (ชื่อเดิมชื่อเมืองเชลียงแล้วสร้างเมืองศรีสัชนาลัยขึ้นเคียงกัน จึงเรียกรวมกันเรียกว่าเมืองสวรรคโลก) ๕. เมืองพิษขัย (ทุ่งยั้งบางโพธิ์) ๖. เมืองเพชรบูรณ์ ๗. เมืองกำแพงเพชร (ชากรุงหรือนครชุม) สำหรับเมืองนครสวรรค์เดิมเรียกว่าเมืองพระบาง ส่วนเมืองตากในสมัยนั้นคงเป็นเมืองขึ้นกับเมืองกำแพงเพชร โดยเหตุที่เมืองพิษณุโลกในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเสมือนศูนย์กลางของหัวเมืองฝ่ายเหนือ และห่างจากกรุงศรีอยุธยามาก สมควรที่จะต้องมีผู้ไว้วางพระราชหฤทัยไปครองเมืองพิษณุโลก ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ เพื่อป้องกันข้าศึกไปว่าจะเป็นพม่าหรือล้านนาไทยที่จะมารุกราน เมืองพิษณุโลกจึงเป็นเมืองเอก ปัจจุบันก็มีความสำคัญอยู่เพราะเป็นที่ตั้งกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๓

ประวัติการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ นั้น เจ้าเมืองมัยศเป็นเจ้าพระยาและสูงกว่าเสนาบดีจตุสดมภ์^(๑) เริ่มต้นตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพระงั่ว) ที่เมืองสุโขทัยได้ พ.ศ. ๑๙๒๑ ก็แบ่งเขตการปกครองเมืองสุโขทัยออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งให้พระยาญาณกิตติบุตรเลี้ยง เป็นเจ้าเมืองกำแพงเพชร ปกครองหัวเมืองทางลำน้ําปิง ขึ้นอยู่กับกรุงศรีอยุธยา อีกภาคหนึ่งให้พระมหาธรรมราชาที่ ๒ (พระเจ้าไสยลือไทย) ปกครองในฐานะเมืองประเทศราช แล้วต่อมาโปรดให้ย้ายราชธานีมาที่เมืองพิษณุโลก ครั้นถึงพระมหาธรรมราชาที่ ๔ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ก็สิ้นพระวงศ์สุโขทัย ที่จะปกครองบ้านเมือง สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จึงให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระราเมศวรราชโอรสเสด็จขึ้นครองเมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๒ ตั้งแต่นั้นมาหัวเมืองฝ่ายเหนือกับทางใต้ก็รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีความรู้สึกว่า

(๑) ไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ในสงครามครั้งที่ ๓ สมัยกรุงธนบุรีที่เชิงอรธว่า ผู้สำเร็จราชของเมืองเอก คือเจ้าพระยาพิษณุโลกและเจ้าพระยานครศรีธรรมราช แต่ก่อนมัยศสูงกว่าชั้นเสนาบดีจตุสดมภ์

หัวเมืองเหนือฝ่ายหนึ่งหัวเมืองใต้ฝ่ายหนึ่ง นับว่าเป็นพระราโชบายเริ่มแรกของสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ ที่จะผนึกกำลังของชาติไทย เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติครองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ไม่ได้ตั้งเจ้านายไปครองเมืองพิษณุโลก คงให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา อยู่มาไม่ช้าพระยายุทธิสฐิระเจ้าเมืองเซียงเป็นกบฏไปนำทัพพระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่มาตีหัวเมืองเหนือได้รวมทั้งเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัยและเมืองกำแพงเพชร กองทัพหน้าของพระเจ้าติโลกราชบุกรุกเข้ามาถึงเมืองชัยนาท แต่ตีเมืองพิษณุโลกไม่ได้เพราะผู้รักษามืองเข้มแข็ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงยกทัพหลวงจากกรุงศรีอยุธยาขับไล่ข้าศึกถอยไป แล้วประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลกและทำสงครามกับพระเจ้าติโลกราชอีกหลายปีจึงได้หัวเมืองเหนือกลับคืนมา เนื่องจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเกรงว่าข้าศึกจะบุกรุกเข้ามาอีก ทั้งผู้คนก็กำลังระส่ำระสายอยู่ จึงเสด็จประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลก เมืองพิษณุโลกจึงกลายเป็นราชธานีอยู่ขณะหนึ่งประมาณ ๒๕ ปี ส่วนทางกรุงศรีอยุธยาได้ให้พระบรมราชาราชโอรสองค์ใหญ่ครองกรุงศรีอยุธยา ขณะที่พระองค์ประทับอยู่เมืองพิษณุโลกนั้น ได้มีพระมเหสีองค์หนึ่ง คงจะเป็นเชื้อพระวงศ์พระร่วง ได้มีพระราชโอรส ๑ องค์ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเชษฐา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงตั้งให้เป็นมหาอุปราชเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสวยราชสมบัติอยู่ที่เมืองพิษณุโลกอันเป็นราชธานีใหม่นี้อยู่ ๒๕ ปีจึงสวรรคต พระบรมราชาที่ได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเชษฐาครองเมืองพิษณุโลก เมืองพิษณุโลกก็กลดลงเป็นเมืองมหาอุปราช สมเด็จพระบรมราชาครองราชสมบัติได้ ๓ ปีก็สวรรคต สมเด็จพระเชษฐาก็ได้ราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ให้พระอภัยยวงศราชโอรสไปครองเมืองพิษณุโลก คำว่าพระอภัยยวงศนั้น ชักตลงไปว่า ฝ่ายพระมารดาน่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์พระร่วงเจ้า

การที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ประสูติที่เมืองพิษณุโลกอยู่ก่อนแล้ว จึงได้มาเป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ทั้งยังให้ราชโอรส ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์พระร่วงไปครองเมืองพิษณุโลกอีก จึงทำให้กระชับเกลียวสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองฝ่ายเหนือ

กับฝ่ายใต้สนิทสนมแนบชิดขึ้น เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ สวรรคตแล้ว สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ก็ได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาแทน ทรงพระนามว่าพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร แล้วให้สมเด็จพระไชยราชา พระอนุชาต่างพระมารดาไปครองเมืองพิษณุโลก ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ให้พระมหาธรรมราชาพระราชนุตรเขยไปครองเมืองพิษณุโลก

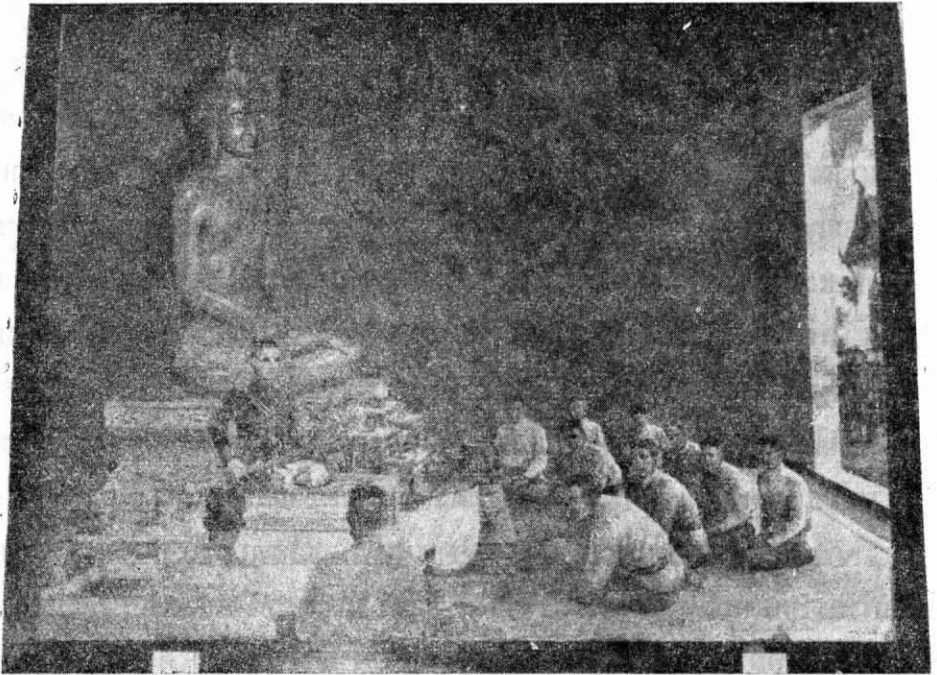
ต่อมาในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ครั้งที่ ๑) ก็เริ่มแตกแยกกันระหว่างหัวเมืองฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้ อันสืบเนื่องมาจากพระไชยเชษฐากรุงศรีสัตนาคนหุตเมืองเวียงจันทน์ มีเหตุเชิญพระราชสาส์นมาทูลขอพระเทพกษัตรี พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งเป็นพระน้องนางพระวิสุทธิกษัตริย์ร่วมพระมารดาเดียวกันไปเป็นอัครมเหสี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิตกลงเพราะต้องการหาพันธมิตรเผด็จพระวิสุทธิกษัตริย์ประจวบอยู่จึงส่งพระแก้วฟ้าราชธิดาที่เกิดจากพระสนมไปแทนครั้นพระเจ้าไชยเชษฐาทราบความจริงก็สงัดขึ้นมา และขอเจ้พระเทพกษัตริย์ด้วยประสงค์จะได้ราชธิดาของสมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระจักรพรรดิก็โปรดให้ตามความประสงค์พระมหาธรรมราชาเห็นว่า พระไชยเชษฐาเป็นข้าศึกกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เกรงว่าจะเป็นภัยแก่กรุงศรีอยุธยาจึงทูลเรื่องราวให้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทรงทราบ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็จัดกองทัพมาข่มขืนเอาพระเทพกษัตริย์ไปเสีย ครั้นนี้ทำให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิละอายพระทัยจนออกไปผนวช แล้วมอบราชสมบัติให้พระมหินทราธิราชครองราชย์แทน ครั้นนี้เป็นการแตกแยกครั้งที่ ๑ สมเด็จพระมหินทราธิราชมีความเจ็บแค้นพระมหาธรรมราชา จึงคิดกำจัดพระมหาธรรมราชา โดยขอให้กองทัพพระเจ้าไชยเชษฐายกมาตีเมืองพิษณุโลก แล้วพระมหินทราธิราชก็จะยกกองทัพขึ้นไปทำที่จะไปช่วยพระธรรมราชา แต่ที่จริงแล้วประสงค์จะตีกระหนาบเข้าไป บังเอิญความลับแตก สมเด็จพระมหินทราธิราชก็เสียที่ต้องถอยกลับลงมา ส่วนพระเจ้าไชยเชษฐาก็ต้องถอยทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์เช่นกัน นับว่าเป็นการแตกแยกความสามัคคีเป็นครั้งที่ ๒ พระมหาธรรมราชาจึงไปร้องทุกข์กับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจึงอภิเษกพระมหาธรรมราชาเป็นพระศรีสรเพชญ์เจ้าฟ้าพิษณุโลก เรียกในพงศาวดารพม่าว่าเจ้าฟ้า ๒ แคว เป็นประเทศราชขึ้นกับกรุงหงสาวดีมิได้ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่

นั้นนายศเจ้าฟ้าจึงมีปรากฏจนทราบเท่าทุกวันนี้ สมเด็จพระมหินทราธิราชทราบเรื่องนั้น เข้า ก็ไปทูลวิงวอนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ^(๑) ให้ลาผนวชกลับมาครองราชสมบัติว่า ราชการบ้านเมืองเหมือนแต่ก่อน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงลาผนวชมาเป็นกษัตริย์อีก เป็นครั้งที่ ๒ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระมหินทราธิราชก็เสด็จไปเมืองพิษณุโลก ในขณะที่พระมหาธรรมราชายังอยู่เมืองหงสาวดีแล้วรับพระวิสุทธิกษัตริ์ ราชธิดา ซึ่งเป็นอัครชายาของพระมหาธรรมราชา กับสมเด็จพระเอกาทศรถลงมา ณ กรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้โดยหวังจะให้พระมหาธรรมราชาเป็นท้าวไม่ขอล้างจากพระเจ้าหงสาวดีกับเรงนองมา ตีกรุงฯ ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาอยู่ ณ เมืองหงสาวดี ทราบข่าวนี้ก็กราบทูลพระเจ้าหงสาวดีกับเรงนองให้ทรงทราบ พระเจ้าหงสาวดีกับเรงนองเห็นได้ที่จะได้เมืองไทยเป็น เมืองขึ้นอย่างเด็ดขาด จึงสั่งเตรียมทัพเพื่อมาตีกรุงศรีอยุธยา กับให้พระมหาธรรมราชา กลับไปเมืองพิษณุโลกก่อน แล้วให้เตรียมทัพหัวเมืองเหนือไว้คอยทำ ทั้งนี้หัวเมืองฝ่าย เหนือและฝ่ายใต้ได้แตกความสามัคคีกันถึงที่สุด นับเป็นครั้งที่ ๓ ต่อมาก็เกิดสงคราม ครั้งที่ ๔ คราวเสียกรุงฯ แก่พระเจ้าหงสาวดีก็ดังได้กล่าวโดยย่อแล้ว

การที่สมเด็จพระนเรศวรไปครองเมืองพิษณุโลกนั้น เป็นผลดีหลายประการ กล่าวคือพระราชบิดาเป็นเชื้อเจ้าในราชวงศ์พระร่วง พระองค์เองสมภพที่เมืองพิษณุ-โลกและประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลกจนถึงพระชนมายุ ๘ พรรษา สิ่งเหล่านี้ทำให้ ข้าราชการและพลเมืองทั้งหลายเคารพนับถือรักใคร่ จึงเป็นเหตุให้สามารถประสานรอย ร้าวแต่เดิมให้แนบสนิทได้ ก่อให้เกิดการรวมจิตใจชาวหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ให้

(๑) ไทยรบพม่า พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตราชานุภาพ ไถ้วินิจฉัยไว้ใน สงครามครั้งที่ ๓ ว่า พระราชพงศาวดารพม่าว่า พระเจ้าหงสาวดีกับเรงนองเชิญ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปเมืองหงสาวดี และต่อมาได้ทรงผนวชแล้วจึงหนีกลับ มานั้นไม่เป็นความจริง แต่ภายหลังเมื่อได้ทรงนิพนธ์พระประวัติสมเด็จพระนเรศวร มหาราชขึ้นได้ทรงเปลี่ยนใหม่เป็นเชื่อตามพระราชพงศาวดารพม่า พระราชพงศาว-ดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ก็ว่าท่านองเดียวกับ หนังสือพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่พระราชพงศาวดารและพระ ราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยังเป็น พระเจ้าแผ่นดินอยู่

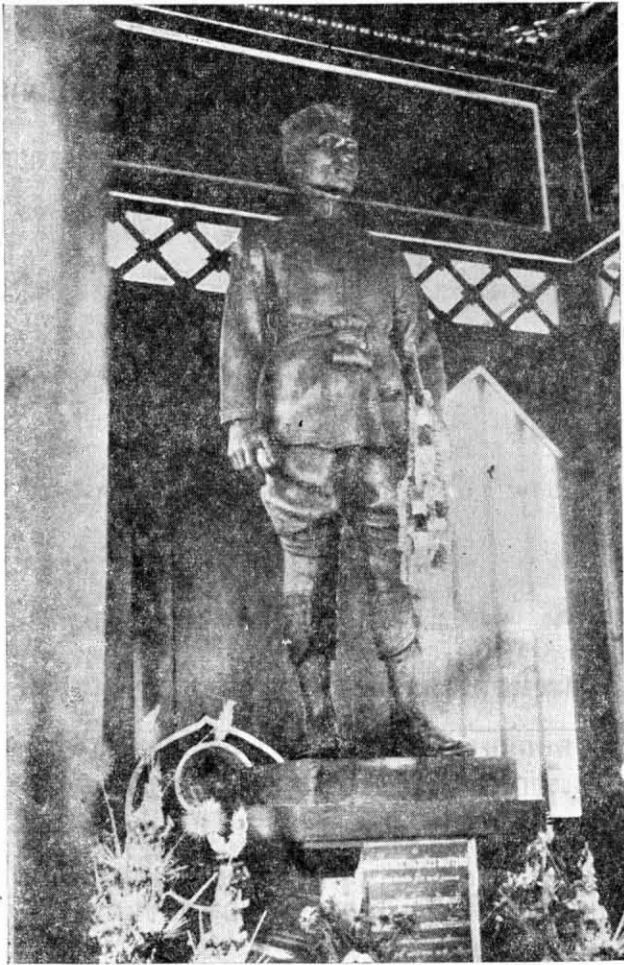
เข้าด้วยกันได้ประการหนึ่ง ทำให้รู้จักการปกครองตั้งแต่พระชนมายุยังน้อยประการหนึ่ง และได้ทำการฝึกสอนอบรมวิชาทหารที่ได้ศึกษามาจากเมืองพม่าให้ข้าราชการรุ่นหนุ่มรุ่นราวคราวเดียวกันอันจะเป็นกำลังกู้บ้านกู้เมืองต่อไปประการหนึ่ง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงฝึกสอนอบรมวิชาการทหาร

สมเด็จพระนเรศวรโดยเสด็จสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชไปตีเมืองเวียงจันทน์ ปีจอ พ.ศ. ๒๑๑๗^(๑) เนื่องจากพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทราบว่าคุณ

- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า ปีจอ พ.ศ. ๒๑๑๗ “สมเด็จพระเจ้าลูกเธอประจวทรพิชัย” เท่านั้น แต่ไม่กล่าวถึงเรื่องไปช่วยพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองรบเมืองเวียงจันทน์ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระนิพนธ์สมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า พ.ศ. ๒๑๑๗ และ พระราชพงศาวดารอื่นๆ ว่า ปีมะแม พ.ศ. ๒๑๐๒ ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า ปีชวด พ.ศ. ๒๑๐๗ ได้กล่าวถึงกองทัพไทยยกไปช่วยพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองตีเมืองเวียงจันทน์และสมเด็จพระนเรศวรประจวทรพิชัย ฉะนั้น ศักราชจะผิดกันไป ๑๕ ปี และ ๑๐ ปี (โปรดดูเชิงอรรถต่อหน้า ๒๕)

พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ณ ศาล อ. หนองบัวลำภู จ. อุดรธานี

สื่อพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวธรรมาภิมุขว่าเห็นจะได้เป็นตำแหน่งเช่นเสนาธิการในกองทัพ เมื่อกองทัพยกไปถึง

เจ้าไชยเชษฐาญายกทัพไปตีเมือง
ญวนแล้วหายสาบสูญไป และ
เมืองลานช้างเกิดชิงวาทสมบัต
กัน พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง
เห็นสมคะเน จึงยกกองทัพไป
ตีเมืองเวียงจันทน์ เมื่อปีจอ
พ.ศ. ๒๑๑๗ และให้สมเด็จพระ
มหาธรรมราชาธิราชกับสมเด็จพระ
พระนเรศวรยกทัพไทยไปช่วย
ท้าว สมเด็จพระมหาธรรมราชา
ธิราชก็มอบบ้านเมืองให้สมเด็จพระ
พระเอกาทศรถรักษาพระนครฯ
แล้วพระองค์พร้อมท้าวสมเด็จพระ
พระนเรศวรก็ยกทัพขึ้นไป สม
เด็จพระนเรศวรขณะนั้นพระ
ชนมายุได้ ๑๙ พรรษา ในพระ
ราชพงศาวดารไม่ได้กล่าวไว้ว่า
ได้รับตำแหน่งหน้าที่ในการสงครามครั้งนี้แต่อย่างใด ในหนังสือ

ตามลำดับ พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนารายณ์ประพันธ์
พงศว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองไปตีเมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. ๒๑๑๗ แต่ไม่กล่าวถึง
สั่งให้กองทัพไทยไปช่วย

หนองบัวลำภู^(๑) ท่านของเมืองเวียงจันทน์สมเด็จพระนเรศวรก็ประชวรไข้ทรพิษ การเป็นไข้ทรพิษในสมัยนั้นเข้าใจว่าคงรักษาไม่ใช่ง่ายๆ แต่ด้วยความแข็งแรงทรหดอดทนของพระองค์และบุญบารมีของพระองค์ที่เทพยดาฟ้าดินส่งมาสู่ชาติไทยให้ปรากฏเกียรติยศเป็นมหาราชจึงทำให้พระองค์มีพระชนม์ชีพอยู่ได้ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทราบข่าวสมเด็จพระนเรศวรประชวรไข้ทรพิษ และเห็นว่าศึกเวียงจันทน์ก็เกือบจะเสร็จสิ้นแล้ว จึงให้กองทัพไทยยกกลับพระนครฯ โดยไม่ต้องรบพุ่งแต่อย่างใด ด้วยความที่สมเด็จพระนเรศวรได้ไปราชการทัพครั้งนี้ ทางราชการจึงได้ตั้งศาลและพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรขึ้นที่ อ. หนองบัวลำภู จ. อุตรธานี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ ๒๕ ม.ค. ๑๑ (โปรดดูหมายเหตุรับสั่งสำนักพระราชวังประกาศบวงสรวงสังเวย ตอนท้ายเรื่อง)

-
- (๑) หนองบัวลำภู พระราชพงศาวดารเรียกหนองบัว ไทรบพม่า พระนิพนธ์สมเด็จพระยาจักร์ว่าตามพระราชพงศาวดารว่าหนองบัวเป็นท่านเมืองเวียงจันทน์ ปัจจุบันหนองบัวลำภูเป็นตำบลและอำเภอขึ้นกับจังหวัดอุตรราชธานี การคมนาคมจากเมืองไปอำเภอโดยทางหลวงแผ่นดินสาย ๑๘ (ตอนอุตรฯ-หนองบัวลำภูระยะทางประมาณ ๔๐ ก.ม. ผ่านป่าเขา เทือกเขาภูพาน) เมื่อใกล้จะถึง อ. หนองบัวลำภู จะเป็นป่าโปร่งโคกสลับกันไปบ้านหนองบัวลำภูในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ยกเป็นเมืองเรียกว่าเมืองกุมภทาสัย ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ยุบเป็นอำเภอคงเรียกกันว่า อ. หนองบัวลำภู และถึงแก่ทั้งสองพระองค์ได้พระราชทานตั้งชัยพฤกษ์ให้นายเจริญ ปานทอง ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรราชธานี และนางเงินยวง ปานทอง ปลุกเมื่อ ๒๕ ม.ค. ๑๑ ทั้งทางขวาและซ้ายของหน้าศาลข้างหลังศาลเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ คือหนองบัวลำภู

(ในแผ่นป้ายเขียนว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนัดตัญยพฤกษให้
นายเจริญ ปานทอง ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี ปลุกเมื่อ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๑)

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเมื่อตีเมืองเวียงจันทน์^(๑) ได้แล้ว ก็ตั้งให้
เจ้าอุปราชเดิมซึ่งได้รับตัวไปไว้ เมื่อครั้งพระมหาอุปราชายกทัพมาตีครั้งแรก กรอง
อาณาจักรล้านช้างเป็นประเทศราชขึ้นกับกรุงหงสาวดี

ในกองทัพไทยไปช่วยราชการครั้งนี้ ถึงแม้กองทัพไทย จะไม่ได้ทำการรบ
สมเด็จพระนเรศวรก็คงจะได้ประโยชน์หลายประการเช่นได้รู้จักภูมิประเทศ ขึ้นต่อสภาพ
ภูมิประเทศและลมฟ้าอากาศอันทารุณ ได้รู้จักชีวิตจิตใจของบรรดาแม่ทัพนายกองเพิ่ม
ขึ้น และรู้จักการนำทัพ ตลอดจนการปกครองกองทหารขนาดใหญ่

(๑) ไทยรบพม่าและ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม
พระยาดำรงราชานุภาพ และพระราชพงศาวดารพม่า พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม
พระนราธิปประพันธ์พงศ์ว่า ตีเมืองเวียงจันทน์ได้ แต่พระราชพงศาวดารว่าตีเมือง
เวียงจันทน์ไม่ได้

กัมพูชากรุงธนไทยครั้งที่ ๒ คราวพระยาละแวก (นักพระสัญญา) ยกทัพ
เรือมาตีกรุงศรีอยุธยา ปี-gun พ.ศ. ๒๑๑๘^(๑)

เมื่อพระบรมราชาเจ้ากรุงกัมพูชาสิ้นพระชนม์ไปแล้ว นักพระสัญญาราชอนุชา
ซึ่งพระราชพงศาวดารยังคงเรียกพระยาละแวกอยู่ ได้เป็นเจ้ากรุงกัมพูชาแทน ครั้น
ทราบข่าวพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเกณฑ์กองทัพไทยขึ้นไปช่วยรบเมืองเวียงจันทน์ เห็น
เป็นโอกาสเหมาะที่จะแสวงหาบารมีเพิ่มเติม จึงยกทัพเรือมาตีกรุงศรีอยุธยา โดยหวังจะ
ให้รวดเร็วถึงกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่กองทัพไทยจะกลับมา และเป็นการจู่โจมด้วย แต่
พระเสื้อเมืองทรง เมืองคงจะเห็นว่ามื่ออย่างขึ้นพระยาละแวกไม่สมควรที่จะตีกรุงศรี
อยุธยา ราชธานีใหญ่ของไทยได้ ให้เกิดเป็นเกียรติยศปรากฏในพระราชพงศาวดารต่อ
ไปทั้งบุญบารมีก็หาได้ทัดเทียมกับสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และสมเด็จพระ
นเรศวรไม่ จึงบันดลให้สมเด็จพระนเรศวรประหารทอพิษ และพระเจ้าหงสาวดี
บุเรงนองอนุญาตให้กองทัพไทยกลับ ซึ่งกองทัพไทยก็ได้กลับมาทันเวลาที่พระ
ยาละแวกมากรุงศรีอยุธยา

พระยาละแวกได้ยกทัพเรือเข้าปากอ่าวไทย แล้วมาตั้งมั่นอยู่ที่ปากน้ำพระ
ประแดง เทียวลาดตระเวนจับชาวเมืองธนบุรี นนทบุรี เป็นเชลย สมเด็จพระมหาธรรม
ราชาธิราชได้จัดกองทัพเรือไปต่อสู้ ได้ปะทะกับกองทัพเรือข้าศึกที่เมืองนนทบุรี ได้รบ
พุ่งกันเป็นสามรบแต่ข้าศึกมากกว่ามากนักกองทัพเรือไทยก็แตกพ่ายไป พระยาละแวก

-
- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า ปี-gun พ.ศ. ๒๑๑๘ พระ
ราชพงศาวดาร ว่าปีมะแม พ.ศ. ๒๑๐๒ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๑๖ ปี แต่พระ
ราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวแปลกไปว่า ปีฉลู
พ.ศ. ๒๑๐๘ ฉะนั้นศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ
ไป ๑๐ ปี

ก็ยกทัพเรือมาตั้งที่ขนอนบางตะนาว^(๑) แล้วยกทัพเรือมาแฝงอยู่ที่วัดพระเจ้าพนัญเชิง จัดส่งกองทัพเรือกองหน้าไปปล้นตำบลบ้านนายท้าย สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เสด็จอยู่ในหอราชฤทธิตรงข้ามวัดเกาะแก้วปากคลองข้าวสารเคียนวัน ครั้นกองทัพเรือ ฆ่าศึกใกล้จะถึง จึงให้ยิงปืนใหญ่จากบ่อนนายท้ายถูกข้าศึกล้มตายเป็นอันมาก สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเห็นได้โอกาสในขณะข้าศึกกำลังระส่ำระสายก็ให้ทัพเรือไทยออก ตามที่ข้าศึก ๆ ก็แตกพ่ายไป พระยาละแวกเห็นจะปล้นพระนครไม่ได้จึงล่าทัพกลับไปตั้ง อยู่ที่ปากน้ำพระประแดงแล้วแต่งทัพไปเที่ยวลาดตระเวนจับผู้คนถึงเมืองสาครบุรี^(๒) (สมุทรสาคร) ครั้นนั้นได้ขุนหมื่นกรมการเมืองและไพร่พลชายหญิงไปเป็นอันมาก นอกจากนั้นยังนำเอาเทพารักษ์สัมฤทธิ์ทั้งสององค์ ชื่อพระยาแสนตาและบาทสังขากร ซึ่งซุก ได้ตั้งแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากศาลเมืองพระ ประแดง ไปยังเมืองละแวกอีกด้วย

พระยาละแวกมาล้อมกรุงครั้งนี้ สมเด็จพระนเรศวรยังทรงประทับที่เมือง พิษณุโลกหรืออาจกำลังยกทัพมาช่วยก็เป็นได้ แต่พระยาละแวกถอยทัพกลับไปเสียก่อน และคงจะทำให้พระองค์เจ็บช้ำน้ำใจขึ้นอีก

(๑) ขนอนบางตะนาวหรือที่เรียกว่าขนอนบางตะนาวศรี หรือนัยหนึ่งขนอนหลวงอยู่ ตรงหัวแหลมฝั่งซ้ายแม่น้ำเจ้าพระยาใต้วัดโปรดสัตว์ไปเล็กน้อย ชื่อขนอนเหล่านี้ มีในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงศรีอยุธยาสถานที่ดังกล่าวนี้เป็นด่านด่านใต้ เป็น ขนอนใหญ่กว่าทุกแห่ง สำหรับตรวจผู้คนและเก็บภาษีสินค้าขาเข้าและออกใกล้กับ ขนอนนั้นเป็นที่จอดเรือกำปั่นและสำเภานถ่ายสินค้า และเป็นต้นทางแห่งพระราช สาส์นกระบวนเรือไปขึ้นประตูลี้ก้ำแพงพระนครศรีอยุธยาตามตะวันตก ปัจจุบัน เป็น ต. ขนอนหลวง อ. บางปะอิน จ. พระนครศรีอยุธยา

(๒) พระราชพงศาวดารทุกฉบับว่าจับผู้คนแถวเมืองสาครบุรี เว้นแต่พระราชพงศาว- ดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวแปลกไปว่าจับผู้คนถึงเมือง สุพรรณบุรี นครชัยศรี สาครบุรี ราชบุรี.

หนึ่ง การที่กัมพูชาถูกรุกรานมาถึงซานพระนคร ฯ ๒ ครั้งนั้นก็นับว่าเป็นผลดีทางอ้อมเหมือนกัน คือทำให้ผู้คนที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในซานพระนคร ฯ มากขึ้นประการหนึ่ง ทำให้สามารถดัดแปลงทดแต่งพระนคร ฯ ให้มั่นคงแข็งแรงกับทั้งจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์เพิ่มเติมให้โดยไม่ต้องเกรงว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจะระแวงสงสัยประการหนึ่ง และยังได้เป็นการฝึกซ้อมวิธียุทธด้วยของจริง อีกประการหนึ่งด้วย

กัมพูชาถูกรุกรานไทยครั้งที่ ๓ คราวพระยาละแวก (นักพระสัจจ) ให้กองทัพเรือมาตีเมืองเพชรบุรี ปีชวด พ.ศ. ๒๑๒๑^(๑)

พระยาละแวกเห็นเมืองเพชรบุรีอุดมสมบูรณ์และห่างจากกรุงศรีอยุธยา จึงให้พระยาอุเทศราช^(๒) และพระยาจีนจันตุขุนนางจีนคนหนึ่งของกัมพูชายกทัพเรือกำลัง ๓๐,๐๐๐ คน มาตีเมืองเพชรบุรีเพื่อหวังเก็บทรัพย์สินจับเชลย เป็นการทอนกำลังไทยไปด้วย พระศรีสุนทรภุชไชย เจ้าเมืองเพชรบุรีได้ต่อสู้เป็นสามารถข้าศึกปล้นเมืองเพชรบุรี ๓ วันไม่ได้ต้องเสียทรัพย์สินอันมากจึงเลิกทัพกลับไป แต่พระยาจีนจันตุเกรงจะมีผลความผิด เพราะได้สัญญาไว้กับพระยาละแวกว่าจะตีเมืองเพชรบุรีให้ได้ จึงอพยพครอบครัวหนีพระยาละแวกมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ฯ ที่ทรงรับเลี้ยงไว้

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า ปีชวด พ.ศ. ๒๑๒๑ แต่พระราชพงศาวดาร ว่าปีวอก พ.ศ. ๒๑๐๓ เว้นแต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าปีชวด พ.ศ. ๒๑๐๕ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๑๘ ปีและ ๑๒ ปีตามลำดับ

(๒) พระราชพงศาวดารทุกฉบับว่าพระยาอุเทศราช แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสและพระราชพงศาวดารกรุงเก่ากรมราชบัณฑิตว่าอุเพศราช

A black and white photograph of a traditional Chinese junk boat with two large sails, sailing on a choppy sea. The boat is viewed from a low angle, emphasizing its length and the texture of the water.

พ.ศ. ๒๑๒๑ พระยาจีนจันตุแห่งกรุงกัมพูชาเป็นกบฏ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และพระเอกาทศรถ ได้เสด็จทางเรือกันยา
ติดตามออกไปถึงปากอ่าวไทย และได้ยิงต่อสู้เป็นการสามารถ

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าปีชาล พ.ศ. ๒๑๒๑ พระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ ว่าปีระกา แต่ไม่ได้บอก พ.ศ. แต่เมื่อดูตามเชิงอรรถ (๑) หน้า ๓๐ แล้วก็จะเป็น พ.ศ. ๒๑๐๔ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๑๗ ปี แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าปีมะโรง แต่ไม่ได้บอกศักราช ถ้าเทียบดูตามเชิงอรรถ (๑) หน้า ๓๐ ก็จะเป็น พ.ศ. ๒๑๑๑ ฉะนั้นศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไป ๑๐ ปี

สำเภาหนีจากพระนครฯ ในเวลากลางคืน สมเด็จพระนเรศวรพระชนมายุ ๒๓ พรรษา เสร็จมาเฝ้าพระราชบิดาประทับอยู่ที่พระราชวังจันทร์เกษม ซึ่งสมเด็จพระมหาราชาธิราช ได้โปรดให้สร้างขึ้นใหม่สำหรับประทับในเวลาเสด็จมาพระนครฯ สมเด็จพระนเรศวร ทราบเรื่องพระยาจันจันตุนีไป ก็ตรัสเรียกพวกข้าหลวงที่ตามเสด็จมาจากเมืองเหนือลง เรือพายรับตามไปส่วนพระองค์ก็เสด็จลงเรือกันยาลำ ๑ และสมเด็จพระเอกาทศรถขอ ตามเสด็จไปด้วยโดยทรงเรือกันยาอีกลำ ๑ สมเด็จพระนเรศวรได้เร่งเรือพระที่นั่งจนออก หน้าลำอื่น ๆ เสด็จออกยืนยั้งพระแสงปืนนกสับที่หน้าเรือกันยาจนถูกข้าศึกยิงปืนถูกราง พระแสงปืนแตกสมเด็จพระเอกาทศรถเกรงสมเด็จพระเชษฐาจะเป็นอันตราย จึงเร่งเรือ พระที่นั่งเข้าบังเรือสมเด็จพระนเรศวรไว้ กองทัพเรือไทยได้ไล่ติดตามข้าศึกไปถึงเมือง ธนบุรีและจนถึงปากน้ำเจ้าพระยา เรือสำเภาพระยาจันจันตุนีได้ลมแล่นไปออกทะเลเล็ก สมเด็จพระนเรศวรตามไม่ทันจึงยกทัพเรือกลับมาพบกองเรือของสมเด็จพระมหาธรรม ราชราชาธิราชที่ยกหนุนขึ้นมาที่เมืองพระประแดงแล้ว กองทัพเรือไทยทั้งหมดก็ยกทัพกลับ พระนครฯ

การรบครั้งนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกของสมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระ เอกาทศรถ แสดงถึงความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระ เอกาทศรถ และความจงรักภักดีของสมเด็จพระเอกาทศรถซึ่งทรงมีต่อสมเด็จพระ เชษฐาให้ปรากฏ แก่ทะแกล้วทหาร พระเกียรติยศนี้ก็เรืองลือไปทั้งสอง พระองค์

ในการที่สมเด็จพระนเรศวรยกทัพเรือไปรบกับพระยาจันจันตุนี พระราชนิ-
พนธ์โคลง ๔ สุภาพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์
ไว้ว่า

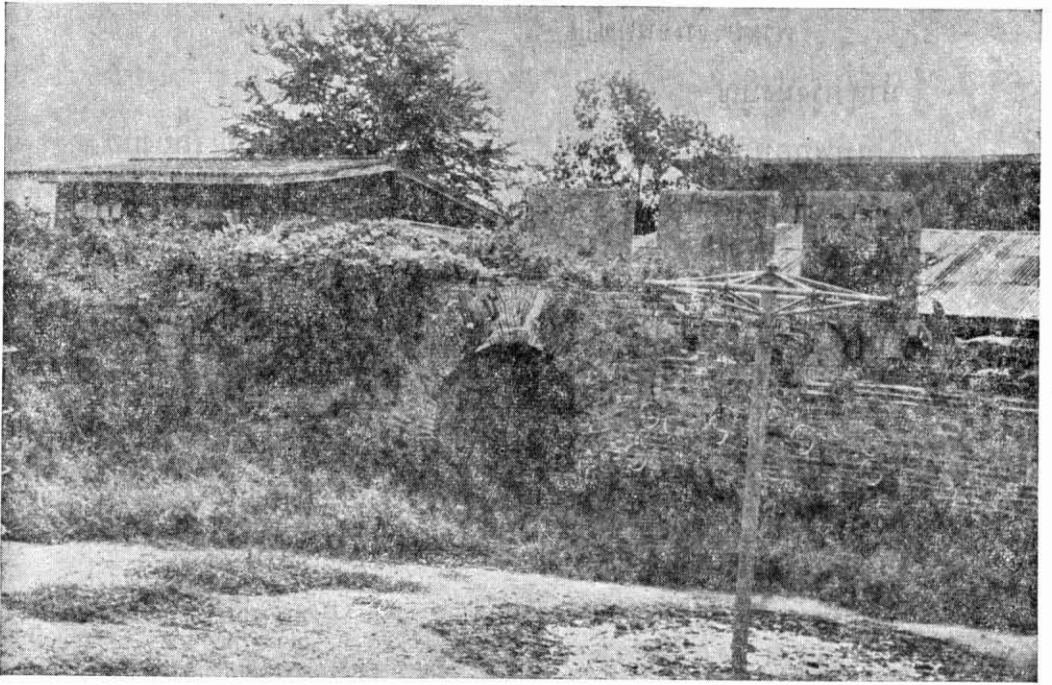
พระยาจีนจันตุข้า
 มาสู่กรุงมั่งบุญ
 ปีนภพกอบการุญ
 ยกโทษโปรดเกศเกล้า
 กลับใจจักสู้เจ้า
 สืบทราบการธานี
 หวังสหายถ่ายโทษมี
 สู่สะเภาคำคล้อง
 พระदनันเรศวรเจ้า
 ทรงพระชลยานรัต
 พร้อมเรือนกรขันด
 พระแสงบันตัน
 ค้วนายกัมพูขจ้อง
 ต้องพระแสงทรงวาง
 របเพลงรับหน้พลง
 ลมเกิดทางใบแก้ว

ขอมขุน
 ปกเฝ้า
 รับปลุก เลียงแฮ
 ห่อนพ้อง จอเงว
 ปฐพี ตนแฮ
 ใหญ่่น้อย
 มาแต่ หลังนา
 ลอบโล่ ครรโล
 เหตุรหัส
 รับรัน
 ขนบโล่ สะเภแฮ
 ถิ่นจ้อง จันดาบ
 บันวาง มานา
 ถิ่นราว
 เรือดก ลักเฮย
 ล่องล หายดำ

การตกแต่งพระนครด้านตะวันออก เพื่อป้องกันข้าศึก

ปีมะโรง พ.ศ. ๒๑๒๓^(๑) สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงเห็นว่ากำแพงเมืองด้านตะวันออกอยู่ห่างไกลจากริมแม่น้ำป่าสักมาก จึงโปรดให้ขุดคูขื่อหน้าตั้งแต่บ่อ

- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าปีมะโรง พ.ศ. ๒๑๒๓ พระราชพงศาวดาร ว่าปีจอ พ.ศ. ๒๑๐๕ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๑๘ ปี เว้นแต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวว่าปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๑๓ ฉะนั้นศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไป ๑๐ ปี

บ่อมเพชร ต. หอรัคณชัย อ. พระนครศรีอยุธยา

มหาชัย (ตรงตลาดหัวรอเตียนนี้) ลงไปบรรจบบางกะจะ (อยู่ด้านใต้) กว้าง ๑๐ วา ลึก ๓ วา แล้วโปรดให้ก่อกำแพงออกไปถึงริมแม่น้ำ ตั้งแต่บ่อมมหาชัย จนถึงบ่อมเพชร^(๑) คูที่ขุดนั้นนานมาสายน้ำจึงเดินทางคูชื่อน้ำมากขึ้น จึงก่ตชะเรตลึงพังกว้างออกไปเป็นแม่น้ำ คือตอนตั้งแต่พระราชวังจันทร์เกษมจนถึงหน้าบ่อมเพชรเตียนนี้

-
- (๑) บ่อมเพชรเป็นบ่อมสำคัญทางทิศใต้อยู่ที่ปากน้ำบางกะจะ อยู่ตรงที่ร่วมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งไหลมาจากทิศตะวันตก บรรจบกับแม่น้ำป่าสักทางทิศตะวันออก เป็นบ่อมใหญ่รูปรีก่อด้วยอิฐสลับศิลาแลง ยื่นออกไปนอกกำแพงพระนคร ฯ ยังมีซากเหลืออยู่สร้างในรัชกาล สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเมื่อราว พ.ศ. ๒๐๙๒ ตั้งอยู่ ต. หอรัคณชัย อ. พระนครศรีอยุธยา ตรงข้ามกับ ร.ร. เทศบาล ๒ (บ่อมเพชร) ปัจจุบันภายในบ่อมเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยาได้ปรับพื้นที่ทำเป็นสนามเด็กเล่น

เกิดกบฏญาณพิเชียร ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๒๔^(๑)

ญาณพิเชียรเรียนคุณโกหกมีคณับถือมากที่กักตักบฏขึ้นในเขตแขวงกรุง ฯ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ได้ให้พระยาจักรียกทัพไปปราบปรามแต่เสียที่พระยาจักรีเสียชีวิตในที่รบญาณพิเชียรจึงจัดทัพไปตีเมืองลพบุรีพระยาสิทธิราชเดโชซึ่งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชให้ไปซ่อมกำแพงเมืองก็ตกแก่ผู้คนป้องกันเมือง ขณะที่ญาณพิเชียรซึ่งอ้างอำนาจการเข้าปล้นเมืองนั้นก็ถูกชาวต่างประเทศซื้ออมรวดีแฝงต้นโพธิ์ยิงปืนนกสับต้องญาณพิเชียรชบลงตายกับคอช้างไพร่พลพวกกบฏก็แตกพ่ายหนีไป

กัมพูชาอรุณไทยครั้งที่ ๔ กราวพระยาละแวก (นักพระสัญญา)
ยกทัพเรือมาตีเมืองเพชรบุรี ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๒๔^(๒)

พระยาละแวกยกทัพเรือมีกำลัง ๗๐,๐๐๐ คน มาตีเพชรบุรีอีกเป็นครั้งที่ ๒ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้ให้เจ้าเมืองยโสธรราชธานี เจ้าเมืองเทพราชธานี ยกทัพมาช่วยขึ้นแรกก็ปรองดองกันดี แต่เมื่อพระยาละแวกเข้าตีเมืองเพชรบุรี ๓ ครั้ง

- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๒๔ พระราชพงศาวดาร ว่าปีจอ พ.ศ. ๒๑๐๕ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไป ๑๙ ปี แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวแปลกไปว่าปี มะแม พ.ศ. ๒๑๑๔ ซึ่งหลังจากสมเด็จพระนเรศวรไปตีเมืองคังแล้ว ฉะนั้นศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไป ๑๐ ปี
- (๒) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๒๔ พระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ ว่า พ.ศ. ๒๑๐๕ ฉะนั้นศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารไป ๑๙ ปี แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจันทนุมาศ (เจิม) ว่าปีมะเส็ง ไม่บอกศักราช ถ้าพิจารณาตามพระราชพงศาวดารฉบับนี้ปีมะเมียเป็น พ.ศ. ๒๑๑๓ ดังนั้นปีมะเส็งต้องเป็น พ.ศ. ๒๑๑๒ ฉะนั้นศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ๑๒ ปี

ไม่ได้ก็เกิดความประมาท แหกความสามัคคีกัน กล่าวคือต่างคนต่างรักษาแต่หน้าที่ของตน ไม่ได้คิดอ่านช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พระยาละแวกเข้าตีครั้งที่ ๔ โดยปล้นตรงตำบลคลองกะแซง^(๑) และประตูปางจาน^(๒) ข้าศึกเผาหอรบทะเลายลงแล้วก็เข้าเมืองได้ครั้งนั้นเจ้าเมืองทั้ง ๓ ตายในที่รบ ข้าศึกกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก

กัมพูชาถูกรานไทยครั้งที่ ๕ คราวพระยาละแวก (นักพระสัญญา) ให้พระทศราชา และพระสุรินทราชา ยกทัพมาทางหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๒๕^(๓)

พระยาละแวกเห็นตีเมืองเพชรบุรีได้โดยไม่ยากนัก ก็มีใจกำเริบคิดจะทอนกำลังฝ่ายไทยต่อไป ในดินแดนที่ห่างไกลและยังไม่เคยเข้ากับที่เคยไป จึงให้พระทศราชา และพระสุรินทราชายกทัพกำลังประมาณ ๕,๐๐๐ คนเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าตีเมืองนครราชสีมาได้โดยง่าย แล้วก็แบ่งทัพหน้ากำลังประมาณ ๑,๐๐๐ คนล่องลงมาหมายจะปล้นทรัพย์จับเชลยแถวเมืองขึ้นใน เช่นเมืองสระบุรี เป็นต้น ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จมาประทับที่พระราชวังจันทร์เกษม พระชนมายุได้ ๒๗ พรรษา พอทราบข่าวศึกก็ทูลขอทหารล้อมวัง ๓,๐๐๐ คนต่อพระราชบิดาแล้วให้ข้าหลวงในพระองค์

(๑) คลองกะแซง ตำบลขึ้น อ. เมืองเพชรบุรี เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดและที่ว่าการอำเภอ

(๒) บางจานตำบลขึ้น อ. เมืองเพชรบุรี

(๓) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๒๕ พระราชพงศาวดาร ว่าปีกุน พ.ศ. ๒๑๐๖ ฉะนั้นจะผิดกันไป ๑๙ ปี เว้นแต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าปีวอก พ.ศ. ๒๑๑๕ ฉะนั้นต่อไปนี้ศักราชจะผิดจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไป ๑๐ ปี

ที่ตามเสด็จเป็นนายหมอนายกอง รีบเสด็จขึ้นไปยังเมืองชัยบาดาล^(๑)แล้ว ตรัสให้พระชัยบุรีเจ้าเมืองชัยบาดาล (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาก) กล่าวแปลกไปว่า “ตรัสให้เมืองเพชรบุรีและขุนหมื่น...”) กับพระศรีถมอรัตนเจ้าเมืองศรีเทพ^(๒) คุมคนประมาณ ๕๐๐ คนไปชุมนุมอยู่ทางท่งพระยากลางสองข้างทางที่ข้าศึกจะผ่านมาฝ่ายพวกเขมรซึ่งเป็นทัพหน้านั้นเห็นว่า ที่เมืองนครราชสีมาได้โดยง่ายก็เกิดความประมาทนึกว่าคงจะไม่มีใครต่อสู้ ครั้นพอถึงที่ชุมนุมของกองหน้าทัพไทย กองทัพไทยก็เข้าตีกระหนาบโอบล้อมทัพหน้าเขมร ๆ แยกฝ่าย สมเด็จพระนเรศวรก็สั่งให้กองทัพรีบทำการไล่ติดตามทันที พวกที่เหลือนายก็หนีกลับไป ปะทะทัพหลวงที่เมืองนครราชสีมา พระทศราชาและพระสุรินทราชาไม่ทราบว่ากองทัพไทยมีกำลังมากนักน้อยเท่าใดก็ตกใจรีบล่าทัพกลับไปเมืองเขมร การรบครั้งนี้ว่าสมเด็จพระนเรศวรใช้ยุทธวิธีเป็นครั้งแรกคือการตีโอบ ๒ ปีก ทำให้คนน้อยสามารถชนะข้าศึกที่มีกำลังมาก พระเกียรติของพระนเรศวรก็ลือไปอีกครั้งหนึ่ง (เนื้อความตอนนี้อนุโลมตามพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระนิพนธ์สมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)

นับแต่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ มาแล้ว กัมพูชาได้รุกรานเมืองไทยถึง ๕ ครั้ง เข้ามาถึงซานพระนคร ๒ ครั้ง ตั้งแต่คราวรบกันครั้งนี้แล้วเขมรก็ขยายฝีมือไทย ไม่กล้ามารุกรานไทยอีก ก็ทั้งนี้ก็เพราะบุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรนั่นเอง

สมเด็จพระนเรศวรตีเมืองคัง^(๓)

ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๒๕

ในเรื่องศักราชที่สมเด็จพระนเรศวรตีเมืองคังนี้คู่สับสนกันมาก กล่าวคือ

-
- (๑) อ. ชัยบาดาล จ. ลพบุรี
- (๒) เมืองศรีเทพเป็นตำบลศรีเทพขึ้นกับ อ. วิเชียรบุรี จ. เพชรบูรณ์ เดิมเป็นเมืองโบราณอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ๒๕ กม. และห่างจากแม่น้ำป่าสัก ๖ กม. เป็นเมืองร้าง
- (๓) ไทยรบพม่าพระนิพนธ์ของสมเด็จพระฯ พระยาดำรงราชานุภาพในสงครามครั้งที่ ๕ ที่เชิงอรรถว่า “ในพระราชพงศาวดารเรียก เมืองรุม เมืองคังทั้ง ๒ ชื่อ ที่จริงเมืองเดียว พม่าเรียกเมืองคัง”

—พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ ๖ ว่าปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๒๔ วันเสาร์ ขึ้น ๙ ค่ำเดือนยี่รู้ข่าวมาว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๑๒๕ พระยาละแวกแต่งทัพมาจับคนปลายแดนตะวันออก ปีมะแม พ.ศ. ๒๑๒๖ รู้ข่าวมาว่าทางกรุงหงสาวดีทำทางเข้ามาพระนครศรีอยุธยา ไม่ได้กล่าวเรื่องสมเด็จพระนเรศวรไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรง และตีเมืองคัง

—พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าวกรมพระนาริปประพันธ์พงศ์ ว่าเดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๑๒๔ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต และสมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปถวายตัวและถวายพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงองค์ใหม่^(๑) พร้อมกับเจ้าประเทศราชทั้งหลายในเดือนมิถุนายน (เดือน ๗) พ.ศ. ๒๑๒๕ แต่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องตีเมืองคัง

—ไทยรบพม่าและพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพว่าเดือน ๑๒ (เฉพาะหนังสือพระประวัติ) ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๒๔ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปเฝ้าแล้วไปตีเมืองคังแต่ก็ไม่ได้ บอกศักราชแน่ชัดลงไปว่าตีเมืองคังศักราชใด และว่าการตีเมืองคังนั้นก็หลังจากสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปขับไล่พระทศราชาและพระสุรินทราชาขุนนางเขมรแล้ว

—พระราชพงศาวดาร เว้นพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีเนื้อความตรงกันว่าเมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปขับไล่พระทศราชา และพระสุรินทราชาก่อนแล้วจึงถึงวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือนยี่ ปีชวด พ.ศ. ๒๑๐๗ (พระราช

(๑) พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงเป็นราชโอรสองค์ใหญ่ซึ่งเป็นพระมหาอุปราชอยู่แล้ว ไทยรบพม่า พระนิพนธ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพว่าพม่าเรียกพระนามว่า “พระเจ้า นั้นทบุเรง” และว่าเดิมมีพระนามว่า “มังไชยสิงห์” พระราชพงศาวดารว่า เดิมมีพระนามว่า “มังเอ็ง”

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ว่าขึ้น ๘ คำฉบับพระราชหัตถเลขา และพระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับบริติชมิวเซียมว่าขึ้น ๘ คำ ซึ่งตรงกับฉบับหลวงประเสริฐฯ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติฉบับสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และกรุงเก่าฉบับกรมราชบัณฑิตว่าขึ้น ๗ คำ) พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต และสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปเผ่าแล้วไปตีเมืองกัณฑ์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ต่างกันทั้งลำดับเรื่องและศักราช ก็กล่าวว่่าวันเสาร์ขึ้น ๘ คำ เดือนนี้ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๑๑๐ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคตและสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปเผ่าแล้วไปตีเมืองกัณฑ์ และว่าปีวอก พ.ศ. ๒๑๑๕ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพขับไล่พระทศราชาและพระสุรินทราชา

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นก็พอจะอนุมานได้ว่า

๑. ในเรื่องลำดับเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปขับไล่พระทศราชาและพระสุรินทราชาก่อนแล้วจึงยกทัพไปเผ่าพระเจ้าหงสาวดีนั้นบุเรงนองและที่เมืองกัณฑ์ต่อไป

๒. ในเรื่องศักราช พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า พ.ศ. ๒๑๒๕ พระยาละแวกแต่งทัพมาจับคนปลายแดนตะวันออก เนื้อความก็น่าจะตรงกับพระราชพงศาวดารว่าสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปขับไล่ พระทศราชาและพระสุรินทราชา และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า พ.ศ. ๒๑๒๖ รู้ข่าวว่าทางกรุงหงสาวดีทำทางเข้ามา แสดงว่าสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปเผ่าพระเจ้าหงสาวดีนั้นบุเรงนองจริงแล้วไปตีเมืองกัณฑ์จริงตามพระราชพงศาวดารด้วยความเก่งกล้าสามารถของสมเด็จพระนเรศวร พระเจ้าหงสาวดีนั้นบุเรงนองจึงไม่ไว้ใจเมืองไทย ให้ทำทางเข้ามาเพื่อตีเมืองไทยถ้าหากเมืองไทยแข็งเมือง ตามพระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าบรมกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์และไทยรบพม่ากับพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพว่า พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคตเดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๑๒๔ (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่ารู้ข่าวมาว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคตเดือนนี้ พ.ศ. ๒๑๒๔ อาจจะสวรรคตก่อนและเพิ่งจะรู้ข่าวก็ได้) พม่าจะต้องเสียเวลาในการจัดการพระบรมศพ

พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง การจัดระเบียบปกครองบ้านเมืองและการที่ให้เจ้าประเทศราชทั้งหลายไปเฝ้าถวายตัวกันน่าจะกระทำเมื่อมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งก็ต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก จึงเข้าใจว่าเจ้าประเทศราชไปเฝ้าถวายตัวน่าจะเป็น พ.ศ. ๒๑๒๕ ซึ่งตรงกับพระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ว่า สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๑๒๕ หนึ่ง แม้ว่าสมเด็จพระนเรศวรจะเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีนั้นทศวรรษเริ่มขึ้นเสวยราช เมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคตใหม่ๆ ระยะทางจากกรุงศรีอยุธยาไปกรุงหงสาวดี และจากหงสาวดีไปเมืองกัณฑ์อยู่ทางเหนือไกลมาก ทหารเดินทัพไปต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๕ เดือนก็เข้า พ.ศ. ๒๑๒๕ ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองกัณฑ์ พ.ศ. ๒๑๒๕

ข้าพเจ้าได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับเมืองกัณฑ์มาพอสมควรแล้ว ต่อไปนี้ขอเข้าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองกัณฑ์เสียที

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต มังไชยสิงห์ราชโอรสได้ครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่าพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง ได้แต่งตั้งมังกะยอชวา^(๑) ราชโอรสเป็นพระมหาอุปราชแล้วมีตราให้ประเทศราชทั้งปวงมาเฝ้าตามประเพณีการเปลี่ยนรัชกาล สมเด็จพระนเรศวรพระชนมายุได้ ๒๖ พรรษา รับอาสาสมเด็จพระราชบิดาไปเฝ้า โดยยกทัพกำลังตามพระราชพงศาวดารว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน (น่าจะมากไป) ไปจากเมืองพิษณุโลกเข้าทางด่านแม่น้ำละเมาสู่กรุงหงสาวดี

ปรากฏว่าครั้งนั้นเจ้าฟ้าไทยใหญ่เมืองกัณฑ์ไม่มาเฝ้า เป็นกบฏตั้งแข็งเมืองขึ้น เมื่อพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงขึ้นเสวยราชใหม่ ๆ ยังมีเมืองแข็งเมืองอยู่เช่นนี้ก็จำเป็นต้องปราบปรามให้ราบคาบเพื่อไม่ให้เมืองอื่นเอาเยี่ยงอย่างต่อไป โดยเหตุที่เห็นว่าเมืองกัณฑ์เป็นเมืองเล็ก ไม่จำเป็นต้องจกกองทัพใหญ่ไป และหวังจะให้เป็นที่เกียรติยศกับพระ

(๑) ไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า “มังกะยอชวา” พระราชพงศาวดารว่า “มังสามเกียด”

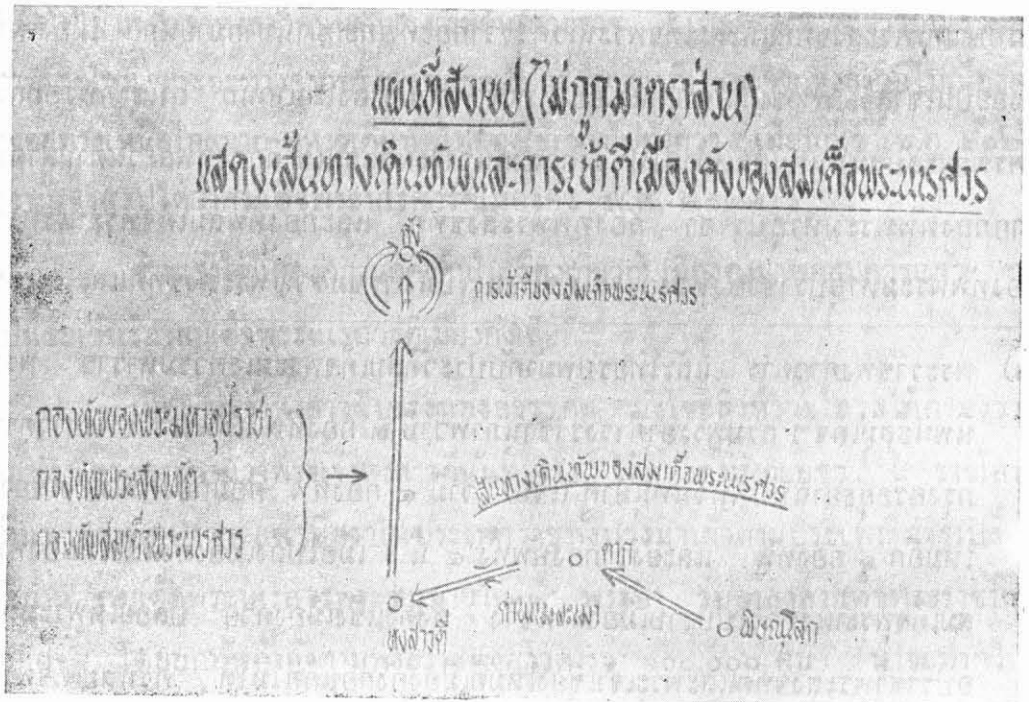
มหาอุปราชา จึงได้จัดกองทัพ ๓ กองทัพ^(๑) ยกไป มีกองทัพพระมหาอุปราชาคุมกองทัพเมืองหงสาวดีเป็นกองทัพหัวหน้าใหญ่ กองทัพพระสังขทัต^(๒) คุมกองทัพเมืองตองอู และกองทัพสมเด็จพระนเรศวรพระชนมายุ ๒๑ พรรษาคุมกองทัพไทย ทั้ง ๓ พระองค์ก็กราบถวายบังคมลายกทัพไปเมืองคัง

ครั้นกองทัพทั้ง ๓ ถึงเมืองคังเมื่อต่างก็ตั้งค่ายเสร็จแล้วพระมหาอุปราชา ก็ปรึกษากับพระสังขทัตและสมเด็จพระนเรศวรว่ากองทัพที่ยกมานี้มากมายนัก เมืองคังก็ตั้งอยู่บนเขาสูง ทางขึ้นก็แคบและน้อย ทั้งข้าศึกก็มีกำลังไม่มากนัก ถ้าเข้าตีพร้อมกัน ไพร่พลจะสับสนปนกันอลหม่านไป จึงตกลงกันว่าจะผลัดกันเข้าตีกองทัพละวันตามลำดับจากกองทัพพระมหาอุปราชา กองทัพพระสังขทัต และกองทัพสมเด็จพระนเรศวร กองทัพพระมหาอุปราชาซึ่งหวังว่าจะได้ชัยชนะเป็นการช่มขวัญพระสังขทัตและสมเด็จพระ

(๑) พระราชพงศาวดาร และไทยรบพม่ากับประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่ามี ๓ กองทัพ แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่ามี ๔ กองทัพ คือมีกองทัพเมืองเชียงใหม่อีก ๑ กองทัพ และยั้กว่ากองทัพทั้ง ๔ นี้ เมื่อไปถึงเมืองคังแล้วให้กองทัพสมเด็จพระนเรศวรไปปราบเมืองลานช้าง ซึ่งตั้งแข็งเมืองด้วย ปล่อยให้พระมหาอุปราชาพระสังขทัตและพระเจ้าเชียงใหม่ตีเมืองคังก่อนก็ตีไม่ได้ ครั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับจากเมืองล้านช้าง และเมืองอัตปือ (อยู่ในราชอาณาจักรลาวภาคใต้) แล้วจึงตีเมืองคังได้ ข้าพเห็นว่าคงจะกลาดเคลื่อนไป เพราะเมืองคังกับลานช้างและอัตปือนั้นห่างกันมาก

(๒) พระสังขทัต พระราชพงศาวดารว่าพระสังขทัตไทยรบพม่าและพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่าในสงครามครั้งที่ ๕ ว่าพงศาวดารพม่าว่าคนเดียวกันกับนักจินหน่องราชบุตรพระเจ้าตองอู

พระนเรศวร ก็เข้าตีก่อนในวันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ เวลา ๔ ทุ่ม^(๑) เดือนตก
 ข้าศึกได้คึดก่อนตีลาทั้งลงมาทั้รพลล้มตายลงมากจนใกล้รุ่งสว่างก็เข้าเมืองไม่ได้ต้องถอย
 ลงมา วันรุ่งขึ้นกองทัพพระสังขทัตก็เข้าตีอีกแต่ก็ไม่สามารถตีได้ต้องเสียไพร่พลไปมาก
 เช่นเดียวกัน (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวแปลก
 ว่าวันต่อไปพระเจ้าเชียงใหม่เข้าตีแต่ก็ไม่ได้)

ระหว่างที่กองทัพพระมหาอุปราชและพระสังขทัตทำการเข้าตีนั้น สมเด็จพระนเรศวรได้ไปศึกษาพิจารณาภูมิประเทศรอบเมือง ก็พบว่ามีความขรุขระทางข้างหลังอีก ๒ ทางพระองค์วางแผนการเข้าตีตรงกลางซึ่งเป็นทางเข้าตีเดิมและตีโอบ ๒

(๑) พระราชพงศาวดารว่าวันจันทร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ เวลา ๕ ทุ่มเดือนตก เว้นแต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า กรมราชบัณฑิตว่า วันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ เวลา ๔ ทุ่มเดือนตก

ข้างทางที่พบใหม่ ครั้นถึงวันพุธขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ เวลา ๑๑ ทุ่ม^(๑) สมเด็จพระนเรศวรก็สั่งเข้าตีตามแผน เพื่อให้สำเร็จผลตามแผนที่วางไว้ สมเด็จพระนเรศวรจึงจัดกำลังเป็น ๓ กอง ให้กองน้อยทำการเข้าตีล่วงหน้าตอนกลางอันเป็นทางเดิม กองนี้ให้อยู่ที่เชิงเขาห่างออกไป และกระทำการโห่ร้องดุด่าเข้าตีจริง อีก ๒ กอง จัดกำลังให้มากมีปืนนกลสับครบมือ เข้าตีโอบในทิศทาง ๒ ข้างทางที่พบใหม่ ข้าศึกมัวแต่ระวังทางด้านนี้ และชักก้อนศิลาทิ้งลงมาแต่ก็หาถูกต้องผู้ใดไม่ ครั้นรุ่งเช้ากองทัพไทยทั้ง ๒ กองที่เข้าตีโอบก็เข้าเมืองและจับเจ้าฟ้าเมืองคังได้

บทเรียนจากการเข้าตีเมืองคังของสมเด็จพระนเรศวรนี้ ก็คือเริ่มจากการตรวจภูมิประเทศทำให้สามารถวางแผนการเข้าตีให้ชนะข้าศึกได้ แผนการเข้าตีสรุปแล้วได้ว่า

๑. ใช้หลักการอ้อมกำลังโดยให้กองน้อยทำการรบต่อในตอนกลางในทิศทางเดิม
 ๒. ใช้หลักการรวมกำลังโดยให้กองใหญ่ ๒ กองทำการเข้าตีโอบ ๒ ปีก
 ๓. ใช้หลักการจู่โจม โดยเปลี่ยนเวลาเข้าตีจากเวลา ๔ ทุ่มเป็น ๑๑ ทุ่ม
- กองน้อยทำการรบต่อตอนกลางในทิศทางเดิมและโห่ร้องดุด่าเข้าตีจริง และใช้กองใหญ่ ๒ กอง ทำการเข้าตีโอบ ๒ ข้างทางในทิศทางที่ข้าศึกมิได้คาดหมาย

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และพระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมว่าวันพุธ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ เวลา ๑๑ ทุ่ม พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับกรมราชบัณฑิตว่าวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลา ๑๑ ทุ่ม พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำและฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) ว่าวันพุธแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เวลา ๑๐ ทุ่ม

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรตีได้เมืองคังแล้ว กองทัพทั้ง ๓ ก็เลิกทัพกลับมา
 สมเด็จพระนเรศวรได้นำเจ้าฟ้าเมืองคังไปถวายพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง ๆ หวังจะให้
 พระมหาอุปราชไปทำการรบได้ชัยชนะเพื่อเป็นเกียรติยศให้บรรดาเจ้าประเทศราช
 ทั้งหลายเกรงกลัว แต่พระมหาอุปราชกลับเข้าตีเมืองคังไม่ได้ กลายเป็นสมเด็จพระ
 นเรศวรตีได้ ด้วยเหตุนี้พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงก็ทรงน้อยพระทัยในพระมหาอุปราช
 และด้วยใจจริงแล้วคงจะไม่ได้ขึ้นชมยินดีในชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรในส่วนพระ
 องค์เท่าใดนัก แต่ด้วยความเป็นกษัตริย์และแสดงนำพระทัยให้ข้าราชการบริพารและเจ้าประเทศราช
 ทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง คุณธรรมความดี ทั้งอาจเอาใจสมเด็จพระนเรศวร
 ไม่ให้เอาใจออกห่าง หรือหากประสงค์จะคิดร้ายต่อสมเด็จพระนเรศวรก็อาจเกรงสมเด็จพระ
 นเรศวร เพราะสมเด็จพระนเรศวรนั้นไม่ได้มาแต่พระองค์เดียวมีกำลังกองทัพมาอีก

พ.ศ. ๒๔๔๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 เล่นชนไก่กับพระมหาอุปราช มังสามเกลียด

๑ แสนคนติดตามด้วยก็เป็นได้ จึงจำเป็นจะต้องตรัสชมเชยสมเด็จพระนเรศวรและพระราชทานทองคำใส่พระภูษาพานหนักหนัก ๕ ชั่ง จำหลักเป็นรูปเทวดาให้แก่สมเด็จพระนเรศวรทั้งยังให้จ่ายเสบียงเลี้ยงกองทัพไทยตามหัวเมืองรายทางที่กองทัพไทยยกทัพกลับอีกด้วย

ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรครั้งนี้ ก่อให้เกิดการอภัยคอคดอยู่กับพระมหาอุปราชฯ พระสังขตัทและนายกองและไพร่พลทั้งปวง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นของแน่เหลือเกินว่า สมเด็จพระนเรศวรย่อมเป็นที่เกลียดชังของพม่าโดยเฉพาะพระมหาอุปราชฯ เป็นอย่างยิ่ง และอาจมีเรื่องชุ่นช้องหมองใจกันก่อนก็ได้ ดังเช่นที่เคยมีมาแล้วซึ่งปรากฏในหนังสือคำให้การของชาวกรุงเก่าว่า “วันหนึ่งพระมหาอุปราชกับพระนเรศวรเล่นชนไก่กัน ไก่ของพระมหาอุปราชแพ้พระมหาอุปราชก็ขัดใจ จึงแกล้งพูดเป็นที่เยาะเย้ยว่าไก่เชลยเก่งจริง ชนชนะไก่เราได้ พระนเรศวรได้ฟังดังนั้นก็น้อยพระทัย ผูกอาฆาตพระมหาอุปราช แกล้งตรัสตอบเป็นในว่า ไก่ของหม่อมฉันพระองค์อย่าเข้าพระทัยว่า จะชนะแต่ไก่ของพระองค์จะชนะเขาบ้านเมืองก็ได้ดังนี้”

ผลแห่งการที่สมเด็จพระนเรศวร ไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีและตีเมืองกันได้นั้นทำให้พระองค์พอจะทราบได้ว่า บรรดาประเทศราชทั้งหลายไม่ค่อยเกรงกลัวพระเจ้าหงสาวดีนั้นเท่าไรนัก ทั้งฝั่ไม่ลายมือพม่าก็ไม่เท่าไรนัก ทำให้พระองค์คงจะมีแผนกู่ชาติเร็วขึ้น

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทูลลาพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งกลับมาทางบ้านแม่ละเมา เข้าสู่เมืองพิษณุโลกแล้ว ก็เสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่กรุงศรีอยุธยา ได้กราบทูลเรื่องราวต่างๆ ที่ไปกรุงหงสาวดีสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชก็มีพระทัยยินดีจัดการสมโภชน์สมเด็จพระนเรศวรและปูนบำเหน็จให้ทะแกล้วทหารตามสมควร แล้วสมเด็จพระนเรศวรก็กราบทูลว่าบังคมลาไปครองเมืองพิษณุโลกตามเดิม

พม่าทำทางและตั้งยั้งฉางที่เมืองกำแพงเพชร ปีมะแม พ.ศ. ๒๑๒๖^(๑)

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพกลับมาแล้ว พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมีสติปัญญาหลักแหลมลึกซึ้ง ทั้งการสงครามก็องอาจกล้าหาญ ชำนาญไปจะเป็นเสี้ยนหนามและเป็นศัตรูแก่เมืองหงสาวดี จึงให้นันทสุกับราชสังครา^(๒) คุมพลพม่ากับไทยใหญ่ ๑๐,๐๐๐ คน ทำทางเข้ามาและตั้งยั้งฉางเตรียมเสบียงอาหารที่เมืองกำแพงเพชร เพื่อเตรียมการยกทัพมากวาดต้อนผู้คนหัวเมืองฝ่ายเหนือ เป็นการทอนกำลังของฝ่ายไทยหรืออาจขู่ไทยไว้ไม่ให้แข็งเมืองก็เป็นได้ เพราะหากไทยคิดแข็งเมืองเมื่อใด ก็จะยกทัพมาตีเมืองไทยได้โดยง่าย และคงอ้างเหตุผลกับไทยว่าการที่ให้นันทสุกับราชสังคราคำเนินการเช่นนี้ ก็เพื่อจะทำทางคมนาคมให้การไปมาสะดวก เป็นเรื่องที่แน่นอนว่า สมเด็จพระนเรศวรย่อมรู้เท่าทันในความคิดของพระ

(๑) พระราชพงศาวดารเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า ปีมะแม พ.ศ. ๒๑๒๖ “ครั้งนั้นรู้ข่าวว่าข้างหงสาทำทางเข้ามา” แต่ผลความไม่มี จึงถือศักราชนี้ พระราชพงศาวดารไม่ได้บอกศักราชไว้แน่นอน แต่กล่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีองค์ใหม่ ปีชวด พ.ศ. ๒๑๐๗ และเมื่อตีเมืองกัณฑ์นั้นเข้าเดือน ๕ แล้ว กัณฑ์นั้นจึงน่าจะเป็นปีฉลู พ.ศ. ๒๑๐๘ ฉะนั้นศักราชจะผิดไป ๑๖ ปี เว้นแต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าปีระกา พ.ศ. ๒๑๑๖ ฉะนั้นศักราชจะผิดกันไปจากพระราชพงศาวดารหลวงประเสริฐไป ๑๐ ปี

(๒) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ว่าราชสังครา พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากกัณฑ์ฉบับของบริติชมิวเซียมว่า ราชสังคราม พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฉบับความสมเด็จพระกรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระราชพงศาวดารกรุงเก่ากรมราชบัณฑิตว่า ราชสงคราม

เจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งและเห็นว่าพม่าคงจะไม่ปล่อยให้ไทยเป็นอิสระต่อไป เมื่อเห็นไทยกล้าแข็งเมื่อใดก็จะต้องยกมาทำลายเมืองไทยอย่างไม่สงสัย จึงคงมีทางเลือกทางเดียวเท่านั้น คือต้องเตรียมการต่อสู้ แต่เพื่อไม่ให้พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งสงสัย จึงปล่อยให้นันทสุกับสังครำทำไปตามคำสั่งของพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งตามอำเภอใจไปก่อน

สงครามระหว่างไทยพม่าครั้งที่ ๕ คราวสมเด็จพระนเรศวรประกาศ
อิสรภาพ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗

สาเหตุของสงครามครั้งนี้สืบเนื่องมาจากเรื่องภายในราชวงศ์พม่า กล่าวคือ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่ง เสด็จราชย์ได้ ๒ ปี ถึงปีมะแม พ.ศ. ๒๑๑๖ ในพงศาวดารพม่าว่าพระมหาอุปราชตั้งแต่ครั้งยังเป็นมังฆยอชวราชนักราชของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ให้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงราชบุตรพระเจ้าอังวะ ซึ่งเป็นพระราชบุตรชาย ต่อมามังฆยอชวได้เป็นพระมหาอุปราชในแผ่นดินพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่ง ก็มีพระอัครชายาใหม่ๆ เกิดวิวาทหุบทักกันกับราชธิดาพระเจ้าอังวะ พระมหาอุปราชก็เข้าด้วยกับพระอัครชายาใหม่เนื่องจากเกิดการทุ่มเถียงกันเนื่องๆ จนเป็นเหตุให้ครั้งหนึ่งพระนลาตของราชธิดาพระเจ้าอังวะ ไปกระทบกับพระแท่นถึงกับพระโลหิตไหล ราชธิดาพระเจ้าอังวะจึงเอาแพรชุพระโลหิต พร้อมกับส่งพระอักษรลับบรรยายความทุกข์ยากส่งไปให้พระเจ้าอังวะ พระเจ้าอังวะอาจผิดพ้องหมองใจกับพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งมาก่อนประกอบกับได้ความยุ้งจากมเหสีด้วย ก็คือกบฏ^(๑) ทั้งแข็ง

(๑) พระราชพงศาวดารว่า พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งลงว่าพระเจ้าอังวะเป็นกบฏ สมเด็จพระนเรศวรสำคัญว่าจริงจึงยกทัพไปช่วย แต่พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ ระบุว่า “รู้ข่าวว่าพระเจ้าหงสากับพระเจ้าอังวะผิดกัน ครั้งนั้นเสด็จไปช่วยการศึกพระเจ้าหงสา...” สรุปความเป็นกบฏจริงพระราชพงศาวดาร

(โปรดดูเชิงอรรถต่อหน้า ๔๘)

เมืองขึ้น แล้วชักชวนเจ้าฟ้าไทยใหญ่มาเข้าด้วยหลายเมือง และแบ่งทูตไปชักชวนพระเจ้าแปรพระเจ้าตองอูซึ่งทั้ง ๒ องค์นี้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง และพระเจ้าเชียงใหม่ (ราชบุตรพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง) แต่เจ้าประเทศราชทั้ง ๓ เมืองไม่เข้าด้วย ช้ายังกราบทูลให้พระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลเรงทราบอีก พระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลเรงจึงให้เตรียมกองทัพใหญ่ไปตีเมืองอังวะ และสั่งให้พระเจ้าแปร พระเจ้าตองอู พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าลานช้าง และพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาแยกทัพไปช่วย ครั้นนั้นบรรดาเจ้าประเทศราชทั้งหลายต่างก็ยกทัพไปช่วยตามเวลาที่กำหนด ทางกรุงศรีอยุธยานั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชกราบทูลไปว่าจะให้สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปช่วย แต่กองทัพไทยหาได้ไปทันตามกำหนดเวลาไม่ พระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลเรงเกิดระแวงสงสัยในสมเด็จพระนเรศวร จึงให้พระมหาอุปราชอยู่รักษาเมืองหงสาวดีแล้วพระองค์ก็ยกทัพไปเมืองอังวะ

สมเด็จพระนเรศวรทรงพิจารณาเห็นว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลเรงชนะพระเจ้าอังวะก็คงจะรวบรวมกองทัพใหญ่มาตีเมืองไทยตามที่ใ้ให้นั้นทูลกับราชสังคราเตรียมการไว้ แต่ถ้าพระเจ้าอังวะชนะก็จะเป็นโอกาสอันดีของไทย ดังนั้นจึงถึงคราวแล้วที่จะต้องทำการกู้ชาติอย่างเปิดเผย พระองค์จึงกำหนดแผนการณ์ไว้ว่า หากพระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลเรงแพ้พระเจ้าอังวะ ก็จะชิงเอาเมืองหงสาวดีเสีย ถ้าชนะพระเจ้าอังวะก็เพียงแต่จะนำครอบครัวไทยที่ถูกกวาดต้อนไปกลับคืนมาเป็นกำลังป้องกันบ้านเมืองต่อไป เพื่อให้สำเร็จตามแผนนั้นจะต้องยกทัพไปช่วยๆ เพื่อถ่วงเวลาให้พระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลเรงยกทัพไปจากเมืองหงสาวดีเสียก่อน ฉะนั้นเมื่อพิจารณาแผนการณ์

พม่าพระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ไทยรบพม่าและพระประวัติ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาตำราวงราชานุภาพว่า
พระเจ้าอังวะเป็นกบฏจริง

ของสมเด็จพระนเรศวร แล้วจะเห็นว่ามัลักษณะอ่อนตัวในการดำเนินการมาก เมื่อถึงคราวปฏิบัติจริงซึ่ง จะกล่าวต่อไปจึงไม่ยุ่งยากสับสน

สมเด็จพระนเรศวรขณะนั้นพระชนมายุ ๒๔ พรรษา ยกทัพกำลัง ๑๐๐,๐๐๐ คน ออกจากเมืองพิษณุโลกวันพฤหัสบดีแรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗ (๑) ทางประตูไชยแสน ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า ในวันนั้น “ข้างต้นพลายสวัสดิมงคลและ ข้างต้นพลายแก้วจักรรัตนันชนกันและนางข้างต้นพลายสวัสดิมงคลลู่ว้างซ้าย โหรทำนายว่าห้ามขาดรา” แต่สมเด็จพระนเรศวรเห็นว่าได้จัดการทัพเรียบร้อยแล้วจึงยกทัพไป แสดงว่าสมเด็จพระนเรศวรไม่ได้ถือโชคลาง ถือจังหวะเวลาที่จะทำการให้ได้เปรียบข้าศึกเป็นสำคัญ นับว่าพระองค์

- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า วันพฤหัสบดีแรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗ ซึ่งเฉพาะศักราชตรงกับพระราชพงศาวดารพม่า พระนิพนธ์พระเจ้าว กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ไทยรบพม่าและพระประวัติ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าว กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ว่าแรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ และยังเป็นปีมะแม พ.ศ. ๒๑๒๖ อยู่ และว่าเดินกองทัพไป ซ้ำๆ ถึงเมืองแครงเดือน ๖ พ.ศ. ๒๑๒๗ ฉะนั้น ศักราชปีประกาศอิสรภาพนี้จึง ตรงกับพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า พระราชพงศาวดารว่า วันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ ปีฉลู ซึ่งไม่ได้กล่าวถึง พ.ศ. แต่จะต้องเป็น พ.ศ. ๒๑๐๘ เพราะว่าปีชวดเป็น พ.ศ. ๒๑๐๗ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปเฝ้า พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรง และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า วันอาทิตย์แรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ ปีจอ พ.ศ. ๒๑๑๗ ฉะนั้นศักราชจะผิดจาก พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐว่า ไป ๑๙ ปี และ ๑๐ ปี ตามลำดับ

**บึงหนองปลิง ที่สาธารณะประโยชน์ ตำบลหนองปลิง
อำเภอเมืองกำแพงเพชร**

เป็นผู้มีลักษณะผู้นำโดยแท้ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปทางเมืองกำแพงเพชร ครั้นวันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๕ (๑) เสด็จถึงตำบลวัดยม (๒) ท้ายเมืองกำแพงเพชร ประทับ

-
- (๑) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า วันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๕ พระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ ไม่ได้บอก วัน แรม เดือนไว้ บอกแต่เวลาบ่าย ๕ โมง แต่พระราชพงศาวดารฉบับกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า วันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๓ เวลาบ่าย ๕ โมง
- (๒) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ และพระราชพงศาวดารทุกฉบับ “ตำบลวัดยม” แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า “ตำบลวัดยม”

แรม ๑ ค่ำ รุ่งขึ้นยกทัพไปหนองปลิง^(๑) ประทับแรม ๓ วันแล้วยกทัพไปเมืองแครง^(๒) ทางท่านแม่ละเมา ขณะที่กำลังยกทัพไปนั้น พระยากำแพงเพชรส่งข่าวมาว่า พวกไทยใหญ่ซึ่งมาปฏิบัติงานกับนั้นต่อสู้กับราชสังครา ได้พากันหนีไปทางเมืองพิษณุโลกเป็นจำนวนมาก สมเด็จพระนเรศวรจึงให้ม้าเร็วไปแจ้งกับหลวงโกษาผู้รักษาเมืองพิษณุโลก ให้กักด่านที่เมืองนครไทย (อ. นครไทย จังหวัดพิษณุโลก) และเมืองเพชรบูรณ์ อย่าให้ไทยใหญ่หนีออกไปได้ และให้หลวงโกษาธิบดีทักษ์รักษาพวกครัวไทยใหญ่ไว้ โดยหวังจะเป็นกำลังต่อสู้ในภายหลัง หลวงโกษาภิธานินทราบรับสั่ง แม้วานันต์สู้กับราชสังคราจะมีหนังสือมาให้ส่งไทยใหญ่คืนหลวงโกษาก็ไม่ยอมส่ง

(๑) หนองปลิง ตั้งอยู่ที่ ต. หนองปลิง อ. เมืองกำแพงเพชร ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๓ ก.ม. ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงติดกับวัดราชพฤกษ์สถาราม ห่างจากวัดข้างรอบประมาณ ๕๐๐ ม. อยู่ใกล้กับวัดโบราณหลายวัด เช่นวัดบัวมีต วัดอวาส-น้อย วัดอวาสใหญ่ วัดพระยืน วัดพระนอน เป็นต้น ขนาดของหนองปลิงกว้างประมาณ ๑๕๐ ม. ยาวประมาณ ๑๕๐๐ ม. เป็นหนองสาธารณะประโยชน์มีหญ้าปล้อง หญ้าปลือ หญ้าชะวา ขึ้นอยู่ทั่วไปมีปลุกข้าวได้บ้างบางส่วน หนองปลิงมีน้ำตลอดปี จึงต้องมีสะพานข้ามประมาณ ๑๐๐ ม. ดินในหนองปลิงเหมาะแก่การนำมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นสินค้าหลักของชาวหนองปลิง (ภาพและคำอธิบายได้รับความเอื้อเฟื้อจาก คุณจรัส คำรงรัตน์ สถานี บริการน้ำมันสามทหาร ต. ในเมือง อ. เมือง จ. กำแพงเพชร ผู้แทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม ขององค์การเชื้อเพลิง สำหรับภาพที่เห็นอยู่นี้เป็นภาพหนองปลิง ซึ่งคุณจรัสฯ ยืนอยู่ข้างรถยนต์ของคุณจรัสฯเอง)

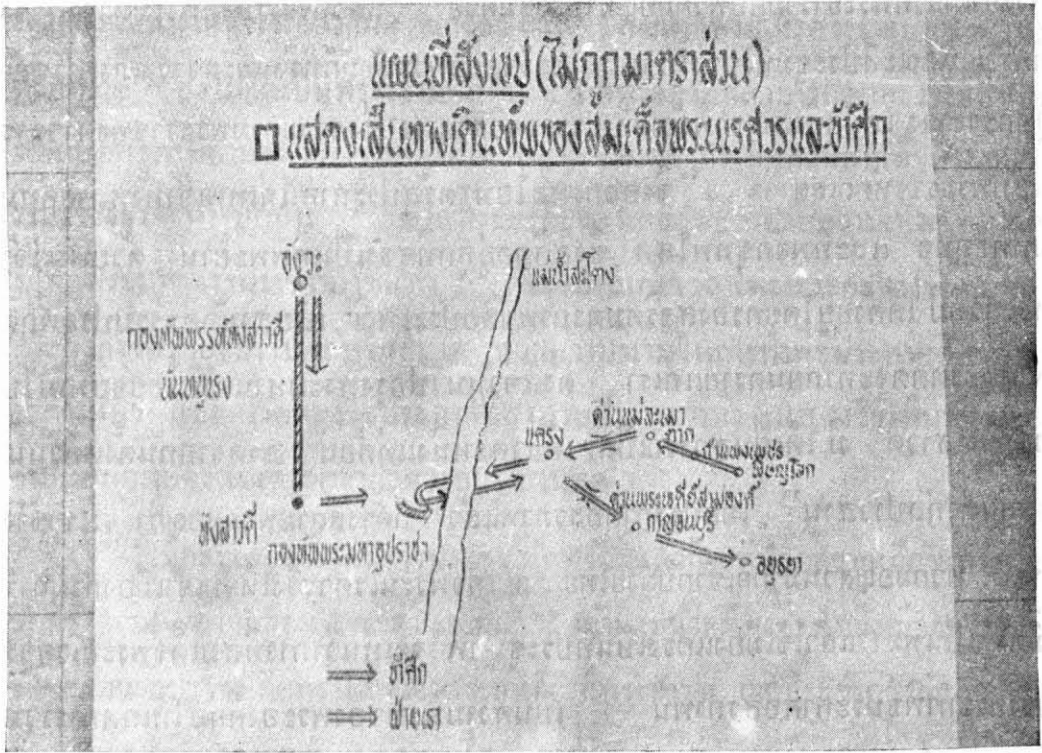
(๒) เมืองแครงไทยรบพม่าพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้อธิบายไว้ในสงครามครั้งที่ ๒ ในเรื่องเกี่ยวกับเส้นทางเดินทัพของพม่าว่า “บ้านตะพู (เมืองแครง)” พระราชพงศาวดารพม่า พระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ว่า เมืองตะโงะ

สมเด็จพระนเรศวรยกทัพถึงเมืองแครง เมื่อพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖^(๑) ครั้นชักแซกยอด่าง^(๒) เจ้าเมืองแครงทราบ ก็ให้ปลัดเมืองมาทูลว่า ขอเชิญเสด็จ พักพลอยู่แต่นอกเมืองก่อน สมเด็จพระนเรศวรส่งกองทัพตั้งค่ายและตั้งพลับพลายู่ใกล้ กับอารามพระมหาเถรคันฉ่อง

ฝ่ายพระมหาอุปราชซึ่งอยู่รักษาเมืองหงสาวดีรู้ข่าวมาว่า สมเด็จพระนเรศวร มาถึงเมืองแครงแล้วก็คิดเป็นกลอุบายให้ขุนนางมอญ ๒ คน คือพระยาเกียรติและ พระยารามคุมกองทัพไปรับเสด็จสมเด็จพระนเรศวรและสั่งว่าถ้าพระมหาอุปราชยกทัพ

(๑) พระราชพงศาวดารทุกฉบับว่า วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ แต่พระราช- พงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ สำหรับ ศักราชในพระราชพงศาวดารดังกล่าวคงเป็นปีชวด พ.ศ. ๒๑๐๙ เพราะเข้าเดือน ๖ แล้ว ฉะนั้นศักราชจะผิดไปจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ (๒๑๒๗) ไป ๑๘ ปี และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) คงจะต้องเป็นปีกุน พ.ศ. ๒๑๑๘ เพราะเข้าเดือน ๖ แล้ว ฉะนั้นศักราชจะผิดกับ พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ (๒๑๒๗) ไป ๙ ปี พระราชพง- ศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไทยรบพม่า พระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยา คำรณราชนุภาพ และพระราชพงศาวดารพม่า พระนิพนธ์พระเจ้า กรมพระนราธิป ประพันธ์พงศ์ ไม่ได้กล่าวว่าไปถึงเมื่อใดเพียงแต่บอกว่าไปถึงเดือน ๖ พระประวัติ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาคำรณราชนุภาพ ว่า ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๑๒๗ (ตรงกับฉบับพระราชหัตถเลขา) ข้าพเจ้ายึดถือ ตามพระราชพงศาวดารส่วนใหญ่ที่ว่า วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ แต่ ศักราชคงยึดถือตามพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ

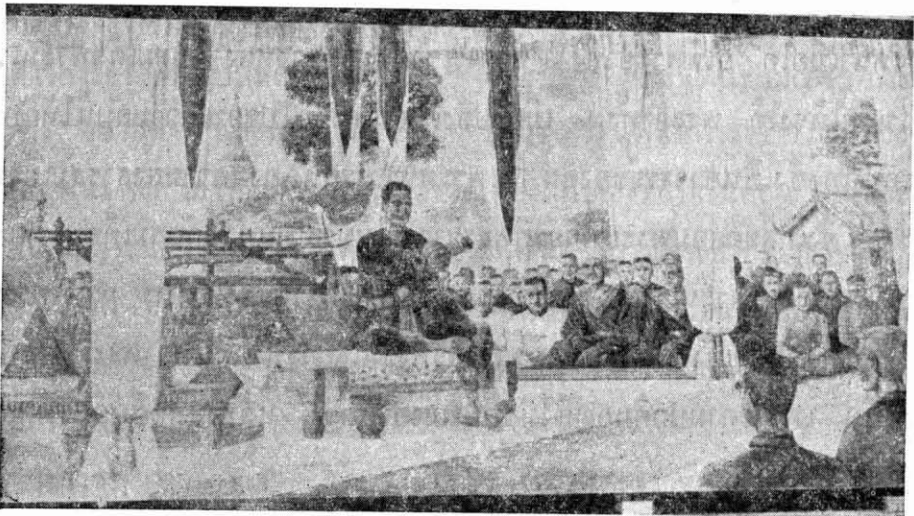
(๒) พระราชพงศาวดารว่า “ชักแซกยอด่าง” แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพัน จันทนุมาศ (เจิม) ว่า “ชักแซกยอด่าง” และพระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยาฉบับ หอสมุดแห่งชาติ ฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และพระราชพงศาวดารกรุงเก่ากรมราชบัณฑิตว่า “ชักแซกยอด่าง”

เข้าตีข้างหน้าเมื่อใด ก็ให้พระยาทั้ง ๒ ทำการเข้าตีชนาบทข้างหลัง จับสมเด็จพระนเรศวร มาสังหารเสียให้จงได้ พระยาทั้ง ๒ เมื่อไปถึงเมืองแครงก็ไปขยายความลับนี้ให้กับพระมหาเถรคันฉ่องซึ่งเป็นอาจารย์ของตน พระมหาเถรคันฉ่องมีความสงสารสมเด็จพระนเรศวร จึงเกลี้ยกล่อมพระยาเกียรติพระยารามให้มาสวามิภักดิ์กับสมเด็จพระนเรศวร แล้วพามาเฝ้าสมเด็จพระนเรศวร เล่าความจริงให้ทรงทราบทุกประการ การที่พระมหาอุปราชใช้พระยามอญทั้งสองมารับเสด็จสมเด็จพระนเรศวรนั้น นับว่าพระมหาอุปราชใช้คนไม่เป็น เพราะตามปกติมอญก็ไม่ชอบพม่าอยู่แล้ว และอยากเป็นอิสระอยู่ตลอดเวลา

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทราบความจริงเช่นนี้ จึงเห็นสมควรว่าถึงคราวแล้วที่
จะต้องเปิดเผยความเป็นศัตรูกับเมืองหงสาวดี จึงให้ประชุมแม่ทัพนายกองทหารไทย
ทั้งหลาย แล้วนิมนต์พระมหาเถรคันฉ่องกับพระสงฆ์มานั่งเป็นสักขีพยาน และให้

พระยาเกียรติพระยารามกับพวกมอญมาประชุมด้วย แล้วตรัสเรื่องที่พระมหาอุปราชาคิดร้ายให้คณะที่ประชุมทั้งปวงทราบ เสร็จแล้วพระหัตถ์ก็ทรงพระสุพรรณถึงการหลังอุทกธาราลงเหนือพนมสุธาพร้อมกับประกาศอิสรภาพ ซึ่งความตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “จึงออกพระโอรสบุตรสประกาศแก่เทพเจ้าทั้งหลายอันมีมหิทธิฤทธิ์ และทิพจักขุทิพโสตา ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศจงเป็นทิพพะยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยครองสุจริตมิตรภาพขี้ดียบประเพณี เสียสามัคคีธรรมประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำภัยอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นั้นไปกรุงพระมหานครศรีอยุธยาขับไปเมืองหงสาวดี มิได้เป็นสุวรรณบัลลังก์เดียวดุจหนึ่งแต่ก่อน ขาดจากกันตั้งแต่นั้นนี้ ตราบเท่ากาลปาวสาน” เมื่อประกาศอิสรภาพแล้ว ก็ดำรัสตามพวกมอญว่า จะเข้าข้างไหน พวกมอญส่วนมากก็เข้ากับฝ่ายไทย สมเด็จพระนเรศวรจึงให้จับเจ้าเมืองกรมการเมืองที่เป็นพม่า แล้วใช้เมืองแครงเป็นที่ประชุมทัพ จะเห็นว่า การที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำพิธีประกาศอิสรภาพนี้ เป็นความริเริ่มของพระองค์ก่อให้เกิดการรวม

พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระสุพรรณถึงการ
หลังอุทกธาราลงเหนือพนมสุธาพร้อมกับประกาศอิสรภาพ

กำลังใจให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และขณะนั้น สมเด็จพระนเรศวรยังเป็นแต่เพียงมหาอุปราช ยังไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่พระองค์ก็สามารถตกลงใจได้คาบประสาธน์สภาพตามจังหวะเวลาที่เหมาะสม ไม่ต้องกราบทูลให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาทราบก่อน หากพระองค์ยังลังเลอยู่ต้องขอรับความเห็นชอบจากสมเด็จพระมหาธรรมราชาแล้ว ก็จะไม่ทันกับเวลาเพราะระยะทางจากเมืองแครงถึงกรุงศรีอยุธยาไปกลับไกลมาก ด้วยความริเริ่มในการทำพิธีประกาศอิสรภาพประการหนึ่ง และการตกลงใจประกาศอิสรภาพประการหนึ่ง แสดงให้เห็นลักษณะความเป็นผู้นำของสมเด็จพระนเรศวรอย่างเด่นชัด

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรประชุมทัพพร้อมแล้วก็ยกทัพออกจากเมืองแครง ณ วันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๑ โมง (*) ข้ามแม่น้ำสะโตงตรงไปยังเมืองหงสาวดี ส่วนพระมหาอุปราชเมื่อทราบข่าวว่าพระยาเกียรติพระยาราม กลับไปเข้าค่ายกับ สมเด็จพระนเรศวร ก็ไม่กล้ายกทัพออกมาตั้งที่วางแผนไว้ คงแต่รักษาเมืองหงสาวดีไว้ให้มั่นคง สมเด็จพระนเรศวรได้ยกทัพไปจนถึงเมืองหงสาวดี ก็ทราบว่า พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงได้รบพุ่งกับพระเจ้าอังวะถึงกับชนช้างกัน และพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงได้ชัยชนะ จวนจะยกทัพกลับอยู่แล้ว จึงกระทำตามแผนหลัง คือนำครอบครัวไทยกลับคืนมา ได้ครัวไทยมาประมาณ ๑๐,๐๐๐ เศษ แล้วเลิกทัพกลับมา โดยให้พวกครัวไทยล่วงหน้าไปก่อน พระองค์ทรงคุมกองทัพหลวงป้องกันครัวไทยอยู่ข้างหลัง

-
- (๑) พระราชพงศาวดารทุกฉบับว่าวันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๑ โมง แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาก) ว่า วันศุกร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๑ โมง ไทยรบพม่าและพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไม่กล่าวถึง

**การยิงต่อสู้กันที่ริมฝั่งแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวร
จึงทรงพระแสงปืนนกสับยาว ๙ คืบ ยิงสุรกรรมาตายชบอยู่กบคอบ้าง**

ครั้นพระมหาอุปราชทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรนำครัวไทยกลับไป ก็ยกทัพกำลัง ๑๐๐,๐๐๐ คน ติดตามมา โดยให้สุรกรรมาเป็นกองทัพนหน้า สมเด็จพระนเรศวรเมื่อทราบข่าวข้าศึก ก็ให้กองทัพอไทยเร่งรีบเดินทัพกลับเพื่อข้ามแม่น้ำสะโตงเสียก่อน จะได้ใช้แม่น้ำสะโตงเป็นเครื่องกีดขวาง กองทัพนหน้าของพม่ามาทันกองทัพไทยที่ใกล้แม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรให้รวบรวมเรือและทำแพ จัดให้ครอบครัวข้ามไปก่อน ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้กีดขวางแก่การรบ แล้วพระองค์นำทหารข้ามไปภายหลัง นี่แหละแสดงลักษณะผู้นำหน่วยโดยแท้ของพระองค์ เมื่อข้ามเสร็จแล้วก็เผาเรือแพเสียพร้อมกับสั่งเตรียมการต่อสู้ที่ริมแม่น้ำอันเป็นชัยภูมิที่ดี พอสุรกรรมายกทัพมาถึงริมฝั่งแม่

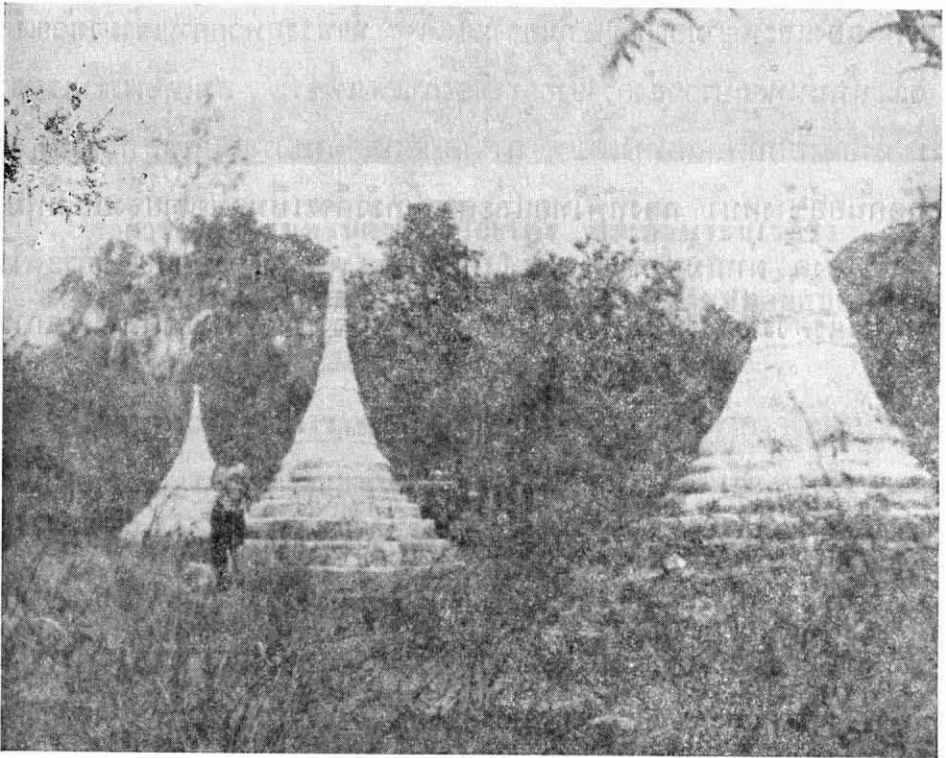
สะโงะทรงข้าม กองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายก็เอาปืนยิงต่อสู้กัน แต่แม่นำสะโงะกว้างใหญ่นัก จึงต่างฝ่ายยิงกันไม่ถึง สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงพระแสงปืนนกสับยาว ๕ คืบ ยิงสุรกรรมาตายชบอยู่กับคอช้าง รัชพลข้าศึกเห็นเป็นอัศจรรย์ ก็ครั่นคร้ามเกรงพระบรมเดชานุภาพไม่กล้าติดตาม พระมหาอุปราชจึงสั่งให้เลิกทัพกลับเมืองหงสาวดี^(๑) พระแสงปืนซึ่งยิงสุรกรรมาตายในครั้งนั้นได้นำมาปรากฏต่อมาว่า “พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโงะ” นับในพระแสงอัฐอาวุธอันเป็นเครื่องราชูปโภค สำหรับพระเจ้าแผ่นดินมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

สมเด็จพระนเรศวรยกทัพมาถึงเมืองแครง เนื่องจากพระมหาเถรคันฉ่อง พระยาเกียรติและพระยารามได้มีอุปการะคุณมาก สมควรจะได้ยกย่องพระเกียรติให้สมกับความคิดความชอบและพินัยจากข้าศึกจึงชักชวนให้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา พระมหาเถรคันฉ่องและพญามอญทั้ง ๒ ก็มีความยินดี นำพรรคพวกตามเข้ามาด้วยเป็นอันมาก ขณะนั้นนั้นทูลกับราชสังครายยังอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นว่า หากจะยกทัพกลับทางเดิม ถ้าข้าศึกยกติดตามมาก่อนนั้นทูลกับราชสังครายก็จะสะกิดกันอยู่ข้างหน้า กองทัพไทยและครอบครัวก็จะเป็อันตรายจึงยกทัพมาทางด่านเจดีย์ ๓ องค์ ผ่านเมืองกาญจนบุรี (เก่า) เข้าสู่พระนครศรีอยุธยา พระดำริของสมเด็จพระนเรศวรนี้ เป็นการระวังป้องกันกองทัพจึงนับว่าพระองค์ทรงดำริการรอบคอบมาก

-
- (๑) พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ไม่ได้กล่าวถึงพระยาเกียรติพระยาราม และว่าพระมหาอุปราชได้ยกทัพตามเข้ามาถึงเซกกรุงฯ แต่มาแพ้ไทยกลับไป และไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในสงครามครั้งที่ ๕ ตอนที่รบกันนี้ ที่เชิงอรธกล่าวว่าพระราชพงศาวดารพม่าก็ว่าเช่นเดียวกัน และวินิจฉัยว่าความจริงจะเป็นอย่างพระราชพงศาวดาร ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อหาต่อไป ขอเล่าเรื่องตำนานพระเจดีย์ ๓ องค์ และเมืองกาญจนบุรี (เก่า) ตามที่ข้าพเจ้าได้ไปมาแล้วเมื่อปี ๑๐ เสียก่อน เพื่อประดับความรู้สักเล็กน้อย

ตำนานพระเจดีย์ ๓ องค์ เป็นช่องทางข้ามเขาตะนาวศรี ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า อยู่ ต. ไส้โว่ อ. สังขละบุรี ห่างจากที่ตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นไปประมาณ ๓๐ กม. ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ ๒ ชม. เศษ ข้าพเจ้าได้ติดต่อกับโรงพยาบาลฝรั่งที่ อ. สังขละบุรี ขอเช่ารถแลนด์โรเวอร์ราคา ๑๕๐ บาท แต่รถยังไปทำขนุนอยู่จะต้องรออีกหลายวัน จึงขอเช่ารถลากไม้ราคา ๒๐๐ บาท แล้วข้าพเจ้าพร้อมด้วย ร.อ. บำรุง ทิมพงษ์ ปลัดอำเภอฝ่ายปราบปราม และตำรวจตระเวนชายแดน

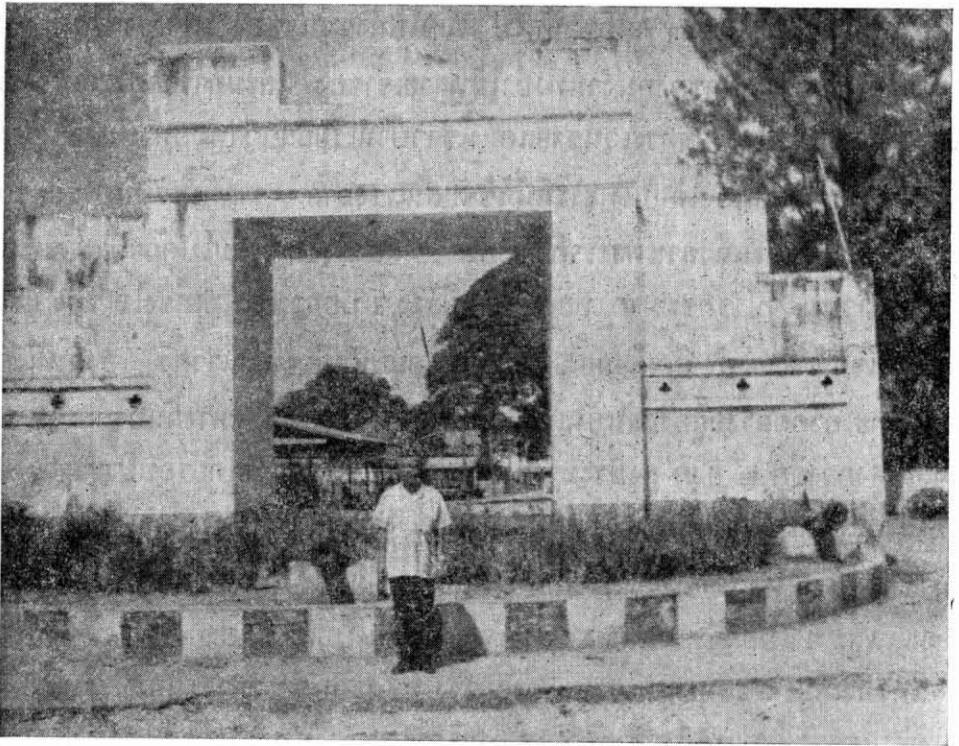

ตำนานพระเจดีย์ ๓ องค์

กับพรรคพวกของเขา ๒-๓ คนก็พากันไป เมื่อไปถึงแม่น้ำของกะเลี้ยซึ่งเป็นที่ประมาณ
 ครึ่งทาง ณ ที่นี้เป็นที่พักของคนงานทำป่าไม้หลายเจ้าของ และมีตำรวจตระเวนชายแดน
 รักษาการณ์อยู่ด้วย ตำรวจตระเวนชายแดนนี้ชาวบ้านเรียกกันว่าหมอทั้งนั้นคือทุกคนนึก
 ยายเป็นตนเองก็คิดตนเองได้ เพราะที่นี่ใช้จับสั้นแรงมาก จากที่นี่เราก็เอาจอดตลุยข้าม
 แม่น้ำของกะเลี้ยไปจนถึงท่านพระเจดีย์ ๓ องค์ สองข้างทางเต็มไปด้วยป่าผ่านเนินเขา
 เช่นเคย แถวนั้นมีไม้ป่าชุกชุมมาก ปลัดอำเภอบำรุงฯ บอกว่าเอาไปเลี้ยงไม่เชื่อง แต่ก็นึก
 ที่ท่านพระเจดีย์ ๓ องค์ มีเจดีย์อยู่ ๓ องค์ ตั้งอยู่บนสันเขาตะนาวศรี องค์หนึ่งอยู่ใน
 ประเทศไทย องค์กลางอยู่ตรงสันปันเขต อีกองค์อยู่ในเขตพม่า ห่างกันองค์ละ ๕ ม.^(๑)
 องค์กลางสูงกว่าอีก ๒ องค์ สูงประมาณ ๕ ม. ฐานพระเจดีย์วัดโดยรอบประมาณ ๑๕ ม.
 อีก ๒ องค์สูงและขนาดเดียวกัน คือสูงประมาณ ๔.๕ ม. ฐานพระเจดีย์วัดโดยรอบ-
 ประมาณ ๑๒ ม. หลังจากได้สังสรรค์กับคุณเฉลิม บุญมานุช รักษาการนายอำเภอสังขละ
 บุรี คุณเฉลิมฯ บอกว่าแต่เดิมยอดพระเจดีย์มีฉัตรแบบเจดีย์มอญ-พม่า ถึงปีข้างป่า
 มาหักฉัตรทั้งเสีย เมื่อคุณเฉลิมฯ ย้ายมาจึงได้ชักชวนข้าราชการและประชาชนไปทำ
 การบูรณะและทำยอดแบบไทย พร้อมทั้งทำพิธีบวงสรวงตามประเพณีไทยซึ่งก็เป็นเวลา
 ๓ ปีมาแล้ว เมื่อข้าพเจ้าไป ปี ๑๐ ข้างป่าก็ยังไม่มีมาหักยอดพระเจดีย์ ก็เป็นเรื่องที่น่า
 ประหลาดเหมือนกัน การก่อสร้างพระเจดีย์ ๓ องค์ นี้ไม่ปรากฏว่าได้ก่อสร้างในสมัยใด
 ได้กันในพระราชพงศาวดารแล้วปรากฏว่ามีแต่เรียกชื่อว่าท่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ในแผ่น
 ดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิตรงที่พระเจดีย์ ๓ องค์นี้มีแนวทางรถไฟ (เดิวนั้นทางรถไฟ
 รื้อแล้ว) ซึ่งญี่ปุ่นสร้างขึ้นไว้ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาผ่านไปเชื่อมกับสถานีรมบี
 แซ เมืองเยในประเทศพม่า

เมืองกาญจนบุรี (เก่า) ไม่ได้ตั้งที่ ต. ปากแพรก อ. เมืองกาญจนบุรีทุกวันนี้
 นี้ เดิมตั้งอยู่ที่ ต. ลาดหญ้าฝั่งซ้ายริมแม่น้ำแควใหญ่ เหนือตัวจังหวัดขึ้นไปประมาณ
 ๑๘ กม. มีอาณาบริเวณระหว่างลำน้ำแควใหญ่กับเขาชนไก่ หลักฐานการย้ายเมือง

(๑) ไม่ได้นำเชือกเมตรไป จึงใช้หลักเก่าซึ่ง ๆ พบว่า อาจารย์ อดอม กิตติขจร สอนไว้
 ทั้งแต่เป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกคือเมื่อประมาณ ๓๓ ปีมาแล้ว โดยใช้หลักหา
 ระยะ ๔ ก้าว = ๓ เมตร ส่วนความสูงใช้ไม้วัดแล้วใช้หลักอย่างเดิม

ประตูเมืองกาญจนบุรี

กาญจนบุรีจาก ต. ลาดหญ้ามา ต. ปากแพรกนี้ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุด แห่งชาติก็ไม่พบว่า ปรากฏย้าย มาตั้งแต่เมื่อใดได้ค้นจาก อักษรานุกรมภูมิ- ศาสตร์ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า ย้ายมาระหว่าง พ.ศ. ๒๓๓๐ ถึง พ.ศ. ๒๓๖๓ ในทางสันนิษฐานเข้าใจว่าย้ายมาหลังจากสงครามระหว่างไทยกับพม่าครั้งที่ ๒ สมัยกรุง รัตนโกสินทร์ คราวรบกับพม่าที่ท่าดินแดง พ.ศ. ๒๓๒๙ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เหตุผลที่ย้ายเมืองกาญจนบุรีมาตั้งที่ ต. ปากแพรก ผังซ้ายแม่น้ำแม่กลอง (แม่น้ำแควน้อยกับแควใหญ่หรือแม่น้ำศรีสวัสดิ์ มาสบกันที่ ต. ปากแพรก แล้วยืนตรงที่แม่น้ำสบกันเรียกว่าล้นช้าง อยู่ ต. บ้านเหนือ อ. เมืองกาญจนบุรี ต่อจากแม่น้ำแควน้อยและแควใหญ่มาสบกันเรียกว่าแม่น้ำแม่กลอง) นี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ คงจะทรงเห็นว่าที่ ต. ปากแพรก เป็นปมคมนาคม คือแม่น้ำแคว

น้อยและแควใหญ่มาสบกัน จึงมีพระราชประสงค์ที่จะรับข้าศึกให้ได้ ทั้งที่มาจากด่าน บ้องตี้และด่านพระเจดีย์สามองค์ซึ่ง อาศัยแม่น้ำแควน้อย เป็นเส้นทางคมนาคมทั้ง ๒ ทาง หรือเดินบกจากสามสบผ่านไทรโยคเก่าตัดข้ามแม่น้ำแควใหญ่ ก็สามารถรับได้เช่นเดียวกัน เพราะที่ ต. บางแพรกอยู่ต่ำลงมา ๑๘ กม. ถ้าตั้งอยู่ที่ ต. ลาดหญ้า หากข้าศึก เข้ามาทางด่านบ้องตี้หรือด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ แล้วอาศัยแม่น้ำแควน้อยเป็นเส้นทางคมนาคม ขึ้นบกที่ ต. ปากแพรก ก็จะเป็นการโอบหลังเมืองกาญจนบุรีเท่าเป็นการเสียเปรียบในทางการทหาร นอกจากเหตุผลทางด้านทหารแล้ว เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจก็คือที่ ต. ปากแพรกเป็นชุมทางน้ำ มีการคมนาคมดี จึงสะดวกแก่การทำมาค้าขาย เมืองกาญจนบุรีเก่าได้ย้ายมาจาก ต. ลาดหญ้า มาตั้งที่ ต. ปากแพรก ในสมัยที่ย้ายมา นั้นคงปักด้วยไม้เสาระเนียดแล้วถมดินเป็นเชิงดินล้อมรอบเมือง ถึงแม้ว่าที่ลาดหญ้าก็ คงเป็นเช่นเดียวกัน ต่อมาได้สร้างบ้อมปราการและกำแพงเมืองถาวรขึ้นใน จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔) ความปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า พระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ “เจ้าพระยาพระคลัง(๑) ว่าที่สมุหพระ กลาโหม ออกไปดูที่สร้างบ้อมกำแพงขึ้นที่เมืองกาญจนบุรี เสนอให้พวกรามัญทำ อิฐปักหน้าทำให้เลขเมืองกาญจนบุรีก่อกำแพง พระยากาญจนบุรีเป็นแม่กองทำเมือง” เมื่อเสร็จการสร้าง กำแพงเมือง และบ้อมปราการแล้ว ปรากฏในจารึกหลักเมืองกาญจนบุรี ว่า ได้ทำพิธีสมโภชเฉลิมฉลองอย่างมโหฬาร ขนาดกำแพงเมืองสมัยนั้น พระราชนิ- พันธ์เสด็จประพาสไทรโยค ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงไว้ ครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปเมื่อ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ทรง

(๑) เจ้าพระยาพระคลัง ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า ต่อมาพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งให้เป็น สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประ- ยูรวงศ์ ฯ

กล่าวไว้ว่า “ได้ให้มิสเตอร์ไปเยอ^(๑) ไปจัดทำแผนที่ภาคมีฐานเมืองนั้นไว้โดยกว้าง ๕ เส้น ยาว ๑๐ เส้น ๑๘ วา มีบ้อมมุม ๔ บ้อม บ้อมย่านกลางคั่นยาวตรงหน้าเมือง ทิศตะวันตกเฉียงใต้มีบ้อมอยู่ตรงเนิน ด้านหลังมีบ้อมเล็กตรงข้ามกันกับบ้อมใหญ่ ๑ บ้อม ในบ้อมเหล่านี้มีปืนบ้างไม่มีปืนบ้าง แต่บ้อมใหญ่มีครบที่มีประตูใหญ่ด้านสกัดข้างละ ประตู ประตูหลักช่องกฎ^(๒) ได้บ้อมศูนย์กลางลงไปด้านหน้าประตูหนึ่ง ด้านหลังประตู ๑ รวมเป็น ๘ ประตู กำแพงสูง ๘ ศอก ใบเสมาบ้อม เซึ่งข้างในถมด้วยดินลาดสูง ๒ ศอก ชุ่มประตูหอรบ...” กำแพงเมืองกาญจนบุรีที่เหลือเป็นอนุสรณ์อยู่ขณะนี้ก็คือประตูเมือง ด้านลงแม่น้ำ บริเวณที่แม่น้ำแควน้อยและแควใหญ่มาสบกันฝั่งตัวเมืองทั้งภาพ

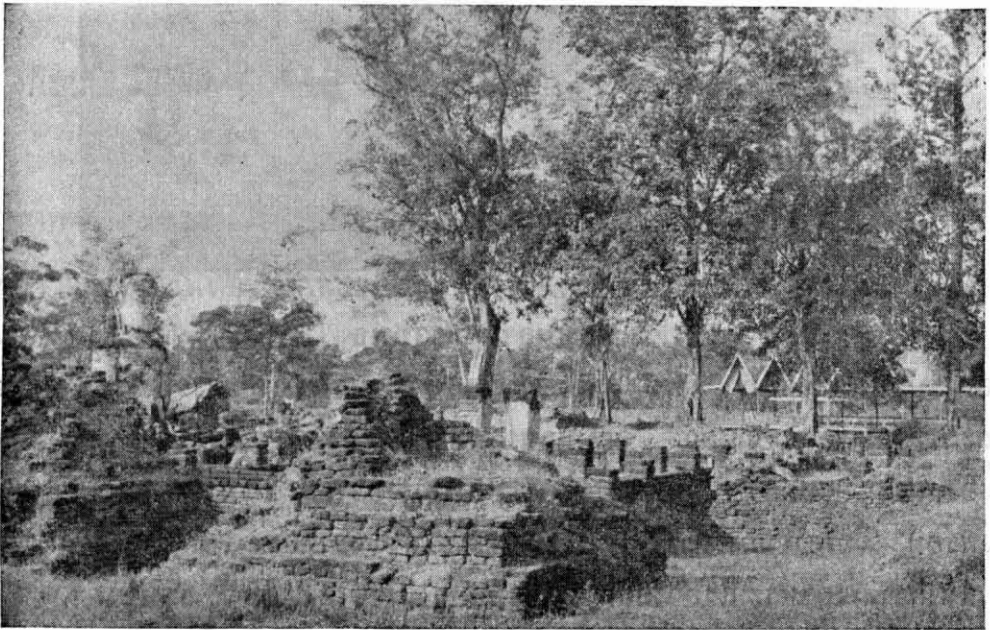
เมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา ก็กราบทูลเหตุการณ์ ทั้งปวงให้สมเด็จพระราชาธิบดีาทรงทราบทุกประการ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชก็ ทรงมอบกิจการทั้งปวงที่จะเตรียมการต่อสู้ข้าศึกให้กับสมเด็จพระนเรศวรดำเนินการอย่าง สิทธิขาดและพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พวกมอญที่มาสวามิภักดิ์ ครั้นนั้นพระมหา เสดร์คั่นฉ่องได้เป็นพระสังฆราชา^(๓) จำพรรษาอยู่ที่วัดมหาธาตุ กรอบครว้พระมหา

(๑) มิสเตอร์ไปเยอ ฝรั่งเศสคืออสเตรียที่เข้ามารับราชการ (ที่มา:— ตามเชิงอรรถใน พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค)

(๒) ประตูหลักช่องกฎเป็นประตูเล็กเจาะกำแพงเมืองออกไป

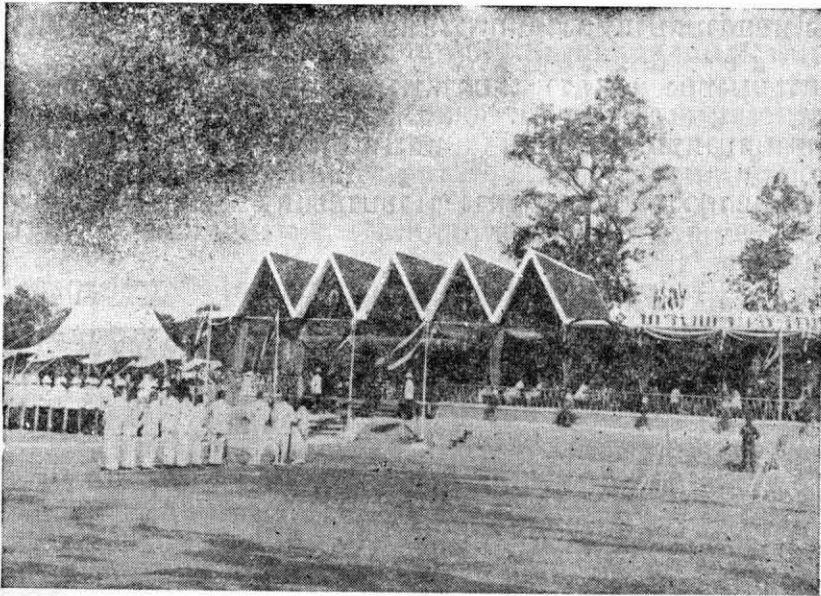
(๓) ไทยรบพม่า พระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรพระยาคำรงราชานุภาพในสงครามครั้งที่ ๕ ตอนกล่าวถึงการตั้งพระมหาเสิร์คั่นฉ่อง ที่เชิงอรรถกล่าวว่า “ในหนังสือพระ ราชพงศาวดารว่า ทรงตั้งให้เป็นสมเด็จพระอริยวงศ์ที่สมเด็จพระสังฆราช คู่กับ สมเด็จพระวันรัตน์ ข้อนั้นสมเด็จพระมหาสมณะทรงดำริว่า จะเป็นความจริงไม่ได้ เพราะพระมหาเสิร์คั่นฉ่อง เพิ่งเข้ามาใหม่ ไม่รู้การบ้านเมือง แม้แต่ภาษาไทยก็ ยังไม่รู้จะเป็นพระสังฆราชาว่าการคณะสงฆ์อย่างไรได้ ที่จริงเห็นจะเป็นแต่พระราชา คณะ ครั้นนั้นเรียกว่า “พระสังฆราชา” จึงทำให้ผู้แต่งหนังสือพระราชพงศาวดาร เข้าใจไปว่าเป็น “สมเด็จพระสังฆราช”

เถรคันฉ่องให้อยู่ตำบลบ้านหลังวัดนกพระยาเกียรติพระยารามก็พระราชทานเจียดทองคำ
เต้าทอง กระบี่บั้งทอง เงินตรา เสื้อผ้าแพรพรรณเครื่องอุปโภค บริโภค เป็นอันมาก
และให้อยู่ที่ตำบลบ้านขมิ้นวัดขุนแสน และให้เป็นผู้ดูแลควบคุมว่ากล่าวพวกมอญด้วย
เมื่อสมเด็จพระนเรศวรจัดการกิจการต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว ก็กราบถวายบังคมลาไปยัง
เมืองพิษณุโลก

บริเวณวัดพระแก้ว และพลับพลาพระราชพิธีด้านหลัง

วันประกาศอิสรภาพเป็นแห่งการผนึกกำลังใจกำลังกายเข้าต่อสู้ข้าศึก เพื่อ
ปลดแอก นับว่าเป็นวันสำคัญไม่น้อยกว่าวันที่สมเด็จพระนเรศวรทรงชนะยุทธหัตถี
จึงสมควรที่พวกเราชาวไทยจะระลึกถึงและสนใจไว้ แต่น่าเสียดายที่พระราชพงศาว-
ดารทุกฉบับไม่ได้กล่าวไว้ นอกจากจะวินิจฉัยดูว่าควรจะเป็นวันที่ใดกันนี้ เมื่อสมเด็จพระ
นเรศวรประกาศอิสรภาพวันใดแล้วจากนั้นไปเพื่อให้บังเกิดความฉงนพลันและงุ่มง่ามกับข้า-
ศึกทั้งเป็นผลดีทางด้านฝ่ายไทย พระองค์ก็จะต้องรีบยกทัพไปเมืองหงสาวดีโดยเร็วที่สุด
เพื่อปฏิบัติตามแผนการณ์ ซึ่งได้วางไว้แต่แรกการรีบยกทัพไปนั้นจะไม่กระทบกระเทือน

พลับพลาพระราชพิธี

ต่อการปฏิบัติเท่าใดนัก เพราะสมเด็จพระนเรศวรคงจะได้เตรียมการทั้งทางด้านการรบ และการส่งกำลังไว้ก่อนแล้ว ฉะนั้นวันประกาศอิสรภาพอาจเป็นวันที่ยกทัพออกจากเมืองแครง หรือก่อนวันยกทัพออกจากเมืองแครงอย่างช้า ๑ วัน เพราะกองทัพอาจไม่พร้อม เมื่อเตรียมการต่างๆ ให้พร้อมแล้วรุ่งขึ้นจึงยกทัพไป ตามพระราชพงศาวดาร ส่วนมากกว่าสมเด็จพระนเรศวรยกทัพออกจากเมืองแครง วันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๑ ทุ่ม ซึ่งพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ครั้น ณ วันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๑ ทุ่ม^(๑) ให้เอาพระคชาธารเข้าเทียบเกย ทอดพระเนตรเห็นพระ

- (๑) เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกเมื่อประมาณ ๓๓ ปีมาแล้ว ราว พ.ศ. ๒๔๖๐ อาจารย์จอมพล ถนอม กิตติขจร อาจารย์วิชาแผนที่ในสมัยนั้น ได้สอนว่าถ้าอยากรู้พระจันทร์ขึ้นหรือตกให้เอาเศษ ๘ ส่วน ๑๐ คูณด้วยจำนวนค่ำ ผลที่ออกมา จะเป็นจำนวนทุ่มที่พระจันทร์ขึ้นหรือตกโดยใกล้เคียง ถ้าข้างขึ้นเดือนหงายอยู่แล้วก็จะรู้พระจันทร์ตก ถ้าข้างแรมเดือนมืดอยู่แล้วก็จะรู้พระจันทร์ขึ้น ฉะนั้น แรม ๓ ค่ำ เมื่อคำนวณแล้ว
- $$๓ \times \frac{๘}{๑๐} = \frac{๒๔}{๑๐} = ๒.๔ = ๒ \text{ ทุ่ม } ๒๔ \text{ นาที (พระจันทร์ขึ้น) สมเด็จพระ}$$

นเรศวรจึงยาตราทัพได้สะดวก

บรมสารีริกบรมธาตุ เสด็จปฏิบัติหริย์แต่ปัจฉิมทิศ ผ่านพระคชาธารไปโดยบุรพทิศ จึงเสด็จพยุหยาตราทัพออกจากเมืองแครง” ฉะนั้นจากเหตุผลทั้งที่ได้เรียนให้ผู้อ่านทราบไว้ในตอนต้น จึงอนุมานได้ว่าวันประกาศอิสรภาพน่าจะเป็น

๑. วันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ วันเดียวกับที่ยาตราทัพออกจากเมืองแครง ถ้าหากสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพในกลางวันวันนี้ (พระราชพงศาวดารไม่ได้กล่าวว่าประกาศอิสรภาพเวลาใด) ก็พอจะมีเวลาเตรียมการต่างๆ ที่เหลือแล้วยกทัพไปในเวลา ๑๑ ห่ม วันนี้ได้ (พระจันทร์ขึ้นอยู่แล้ว)

๒. วันพฤหัสบดี ๒ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนวันยาตราทัพไป ๑ วัน คือประกาศอิสรภาพแล้วรุ่งขึ้นเป็นวันยาตราทัพ ถ้าถือวันนี้เป็นวันประกาศอิสรภาพ ผู้สนใจโปรดศึกษารายละเอียดในหนังสืออนุสรณ์คอนเจ็กต์เรื่องการประกาศอิสรภาพของนายฉันทิชัย กระแสสินธุ์ ซึ่งสรุปแล้วคุณฉันทิชัยฯ ได้กำหนดหาวันแล้วว่าตรงกับวันที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๑๒๗

โดยเหตุที่จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เคยกรีธาทัพจากเมืองพิษณุโลกผ่านเข้ามาประทับอยู่หลายวัน ในคราวที่เสด็จยกกองทัพหลวงออกไปเมืองแครง และทรงประกาศอิสรภาพ ณ ที่นั้นปรากฏตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่เกี่ยวกับเมืองกำแพงเพชรว่า “จึงเสด็จยาตราทัพหลวงออกไปโดยประจักษ์แสนไปถึงตำบลวัดยมท้ายเมือง กำแพงเพชร เวลาบ่าย ๕ โมงเย็นเกิดวาตะพายฝนตกหาใหญ่แผ่นดินไหวเป็นอัศจรรย์ ครั้นรุ่งขึ้นเสด็จถึงเมืองกำแพงเพชร ตั้งประทับแรมอยู่ตำบลหนองปลิง ๓ วัน” ด้วยความสำคัญดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล และบวงสรวงสังเวยถวายราชสักการะประกาศพระเกียรติยศสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อยะลึกถึงในการประกาศอิสรภาพครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จ

พระราชดำเนิรมาในงานพระราชพิธี เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๐ สถานที่ประกอบพระราชพิธีนั้นอยู่บริเวณวัดพระแก้ว (หมายรับสั่งสำนักพระราชวังและประกาศบวงสรวงสังเวียไปรคฤทนต์ท้ายเรื่อง)

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองมาแต่โบราณสมัยสุโขทัย เป็นเมืองลูกหลวงและหน้าด่าน เกมี ๒ เมือง เมืองหนึ่งชื่อซากังราวอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำปิงมีมาแต่เดิม อีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองนครชุมอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำปิงตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชรเก่า ตัวเมืองกำแพงเพชรเก่าอยู่หลังศาลากลางจังหวัดเดี๋ยวนี โดยเหตุที่เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองโบราณ จึงมีโบราณสถานมาก เช่นกำแพงเมืองเก่า วัดพระแก้ว (ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต) หลักเมือง ศาลพระอิศวร ศาลพระเสื้อเมือง เมืองเทพนคร เมืองนครชุม วัดพระบรมธาตุ วัดอาวาสใหญ่ วัดช้างรอบ วัดพระนอน วัดสี่อริยาบท สระมนต์ สระแก้ว สระกาฯลฯ ปัจจุบันที่จังหวัดมีพิพิธภัณฑ์สถานและหน่วยศิลปากรตั้งอยู่ หากท่านได้ผ่านไปอย่าลืมแวะเที่ยวชมเพื่อศึกษาหาความรู้ ซึ่งหน่วยศิลปากรจะให้ความสะดวกตามสมควร

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เตรียมการต่อสู้ศึกใหญ่

การขับไล่นันทสุกับราชสังครา

ท่านผู้อ่านคงจะจำได้ว่า พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงได้ให้นันทสุกับราชสังครามาทำทางและ ตั้งขี้ผึ้ง ฉางเตรียมสะสมเสบียงอาหารที่เมืองกำแพงเพชร ตั้งแต่ครั้ง สมเด็จพระนเรศวรยกทัพกลับจากเมืองหงสาวดีหลังจากตีเมืองคังได้แล้ว และขณะที่ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปเมืองแครง ประกาศอิสรภาพ ณ ที่เมืองนี้ ตลอดจนรุกเข้าไปในเขตเมืองหงสาวดี อพยพผู้คนชาวไทยกลับคืนมากรุงศรีอยุธยา และเสด็จขึ้นไปเมืองพิษณุโลกในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ นั้น นันทสุกับราชสังคราก็ยังคงดำเนินงานตามรับสั่งของพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงอยู่

ดังนั้นแผนการณ์ของ สมเด็จพระนเรศวรขึ้นแรกก็คือ ต้องขับไล่และทำลายฐานทัพของข้าศึกที่เมืองกำแพงเพชรให้พ้นจากแผ่นดินไทยโดยทันที

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จถึงเมืองพิษณุโลก หลวงโกษาผู้รักษาเมืองพิษณุโลกทูลว่า ได้รับหนังสือจากนันทสุกับราชสังคราให้ส่งไทยใหญ่ซึ่งหนีมาพึ่งคิน แต่ก็ยังไม่ได้ส่งไปให้เพราะถือรับสั่งเดิมของพระองค์ ก่อนที่จะยกทัพจากเมืองกำแพงเพชรไปเมืองแครง และพระองค์ก็ยังไปราชการสงครามอยู่ สมเด็จพระนเรศวรจึงให้ตอบหนังสือไป ความตามพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ธรรมเนียมพระมหากษัตริราชผู้ดำรงทศพิธราชธรรมนั้น อุปมาดังสมเด็จพระมหาโพธิ์อันใหญ่ และมีผู้มาพึ่งพระราชสมภารหวังจะให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งนั้นทศกับราชสังคราจะให้ส่งไทยใหญ่ไปนั้น ไม่ควรด้วยคลองจัดติยราชประเพณีธรรม” แล้วสั่งเตรียมทัพไปขับไล่พร้อมกันส่งไปยังพระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัยให้ยกทัพตามเสด็จไปด้วย

ฝ่ายนันทสุกับราชสังครา ได้รับหนังสือตอบจากสมเด็จพระนเรศวรเห็นเป็นคำณรรจ์ และสมเด็จพระนเรศวรก็ไม่ได้ยกทัพกลับจากเมืองหงสาวดีมาทางกำแพงเพชร กองจะตั้งเมืองขึ้นเป็นแน่ จึงเตรียมกองทัพกลับพร้อมกับจะกวาดต้อนชาวเมืองกำแพงเพชรไปเป็นเชลยเพื่อหวังบำเหน็จรางวัลอีกด้วย สมเด็จพระนเรศวร เมื่อเตรียมทัพเสร็จแล้วก็ยกทัพออกจากเมืองพิษณุโลกไปเมืองกำแพงเพชร โดยให้พระยาชัยบุรณกับขุนพระศรี^(๑) เป็นทัพหน้า นันทสุกับราชสังคราเมื่อทราบข่าวทัพไทยก็รีบล่าทัพออกจากเมืองกำแพงเพชร กองทัพหน้าไทยได้ตามไปทันที่ตำบลแม่ระกา ใต้รบพุ่งกันเป็นสามารถึงกับพระยาชัยบุรณชนช้างกับนันทสุ และขุนพระศรีชนช้างกับราชสังครา

(๑) ไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช คำทรงราชธานุภาพ กล่าวไว้ในสงครามครั้งที่ ๕ ตอนที่ไปขับไล่ นันทสุกับราชสังครา ที่เชิงอรรธว่า “ชื่อสองคนนี้เรียกตามหนังสือพระราชพงสาวดาร เข้าใจว่าพระชัยบุรีกับพระศรีถมอรัตน์ ที่เคยเป็นนายทัพหน้าครั้งรบเขมรนั่นเอง คงจะได้เป็นนายทหารคู่พระทัยต่อมา” (รบกับเขมรนั้นคือรบกับพระทศราชาและพระสุรินทราชา)

นายทัพหน้าไทยชนะนายทัพพม่าทั้งคู่ นั้นทูลกับราชสังคราภิรัตน์ไปทางเมืองเชียงทอง^(๑) ครั้นนั้นกองทัพไทยได้กวาดไทยใหญ่ประมาณ ๒๐,๐๐๐ คนเศษ มีผู้บรรดาศักดิ์ คือเจ้าฟ้าเมืองจันทน์เจ้าฟ้าเมืองดองแจใหม่ และเจ้าเมืองไทยใหญ่อีกหลายคน ซึ่งไทยใหญ่ดังกล่าวนี้สวามีภักดีกับกองทัพไทย และยังช่วยตามตีพม่าจนสุดเขตแดนอีกด้วย แล้วทัพหน้าไทยก็ยกทัพกลับมานำครัวไทยใหญ่มาถวายสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งตั้งทัพหลวงอยู่ที่เมืองเชียงทอง

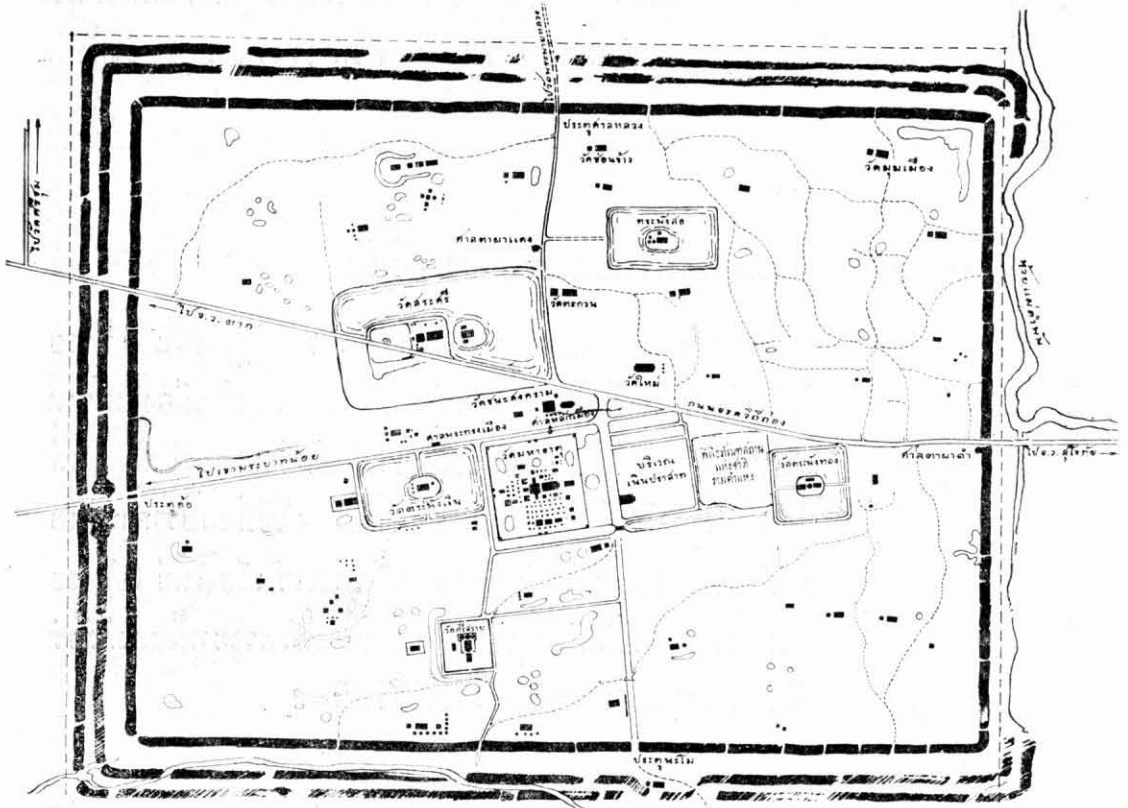
การปราบกบฏพระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัย

ขณะเมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปขับไล่ันทูลกับราชสังคราภิรัตน์นั้น พระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัย เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมีกำลังน้อย ต่งแข็งเมืองขึ้นเช่นนั้น คงจะสู้พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุงแรงไม่ได้จึงคิดเอาตัวรอดไม่ยกทัพไปช่วยตามรับสั่ง แล้วรวบรวมกำลังไปตั้งมั่นที่เมืองสุวรรณคโลก^(๒) (เก่า) อันเป็นเมืองที่มีบ้อมปราการมั่นคงแข็งแรงมาก หมายจะรอท่าพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุงแรง หรือพระเจ้าเชียงใหม่ (อินทราชา) ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุงแรง) ทำนองนั้นแล้วพระยาทั้งสองก็ส่งจับหลวงปลัด ขุนยกกระบัตร และขุนรณายกซึ่งไม่เข้าค่ายจำไว้

สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบว่ พระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัยเป็นกบฏ ก็ยกทัพจากเมืองเชียงทองไปเมืองสุวรรณคโลก เพื่อกำจัดเสี้ยนหนามแผ่นดินต่อไป ครั้น

(๑) เชียงทอง กันจากอักขรานุกรมภูมิศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่ม ๒ มี ต. เชียงทอง อ. เมืองตาก ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เคยเป็นด่าน เรียกว่าด่านเชียงทอง นายด่านเป็นที่พระเชียงทอง จึงเข้าใจว่าเมืองเชียงทองน่าจะเป็น ต. เชียงทอง อ. เมืองตาก ในปัจจุบัน

(๒) เมืองสุวรรณคโลกนี้กล่าวตามพระราชพงศาวดาร แต่ที่จริงคือเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งตั้งอยู่ที่ ต. ศรีสัชนาลัย อ. ศรีสัชนาลัย จ. สุโขทัย จะได้อีกกล่าวเรื่องนี้จะแยกต่อไป

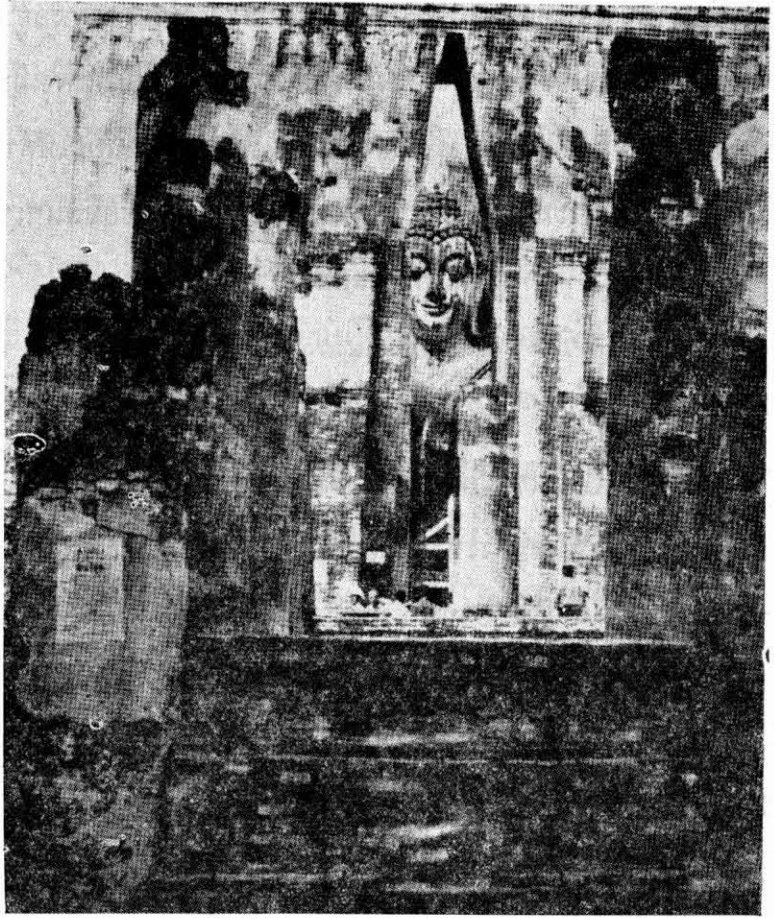

↑

มาตราส่วน ๑ ซม. = ๑๖๐ ม.

ถึงเมืองสุโขทัย (๑)
(เก่า) ได้ตั้งทัพ
หลวง ที่ วัด ศรีชุม
(พระราชพงศาว-
ดารทุกฉบับเรียกวัด
ฤๅษีชุมเว้นแต่ฉบับ
พันจันทนุมาศ เรียก
วัดฤๅษีชุม)

ข้าพเจ้าขอเล่า
วัด ศรีชุม ให้ ท่านผู้
อ่าน ทราบได้ บ้าง
วัดนี้พระราชพงศาว-
ดารเรียกว่า วัดฤๅษี
ชุม ฉะนั้นคำว่า
ศรีชุม อาจเพี้ยนมา
จากฤๅษีชุมก็เป็นได้
บาง ท่านก็เรียก วัด
ฤๅษีประชุม เพราะ

วัดศรีชุม นอกเมืองสุโขทัยเก่า
(ศิลปะแบบสุโขทัย ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙)

- (๑) เมืองสุโขทัย (เก่า) ตั้งอยู่ ต. เมืองเก่า อ. เมืองสุโขทัย ห่างจาก ต. ธานี ซึ่งเป็น
ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอเมืองและจังหวัดสุโขทัยไปทางตะวันตกประมาณ ๑๒ ก.ม. จาก
อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยฯ เล่ม ๓ สรุปได้ว่าเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ ๒ พ.ศ.
๒๓๑๐ พลเมืองแตกกระสานซ่านเซ็นเมืองสุโขทัยจึงร้างไปชั่วขณะ มาถึงรัชกาล
ที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๙ ได้ตั้งเมืองสุโขทัยขึ้นใหม่ ที่บ้านธานีริม
แม่น้ำยม ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๕ ยุบเป็น อ. ธานี แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น อ. สุโขทัยขึ้น
กับ จ. สวรรคโลก ถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ ตั้ง อ. สุโขทัยธานี เป็น จ. สุโขทัย

สันนิษฐานว่าเป็นที่สำหรับประกอบศาสนกิจ วัดศรีชุมตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองชั้นนอก (กำแพงเมืองมี ๓ ชั้น) ของเมืองสุโขทัยเก่า ห่างจากมุกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ทางมูกด้านตะวันตกไปเล็กน้อย เมื่อออกจากกำแพงเมืองชั้นนอกไปตามถนนจรดวิถีถ่องซึ่งจะไปจังหวัดตากประมาณ ๑๐๐ ม. จะถึงทางแยกทางขวามือมีถนนเข้าไปอีกประมาณ ๗๐๐ ม. ก็จะถึงวัดศรีชุม วัดศรีชุมเดิมมีคูล้อมรอบตรงกลางมีมณฑป ๑ หลัง ฐานกว้าง ๓๒ ม. ผนังหนา ๓ ม. วัดจากภายในสูง ๑๔.๘๓ ม. ก้านกว้าง ๑๖.๓๐ ม. ภายในมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑๑.๓๐ ม. สูงประมาณ ๑๕ ม. เศษ เรียกไว้ในจารึกว่า “พระอจนะ” ประทับมีก้านเกี่ยว คือด้านทิศตะวันออกกว้างประมาณ ๒ ม. ใกล้ ๆ กับมณฑปทางทิศเหนือมีสระน้ำขนาดเล็กอยู่ เมื่อไปถึงมณฑปจะมีรูปเทียนทองชาย เพื่อนำไปมนัสการหลวงพ่้อจนะ การปิดทองนั้นนอกจากปิดทองตามธรรมดาแล้ว ยังมีการปิดทองตามคำอธิษฐานอีก ซึ่งผู้ชายจะบอกเป็นกลอนว่า “ปิดนิ้วโป้งเป็นใหญ่ เป็นโต ปิดนิ้วชี้เป็นเงินเป็นทอง ปิดนิ้วกลางได้น้อยคู่ ปิดนิ้วนางไล่แหวนเพชร ปิดนิ้วก้อยนำไหว้พระก่อน” ท่านจะปิดทองทรงนิ้วใด โปรดเลือกตามความพอใจของท่าน พระอจนะนี้มีมานานแล้วไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อใด แต่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ตอนหนึ่งซึ่งคำอ่านปัจจุบันว่า “เบ่องตันนอน (ทิศเหนือ) เมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว.....” ความหมายของคำว่า “อจนะ” นั้นในหนังสือศิลปไทยสมัยสุโขทัย และราชธานีรุ่งแรกของไทย ศาสตราจารย์ ยอร์ชเซเคส์แต่ง หม่อมเจ้าสุภัทรรติค ดิศกุล ทรงแปลจากภาษาฝรั่งเศส กรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗ กล่าวว่า คำว่า “อจนะ” ที่ข้าพเจ้าแปลว่า “ผู้ไม่หวั่นไหว” นั้นเขียนตามการออกเสียงภาษาไทยของคำภาษาสันสกฤต-บาลีว่า “อาจร” (ผู้ไม่หวั่นไหว) หรือ “อจร” (ที่ไม่อาจเคลื่อนที่ได้) “คุณลักษณะประการหนึ่ง

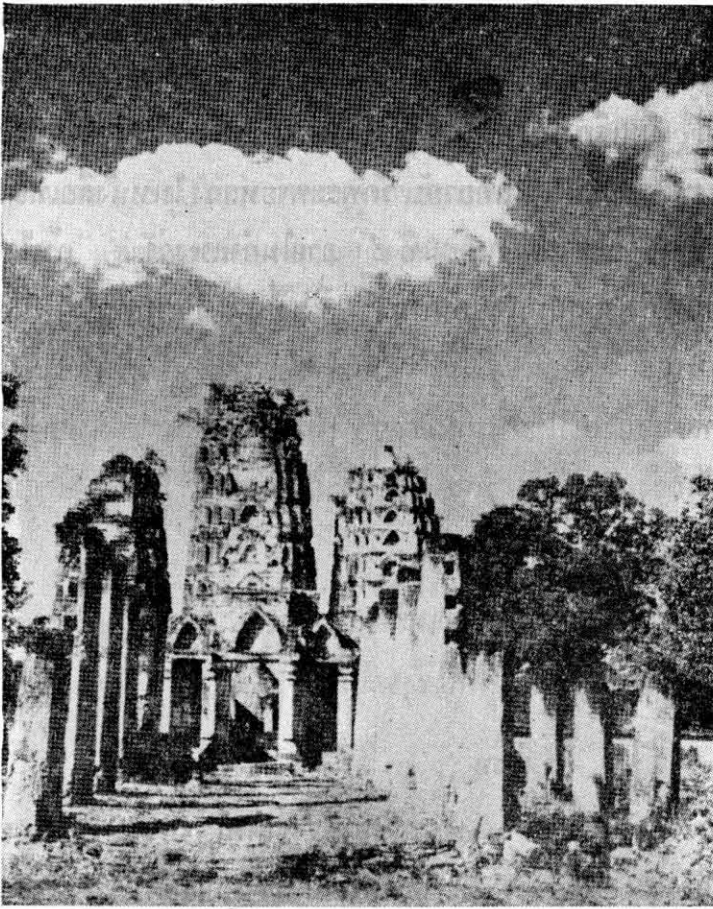
ประการใดใน ๒ ประการนี้ เหมาะอย่างยิ่งแก่พระพุทธรูปองค์ใหญ่ สร้างด้วยอิฐถือปูน สูง ๑๕ เมตรเศษ ภายในมณฑปพระพุทธรูปองค์นี้ “ไม่หวั่นไหว” เพราะพระองค์กำลังทรงแสดงปางมารวิชัย และ “ไม่อาจเคลื่อนที่ได้” จากชนาควัดที่ใช้สร้าง รวมทั้งความแคบของประตุมณฑปซึ่งกว้างราว ๒ เมตร อันไม่อาจทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ ผ่านออกไปได้” ด้านหน้าและด้านข้างของมณฑปเป็นวิหาร และที่เชิงอรรถของหนังสือเล่มนี้ นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรสมัยนั้นได้อธิบายเพิ่มเติมว่าคำ “อจนะ” ซึ่งเป็นนามพระพุทธปฏิมาองค์นี้ถ้าเพี้ยนมาจาก “อจล” หรือ “อจร” คำอธิบายข้างบนนี้ก็ถูก แต่อาจมาจากคำ “อจจนา” ซึ่งสำเนียงมาจากอจจนาตุ ที่แปลว่าเคาะพญากرابไหว้ก็ได้ และถ้ามาจากคำหลังนี้อาจอธิบายได้ว่า “พระพุทธปฏิมาที่ประชาชนเคาะพญา กราบไหว้” มีพระอุโบสถอยู่ด้านใต้ กรมศิลปากรได้บูรณะตัวมณฑปและพระอจนะตามรูปเดิมแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่ผนังมณฑปตรงประตูเข้าทางซ้ายมีอุโมงค์เล็ก ๆ กว้างประมาณ ๖๐ ซม. เจาะเข้าไปในผนังมณฑป ซึ่งเราอาจเข้าไปได้ โดยขอให้เด็ก ๆ ที่นั้นจุดเทียนนำทางขึ้นบันไดไปจนถึงหลังคากันหลังพระอจนะได้ และเมื่อผู้ขึ้นไปพุดอะไรออกมา เสียงจะก้องลงมาข้างล่าง ผู้ที่ไม่รู้ว่ามันขึ้นไป ก็จะไม่คิดว่าพระอจนะพูดได้ บนเพดานภายในอุโมงค์จำหลักเป็นภาพรอยพระพุทธบาท ฝีมือสลักสวยงามมาก สันนิษฐานว่าแผ่นศิลาสลักเหล่านี้คงอยู่ที่อื่น อาจเป็นวัดมหาธาตุกลางใจเมืองสุโขทัย แต่ได้ย้ายมาไว้ในอุโมงค์เพื่อไม่ให้สูญหายไป ที่ประตูเข้ามณฑปทางขวาก็มีอุโมงค์ที่ผนังเหมือนกันมีบันไดลงไปเบื้องล่าง ชาวเมืองเล่ากันว่าอุโมงค์นี้จะไปโผล่ที่เมืองศรีวิชนาลัยซึ่งมีความยาวประมาณ ๖๐ ก.ม. อุโมงค์ด้านนี้ทางการได้ปิดเสียแล้ว เพราะเกรงผู้ลงไปจะได้รับอันตราย ดังนั้นอุโมงค์นี้จึงยังคงเป็นความลึกลับอยู่

ขอย้อนกล่าวถึง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงทัพหลวงที่วัดศรีชุมแล้ว ด้วยความเป็นลักษณะแห่งการเป็นผู้นำของชาติไทย ทรงดำริว่า การที่พระยาสุวรรณโลก

และพระยาพิชัยเป็นกบฏขึ้นเช่นนั้น แสดจนถึงฝ่ายไทยเรายังไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ยังกลัวพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุงแรงอยู่มาก จึงจะต้องผนึกกำลังใจกำลังกายของไทยให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเสียก่อน แล้วตรัสสั่งให้ขุนนุพราหมณาจารย์กระทำพิธีสัจปานกาลต่อหน้า พระพุทธรูปอจนะอันเป็นประธานแล้วให้ตักน้ำในบ่อพระสยามภูวนารถ และน้ำกระพังโพงศรี ซึ่งนับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้ามาทำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ให้แม่ทัพนายกองตลอดจนไพร่พลตักน้ำ กล่าวคำสัตย์อธิษฐาน สาบาลว่าจะต่อสู้กับบ้านเมืองให้เป็นอิสรภาพให้จงได้ ด้วยความสำคัญกันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล และบวงสรวง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย เมื่อ ๒๕ ม.ค. ๐๗ (โปรดดูหมายรับสั่งสำนักพระราชวัง และประกาศบวงสรวงสังเวทยัยเรื่อง)

น้ำที่นำมาใช้ในพิธีศรีสัจปานกาลนั้น ตามพระราชพงศาวดารกล่าวว่า เอน้ำในบ่อ พระสยามภูวนารถและน้ำกระพังโพงศรีมาทำพระราชพิธี จึงมีผู้สงสัยกันว่าน้ำทั้ง ๒ แห่งนี้อยู่ที่ใด

สำหรับน้ำในบ่อพระสยามภูวนารถนั้น ในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช คราวเสด็จขึ้นไปประพาสเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองอุตรดิตถ์ และเมืองพิษณุโลก พ.ศ. ๒๔๕๐ ในตอนที่ ๔ เมืองสุโขทัย “เบื้องต้น” ว่า “ส่วนบ่อพระสยามภูวนารถที่เอน้ำไปทำพิธีนั้นน่าจะเป็นบ่อที่บัดนี้อยู่ใกล้ๆ ปรางค์ในวัดพระพายหลวง ถ้าไม่ใช่ที่แห่งนี้ก็คงจะเป็นที่โบสถ์พราหมณ์ในเมือง (วัดศรีสวาย) แต่น่าจะเป็นที่นอกเมืองนี้มากกว่า เพราะอยู่ใกล้วัดศรีชุม” ข้าพเจ้าจึงขอถือโอกาสเล่าวัดพระพายหลวงและวัดศรีสวาย ประกอบการสันนิษฐานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ด้วย วัดพระพาย-

วัดศรีสวาย ในเมืองสุโขทัยเก่า

(ศิลปะแบบสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ ๑๙)

หลังจากสมเด็จพระนเรศวรได้กระทำพิธีศรีสังฆานกาลแล้ว หน้าปรangkมีสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมคือ วิหาร ๕ ห้อง เจดีย์และมณฑปพระสี่อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน และเดิน) ด้านตะวันตกของปรangkมีโบสถ์ ส่วนวัดศรีสวายนี้อยู่ภายในกำแพงเมืองเกือบจะถึงกำแพงเมืองด้านใต้ในแนวประมาณกลางๆ แนวกำแพงเมือง แต่ก่อนมาทางตะวันตกประมาณ ๓๐๐ ม. ถ้าวัดระยะทางตรงไม่วัดตามทางถนนแล้ว วัดศรีสวายจะห่างจากวัดศรีชุมประมาณ ๑,๕๐๐ ม. ซึ่งระยะนี้ไกลกว่าวัดศรีชุมไปยังวัดพระพายหลวง ประมาณ

หลวงอยู่ทางทิศเหนือของกำแพงเมืองตะวันออกของวัดศรีชุมประมาณ ๗๐๐ ม. มีकुล้อมรอบและมีปรangk ๓ องค์ องค์กลางได้ทลายลงเสียแล้ว เหลือองค์ด้านเหนือองค์เดียวฐานปรangkกว้างประมาณ ๘.๓๐ ม. ที่ปรangkองค์นี้มีลวดลายปูนปั้นประดับเป็นเรื่องราวในพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าเป็นการดัดแปลงจากเทวาลัยดั้งเดิมเป็นปูชนียสถานในพุทธศาสนา การดัดแปลงนี้เข้า

ใจว่าจะต้องดัดแปลงภาย

๒ เท่า วัดนี้เดิมเป็นเทวสถานของขอม มีปรารักษ์ทำด้วยศิลาแดง ๓ องค์ตั้งเรียงจากตะวันออกไปตะวันตกองค์กลางสูงประมาณ ๑๒ ม. ลวดลายภายในเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์แต่ ลวดลายภายนอกซึ่งทำขึ้นใหม่ เป็นเรื่องทางศาสนาพุทธค้ำหน้าปรารักษ์มีวิหาร ๒ วิหาร วัดนี้คงดัดแปลงมาเป็นวัดทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกับ วัดพระพายหลวง ในหนังสือเที่ยว เมืองพระร่วง พระราชนิพนธ์ฯ ได้กล่าวไว้ในตอนที่ ๕ ภายในคำแพ่งว่า “กันไป คั่นมากก็เผอิญไปพบศิลาทำเป็นรูปพระสยมอยู่อันหนึ่ง ซึ่งเป็นพยานชั้นอีกชั้นหนึ่ง ว่า วัดศรีสวายคือโบสถ์พราหมณ์” นอกจากนั้น ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสครั้งนี้ ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้ในศิลาซึ่งเนื้อเป็น หินชนวนเขียว ซึ่งปัจจุบันก็ยังอยู่ที่วัดศรีสวายศิลาจารึกนี้วัดส่วนกว้างได้ ๖๗ ซม. ส่วนสูง ๑๑ ซม. ส่วนหนา ๑๒ ซม. ในจารึกมีดังนี้

(ข้าพเจ้าไปเมื่อ พ.ศ. ๑๐ พร้อมกับคุณทวี อดาทกุล และ คุณประสาร บุญประคอง แห่งกรมศิลปากร ได้กรุณาอ่านให้ฟังจึงจดไว้)

คำจารึก

๑. ศุภมัสตฺพระพุทฺธศาสนกาล	๑๒. ทรงพระราชสันนิฐานว่าวัดศรีสวาย
๒. ได้ ๒๔๕๐ พรรษา จุลศักราช ๑๒๖๔	๑๓. นี้เป็นโบสถ์พราหมณ์มีกำแพงราชสัน
๓. ศกมะแมรัตนโกสินทรศก ๑๒๖ เป็นปี	๑๔. นิฐานดังนี้
๔. ที่ ๕๐ ในรัชกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า	๑๕. ด้วยมีปรารักษ์กับรูปพระเป็นเจ้า
๕. พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ	๑๖. และเทวคาในศาสนาพราหมณ์ ใน
๖. กรณวันอังคารเดือนยี่ แรม ๔ ค่ำ	๑๗. ปรารักษ์มีหลักไม้อยู่ ๒ หลัก ทำทาง
๗. สร้อยติกาลกำหนดวันที่ ๒๑ มกราคม	๑๘. เป็นเช่นที่นั้งของพระยายืนชิงช้า
๘. ศก ๑๒๖ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	๑๙. และยังกันพบศิลาทำเป็นรูปพระ(สยม)
๙. เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมกุฎราชกุมารได้	๒๐. ภูกับเศียรเทวรูปอีกด้วย สิ่งของ
๑๐. เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองสุโขทัย	๒๑. เหล่านี้ทำให้เห็นว่าเป็น
๑๑. เสด็จประพาสทอดพระเนตรโบราณสถาน	๒๒. โบสถ์พราหมณ์ ฯ ะ ะ ะ

อนึ่ง วัดศรีสวายนี้ สมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาจํารงราชานุภาพได้ทรง
นิพนธ์อธิบายความเพิ่มเติมไว้ในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง ตอนที่ ๕ ข้อ ๗ ด้วยว่า
“วัดศรีสวายเดิมเป็นเทวสถานแน่ นามเดิมเห็นจะเรียกว่า” “ศรีศิวาย” ตามที่ได้กล่าว
นั้นแล้ว สรุปได้ว่าวัดพระพายหลวงและวัดศรีสวาย เป็นวัดทางศาสนาพราหมณ์มา
ก่อน แต่วัดพระพายหลวงอยู่ใกล้กับวัดศรีชุมมากกว่าวัดศรีสวาย จึงเห็นได้ว่าน้ำในบ่อ

พระมณฑปพระพุทธบาท วัดตระพังทอง

พระสยามภูวนารถที่นำมาทำ
พระราชพิธี ศรีสังฆานกาลนั้น
นำมาจากวัด พระพายหลวง
สมดังพระราชนิพนธ์ฯ แน่
นอน

เมื่อท่านผู้อ่านได้ทราบ
น้ำในบ่อ พระสยามภูวนารถ
แล้ว เรามาลองพิจารณา
กันว่า น้ำตระพังโพงศรี
ว่าอยู่ที่ใด ตระพังในกำ
แพ่งเมืองสุโขทัย มี ๔
ตระพัง คือ ตระพังเงิน
อยู่ที่วัดตระพังเงิน ตระ-
พังทอง อยู่ที่วัดตระพัง
ทอง ตระพังสออยู่ที่วัด
สรศักดิ์ และตระพัง
ตระกวนอยู่ที่ วัดตระกวน
ในศิลาจารึก พ่อขุนรามคำ
แหงกล่าวไว้ตอนหนึ่ง ซึ่ง

คำอ่านปัจจุบันว่า “กลางเมืองสุโขทัยมีน้ำตระพังโพยสี่ไสกินดี ดั่งกินน้ำโขง
 เมื่อแล้ง” ข้าพเจ้าเห็นว่าจารึกนี้ กล่าวถึงน้ำเช่นเดียวกับพระราชพงศาวดาร และ
 บอกว่าเป็นน้ำไสกินดี และทหารซึ่งเดินทางเหน็ดเหนื่อยมาควรจะได้ดื่มน้ำที่คึกที่สุด
 จึงน่าจะเป็นน้ำแห่งนี้ แต่จะเป็นตระพังอะไรนั้นค่อยพิจารณาไป ตะพังทั้ง ๔ นี้ ไม่ได้
 อยู่กลางเมืองด้วยกัน เนื่องจากคนไทยเรารักทางทองมากกว่าเงินหรือสิ่งใด และตาม
 ข้อเท็จจริงตระพังที่สำคัญที่สุดและยังมีน้ำใช้ได้คือตระพังทอง ทั้งตระพังทองยังอยู่ใกล้
 กับเนินปราสาทซึ่งเดิมอยู่ในพระราชวังเดิมอีกด้วย ฉะนั้นจากข้อพิจารณามาแล้วจึง
 สันนิษฐานว่าน้ำในบ่อตระพังโพยศรี คงจะเป็นน้ำในตระพังทองที่วัดตระพังทองนี้
 แน่نون วัดตระพังทองนี้ปัจจุบันพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ มีตระพังใหญ่ ตรงกลางตระพัง
 เป็นเกาะ มีสะพานไม้เชื่อมเกาะทั้งสองข้างมีเจดีย์กลมฐานลังกา ที่ฐานก่อด้วยศิลาแลง
 อยู่บนเกาะ หน้าเจดีย์มีมณฑปสร้างใหม่หลังหนึ่ง ภายในมณฑปนี้มีรอยพระพุทธรบาท-
 ศิลา ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกกรุงสุโขทัย กล่าวว่า พระเจ้าลิไทยโปรดให้สร้างประติษ-
 ฐานไว้บนเขาสมณภูหรือเขาพระบาทใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๓ ภายหลังพระราช
 ประสิทธิคุณได้นำมาประติษฐานไว้ในมณฑปนี้หลายปีมาแล้ว มีงานนักขัตฤกษ์ไหว้พระ
 พุทธบาท และลอยกระทงในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นเทศกาลประจำปี

หลังจากกระทำพิธีดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว สมเด็จพระนเรศวรก็ยกทัพ
 หลวงไปล้อมเมืองสวรรคโลก (ศรีสัชนาลัย) ทัพหลวงตั้งที่ตำบลไผ่งาม^(๑) เนื่องจาก
 พระองค์ไม่มีพระประสงค์จะให้คนไทยด้วยกันฆ่าฟันกันเอง ทั้งต้องการจะใช้เป็นกำลัง

(๑) พระราชานิพนธ์ ฯ เที้ยวเมืองพระร่วง สมเด็จพระเจ้า ฯ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ
 ได้ทรงอธิบายความเพิ่มเติมไว้ในตอนที่ ๑๔ (๔) ว่า “ข้าพเจ้าไปตรวจครั้งหลัง
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ พบวัดใหญ่อยู่ในป่าระหว่างเขาใหญ่ไปทางเขารังแร้ง หลายวัด
 สมเด็จพระนเรศวรเห็นจะตั้งค่ายในตำบลนั้น” (เขารังแร้งห่างจากประตูสะพาน-
 จันทรไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๑.๕ ก.ม.)

บ้องกันต่อสู้พม่าด้วย จึงรับสั่งให้ข้าหลวงร้องบอกพระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัยว่า
ให้ออกมาถวายบังคมเสียจะทรงพระกรุณายกโทษให้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นว่าเมือง
สุวรรณคโลกมีบ้อมปราการทำด้วยศิลาแลงแข็งแรงมาก (สมเด็จพระนเรศวรต้องเข้าตี
ถึง ๔ ครั้งจึงได้ ดังจะกล่าวต่อไป) และคงเข้าใจว่าพม่าทางเมืองเชียงใหม่จะยกมา
ช่วย ก็ไม่ออกมาถวายบังคม ข้าก่กลับตักศิระหลวงปลัด ขุนยกกระบัตรและ
ขุนรณนายก ซึ่งไม่เข้าช่วยโยนมาให้ข้าหลวง กรณเพลาคำสมเด็จพระนเรศวรก็ให้ปลัด
เมืองที่บริเวณประตูสามเกิด ประตูเตาหม้อ (๑) ประตูสะพานจันทร์ (โปรดดูแผนที่-
สังเขป) ได้รับพุงเงินเที่ยงคืน ก็เข้าเมืองมิได้ รุ่งขึ้นก็ส่งให้กองทัพที่จะเข้าตีค่าน
สะพานจันทร์มาเข้าตีทางประตูคอนแหลมเข้าปลัดเมืองค่านนี้ชาวเมืองต่อสู้เป็นสามารถึง
เข้าเมืองไม่ได้หนึ่งทางประตูสามเกิดและประตูเตาหม้อก็ปลัดเมืองด้วย เพื่อตรึงกำลังไว้
รบกันอยู่สว่างก็เข้าเมืองมิได้ รุ่งขึ้นสมเด็จพระนเรศวรจึงเสด็จยกทัพหลวงมาทางประตู
คอนแหลม เพื่อรวมกำลังกับกองทัพเดิม เข้าปลัดเมือง ชาวเมืองยิงปืนไฟและพุง
ศาสตราวุธ ทหารล้มตายมากจะเป็นกำแพงขึ้นไปได้จึงให้หยุดการปลัดเมือง สมเด็จพระ
นเรศวรจึงแก้ไขโดยให้ทำค่ายประชิด และปลูกหอรบสูงเท่ากับกำแพงเมือง
เพื่อจะไ้ใช้ปืนใหญ่น้อยยิงสาดเข้าไป ในเมืองให้เจ้าหน้าที่รักษาเมืองระสำระสาย
แล้วจึงจะปลัดเมืองได้โดยง่าย กรณรุ่งขึ้นวันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘
(พระราชพงศาวดารทุกฉบับตรงกัน) คำว่าตีให้ระคมยิงด้วยปืนใหญ่น้อยตามแผนและ

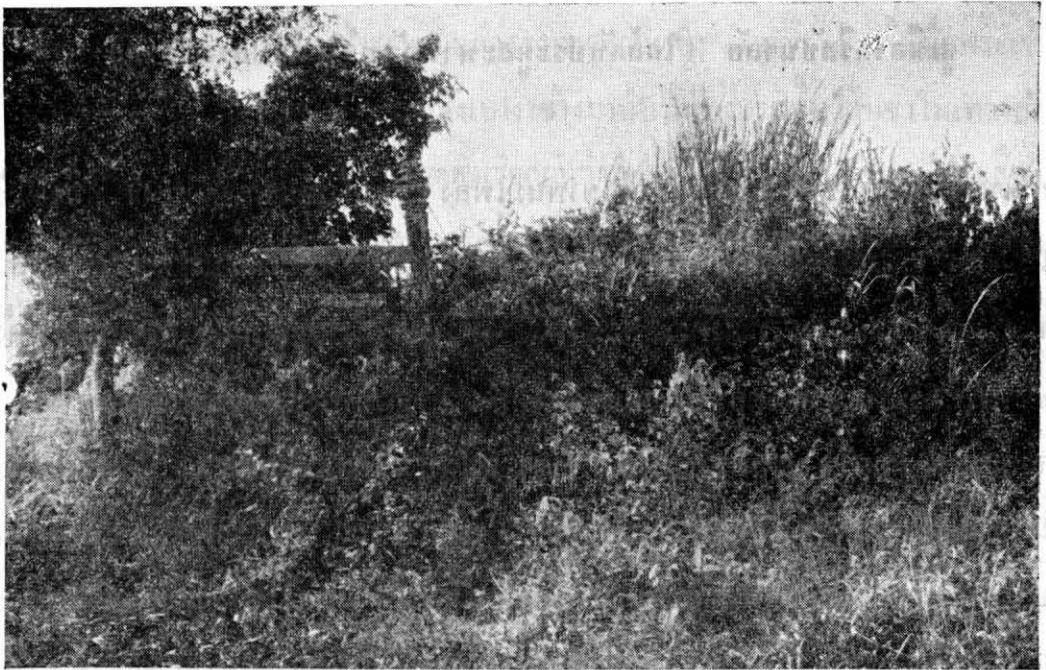
-
- (๑) พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, กรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระ
กรมพระปรมาภิไธย และกรุงเก่ากรมราชบัณฑิต เรียกประตูหม้อ, กรุงศรีอยุธยา
ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เรียกประตูหม้อ, ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด) และ
กรุงสยาม จากต้นฉบับ บริติชมิวเซียม เรียกประตูป่าหม้อ, ฉบับพันจันทนุมาศ
(เจิม) เรียกประตูป่าหม้อ ไทยรบพม่าฯ เรียกประตู (เตา) หม้อ บ้ายที่เขียนไว้
ที่ศรีสัชนาลัย เรียก ประตูเตาหม้อ

ในพระราชนิพนธ์ฯ เทียวเมืองพระร่วง กล่าวไว้ว่า “นายเทียนผืน ข้าพเจ้า
ไล่เลียงตามคungkงจำหน่ายได้ ๔ ประตูกคือ ประตูกใหญ่คันทะวันออกเฉียงใต้เรียกว่า ประตูก
รามณรงค์ประตูกคันทะวันตกเฉียงใต้มี ๒ ประตูกคือ ประตูกผีและประตูกชนะสงคราม คันทะ
วันตกเฉียงเหนือมีประตูกใหญ่เรียกประตูกชัยพฤกษ์ ชื่อประตูกเหล่านี้นเป็นของนายเทียน
ไม่ปรากฏว่าได้มาแต่แห่งใด”

ให้ทหารเผ่าประตुकอนแหลมจนประตुकอนแหลมทะลายลงกองทัพลวงก็เข้าเมืองได้ และจับพระยาสุวรรณโลกได้ ส่วนพระยาพิชัยหนีไป หวังจะไปพึ่งเมืองเชียงใหม่แต่ก็ถูกจับตัวมาได้ สมเด็จพระนเรศวรรับสั่งให้มัททันตระเวนรอบกองทัพล่วงให้ประหารชีวิตเสียเพื่อไม่ให้ใครเอาเยี่ยงอย่างต่อไป จะเห็นว่าในยามบ้านเมืองตกอยู่ในภาวะคับขันเช่นนี้ สมเด็จพระนเรศวรได้กระทำการอย่างเด็ดขาด นับว่าเหมาะสมมาก แล้วกวาดต้อนผู้คนชาวเมืองสุวรรณโลกและพิชัยมาไว้เมืองพิษณุโลก คราวนี้ได้อัญเชิญรูปพระยาลืออันรณาค้วยางช้างเผือก งามคำลงมาไว้ ณ เมืองพิษณุโลก

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเขียนรูปนี้ ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยวชมเมืองศรีสัชนาลัยมาแล้ว ได้ไปดูประตูสามเกียด ประตูเตาหม้อ ประตูสะพานจันทร์ และประตुकอนแหลม (ประตูคูแผนที่สังเขป) ทางด้านประตู ๓ ประตู (เว้นประตुकอนแหลม) มีคูกว้างและลึกอยู่นอกกำแพงและกำแพงก็สูง ส่วนทางด้านประตुकอนแหลมกำแพงเตี้ยกว่าและไม่มีคู ภายใน

ประตुकอนแหลม

(ข้างนั้นเขียนว่าประตुकอนแหลม)

คูเมืองศรีสขันธ์ (ใกล้กับประตูสะพานจันทร์ใกล้กับสระทองกุล)

กำแพงเมืองมีวัดเขาสุวรรณคีรี วัดเขาพนมเพลิง ซึ่งตงบนเขาเตี้ย ๆ ณ ที่นี้จะใช้
เป็นที่ตรวจการณ์ได้เป็นอย่างดี ถ้าเขาด้านประตูเตาหม้อและประตูสามเกิดแล้ว
ทางในเมืองจะตรวจการณ์เห็นได้สะดวก เพราะเขาทั้ง ๒ ลูกนี้อยู่ใกล้กับประตูทั้ง
๒ ทำให้การอำนวยความสะดวกสู้บ่งกันเมืองได้ดี ส่วนทางประตูดอนแหลมห่างไกล
จากเขา ๒ ลูกมาก การตรวจการณ์จากเขาลูกนี้นับว่าได้ผลน้อยที่สุด เมื่อท่านผู้อ่าน
ได้ทราบภูมิประเทศที่สำคัญแล้วจะเห็นได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรเข้าตีครั้งแรกทางด่าน
ประตูสามเกิด ประตูเตาหม้อประตูสะพานจันทร์จึงไม่ได้ และบางทีพระองค์อาจต้อง
การให้ผู้รักษาเมืองมัวพะวงทางด่านดังกล่าวนี้ จึงเข้าตีเสียก่อนเป็นการลวงก็อาจเป็นได้
หลังจากเข้าตีครั้งแรกไม่สำเร็จสมเด็จพระนเรศวรคงจะตรวจภูมิประเทศ จึงเห็นว่าทาง

ค้ำประตูกอนแหลมเป็นภูมิประเทศที่อำนวยความสะดวกในการเข้าตีเพราะไกลจากที่ตรวจการณ์ของกบฏ กำแพงเมืองเตี้ยและไม่มีคูเมืองกังก่แล้ว จึงใช้หลักการกำลังโดยรวมกำลังมาเข้าตีทางประตูคอนแหลมทางเดียว จึงสามารถตีได้ ด้วยความสำคัญดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย เมื่อ ๒๕ ม.ค. ๐๙ (โปรดดูหมายเหตุรับสั่งสำนักพระราชวังและประกาศบวงสรวงสังเวท้ายเรื่อง)

เรื่องพระร่วงพระลือที่กล่าวมาแล้วนั้น สมควรที่จะเล่าสู่กันฟังเพื่อประกอบความรู้ไว้ดังนี้ ในหนังสือเรื่องพระร่วงพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้สรุปได้ว่า ราษฎรชาวกรุงสุโขทัยมีความเคารพนับถือพระเจ้ายรมคำแหงมหาราชและพระเจ้าลือไทย (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งตามภาษามอญว่า “ลือไทย” ตามพระราชนิพนธ์พงศาวดารชานพระนามมหารัชมหาราชาที่หนึ่ง ๑) มาก ครั้นเมื่อพระเจ้าลือไทยสวรรคตแล้ว รัชกาลต่อมา จึงเอาช่างมาทำเป็นพระรูปขึ้นไว้บูชาในเทวาลัยเป็นคู่กันทั้ง ๒ พระองค์ แต่คนชั้นหลังเรียกกันว่ารูป “พระร่วง” กับ “พระลือ” เมื่อสมเด็จพระนเรศวรได้อัญเชิญพระรูปทั้ง ๒ พระองค์มาไว้ ณ เมืองพิษณุโลกแล้ว แต่พวกชาวเมืองสวรรคโลกยังไม่เสื่อมคลายความเคารพนับถือ จึงทำรูปพระร่วงกับพระลือขึ้นใหม่ หรือเอารูปภาพอันอันทำที่เตาเคลือบเครื่องสังกะโลกมาสมมุติแทนพระรูปเดิม บูชากันสืบมา รูปพระร่วงและพระลือใหม่นี้ ในหนังสือเมืองทองของไทย ของ ต. อมาตยกุล ได้กล่าวไว้ว่าขณะนั้นประดิษฐานไว้ที่พิพิธภัณฑที่ศาลากลางจังหวัดสุโขทัย และเป็นรูปเทวดาสวมหุลวกชัโบริ ทำเป็นเครื่องเคลือบแบบสังกะโลก องค์ใหญ่เรียกกันว่า “พระร่วง” องค์เล็กเรียก “พระลือ” เก็บอยู่ในวิหารหรือกุฏิพระร่วงพระลือที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอศรีสะเกษ ต่อมาทางจังหวัดสุโขทัยได้ย้ายมาเก็บรักษาที่ศาลากลางจังหวัดสุโขทัย

เมืองศรีสัชนาลัยนี้เป็นเมืองเก่า มีโบราณสถานเก่าแก่มาก เช่นวัด
เจ็ดยักษ์แกว วัดช้างล้อม หลักเมือง วัดเขาสุวรรณคีรี วัดเขาพนมเพลิง และวัด
อุทยานใหญ่ เป็นต้น ที่มีหน่วยศิลปากรตั้งอยู่ด้วย ด้วยความสำคัญเช่นนี้ และ
บางท่านอาจสนใจไปเที่ยวชม จึงขอเล่าเรื่องเมืองนี้สักเล็กน้อย ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว
ในตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ คราวสมเด็จพระนเรศวรไปครอง
เมืองพิษณุโลกว่า เมืองสวรรคโลก ชื่อเดิมชื่อเมือง เซลียง แล้วสร้างเมืองศรีสัชนาลัย
ขึ้นเคียงกัน รวมกันเรียกว่าเมืองสวรรคโลก ที่ว่าพระยาสวรรคโลก และพระยาพิชัย
ไปตั้งมั่นเป็นกบฏที่เมืองสวรรคโลกนั้นก็คือเมืองสัชนาลัย ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ ต. ศรีสัชนาลัย
อ. ศรีสัชนาลัย จ. สุโขทัย การคมนาคมจากเมืองสุโขทัยไปเมืองศรีสัชนาลัยโดยทาง
หลวงแผ่นดิน สาย ๗ (ตอนสุโขทัย—ศรีสัชนาลัย) ระยะทางจากจังหวัดสุโขทัย ถึง
อำเภอสวรรคโลก ประมาณ ๓๘ ก.ม. และจากสวรรคโลกไปอีกประมาณ ๑๙ ก.ม. จะ
ถึงทางแยกทางซ้าย เมื่อเลี้ยวเข้าไปสู่แม่น้ำยมอีกประมาณ ๕๐๐ เม. ก็จะได้ถึง ม. ศรี-
สัชนาลัย ถ้าไม่เลี้ยวซ้ายเข้าไปโดยตรงอีกประมาณ ๗ ก.ม. ก็จะได้ถึง อ. ศรีสัชนาลัย
ปัจจุบัน เมืองศรีสัชนาลัยตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม (ฝั่งขวา) ลักษณะเมือง
เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (๑) กำแพงเมืองก่อด้วยศิลาแลง ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ
สร้างโอบตามลำน้ำยม ยาวประมาณ ๕๐๐ ม. มีกำแพงตรงเกือบกลางกำแพงเมืองเรียกว่า
กำแพงหลวง มีหินก้อนใหญ่บ้างเล็กบ้างตั้งสลับซับซ้อนขวางกันตลอดลำน้ำถึง ๓ ชั้น ถึง
หน้าแล้งน้ำแห้งมีประชาชนเป็นจำนวนมากไปจับปลาที่บริเวณแห่งนี้ เหตุที่มีปลา
จำนวนมากก็เพราะใต้กำแพงหลวงลงไป ๑ ก.ม. มีเทือกเขาศิลาแลงยื่นออกขวางน้ำ แต่
ตรงกลางมีช่องน้ำลึก กำแพงนี้เรียกว่ากำแพงสัก ปลาจะว่ายทวนน้ำเข้ามาตามช่องกำแพง

(๑) ความกว้างยาวของกำแพงเมือง คัดจากคำบรรยายสมันนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย

เมื่อถึงแก่งหลวงก็พยายามจะกระโดดข้าม แต่ก็ข้ามไม่ได้ เพราะแก่งหลวงสูงและเป็น
 พืด ฉะนั้น ปลาจึงตกกลิ้งอยู่ในฤดูแล้ง ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ยาวประมาณ ๘๕๐ ม.
 ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ยาวประมาณ ๑๑๕๐ ม. ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือยาวประ-
 มาณ ๘๒๐ ม. ในเรื่องเกี่ยวกับกำแพงเมืองศรีสัชนานี้ พระราชนิพนธ์ ๖ เทียบเมืองพระร่วง
 ได้ทรงกล่าวไว้ว่า “ได้กล่าวขุนวิจิตรรัฐฉัตร ทำแผนที่เมืองนี้แล้วมาวัดตามแนว
 กำแพง ได้ความว่า ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ คอทวมฝั่งแม่น้ำยม ๒๒ เส้น ๑๐
 วา ด้านตะวันออกเฉียงใต้ ๒๒ เส้น ๕ วา ด้านตะวันตกเฉียงใต้ ๒๕ เส้น ๑๕ วา
 ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ๒๖ เส้น ๑๐” และอีกตอนหนึ่ง “ข้าพเจ้าจึงขอคนไปถาง
 ดูนองหนึ่งทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้มีโอกาสตรวจวัดและวัดดูทุ่งคูและ
 กำแพง คูกว้าง ๑๓ วา ๒ สอก ลึกประมาณ ๕ สอก กำแพงก่อด้วยศิลาแลงตัด
 เป็นแผ่น เช่นอิฐและสูง ๓ วา มีเชิงเทินสำหรับทหารขึ้นรักษาหน้า มีที่เดิน
 ประมาณสอกคืบ”

การเป็นไมตรีกับกรุงกัมพูชา

พระยาละแวก (นักพระสัญญา) กองจะเกรงพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรจึงแต่งทูตถือหนังสือเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาขอเป็นไมตรี สมเด็จพระมหา
 ธรรมราชาธิราชก็ส่งขุนนางผู้ใหญ่ นำทูตพร้อมหนังสือมาให้สมเด็จพระนเรศวร ณ เมือง
 พิษณุโลก เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงมอบอำนาจการ
 ป้องกันบ้านเมืองให้สมเด็จพระนเรศวรอย่างสิทธิ์ขาด สมเด็จพระนเรศวรเมื่อได้รับ
 หนังสือแล้วแม้พระองค์จะโกรธแค้นพระยาละแวกเพียงใด แต่เพื่อไม่ให้เกิดศึก
 สองหน้าด้วยพระราโชบายอันประเสริฐทรงรับไมตรีไว้ แล้วดำรัสให้แต่งหนังสือตอบ
 ไปใจความว่า ซึ่งพระยาละแวกโมหิจิตต์แล้วคิดกลับไปมาขอเป็นราชไมตรีนั้นเราก็อภัย
 โทษให้ อันเมืองละแวกโพ้นจะถาวรบริบูรณ์ ทั้งสมณพราหมณาจารย์ไพร่ฟ้าข้าขอบ
 ขันธเสมากรุงกัมพูชาจะเป็นสุขานุสืบไป และแต่งทูตถือหนังสือออกไปกรุงกัมพูชาพร้อม
 กับทูตพระยาละแวก

การทวงเมืองเหนือให้ร้าง

สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นว่าครัวไทยใหญ่ที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารนั้น หากพ่ายกทัพใหญ่มา อาจกลับไปเข้ากับพม่าได้ จึงให้อพยพครัวใหญ่มายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชาให้อยู่ที่บริเวณวัดบ่อม แล้วสมเด็จพระนเรศวรมิได้นิ่งนอนใจ คอยสืบข่าวข้าศึกอยู่โดยให้ขุนอินทรเดชเป็นนายทัพคุมพลสามพันคน ช้างเครื่องสามสิบ ม้าร้อยหนึ่งไปลาดตระเวนสืบข่าวการศึกถึงปลายแดนเมืองเชียงใหม่ ได้ความว่าพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงให้เกณฑ์กองทัพจะยกมาตีกรุงศรีอยุธยาในฤดูแล้ง จะเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงใช้หลักการระวังป้องกันโดยแท้ และทรงพระดำริว่าหัวเมืองเหนือยับเยิน ผู้คนระส่ำระสายเห็นจะรักษาไว้ไม่ได้ ทั้งกำลังพลในกรุงศรีอยุธยาก็น้อยเมื่อสถานการณ์เป็นดังนี้ การต่อสู้กับข้าศึกที่มีกำลังมาก ควรจะรวมกำลังไปตั้งมั่นที่กรุงศรีอยุธยาอันเป็นชัยภูมิที่แข็งแรงจะเหมาะกว่า แล้วทำการรุกรบเมื่อโอกาสอำนวย ทรงพระดำริดังนี้แล้วจึงให้อพยพผู้คนและทรัพย์สินากรหัวเมืองเหนือทั้งปวงลงมายังกรุงศรีอยุธยา ทั้งเมืองเหนือให้ร้างเสียชั่วคราวหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรลงมาประทับที่กรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗ การทวงเมืองให้ร้างนั้นเป็นตัวอย่างของการระดมสรรพกำลังของชาติ (NATIONAL MOBILIZATION) ประการหนึ่ง ขอให้ท่านผู้อ่านเข้าใจว่าในสมัยนั้นไทยรบกำลังน้อย และรบเดียวไม่มีพันธมิตรอย่างสมัยนี้ จึงนับว่าสมเด็จพระนเรศวรตกลงใจเช่นนั้นเป็นการถูกต้องทีเดียว

สรุปได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรขับไล่ันท์สู่กับราชสังคราออกจากพระราชอาณาจักรเขตปราบกบฏพระยาสุวรรคโลกและพระยาพิชัยราบคาบ รับไมตรีกับกรุงกัมพูชา และอพยพผู้คนและทรัพย์สินากรหัวเมืองเหนือมาไว้ในพระนครศรีอยุธยา การกระทำของพระองค์ดังกล่าวนี้คือการเตรียมการต่อสู้กับศึกใหญ่นั้นเอง.

มูลที่สมเด็จพระนเรศวรสามารถประกาศอิสรภาพและเตรียมการต่อสู้ศึกใหญ่ได้สำเร็จ ทั้งได้กล่าวไว้ในเนื้อหาแล้ว แต่ขออย่าเป็นข้อสรุปได้ดังนี้

๑. มีสายพระโลหิตสืบเนื่องมาจากกษัตริย์ชาติกันทรบ ทั้งสายพระราชบิดา (ราชวงศ์พระร่วง) และพระราชมารดา (พระราชมารดาเป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระสุริโยทัย) จึงเป็นชาติกันทรมาแต่โดยกำเนิด

๒. การเป็นหัวหน้าที่กรุงหงสาวดีทำให้ได้รับความรู้การฝึกและการศึกษา วิชาทหาร ทำให้รู้ภาษาม้า—มอญ ร้อยยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และวิธีรบ ตลอดจนการจับปกครองทั้งทางค้ำทหาร พลเรือน และในราชสำนัก และรู้จักอุปนิสัยใจคอ บรรดาเจ้านายในราชวงศ์พม่า สิ่งเหล่านี้ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น เป็นเหตุที่นำมาใช้ในการทำสงครามกับพม่าให้ได้ชัยชนะได้

๓. มีลักษณะผู้นำที่ดีเลิศ คือ กล้าหาญ เด็ดขาด สามารถตกลงใจได้ถูกต้อง และทันเวลา มีความรู้ ความรอบรู้ และมีความริเริ่มอยู่เสมอ

๔. ได้ทรงเห็นภาพการสงครามที่โหดร้ายทารุณ และไทยถูกหมิ่นเกียรติ ตั้งแต่พระชนมายุยังน้อย เริ่มตั้งแต่สงครามครั้งที่ ๓ กรวาร์บกัณฑ์ด้วยเรื่องช้างเผือก และครั้งที่ ๔ กรวาร์บเสียดกรุ่นแก่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง จึงคงมีความคิดเจ็บแค้นอยู่ตลอดเวลา สิ่งนี้ก็เป็นแรงส่งเสริมให้คิดที่จะประกาศอิสรภาพอยู่ตลอดเวลา

๕. สมภพเมืองเหนือและเป็นเจ้าในราชวงศ์พระร่วงและครองเมืองพิษณุโลก ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือตั้งแต่พระชนมายุ ๑๖ พรรษาด้วย จึงทำให้ชาวเมืองเหนือรักใคร่ สามารถประสานรอยร้าวระหว่างชาวเมืองเหนือกับชาวเมืองใต้ ซึ่งบาดหมางกันมาตั้งแต่หลังจากสงครามครั้งที่ ๓ กรวาร์บกัณฑ์ด้วยเรื่องช้างเผือก จนถึงกรุงฯ แตกแล้วให้สนิทกันได้ นั่นคือเป็นการฝึกกำลังเข้าด้วยกันได้อย่างดีนั่นเอง และการที่พระองค์ปกครองเมืองพิษณุโลกนั้นทำให้รวบรวมข้าราชการรุ่นใหม่มาทำการฝึกวิชาทหารอันเป็นกำลังต่อสู้ต่อไป ทั้งยังได้รู้จักการปกครองทั้งทางค้ำทหารและพลเรือน

๖. ประการสำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถทั้งสองพระองค์ก็มีความรักใคร่กันยิ่ง โดยเฉพาะสมเด็จพระเอกาทศรถได้แสดงออกซึ่งความเคารพรักสมเด็จพระเชษฐา เช่นเมื่อคราวรบกับพระยาจันทน์ และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตลอดมา ทำให้มีเอกภาพในการต่อสู้กับข้าศึกและการปกครองกองทัพและบ้านเมือง

อนึ่ง ในคำให้การชาวกรุงเก่า มีเรื่องกล่าวแปลกไปจากพระราชพงสาวดารและไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า กรมพระยาตำราจันทน์ภาพ ซึ่งสมควรที่จะนำมาเล่าสู่กันฟังครั้งนี้ ความโดยสรุปว่า เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (คำให้การชาวกรุงเก่าเรียกพระสุธรรมราชา) เป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาทรงเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรยังเป็นตัวจ๋านอยู่ที่กรุงหงสาวดี ทรงตั้งสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นมหาอุปราชต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเสด็จสวรรคตแล้ว บรรดาข้าราชการทั้งปวงจะยกสมเด็จพระเอกาทศรถขึ้นครองราชสมบัติ แต่สมเด็จพระเอกาทศรถไม่ยอมรับ โดยอ้างว่าสมเด็จพระเชษฐายังมีชีวิตอยู่ที่กรุงหงสาวดี คงเป็นตำแหน่งมหาอุปราชอย่างเดิม แต่บังคับบัญชาสิทธิขาดเสมือนหนึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฝ่ายข้างกรุงหงสาวดี วันหนึ่งพระมหาอุปราชกับสมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กัน ไก่พระมหาอุปราชแพ้ พระมหาอุปราชก็พูดว่าไก่เชลยตัวนี้เก่งจริง สมเด็จพระนเรศวรจึงตอบว่าแม้จะชนเอาบ้านเมืองก็ยังได้ และพระนเรศวรมิใช่เจ็บแค้นพระมหาอุปราชที่กล่าวเยาะเย้ย จึงคิดที่จะหนีออกจากเมืองหงสาวดี ก่อนจะหนีได้ไปเฝ้าพระพี่นางเพื่อชวนหนีไปด้วย แต่พระพี่นางตรัสว่า บัดนี้เรามีบุตรด้วยกันพระเจ้าหงสาวดีแล้วจะไม่หนีไป แล้วช่วยช่วยให้พระนเรศวรให้มีชัยแก่ข้าศึกศัตรูทั้งหลาย สมเด็จพระนเรศวรจึงทูลลากลับมาตำหนักจัดผู้คนไว้ ๖๐ คน หนีออกจากกรุงหงสาวดี พระมหาอุปราชทราบข่าวสมเด็จพระนเรศวรหนีไปแล้ว ก็เข้ามากราบทูลให้พระเจ้าหงสาวดีทรงทราบและขออาสายกทัพไปจับตัวมา พระเจ้าหงสาวดีตรัสว่าอย่าไปเลยเพราะสมเด็จพระนเรศวรนี้มีบุญญาธิการ

การมากทั้งฝีมือก็เข้มแข็ง และเล่าต่อไปว่าวันหนึ่งพระองค์ได้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมาเฝ้า พอสมเด็จพระนเรศวรเข้ามาถึงอัมรินทร์พระราชมนเทียรก็ทวนไหว พระมหาอุปราชาก็ไม่ฟังยกทัพตามมาได้รบกันที่ค่ายพระเจดีย์ ๓ องค์ สมเด็จพระนเรศวรมีกำลังน้อยก็ถอยมาที่ตำบลละสันติ ได้รบกันที่ตำบลละสันตีกีอก สมเด็จพระนเรศวรก็ถอยทัพมาที่เมืองสุพรรณบุรี ฝ่ายเมืองไทยสมเด็จพระเอกาทศรถทรงทราบข่าวสมเด็จพระนเรศวร ก็เสด็จยกทัพไปช่วยและขอออกรบกับพระมหาอุปราชเอง เพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรพักผ่อน สมเด็จพระนเรศวรตรัสว่า พระมหาอุปราชานั้นฝีมือเข้มแข็งอย่าออกรบเลย ให้จกกำลังไว้ให้พร้อมคอยช่วยเหลือ สมเด็จพระนเรศวรตรัสสั่งตั้งนี้แล้วก็ยกทัพเข้ารบกับพระมหาอุปราชได้รบพุ่งกันเป็นสามรดก็ยังไม่แพ้ชนะกัน ทหารทั้ง ๒ ฝ่ายก็ล้มตายลงมาก สมเด็จพระนเรศวรเห็นดังนี้แล้วก็มิจิตสงสารทหาร จึงขอให้พระมหาอุปราชออกมาชนช้างกันตัวต่อตัว เพราะเป็นอริกับเฉพาะพระองค์ ไพร่พลจะได้ไม่ล้มตายลง ในที่สุดก็ได้ชนช้างกันและ พระมหาอุปราชาก็ถูกสมเด็จพระนเรศวรฟันด้วยพระแสงง้าวสิ้นพระชนม์ กองทัพพม่าเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นนั้นก็แตกกระจัดกระจายไปแล้วสมเด็จพระนเรศวรก็เสด็จยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา ข้าราชการทั้งปวงก็ทำพิธีบรมราชาภิเษกให้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน และสมเด็จพระนเรศวรทรงตั้งสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นมหาอุปราช

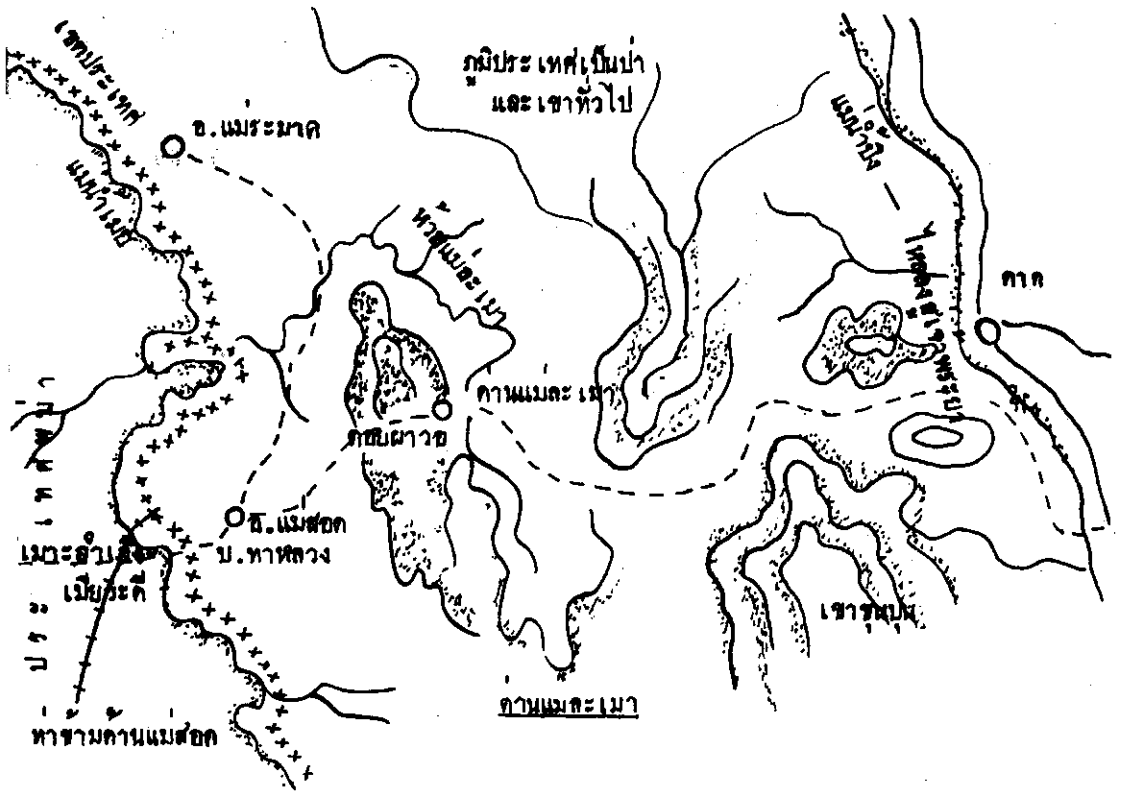
บางท่านที่ได้อ่านคำให้การชาวกรุงเก่าแล้วจึงคิดว่า อาจเป็นจริงที่สมเด็จพระนเรศวรหนีมาก็ได้ เพราะสมเด็จพระเอกาทศรถนั้นเสมือนกับเป็นพระเจ้าแผ่นดินมาก่อน ดังนั้นเมื่อสมเด็จพระนเรศวรเป็นพระเจ้าแผ่นดินจึงทรงสถาปนาสมเด็จพระอนุชาพระเอกาทศรถเป็น พระมหาอุปราช มีเกียรติยศ สูงเสมอ พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์หนึ่งข้าพเจ้าแน่ใจว่าคงไม่ได้หนีมา คงเป็นไปดังที่ไทยรบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระกรมพระยาคำรงราชานุภาพและพระราชพงศาวดารส่วนการที่สมเด็จพระนเรศวรทรงตั้งสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระมหาอุปราชมีฐานะเสมือนพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๓ นั้นก็เพราะพระองค์มีความรักใคร่สมเด็จพระเอกาทศรถดังกล่าแล้ว ในมูลเหตุที่

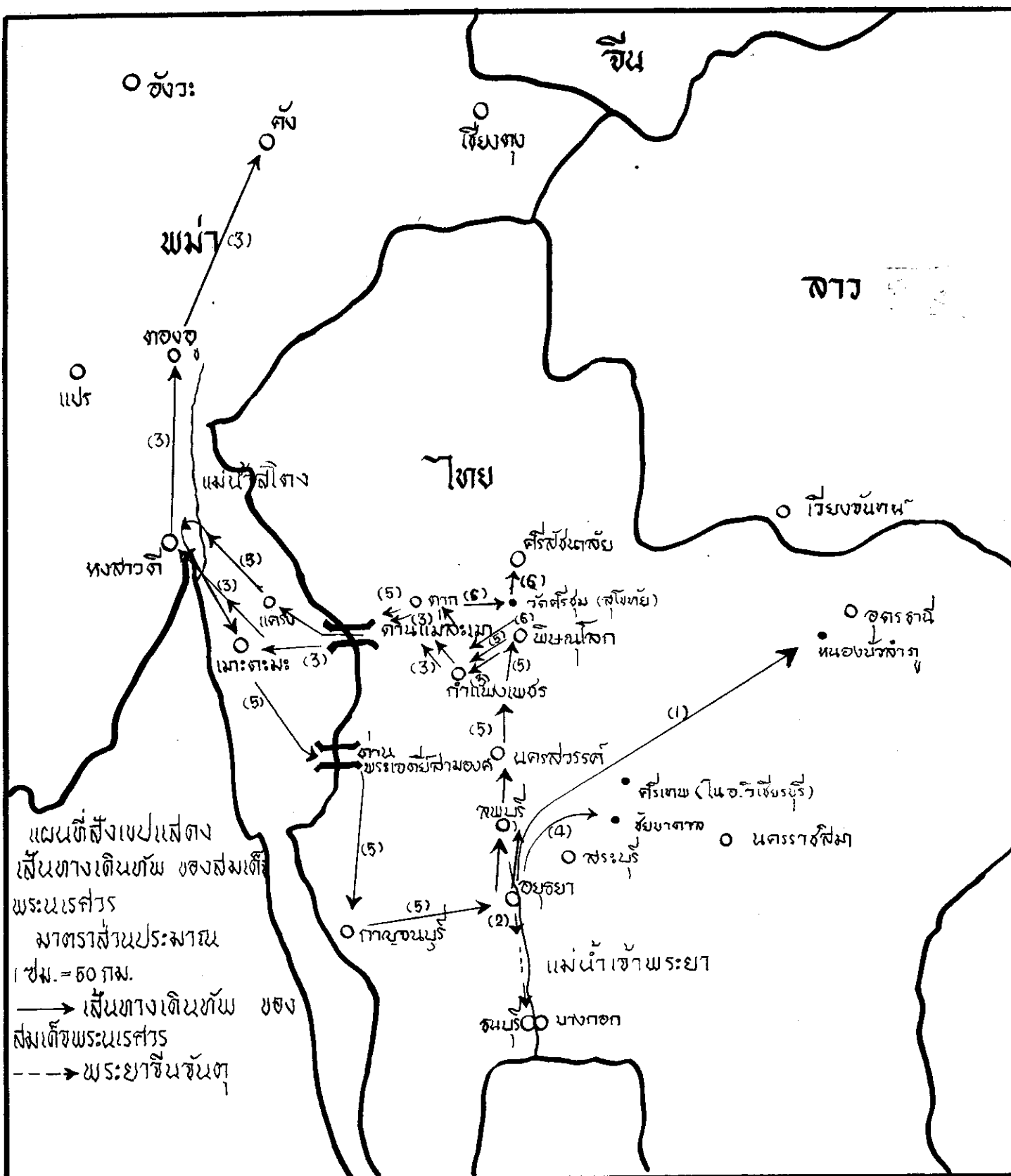
สมเด็จพระนเรศวรสามารถประกาศอิสรภาพและเตรียมการสู้ศึกใหญ่ได้สำเร็จ และที่สำคัญก็คือหลังจากขับไล่ันันทสุกับราชสังคราและปราบกบฏ พระยาสุวรรณโลกกับพระยาพิชัยแล้ว ก่อนจะเสวยราชในปี ๒๑๓๓ พม่าได้ยกทัพมายึดเมืองไทยอีก ๓ ครั้ง คือครั้งที่ ๖ คราวรบพระยาพลิมที่เมืองสุพรรณ พ.ศ. ๒๑๒๗ ครั้งที่ ๗ คราวรบกับพระยาเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ พ.ศ. ๒๑๒๘ และครั้งที่ ๘ คราวพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุงฯ พ.ศ. ๒๑๒๙ สมเด็จพระเอกาทศรถได้ออกรบร่วมอย่างชนิดเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระองค์อยู่ตลอดเวลาด้วย จึงสมควรที่จะตั้งเป็นพระมหาอุปราชมีเกียรติยศเสมอพระเจ้าแผ่นดิน

ข้าพเจ้าได้อ่านพระราชพงศาวดารต่าง ๆ และไทยรบพม่ากับพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยายุทธแล้ว การรบต่อจากนั้นไปทุกครั้งก็ สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นจอมพลนำ กองทัพทำสงครามกับข้าศึกไม่ว่าจะพม่าหรือเขมร สมเด็จพระเอกาทศรถก็เสด็จออกร่วมทำการรบด้วยทุกครั้ง จึงนับว่า สมเด็จพระเอกาทศรถก็ทรงมีส่วนอย่างมากในการสร้างอาณาจักรไทยให้มั่นคง และในหนังสือพระราชพงศาวดารก็ขนานพระนามว่า “สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสมอ” ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความคิดว่าควรจะได้สร้างศาลและ พระบรมรูปของสมเด็จพระเอกาทศรถสัก ๒-๓ แห่ง ในสถานที่ซึ่งเหมาะสมไว้เป็นที่สักการะ ในคราวที่เข้ารบเคียงบ่าเคียงไหล่กับสมเด็จพระนเรศวร เช่นคราวรบกับพระยาจันทน์ พ.ศ. ๒๑๒๑ คราวนี้สมเด็จพระเอกาทศรถทรงเกรงพระเชษฐาจะเป็นอันตรายจึงเร่งเรือพระที่นั่งบังเรอ สมเด็จพระเชษฐา (ไม่ทราบว่าเป็นใครในแม่น้ำเจ้าพระยา) สงครามครั้งที่ ๗ คราวรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ พ.ศ. ๒๑๒๘ คราวนี้ทรงที่รบกันที่ป่าโมก สมเด็จพระเอกาทศรถได้สอเรือพระที่นั่งเข้าไปใกล้ฝั่งกับเรือพระที่นั่งสมเด็จพระนเรศวรไว้ และสงครามครั้งที่ ๑๐ คราวสมเด็จพระนเรศวรชนช้าง พ.ศ. ๒๑๓๕ ที่ดอนเจดีย์คราวนี้ สมเด็จพระเอกาทศรถชนช้างกับเจ้าเมืองจาปะโร ทรงพระแสงของ้าวฟันเจ้าเมืองจาปะโรตาย เป็นกัน

แผนที่สังเขป

มาตราส่วนประมาณ 1 ซม. = 5 กม.

- (๑) ยกทัพไปช่วยพระเจ้าหงสาวดีที่เมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. ๒๑๑๗
- (๒) รบกับพระยาจีนจันตุ ชุนนางจีนเมืองเขมรในแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๑๒๑
- (๓) ยกทัพไปตีเมืองคังแล้วกลับทางเดิม พ.ศ. ๒๑๒๕
- (๔) ยกทัพไปรบกับพระทศราชา และพระสุรินทราชา พ.ศ. ๒๑๒๕
- (๕) ยกทัพไปเมืองแครง และประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง แล้วยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตงไปนำครอบครัวไทยกลับมาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ พ.ศ. ๒๑๒๗
- (๖) ยกทัพไปขับไล่หนันทสุกับราชสงครามที่เมืองกำแพงเพชรและปราบขบถพระยาสุวรรณคโลกกับพระยาพิชัย ที่เมืองศรีสัชนาลัย พ.ศ. ๒๑๒๗

“ไทยรวมกำลังตั้งมั่น
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มั่งมี
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญญาติ
ไทยอย่ามั่งร้ายทำลายไทย

จะสามารถป้องกันกันขึ้นแข็ง
มายุทธแย้งก็จะปลาดไป
ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง ฯ”

พระร่วงคำกลอน
พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เอกสารที่ใช้ในการค้นคว้า

๑. หนังสือพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. หนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ฉบับพันจันทนุมาศ, ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาก) และฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ฉบับกรมราชบัณฑิต และพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับบริติชมิวเซียม

๔. พระราชพงศาวดารพม่าพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

๕. พงศาวดารมอญพม่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑)

๖. หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า

๗. หนังสือไทยรบพม่าและ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับเรื่องพระร่วงพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถำรงราชานุภาพ

๘. หนังสือศิลปไทยสมัยสุโขทัยและราชธานีรุ่งแรกของไทย ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเกต์แต่ง หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุลทรงแปลจากภาษาฝรั่งเศส

๙. หนังสือคำบรรยายตำนานโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓

๑๐. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน

(สำเนา)

หมายรับสั่งท.

สำนักพระราชวัง

๑๗ มกราคม ๒๕๐๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ
จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัด
พิษณุโลก

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๕ เวลา ๑๐.๐๐ น. เสด็จ ฯ โดย
เครื่องบินพระที่นั่งออกจากสนามบินกองทัพอากาศ คอนเมือง

เวลา ๑๑.๒๐ น. เครื่องบินพระที่นั่งถึงสนามบินจังหวัดพิษณุโลก เสด็จ ฯ
โดยรถยนต์พระที่นั่งไปวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เสด็จ ฯ เข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูป
เทียนเครื่องนมัสการพระพุทธชินราช แล้วเสด็จ ฯ ออกจากพระอุโบสถประทับรถยนต์
พระที่นั่งไปยังพิธีมณฑล เสด็จ ฯ ขึ้นสู่ตึกพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูป
เทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูปปางประจำรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงศีล
แล้วนายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลรายงานจบ มีพระราชดำรัสตอบ เสด็จ ฯ ไปทรงประ-
กอบพิธีเปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญชัยมงคลคาถา ชาว
พนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์แตร บัณเฑาะว์และดุริยางค์

เสด็จ ฯ เข้าสู่ศาลทรงพระสุหร่ายทรงพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูป
เทียนเครื่องราชสักการะ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องสังเวย
เสด็จ ฯ ออกจากศาลไปยังตึกพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจตุปัจจัยไทย
ธรรมแก่พระสงฆ์ ๑๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก แล้วเสด็จ ฯ โดยรถ
ยนต์พระที่นั่งไปประทับ ณ ศาลากลางจังหวัด

เวลา ๑๕.๐๐ น. เสด็จ ฯ โดยเครื่องบินพระที่นั่งออกจากสนามบินจังหวัด
พิษณุโลกกลับพระมหานคร

เวลา ๑๖.๒๐ น. เครื่องบินพระที่นั่งถึงสนามบินกองทัพอากาศ คอนเมือง
แต่งกายแบบปกติ

ที่มา ด้วยความเอื้อเฟื้อจากแผนกพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

(สำเนา)

คำกราบบังคมทูล

ของ

ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธี
เปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพิษณุโลก

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๕

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลแสดงความปรีดาปราโมทย์เป็นที่ยิ่ง ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวันนี้ ซึ่งนับว่าเป็นพระมหากุณาริคุณอย่างล้นเกล้า ฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรง มีพระคุณแก่ชาติไทยและชาวไทย อย่างใหญ่หลวง พระองค์ได้ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ตลอดพระชนม์ชีพ นับตั้งแต่พระชนมายุได้ ๙ พรรษา จนกระทั่งเสด็จสู่สวรรคาลัย เมื่อพระชนมายุได้ ๕๐ พรรษา ตลอดระยะเวลาที่ ทรงมุ่งหน้าแต่การสู้รบเพื่อกอบกู้เอกราชและสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่ มั่นคง อันจะเป็นทางให้ชาติสามารถดำรงอยู่ได้โดยมั่นคง และปวงประชาชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความสุขสำราญ

พระองค์ทรงพระราชสมภพ ณ ที่วังจันทร์ คือ อาณาบริเวณอันเป็นที่ตั้งศาลประติษฐานพระรูปของพระองค์อยู่นี้ ยังมีรากฐานกำแพงวังโดยรอบปรากฏชัดแจ้งอยู่ ซึ่งแต่เดิมเป็นป่าไม้รกรงรัง เพราะร้างมาช้านาน และ ณ ที่มีหมุดทองเหลืองฝังอยู่ที่ลานซีเมนต์ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของศาลใหม่นี้ เป็นที่ตั้งของศาลเดิมสร้างด้วยไม้

ทาสี ขนาดสูง ๓ ศอก กว้าง ๑ วา ยาว ๒ วา ๓ ศอก ในศาลมีเทวรูปไม้แกะสลัก
ขนาดสูง ๖๘ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่แทนอนุสรณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เป็นที่เคารพสักการะของชาวพิษณุโลก และชาวไทยที่ผ่านไปมา เป็นเครื่องระลึกถึง
พระคุณของพระองค์ท่าน ที่มีแก่ชาติไทยและชาวไทย ชาวเมืองเรียกกันว่า “ศาล
เจ้าพ่อนเรศวร”

ต่อมา เมื่อสมาคมศิษย์เก่าพิษณุโลกพิทยาคมได้เกิดขึ้น คณะกรรมการของ
สมาคมแต่ละคณะได้ชวนชายที่จะดำเนินการเพื่อสร้างศาลและพระรูปขึ้นใหม่ ให้งดงาม
และเป็นหลักฐานสมพระเกียรติและคุณความดีที่ทรงมีอยู่แก่ชาติไทยและชาวไทย แต่ก็หา
เป็นผลสำเร็จขึ้นได้ไม่ ศาลเก่าก็ชำรุดทรุดโทรมลงไปทุกวัน ประชาชนก็ยังมาเคารพ
สักการะกันมาเนิ่นยั้งขึ้น จนกระทั่งต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ ข้าพระพุทธเจ้า
ได้มาตรวจราชการที่จังหวัดพิษณุโลก และได้มาสักการะที่ศาลนี้ พิจารณาเห็นสมควร
ที่จะสร้างศาลและพระรูปขึ้นใหม่ให้สมพระเกียรติ จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะ
หนึ่งให้มีหน้าที่พิจารณาคำเนินการในเรื่องนี้ ประกอบด้วย พลโท ประพันธ์ กุลพิจิตร
แม่ทัพกองทัพบกที่ ๓ เป็นประธาน นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร นายเขียน
โพธิ์สุวรรณ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก พ.ท.อ. ตำราญ กรวัศศิริ นายกสมาคมศิษย์
เก่าพิษณุโลกพิทยาคม นายอรุณ ภักดีประไพ นายกเทศมนตรีเมืองพิษณุโลก เป็น
กรรมการ นายอำเภอเมืองพิษณุโลก เป็นกรรมการและเลขานุการ และได้อนุมัติเงิน
จำนวน ๕๕๐,๐๐๐.๐๐ บาท ให้เป็นทุนเริ่มแรก กับเปิดโอกาสให้บรรดาข้าราชการพ่อ
ค้าประชาชนทั่วประเทศได้มีส่วนสำแดง กตเวทิตาคุณต่อพระองค์ท่าน ด้วยการร่วมทุนก่อ
สร้างครั้งนี้ด้วย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากข้าราชการทุกกระทรวงทบวงกรม และบรรดา
พ่อค้าประชาชนทั่วพระราชอาณาจักรเป็นอย่างดียิ่ง ได้เงินสมทบทุนอีก ๒๑๘,๙๖๕.๓๓
บาท ยิ่งกว่านั้น ยังมีราษฎรชาวพิษณุโลกส่งโลหะทองเหลือง ทองแดง ในรูปภาชนะ
ต่าง ๆ กระทั่งเงินเหรียญมาสสมทบ สำหรับหล่อพระรูปอีกเป็นจำนวนมาก คณะกรรม
การฯ จึงสามารถดำเนินการก่อสร้างศาลได้จนเป็นผลสำเร็จดังนี้

ตัวศาลแห่งนี้ สร้างขึ้นตามแบบแปลนของกรมศิลปากรเป็นรูปทรงไทยโบราณตรีมุข พื้นคอนกรีตเสริมเหล็กปูหินอ่อนผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องชนิกาบกล้วย ส่วนสูง ๔.๗๔ เมตร ฐานชั้นบนกว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๔.๘๐ เมตร ฐานชั้นล่างกว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๑๗ เมตร ประดับเสาโคมไฟเริ่มสร้างวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔ เสร็จเมื่อ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ สิ้นค่าก่อสร้าง ๔๓๘,๐๐๐.๐๐ บาท

พระรูปโลหะขนาดพระองค์จริง ปั้นดินและหล่อโดย นายช่างของกรมศิลปากร เป็นพระรูปประทับนั่งเหนือพระแท่นพระหัตถ์ซ้ายทรงกุมพระแสงดาบพาดเกล้า พระหัตถ์ขวาทรงสุวรรณภิงคารหลังทักษิณาทกประกาศอิสรภาพ ซึ่งเป็นพระรูปประวัติศาสตร์ ทอนประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ประดิษฐานไว้ในศาล สิ้นค่าก่อสร้าง ๓๕,๐๐๐.๐๐ บาท

ลานคอนกรีตเสริมเหล็กรอบบริเวณศาล หน้า ๓ นิ้ว เนื้อที่ ๒๐๒๘ ม.^๒ รายรอบด้วยหลักร้อยไข่เหล็ก สร้างโดยช่างของเขตการทางพิเศษโลก สิ้นค่าก่อสร้าง ๑๑๑,๕๗๔.๔๗ บาท

นอกจากนี้ ยังได้สร้างทางเข้าสู่ศาลและรอบบริเวณศาลประดับโคมไฟ กับตกแต่งคันทันหน้าริมถนนวงจรรอบอีกด้วยเป็นเงิน ๑๐๘,๕๔๘.๐๐ บาท

การสร้างศาลไว้ ณ สถานที่เดิมเพื่อรักษาประวัติศาสตร์นี้ ปรากฏว่า อาคารเรียนหลังเดิมและห้องสมุดของโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมบังหน้าศาล ทำให้ขาดความสง่างาม จะตัดถนนตรงเข้าสู่ศาลก็ติดอาคารเรียน ทั้งอาคารเรียนดังกล่าวก็อยู่ในสภาพทรุดโทรมอีกด้วย คณะกรรมการจึงได้ร้องเรียนของบประมาณเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมทางราชการจึงได้อนุมัติเงินงบประมาณปี ๒๕๐๓ ให้เป็นพิเศษ จำนวน ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างอาคารเรียนใหม่ทางคันทันเหนือของศาล เป็นอาคาร ๒ หลัง จุนักเรียนได้ ๓๒ ห้องเรียน กับภายหลังได้อนุมัติงบประมาณอีก ๓๐๐,๐๐๐ บาท สมทบกับเงินที่เหลือจากการก่อสร้างอาคารเรียนใหม่ ๖๕,๐๐๐.๐๐ บาท ให้อียายห้องสมุดและอาคารเรียนหลังเก่าออกไปสร้างเสียใหม่ให้เหมาะสม

อนึ่ง การก่อสร้างนี้ยังได้รับความร่วมมือจากกรมทางหลวงแผ่นดินให้วัสดุก่อสร้างบางอย่าง กับทั้งให้ช่างของกรมทางหลวงแผ่นดิน พร้อมด้วยให้ยืมเครื่องจักรเครื่องยนต์ สำหรับใช้ในการก่อสร้างมาทำการก่อสร้าง กรมศิลปากรได้ให้ความร่วมมือและข้อคิดเห็นทางด้านศิลปะแต่ต้นตลอดมา จนแม้ที่สุครุขและนักเรียนโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ก็มีส่วนช่วยเหลือในด้านการปรับปรุงสถานที่โดยทั่วไปอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย เมื่อรวมทั้งผู้ที่ร่วมกำลังทรัพยากรดังกล่าวมาแล้วแต่แรก ก็อาจกล่าวได้ว่า ศาลและพระรูปอันสง่างามนี้สำเร็จ โดยสามัคคีธรรมของบรรดาข้าราชการทุกกระทรวงทบวงกรมพ่อค้าและประชาชนซึ่งมีความกตัญญูกตเวทีต่อพระอัครมหาราชโดยแท้

ในวาระนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทรงพระกรุณาประกอบพิธีเปิดศาล สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อจะได้ เป็นอนุสรณ์ ระลึกถึง พระคุณของพระองค์ท่าน และจะได้เป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยสืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

(สำเนา)

พระราชดำรัส

ในพิธีเปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

จังหวัดพิษณุโลก

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๕

ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมใน พิธีเปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ได้จัดสร้างขึ้นใหม่ในอาณาบริเวณซึ่งเป็นที่พระราชสมภพแห่งนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระองค์นี้ ได้ทรงบากบั่นกอบกู้เอกราชและสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติของเรา ด้วยพระวิริยอุตสาหะอย่างยิ่ง ทั้งที่นายกรัชมุนตรีได้กล่าวมาแล้ว พระราชวีรกรรมของพระองค์เด่นชัดอยู่ในประวัติศาสตร์ทรงมีพระคุณูปการแก่ชาตินบ้านเมืองและพสกนิกรชาวไทยยิ่งนัก ฉะนั้น การที่ทางราชการได้ร่วมมือกับบรรดาพ่อค้าประชาชน จัดสร้างศาลของพระองค์ขึ้นใหม่แทนของเดิมให้เหมาะสม จึงสมควรอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการแสดงความเพียรพยายามที่จะเกิดพระเกียรติทุกวิถีทางแล้ว ยังเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม อันควรแก่การสรรเสริญและอนุโมทนา

ในการกอบกู้เอกราชและเสริมสร้างความมั่นคงแก่ชาตินบ้านเมืองเป็นลำดับมานี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและบรรพบุรุษของเราทั้งหลาย ต้องฝ่าฟันอุปสรรคนานาประการมาด้วยความเหนื่อยยาก และความเสียสละแล้วเพียงไรก็ทราบกันอยู่แล้ว ฉะนั้น ควรที่เรทั้งหลายจะพยายามช่วยกันรักษามรดกอันล้ำค่า ซึ่งได้ตกทอดมาถึงเราไว้ให้ดี อย่าให้สูญสลายไปได้

ได้เวลาแล้ว ข้าพเจ้าจะได้ประกอบพิธีเปิดศาล ขอให้ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนี้ จงสถิตสถาพรเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติ ณ เมืองนี้ ในวีรมหาราช พระองค์นั้นชั่วกาลนาน สมดังปณิธานที่ได้จัดสร้างขึ้น เทอญ

ที่มา จากหนังสือพระราชดำรัส และประกาศบวงสรวงสังเวยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ พระราชทานในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสังเวยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง วันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

(สำเนา)

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๑๗ มกราคม ๒๕๑๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดพระราชอนุสาวรีย์ และบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี

วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๑ เวลา ๘.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนิน โดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังสนามบิน กองทัพอากาศดอนเมือง ประทับเครื่องบินพระที่นั่งไปยังสนามบิน จังหวัดอุดรธานี แล้วเสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งไปยังอำเภอหนองบัวลำภู ประทับรถยนต์พระที่นั่งไปยัง พลับพลาพิธี

เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พิธีมณฑล ผู้ว่าราชการ จังหวัดอุดรธานี กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายรายงานการสร้างพระราชอนุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และขอพระราชทานอันเชิญทรงเปิดพระราชอนุสาวรีย์ และทรงบวงสรวงสังเวยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุกรูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปปางประจักษ์กาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงศีล พระสงฆ์ ๑๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์ จบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระราชอนุสาวรีย์ ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิม และทรงวางพวงมาลา ชาวพนักงานประโคมฆ้องชัย สังกั แตร กริยางค์ ทหาร กองเกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เสด็จพระราช ดำเนินไปยังแท่นตั้งเครื่องสังเวยบวงสรวง ทรงจุกรูปเทียนที่โต๊ะเครื่องสังเวย และทรง

บักรูปที่เครื่องสังเวย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย ทรงกราบ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาพิธีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พนักงานสั่นฆ้องชัย ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร สุดเสียงประโคม พระราชครูวามเทพมุนีอ่านประกาศบวงสรวงสังเวย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จบ พระราชาคณะถวายอภิไศรย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบที่หน้าเครื่องนมัสการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้าฯ ภายในบริเวณนั้น

เวลาประมาณ ๑๔.๔๕ น. เสด็จฯ ประทับรถยนต์พระที่นั่งไปประทับเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งไปยังสนามบินจังหวัดอุดรธานี

เวลาประมาณ ๑๕.๑๕ น. เครื่องบินพระที่นั่งออกจากสนามบินจังหวัดอุดรธานี ถึงสนามบินจังหวัดเชียงใหม่เวลาประมาณ ๑๖.๔๕ น.

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบปรกติขาว หรือ เครื่องแบบปรกติกากีคอตั้ง.

ที่มา ด้วยความเชื่อเพื่อจากแผนกพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

(สำเนา)

คำกราบบังคมทูล

ในพระราชพิธีเปิดพระราชอนุสาวรีย์ และบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี

วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๑

ขอเชิญ เจ้าละออธงสีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า นายเจริญ ปานทอง ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี ในนามของประชาชนจังหวัดอุดรธานี รู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้เจ้าละออธงสีพระบาท และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาเสด็จมาประกอบพิธีเปิดพระราชอนุสาวรีย์และบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครังนี้เป็นอย่างยิ่ง

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลเกี่ยวกับพระราชอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งนี้ ซึ่งเนื่องมาจากเมื่อคราวที่ประชาชนชาวจังหวัดอุดรธานี ต้องประสบอุทกภัยร้ายแรง ได้ทรงมีพระราชอุทิศสาธุแรงกล้า เสด็จมาปลุกปลอบขวัญประชาชนเป็นหลายครั้ง และที่อำเภอหนองบัวลำภูนี้ ก็เกิดมีผู้คิดร้ายต่อชาติบ้านเมือง เข้ามาดำเนินการก่อความสงบสุขของราษฎรมากขึ้น และในการเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานพระพุทธรูปนารายณ์ให้แก่วัดอุดรธานีนั้น ทรงสนพระทัยเกี่ยวกับประวัติเมืองอุดรธานี ตอนที่เกี่ยวกับการเสด็จกรีธาทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสมัยโบราณมายังดินแดนภาคนี้ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ค้นคว้าทางพระราชพงศาวดาร ก็ปรากฏตามพระราชประวัติว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้เคยเสด็จกรีธาทัพมาตั้งค่ายที่หนองบัวลำภู ในปีพุทธศักราช ๒๑๑๗ ได้เจ้าละออธงสีพระบาท จึงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จพระราช

กำหนดมาประกอบพิธีบวงสรวงสังเวद्यอติมหาราชพระองค์นี้ ทั้งที่ทรงปฏิบัติเป็นประจำ ปีในปีน้ด้วย เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทราบพระกระแสพระราชดำริเช่นนี้ ก็รู้สึก เต็มตื่นไปด้วยความปีติยินดี ที่จะให้มีโอกาสแผ้วถวายเป็นความจงรักภักดี และบรรดาข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ก็ใคร่ที่จะให้มีพระราชอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไว้เป็นอนุสรณ์เทอภพระเกียรติและเป็นที่เคารพสักการะสืบไปด้วย จึงได้ร่วมกันดำเนินงานเพื่อให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย ความได้ทราบถึง วาพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี และ วาพณฯ พลเอก ประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้ให้การสนับสนุนในเรื่องเงินสมทบ และตั้ง คณะกรรมการ ประกอบด้วย นายพ่วงสุวรรณรัฐ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย อธิบดี กรมศิลปากร อธิบดีกรมโยธาเทศบาล นายพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์ ประจำสำนักพระราชวัง พิเศษ และผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เป็นกรรมการร่วมกับนายอำเภอและประชาชน อำเภอหนองบัวลำภู ดำเนินการสร้างพระราชอนุสาวรีย์ ตามแบบแปลนของกรมศิลปากร ท่านเจ้าคุณพระราชาเมธาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี ได้ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๐ และด้วยพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม การสร้างได้ เป็นไปโดยเรียบร้อยอย่างดี

อนึ่ง เมื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทถึงการสร้างพระราชอนุสาวรีย์แห่งนี้ และได้ทรงทราบถึงการขาดแคลนสถานที่เล่าเรียนของเด็กนักเรียน ในอำเภอ หนองบัวลำภู จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างโรงเรียนชั้นหลัง หนึ่ง ที่บริเวณวัดพิศาลอรัญญาวาส โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวนหนึ่งแสนสองหมื่นบาท นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าหาที่สุกมิได้

บัดนี้ ใต้เวลาอันเป็นมหามงคลฤกษ์แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน พระบรมราชวโรกาสอัญเชิญเสด็จทรงประกอบพิธีเปิดพระราชอนุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อเสร็จพระราชพิธีแล้วพวงข้าพระพุทธเจ้า อันประกอบด้วย ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ซึ่งเดินทางมาจากท้องที่ ตำบลและหมู่บ้านต่างๆ ขอ พระราชทานพระบรมราชวโรกาส พื่อนว่าสกุติ แสดงกตัญญูกตเวที ราลึกในพระมหา-

กรุณาธิคุณ และพระมหาวิริกรรม แก่สมเด็จพระนเรศวรพระมหากษัตริราชเจ้า ผู้ยิ่งใหญ่ของชาติไทย ซึ่งปวงข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพสกนิกรทั้งหลาย จะได้เทอดทูน ถิอ-เป็นแบบอย่างในอันค้ำที่จะปกป้องดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกราช และเสริมสร้างความมั่นคง แก่ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นที่เคารพสักการะยิ่ง สืบไปชั่วกาลนาน.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ที่มา ด้วยความเชื่อเฟื่องจากพันเอก เสวี่ ฟานิช เสนาธิการจังหวัดทหารบกอุดร

(สำเนา)

ประกาศบวงสรวงสังเว

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี

วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๑

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ได้รับพระบรมราชโองการ ขอประกาศสารสุนทร แก่ เทพนิกรทั้งหลายเป็นอาทิ คือพระสยามเทวาธิราช ผู้ทรงมหิทธิอำนาจพิทักษ์รัฐสีมา อิกภูมิเทพยดาผู้สถิตในจังหวัดอุดร และบุ้เจ้าปู่ไพรพฤกษ์ ณ สิงขรวนาवास ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทถ้วนหน้า และประชาชนชาวไทยทั้งมวล ผู้ควรสดับรับพจนประกาศิต แห่งสมเด็จพระบรมบพิตรยุบดินทร์ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช

บรมนารถทรงค้ำนึ่ง ถึงพระนเรศวรเป็นเจ้า ผู้ผ่านเผ้าอยุธยา ธได้เสด็จ มาโดยสถล ถึงตำบลหนองบัวลำภู ความปรากฏอยู่เป็นหลักฐาน ในพระราชพงศาวดาร นั้นไซ้ บรมไทยทรงดำริตรถึงสถานย้านนี้ ควรเป็นที่เตือนให้ระลึกนึกถึงคุณนเรศวรราช ผู้ประกาศอิสรภาพ ทรงบำราบปวงวิปु กอบกู้เอกราช ด้วยทุกหยาดพระเสโทโลหิต ทรงเลี้ยงชีวิตหลายครั้งคราว ร่วมบรรดาพลนิกาย ตันเชื้อสายชาวไทย ทรงรวมใจมวลชน ให้ผจญไซ่คชชาติา เมื่อถึงคราตกต่ำ ด้วยน้ำใจทรหด อุดหนุนเสียสละได้ ไบ่หวาดหวั่นย่นระย่อ ไบ่คิดท้อคึดถอย ไบ่หลงคอยผัดผ่อน ห่อนหวังให้ใครช่วย ชาติพื้นด้วยแรงใจ ของคนไทยทั้งแผ่นดิน เกียรติประวัติระบิลกว้างไกล มอบเมืองไทยเป็นมรดก ตกถึงลูกถึงหลาน ได้ทำงานเลี้ยงอาตม์ ได้สืบชาติสืบเชื้อ ยังเหลือทั้งเอกราช อิกทั้งชาติศาสน์กษัตริย์ ชื่อไทยระบัตลือไป ทุกมุมไกลในภิกพ แม้จะคบชาติใด ก็เสมอ ไหล่เสมอมา ไม่น้อยหน้าชาติอื่น ผู้มาตีนคบก้า ควรบรรดาชาวไทย ผูกใจจำรำลึกนึกถึงชาติบ้านเมือง ซึ่งรุ่งเรืองสืบมาได้ เพราะบรรพบุรุษไทยทั้งมวล ล้วนเป็นนักต่อสู้ ผู้รักเอกราชอธิปไตย รักความเป็นไทยยิ่งชีวิต สู้ทุกศัพเพื่อรักษา ผืนพสุธาผากไว้ แล้วมีใจมั่นในชาติ ศาสนะกษัตริย์แนบแน่น ทวงแทนแผ่นดินไท มีใจทะนงในศักดิ์

มีความจงรักในประเทศชาติ สามารถสละแม้เลือดเนื้อ เพื่อบูชาความเป็นไทย บูชาคุณไถ่องค์พระนเรศวร บูชาคุณมวลบุรพชนไทย ผู้ได้เสียสละแต่โบราณ เพื่อลูกหลาน สวัสดิ์ มีอิสรภาพสมบูรณ์ พูนผาสุกสืบมา

กาลนี้บรมบพิตร ขอบกิดคุณมหาราช ผู้ประกาศอิสรภาพ บำราบเปลี่ยน ศักร์ พลีชนม์สู้เพื่อไทย จึงโปรดให้แต่งตั้งพิธิ เสด็จมาพลีบูชา องค์พระมหาราชนั้น ณ วันที่ระลึกโชคชัย ในบริเวณอันเป็นเขต ที่พระนเรศวรได้ผ่านนัก พักกองทัพแต่หลัง หวังพระราชหฤทัยเฉลิม เพิ่มพระเกียรติวีรภักดิ์ทริย ทั้งเกียรติประวัติของชาติ ขอผู้ได้ฟัง ประกาศจงยินดี ในพระเดชบารมีพระมหาราช เกิดความรักชาติประเทศไทย เป็นใจเดียว เกดียวกลม มีปิตินิยมหมายมุ่ง ผดุงชาติบ้านเมือง ให้รุ่งเรืองร่มเย็น เป็นอิสระรุ่งโรจน์

อนึ่ง โสภขพระราชนาน ขานวจิตต์ยอธินฐาน ด้วยกฤดาภิหารพระ นเรศวร เทเวศรทุกทิพยพิมาน จงอภิบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ บรมราชินีนาถ สมเด็จพระขัตติยราชโอรสธิดา ให้ไว้พระโรคาเสวยสวัสดิ์ทุกพระ- องค์ ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ จงเกษมสุขนิรันดร์ ขอทวยเทพนิกรจงอภิบาล ให้ ข้าราชการทุกตำแหน่ง แห่งพระราชอาณาจักร มีความซื่อตรงจงรักในหน้าที่ สุจริต ด้วยใจกายวิทุกถ้วนหน้า รักประโยชน์ปวงประชาทุกประโยชน์ตน ขอให้เจริญสุขเจริญ ชนม์ชั่วกาลนาน ขอองค์พระโบราณมหาราชจงปกป้องคุ้มครองเหล่าทหารแห่งชาติ ให้แคล้วคลาดสรรพภัย มีพลานามัยเข้มแข็ง มีเรี่ยวแรงเรี่ยวรบ ประสบแต่ความมีชัย คุงทหารสมัยพระนเรศวรราช เชิดเกียรติชาติและพระปรมาภิไธย แห่งภูวไนยเจ้าหล้า อยู่ฟ้าคู่ตะวัน อยู่รู้พลันเสื่อมมลายา เจริญสุขหลายถ้วนหน้า และปวงประชาชาวไทย ขอให้มิแต่เกษมสุข นิราศทุกชนนิราศภัย มีน้ำใจอาจหาญ ทำการงานทุกหน้าที่ ให้มีแต่ ผลเลิศ ประโยชน์เกิดแก่ตนและชาติขอพระนเรศวรมหาราชจงทรงพระเมตตา นำใจ ประชาชาวไทย ให้ตั้งอยู่ในสามัคคี อยู่รู้มีแบ่งแยก อยู่รู้แตกใจกัน อยู่มีวันชุนชอง ขอไทยปกป้องไทย ตลอดไปชั่วกาลไป ไทยอยู่คู่คันท้า ขอจงประสิทธิ์ตั้งข้า บาทพร้อม ทุกประการนเทอดู

ที่มา จากหนังสือพระราชดำรัส และประกาศบวงสรวงสังเวศสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสังเวศสมเด็จพระนเรศวร- มหาราช ณ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๓

(สำเนา)

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๑๘ มกราคม ๒๕๑๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ บริเวณวังโบราณ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วันพุธที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๐ เวลา ๘.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินจาก พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังสนามบิน จังหวัดเชียงใหม่ ประทับเครื่องบินพระที่นั่งเสด็จฯ ไปสนามบินจังหวัดพิษณุโลก แล้วเสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งไปยังสนามกีฬาประจำจังหวัดกำแพงเพชร ต่อจากนั้นเสด็จฯ โดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังบริเวณวังโบราณ

เวลา ๑๐.๓๐ น. เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พิธีมณฑล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปปางประจำรัชการสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงศีล พระสงฆ์ ๑๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์และถวายพรพระ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พนักงานฉันทอภัยราชพรบวงสรวง สวดเสกพรบวงสรวง พระราชครูวามเทพมุนีอ่านประกาศสดุดีพระราชเกียรติคุณ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคน จตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอภิวาท เสด็จพระราชดำเนิน

โดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังศาลากลางจังหวัด ประทับพักพระราชอิริยาบถและเสวยพระ-
กระยาหารกลางวัน

เวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. เสด็จลงจากศาลากลางจังหวัด พระบาทสมเด็จพระ-
พระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปลูกต้นสักที่หน้าศาลา
กลางจังหวัด เสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพสกนิกร

เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไป
ประทับ เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งที่สนามกีฬาประจำจังหวัดไปสนามบินจังหวัดพิษณุโลก
แล้วประทับเครื่องบินพระที่นั่งกลับพระนคร

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบปรกติขาว หรือเครื่องแบบปรกติกาภิเษกทั้ง.

ที่มา ได้รับความเอื้อเฟื้อจากแผนกพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

(สำเนา)

ประกาศบวงสรวงสังเว

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วันพุธที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๐

ขอเชิญ ผู้ล่องเรือพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ให้ประกาศแก่เทพยดาเจ้าทูลละอองธุลีพระบาทและประชาราษฎร์ ให้ทราบทั่วกันว่า

การที่ทรงพระราชอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินมาจนถึง จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสังเวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ สถานที่นี้ ก็ด้วยมีพระราชดำริว่า จังหวัดกำแพงเพชรเป็นที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งพระมหาราชพระองค์นั้นเคยกรีธาทัพผ่านเข้ามาประทับแรมอยู่ถึง ๓ วัน คราวที่เสด็จยกกองทัพหลวงออกไปเมืองแครงและได้ทรงประกาศอิสรภาพ มีความปรากฏตามพระราชพงศาวดารว่า ครั้งนั้นพระเจ้าหงสาวดี มีศุภอักษรแจ้งข่าวเข้ามา ว่าเมืองอังวะกระด้างกระเดื่องแข็งเมืองต่อหงสาวดี ขอให้สมเด็จพระนเรศวรยกกองทัพออกไปช่วยปราบปรามเสียคืน แต่โดยแท้จริงนั้น เป็นกลอุบายหมายจะกำจัดพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรตรัสทราบข่าวแล้ว ทรงพระราชดำริว่า นับแต่พระเจ้าหงสาวดี บุเรงนองถึงสวรรคต พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบแรงไม่สามารถคุมอำนาจการปกครองไว้ได้ดังพระบิดา ประเทศราชทั้งปวงพากัน

กระต้างกระเตื้อง การที่ขอให้ยกกองทัพไปช่วยระงับปราบปรามเหตุยุ่งยากเช่นนั้น เป็นโอกาสอันดีที่จะได้หยั่งทราบกำลังของพม่า หากว่านางสาวดีไม่อาจรรักษาอำนาจไว้ได้ ไทยจะได้ตั้งตัวเป็นอิสระประกาศเอกราชโดยสมบูรณ์ จึงกราบบดาวยังกรมลาสมเด็จพระราชบิดา ยกกองทัพหลวงออกจากเมืองพระพิษณุโลก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๑๒๖ เมื่อจะเคลื่อนพลนั้น พระบรมสารีริกธาตุเสด็จโดยนภากาศ มาประทับณกองทัพบกเป็นนิมิตมงคลมหัศจรรย์ ครั้นแล้วเดินทัพผ่านเข้าทางเมืองกำแพงเพชร เวลาบ่าย ๕ นาฬิกา ก็ถึงตำบลวัดยมย่านท้ายเมือง บังเกิดพายุฝนห่าใหญ่ แผ่นดินไหวเป็นอัศจรรย์อีกคำรบหนึ่ง รุ่งขึ้นเสด็จถึงเมืองกำแพงเพชร โปรดให้พักทัพที่ตำบลหนองปลิงสามเพลา จึงเดินทัพมุ่งหน้าไปสู่เมืองแครง ถึงแล้วพักพล ณ ที่ใกล้วัดพระมหาเถรคันฉ่องก่อนจะขึ้นไปหงสาวดี ข้างฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีนั้น พอทราบข่าวว่าสมเด็จพระนเรศวรยกกองทัพมาถึงเมืองแครง ก็แต่งทัพออกมารับ กำชับอุบายแก่พระยาเกียรติพระยารามผู้เป็นแม่ทัพว่า เมื่อกองทัพไทยยกออกจากเมืองแครง ทัพหลวงของพระมหาอุปราชจะเข้าโจมตี ให้พระยาเกียรติพระยารามคุมทัพออกตีกระหนาบจับองค์พระนเรศวรประหารเสียให้จงได้ ด้วยเดชบุญญาธิการพระมหाराชของไทย บันดาลให้ทรงล่วงรู้กลอุบายเสียก่อนทันเวลา เพราะพระมหาเถรคันฉ่องนั้นมีใจสวามิภักดิ์ชักนำเกลี้ยกล่อมพระยาเกียรติพระยารามผู้เป็นศิษย์ให้เข้าอ่อนน้อม นำความลับทั้งปวงมากราบทูลให้ทราบสิ้น ทรงพระจินตนาว่าถึงเวลาแล้วที่ไทยจะตั้งตัวเป็นไทย จึงโปรดให้ตั้งการประกาศอิสรภาพแล้วเสด็จยกกองทัพกลับพระนครศรีอยุธยา พาตัวพระมหาเถรคันฉ่องกับพระยาเกียรติพระยาราม ทั้งครอบครัววามันอันเข้าสวามิภักดิ์ เข้ามาในพระราชอาณาเขตด้วย เร่งบำรุงกำลังรื้อพลทะนุบำรุงบ้านเมือง และอาณาประชาราษฎร์ให้มีอิสรภาพอธิปไตยและความเจริญร่มเย็นโดยสมบูรณ์

บัดนี้ ถึงวาระสำคัญอันเป็นที่ระลึกถึงการประกาศอิสรภาพครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงพระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีอยู่แก่ชาติไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราช

พิธี บำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสังเวทวาชราชสักการะ ประกาศพระเกียรติ
โดยกตัญญูธรรม

ขออนุภาพแห่งพระรัตนตรัย และพระราชกฤดาภินิหารแห่งพระมหากษัตริย์
ทั้งสองพระนคร จงเป็นธงชัยนำไทยให้ดำรงรุ่งเรืองอยู่ต่อไปโดยสามัคคีธรรม ขอพระ-
บารมีของทั้งสองพระองค์จงประสาทความเจริญ และนำความเกษมสุขสมบูรณ์มาสู่ประ-
ชาชนทั่วหน้า ทั้งแก่บรรดาผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองทุกลำดับ ตลอดจนราษฎร
ทั้งมวล.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ที่มา จากหนังสือพระราชดำรัสและประกาศบวงสรวงสังเวท สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล และบวงสรวงสังเวทสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง วันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

(สำเนา)

หมายรับสั่งท

สำนักพระราชวัง

๒๐ มกราคม ๒๕๐๗

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่พระเมณฑปวัดศรีชุม และเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลาฤกษ์ตึกพยาบาลของกองทัพภาคที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก รายการดังนี้—

วันเสาร์ ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๗ เวลาประมาณ ๘.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ โดยเครื่องบินพระที่นั่งออกจากจังหวัดเชียงใหม่ไปยังจังหวัดตาก (ถึงสนามบินจังหวัดตากเวลาประมาณ ๙.๐๐ น.)

ครั้นเวลาประมาณ ๙.๒๐ น. เสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์จากจังหวัดตากไปยังจังหวัดสุโขทัย (เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เฮลิคอปเตอร์ถึงจังหวัดสุโขทัย) เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากสนามบินโรงเรียนประจำจังหวัดไปยังวัดศรีชุมเวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. เสด็จฯ เข้าสู่วิหารมณฑล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธปฏิมาปางประจำรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงศีล พระสงฆ์ ๑๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์ จบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปยังพระเมณฑป ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธปฏิมาซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ พระเมณฑป แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เสด็จฯ ไปประทับยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชกรณียกิจตามสมควรแก่ที่แห่งนั้น และเสด็จฯ ไปยังวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลขาธิการพระราชวังปฏิบัติในการเลี้ยงพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ โดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง

เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. รถยนต์พระที่นั่งเทียบยังพลับพลาพิธี ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง เสด็จฯ เข้าสู่พลับพลาพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจuchุรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และทรงจuchุรูปเทียนถวายราชสักการะพุ่มข้าวบิณฑ์แล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายรายงานการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ แล้วเสด็จฯ เปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ขณะนั้นพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ชาวพนักงานประโคมฆ้องชัย สังกัศน์เครื่องมโหรี เมื่อทอดพระเนตรศิลปวัตถุเป็นเวลาสมควรแล้ว เสด็จฯ ไปประทับเสวยพระกระยาหารที่เรือนพักรับรองของกรมศิลปากร ภายในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง

เวลาประมาณ ๑๓.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปยังวัดมหาธาตุ และทอดพระเนตรโบราณสถานต่าง ๆ ตามลำดับ จนถึงซากพระร่วงลงพระขรรค์

เวลาประมาณ ๑๔.๓๐ น. เสด็จฯ จากซากพระร่วงลงพระขรรค์ กลับสู่ที่พักเรือนพักรับรองของกรมศิลปากร ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง

เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ โดยรถยนต์พระที่นั่งจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ไปยังจังหวัดพิษณุโลก เที่ยบริมฝั่งแม่น้ำน่านที่วัดพระนอนเรศวรมหาราช ณ โรงเรียนประจำจังหวัด ทรงจuchุรูปเทียนเครื่องราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วเสด็จฯ โดยพระที่นั่งไปยังค่ายทหารกองทัพบก

ภาคที่ ๓ ทรงวางพวงมาลาดววยราชสักการะ ณ อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ซึ่งประดิษฐานประจำค่ายกองทัพภาคที่ ๓ แล้วเสด็จฯ โดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังโรง
พยาบาลของกองทัพภาคที่ ๓ เสด็จฯ เข้าสู่ปะรำพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
จุลรูปร่ายนมนต์เครื่องนมัสการแล้ว แม่ทัพกองทัพภาคที่ ๓ อ่านรายงานกราบบังคมทูล
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างตึกพยาบาลของกองทัพภาคที่ ๓
ขณะนั้น พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ชาวพนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์แตรดุริยางค์
เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ทรง
จุลรูปร่ายนมนต์การพระพุทธรูปชินราช แล้วเสด็จฯ ไปยังสถานีรถไฟ

เวลาประมาณ ๑๗.๑๕ น. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟพระที่นั่งออกจาก
จังหวัดพิษณุโลก

วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๐๗ เวลาประมาณ ๐๐.๓๐ น. รถไฟพระที่นั่งถึง
สถานีจิตรลดา เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังพระตำหนักจิตรลดา-
รโหฐาน พระราชวังดุสิต

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบปกติเฉพาะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในการพระราช
พิธี นอกนั้น แต่งเครื่องแบบตรวจราชการ.

ที่มา ได้รับความเชื่อใจจากแผนกพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

(สำเนา)

ประกาศบวงสรวงสังเวย

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

วันเสาร์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๗

ขอเชิญ ฝ่ายละออธลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า

เมื่อครั้งข้าศึกมาทำสงครามประชิดกรุงศรีอยุธยา จนได้ยึดครองประเทศไทยไว้พักหนึ่งนั้น สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า แต่ยังไม่ทรงดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ได้ทรงกู้อิสรภาพของชาติกลับคืนมาได้ด้วยความกล้าหาญ เจียวยาชก จนเกือบจะสิ้นเสี้ยนหนามในแผ่นดิน หากยังเหลือข้าศึกอยู่แต่ในบางจุด ซึ่งเขายังยึดครองอยู่บ้างนั้น ในกาลต่อมาชนชาติไทยใหญ่ที่ข้าศึกรวบรวมไว้ในเมืองกำแพงเพชร ได้หนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่พิษณุโลก ข้าศึกเรียกให้ส่งพวกนั้นคืน และแสดงอาณาพทุกคามไทย จึงสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกรีธาทัพไปปราบปรามข้าศึกเหล่านั้นให้พ่ายแพ้ไปเป็นส่วนมาก ยังเหลืออยู่แต่เมืองสวรรคโลกและพิชัย ซึ่งยังเกรงกลัวและไม่ยอมร่วมกับไทยด้วยกัน สมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นไปตั้งทัพหลวงที่วัดศรีชุมในเมืองสุโขทัยนี้ และตรัสให้ชาวพ่อขุนมนุพราหมณาจารย์ เอนำในบ่อพระสมณภูวนารด และเอนำในตระพังโพยศรี มาตั้งบูชาโดยกิจพิธีกรรมเป็นน้ำสัจยาศิษฐาน เอาพระศรีรัตนตรัยเจ้าเป็นประธาน ให้ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขกินน้ำสัจยาศิษนี้ต่อหน้าพระประ-

ฐานในวิหาร แล้วเสด็จไปยังเมืองสวรรค์โลกและเมืองพิชัยโดยลำดับ เหตุการณ์จึงได้
กินเข้าสู่สันติภาพและสามัคคีธรรม

บัดนี้ ถึงวาระแห่งวันที่ระลึกถึงสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ดังที่เคยโปรด
เกล้าฯ ให้จัดการสังเวทวายสมเด็จพระมหาวิรราชมาแล้วแต่หลัง ก็ได้สังเวทวายที่
คอนเจ็คย์ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ ที่วังจันทร์พิษณุโลก ปี ๒๕๐๕ ที่วัดใหญ่ชัยมงคล
อยุธยา ปี ๒๕๐๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระอนุสรณ์คำนึงถึงสมรรถภาพและวีร
กรรม ที่สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงแสดงในคราวมาถึงทัพพม่าที่ศรีชุม ในราชธานีโบราณ
ของสมเด็จพระร่วงเจ้านี้ บังเกิดพระราชหฤทัยปีติปราโมทย์ในพระบุญญาธิการของพระ
มหากษัตริยาธิราชเจ้าทั้งสองพระองค์ที่ได้กล่าวมา จึงมีพระราชดำรัส สั่งให้ตั้งการพระ
ราชพิธีบวงสรวงถวายสักการะ ประกาศพระเกียรติโดยกตัญญูธรรม

ขออนุภาพแห่งคุณ พระศรีรัตนตรัยและพระราชกฤดาภินิหารของพระมหา
กษัตริย์ทั้งสองพระนคร จงได้เป็นหลักชัย นำไทยให้ดำรงอยู่ต่อไปโดยสามัคคีธรรม และ
บรรลุถึงซึ่งความสวัสดิ์ ขอพระบารมีของทั้งสองพระองค์ จงได้ประสิทธิ์ประสาทให้ชาติ
ก้าวหน้าไปโดยคลองธรรม นำสุขเกษมมาสู่ประชาชนทั่วหน้า ตั้งแต่บรรดาผู้มีหน้าที่
ปกครองบ้านเมืองทุกลำดับ ตลอดจนทวยราษฎร์ทั้งมวล.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ที่มา จากหนังสือพระราชดำรัสและประกาศบวงสรวงสังเวทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสังเวท สมเด็จพระนเรศวร
มหาราช ณ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง วันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

(สำเนา)

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๑๔ มกราคม ๒๕๐๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่เมืองศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

วันอังคารที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๕ เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนัก ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเฮลิคอปเตอร์ ไปยังพิริมณฑล

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุฑารูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปปางประจักษ์กาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงศีล พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์และถวายพระพร จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงจุฑารูปเทียนเครื่องราชสักการะบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชกรวามเทพมุนีอ่านประกาศสดุดี

พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจุฑาปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เสด็จฯ กลับ

แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว เฉพาะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในการพระราชพิธี
นอกนั้น แต่งเครื่องแบบปรกติขาว

ที่มา ได้รับความเชื่อเฟื่องจากแผนกพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

(สำเนา)

ประกาศบวงสรวงสังเว

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

วันอังคารที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๘

ขอเชิญเจ้าละอออุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

สรวมชีพชัยคุลบาท รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้า ในพระบาทเจ้าจอมธรรณิทร สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ขานพจนประกาศิตแก่เทพยเจ้า บรรดาเนาทิพยพิमानสวรรค์ ทุกชั้นผ่านภวประเทศเขตหล้า ทำถ้ำลำนานาเนินไศลไพรภูมารักษ์ทั้งเทพผู้พิทักษ์หลักเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยพร้อมมูล อีกข้าทูลละอออุลีพระบาทราชภูวถ้วนหน้า ซึ่งพร้อมกันมาชุมนุม ณ สถานที่นี้ จงทราบสารคดีในประกาศพระราชโองการ ด้วยพระราชสมภารทรงพระอนุสรณ์คำนี้ ถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อทรงประกาศอิสรภาพแล้วนั้น พุทธศักราชสองพันร้อยยี่สิบเจ็ด เสด็จยกกองทัพกลับคืนจากเมืองแครงเข้ามา รวมกำลังตั้งรักษาพระนครมั่นคง ขณะนั้นพม่ายังตั้งคุมไทยอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร โปรดให้เกณฑ์ทัพหัวเมืองเหนือสรวบเสร็จเข้าขับไล่ปัจจามิตรข้าศึกมิอาจต้านศึกแตกพ่ายหนีพ้นพระราชอาณาเขตไปครั้งนั้น ไชวรมีสองพระยาซึ่งโปรดให้ยกมาช่วยการทัพคือ พระยาสุวรรณภิงคารกับพระยาพิชัยไชยกุลแล้วพม่า ก็คิดเอาถั่วรอกมิได้ยกมาตามรับสั่ง ครั้นพม่าพ่ายพังแตกทัพจึงกลับตั้งเมือง กระด้างกระเดื่องเป็นชนดต่อกรุงศรีอยุธยา รวมกำลังเข้ารักษาสุวรรณภิงคารไว้มั่น กอปรให้ทัพข้าศึกนั้นยกเพิ่ม

เกมมา มิซึซาวะทราบถึงพระกรณว่สวรรคโลกเป็นชนบท จึงมีพระราชกำหนดให้ประ-
ชุมทัพที่เมืองตากเสร็จ เสด็จยกไปทางบ้านลานหอยถึงสุโขทัย ดำรัสให้ตั้งพลับพลา
ประทับข้างวัดศรีชุม ทรงพระราชดำริว่าไทยแรกกุมกันได้ใหม่ ผู้ที่มีใจเกรงกลัวพม่าคง
จะยังมี จึงให้ตั้งพิธีตักน้ำกระพังโพงศรีมาทำน้ำพระพิพัฒน์สังจา ให้เหล่าพลเสนานาย
ทัพนายกองถือน้ำกระทำสัจจะว่า จะร่วมมือร่วมมิต่อสู้กับกบฏชาติไทยให้เป็นนิสรภาพให้จง
ได้ แล้วจึงยกกองทัพหลวงขึ้นไปล้อมเมืองสวรรคโลกไว้ทันที มีรับสั่งให้ข้าหลวงไป
ร้องบอกพระยาทั้งสองให้ออกมาสารภาพผิด จะทรงพระกรุณาไว้ชีวิตยกโทษให้ แต่
พระยาสวรรคโลกกับพระยาพิชัยมิได้ฟังคำ ข้าศึกศึกระดมการผู้สุจริตโยนให้ข้าหลวง
ลวงพระราชอาญา ทาลพระโกรธาคำรัสให้จับทัพเข้าตีเมืองพร้อมกัน เมืองสวรรคโลก
แต่เกมมานั้นมีเชิงเทินแวดล้อมป้อมปราการล้วนทำด้วยศิลาแลง จึงแข็งแรงยิ่งนักหัก
เอามิได้โดยง่าย โปรดให้ตั้งค่ายประชิดและปลูกหอรบให้สูงเท่ากำแพงเมือง รวมพล
แน่นเนื่องทั้งป็นจังกัระคมยิง ให้อัพลข้างในละทั้งหน้าทีระส่ำระสาย แล้วเข้าเผาทำลาย
ประตูคอนแหลมพังลง กองทัพหลวงยกตรงเข้ายึดเมืองไว้ จับพระยาทั้งสองได้ ให้
ประหารชีวิตเสร็จเสด็จเลิกทัพกลับเมืองพิษณุโลกโยกย้ายผู้คน ทั้งพาหนยานยัวทั่ว
เมืองหนีอู่อยู่ธูยา บำรุงกำลังตั้งรักษาพระนครให้พ้นอำนาจศัตรูเป็นนิสรภาพทราบ
จำเนียรกาล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภเหตุบรรหารครั้งนี้ จึงเสด็จ
มาประกอบพิธีบวงสรวงสักการะ ณ ศรีสังขาลัย หมายพระราชหฤทัยจะประกาศเกียรติ
วีรภักดิ์และเกียรติประวัติของชาติ ขอผู้ที่ได้ฟังประกาศจงมีใจยินดี ในพระเชหาบารมี
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช บังเกิดความรักชาติร่วมน้ำใจเดียวเกลียวกลม มีปิตินิยม
หมายมุ่งผลุงบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นอิสระรุ่งเรืองสืบไป

อนึ่งใช้รัชชอำนาจพระราชศรัทธา ในอรรถาภิคุณพุทธอุดมธรรมมหาสงฆ์อีก
ทั้งองค์พระมหาราชของไทย จงบันกาลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
บรมราชินีนาถ พร้อมพระราชโอรสธิดาทุกพระองค์ ทรงพระราชศิริสวัสดิ์พิพัฒน์เจริญ

ยัง กำจัดสิ่งอุปัทวภัยพิบัติภัยอันตราย ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายและข้าราชการทหารพลเรือน จงเกลือกเกลื่อนจากภัยพิบัติ ดำรงสัจสุจริตเป็นนิรันดร์ ขอให้อาณาประชาราษฎร์มีความเกษมสุขทุกสมัย ให้เกียรติของไทยยืนอยู่คู่ดินและฟ้า ขอคำอธิษฐานนี้สำเร็จสมปณิธานปรารถนาจงทุกประการ เทอญ.

ท้วยเกล้าท้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ที่มา จากหนังสือพระราชดำรัส และประกาศบวงสรวงสังเวศสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและบวงสรวงสังเวศสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง วันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

พิมพ์ที่ แผนกการพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเกษมสุวรรณ

๕ ถนนราชบพิธ พระนคร

นายเกษม สุวรรณประสิทธิ์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
